De Heem Klank

JAARGANG 2016

De Heem Klank

2016-1

Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van natuur en heemkunde

jaargang 39 nummer 1 - 2016
Heemklank is een uitgave van de
Vereniging van Natuurvrienden Susteren

Inhoud Heemklank 2016 nummer 1

Weurdje van de redaksie – Cor Voorter 3
Van de vereniging 4
Busreis naar Hilvarenbeek en Moergestel – Annie Schreuders-Derks 4
Thema-avond 19 januari 2016 in recreatiezaal Vastrada. 5
Evert en Piet – Annie Schreuders-Derks 5
Vijfenveertig jarig bestaan van de vereniging – Jos Douven 7
Laesplenkske – Wil Schulpen 8
Op 't oorlogspaad – Wil Schulpen 9
Veldeke Limburg 1926-2016 – Cor Voorter 10
Wie awwer det ich waer – Ad van Mierlo 12
Vergaete tied – Ad van Mierlo 12
"Gróffelsnaegel" – Annie Schreuders-Derks. 13
Kandieël – Ed Montforts 15
De Wijngaardslak – Jan Smeets 16
Verkeersslachtoffer – Jan Smeets 17
De sopstein – Erik van Hooy 18
De brevitate vitae – Over de kortheid van het leven – Loek Storken 19
Wat e'ne kal! – Loek Storken 22
Drie aw beukskes – Evert Zits 25
Twelf geiste – Annie Schreuders-Derks 29
't Ganse laeve lieëre, lieëre – Jean Dewaide 31
Lambert Schalleij, de eerste burgemeester van Susteren – Gerrit Houben 32
Effe Raoje deil 3 – Annie Schreuders-Derks 35
Krantenartikel met Henk Stoepker – Wil Schulpen 37
Leedje op de gildeman – Evert Zits 38
Susteren, twee eeuwen Nederland (1814-2014) (IX-slot) – Wil Schulpen 40
Uit het leven van deken Tijssen (9) – Seveer Tijssen 43
Aw foto's 46
Programma komende twaalf maanden 48
De oplossinge van 't vraogesjpeelke. 48
Colofon 48

stonehenge

WEURDJE VAN DE REDAKSIE

Tied genóg.

Naodet ‘t road, gael en greun is opgedreuëg en opgebórge, wurt halsreikend oetgekeke nao het veurjaor. Volgens de hieëre waergelieërde ligk de natuur zeker zès waeke veuroet op ‘t sjema.

Det alles maak det ouch de luuj ein bietje van sjlaag aaf zeen. Sommige weite zich geine raod. Kiek mer èns nao de fitsrenners. Nao de vastelaovend geweunlik in korte bóks oppe fits. Noe ouch en sjtoer natuurlik, mer rieëre van de kaw.

Gelökkig höbbe weer es redaksie gein las van de natuur, nou ja weinig las baeter gezag. Weer hawte ós geweun aan de kalender vas. Weer kriege ein mailtje van Wil en beginne te sjrieve en te verzamele waat in d’n Heemklank mót kómme. Den eine sjrif get mieë en den angere get minder. Foto’s waere oetgezóch veur bie de artikele en berichte en langsaam krig ós verenigingsblaad inhoud en vorm. Eine van de redaksie is altied jus op het rendje mit aanlevere van zijn sjriefsels.

Loek is de lètste rots in de branding en corrigeert de tekste, en es den d’n Heemklank wat tekste betref vaerdig is, den mót Huib nog effe aan de sjlaag óm te gaon teikene. Es dae de lètste potloadsjtraep haet gezat, geit alles nao de drökker en den geit het hieël flot. Ein telefoontje det d’n Heemklank klaor is, de bezörglieste waere klaorgemaak en bènne einen daag of twieë höb geer d’n Heemklank in de brevebös. Effekes oetröste, mer de kalender löp geweun door. Tied genóg? Mesjien is het veurloupe toch zoa gek nog neet!

Vääl laesplezeer!

Rabobank Clubkas Campagne

Net als voorgaande jaren heeft de Vereniging van Natuurvrienden Susteren zich ingeschreven voor de Rabobank Clubkas Campagne 2016. **Leden van de Rabobank Westelijke Mijnstreek** krijgen begin april een bericht met een unieke persoonlijke code om te stemmen in de periode van **13 t/m 26 apri**l a.s.
Door uw stem uit te brengen op de Vereniging van Natuurvrienden Susteren maakt u het mogelijk dat onze vereniging ook dit jaar weer voor een sponsorbijdrage in het kader van de Rabobank Clubkascampagne in aanmerking komt! Laat uw stem niet verloren gaan door te stemmen tussen 13 en 26 april a.s.!
Alvast bedankt voor uw stem en steun!

VAN DE VERENIGING

BUSREIS NAAR HILVARENBEEK EN MOERGESTEL

Annie Schreuders-Derks

Wij hebben een vrolijk zomeruitstapje uitgestippeld.

Op dinsdag 24 mei gaan we weer op stap. Vertrek 9.00 uur Salvatorplein

Bezoek Kermis Draaiorgelmuseum Hilvarenbeek. Daar krijgen wij een verwenarrangement. Een combinatie van een verzorgde ochtend in het draaiorgelmuseum, kermismuseum en lunch. Allereerst worden wij ontvangen met: Let wel,,,: Koffie/Thee, Brusselse wafel, poffertjes, gebrande pinda's, popcorn, en…een loterij!

Daarna volgt de rondleiding, rustig zittend en genietend van een wijntje, biertje (ook inbegrepen) laten wij u een reis door de tijd maken, even terug naar die goede oude tijd met zijn prettige herinneringen. De rondleiding (Let op u zit rustig, en de rondleiding komt langs. De enige rondleiding in Nederland waar u niet hoeft te lopen). Alles is helemaal gelijkvloers en in het gebouw zijn geen drempels. Deze rondleiding duurt ongeveer twee uur. Daarna is het tijd voor een heerlijke lunch bestaande uit 2 broodjes, Brabants worstenbroodje en krentenbrood. Als u rustig gegeten hebt, besluiten we het programma door onder het genot van een drankje te luisteren naar de draaiorgelmuziek en natuurlijk kunt u in deze prachtige ambiance een dansje maken.

13.00 uur: Vertrek naar Moergestel. Van daaruit gaan we in huifkartocht met 2 huifkarren, getrokken door een stalen ros, **met muziek** naar Proeflokaal La Trappe in het Brouwerij café van Abdij O.L.V. van Koningshoeven. Daar volgt een excursie in een schitterende omgeving in twee groepen. Na afloop kunnen we een trappistje proeven van een van de twee trappistbrouwerijen die Nederland rijk is.

Retour met de huifkar naar Moergestel. Daar wacht ons bij Up Hill Events een diner in buffetvorm:

- Een lekkere groentesoep
- Heerlijke spaghetti Bolognese
- Hierbij een lekker assortiment aan broden met bijbehorende smeersels.

De consumpties die tijdens het diner genuttigd worden, zijn niet bij de prijs inbegrepen, maar deze kunnen daar worden afgerekend bij afname.

Inbegrepen zijn: busreis, entree Kermismuseum, koffie/thee met verrassingen, lunch, huifkartocht naar Abdij O.L.V. van Koningshoeve, entree Abdij, rondleiding en één trappist. Afsluitend het diner.

Wij verwachten om ca. 20.30 terug in Susteren te zijn. Met veel passen en meten zijn de kosten van deze dag als vanouds € 55,00 p.p.. Overschrijving op NL13RABO 0150 2046 12 geldt als aanmelding. Aanmelden tot en met zondag 15 mei.

THEMA-AVOND 19 JANUARI 2016 IN RECREATIEZAAL VASTRADA.

Dinsdag 19 januari 2016 organiseerde de Vereniging van Natuurvrienden de eerste thema-avond van dit jaar. De film “Boetseerwerk van Evert Zits”, gemaakt door Ton Vranken, ging in première. Plaats van gebeuren was de recreatiezaal van Vastrada, welke afgeladen vol was. Naar schatting waren er honderdveertig tot honderdvijftig mensen op deze première afgekomen.

Na een persoonlijke inleiding van Annie Schreuders-Derks richting de gebroeders Zits las zij enige werken van de inmiddels overleden Piet Zits voor. De poëziestukjes werden afgewisseld met prachtige pianomuziek van Ad Gijzels. Na een pauze hield de cineast Ton Vranken een korte inleiding hoe deze film tot stand was gekomen. Hierna werd de film in een muisstille zaal getoond. De aanwezigen waren zeer te spreken over het vertoonde.

EVERT EN PIET

Annie Schreuders-Derks

Ofsjoan det Zöstere ziene adel te danke haet aan vrouwluuj, det weer vrouwluuj hie op aerd ’t zawt in de pap zeen, en det geine zich ’t laeve zónger vrouwluuj kent veursjtèlle, kènt Zöstere eine man wo men neet ómhaer kènt…: Evert.

Evert haet same mit zien broor Piet Zöstere gekleuërd. ’t Is ein kundig koppel det geine haole kal verköp. Hun verhaole en gedichte höbbe kop en voot. Die dökker zelfs mit meziek ónger weurd waere gebrach. In al hun toneelsjtökke sjtuk de kaer van de Zösterse luuj.

Evert is geine reiziger, hae is ummer hie in Zöstere op ziene sjlaag gebleve.

Al zien jaore en det zeen d’r óngertösje eine hieële houp, haet hae doorgebrach op Mariaveldj, zègk mer in den achterhaof van awd Zöstere. Mit anger weurd: hae koos ummer den adel veule en zeen. Gein wónjer det hae mit zien talente zich zien ganse laeve mit kuns en sjoanheid bezig haet gehawte. Es men historie en kuns wilt óntwikkele en euverdrage mót men sjoanheid kónne zeen en veule!

Veule en vorme sjpele hie ein groate rol. Es weer ’t euver vorme höbbe, kómme weer wie vanzelf bie de activiteite van Evert. Men zaet det vorme vääl herinneringe kènne ophaole. Historie, det zeen vääl herinneringe. Det haet alles te make mit zeen en kieke.

Evert kik wie mit eine camera en zoa fotografeert hae veur zich van alles

waat hem op ziene waeg kump. Men zou kónne zègke det zien aafdrökke driedimensionaal waere vasgelag.
Zeen en kieke is emotie, det heuërt bie de kuns… Vorme is 't kernóngerwerp van de beeldende kuns. Sjus es wie 't zachte en helle kleuëre geuf, geuf 't ouch zachte en helle vorme. Men sjpruk zelfs van eine rónje sjmaak, eine sjpits woord of ein róndj getal. Zösterse luuj gaon vanaovend kènnismake mit vorme en kuns die bie Evert in de kelder zeen gemaak en dao jaorelank óngergebrach zeen gewaes. En det is neet min! Vandaag kump alles baovegróndjs. Kuns is vanaovend kieksjport veur ós allemaol. Det bedoelde ich mit Zöstere kleuëre.

Trouwens, richtige kleuëre vertèlle soms hieël erg vääl, ouch symbolisch. Ich höb èns gelaeze det de meiste luuj tösje de hóndervieftig en twieëhónderd kleuëre kónne óngersjeije. Mer weer zeen neet allemaol de zelfde kleuër. Det maak 't erg sjpannend. Ederein bekik de weld door ziene eige bril.
In de awdheid goof men went ein jungske gebaore wórt groat fieës. Want dao woor eine sjterke wirker biegekómme dae boetedet de naam van de familie koos euverdrage. Blaw is de kleuër van de hemel, de plaats wo de gode en 't laeveslot zich ophawte. Blaw kènt krach en energie oprope en alle kwaod waere. Daoveur wórte jungskes es besjerming in 't blaw gesjtaoke.
Volges ein sjoan aw Europese legende wórte maedjes gebaore oet ein zach raoze, nao parfum rukende roas. Zoa wórt "roze" de kleuër van de maedjes en is Roos eine maedjesnaam gewore.
Symbolisch geuf 't vääl kleuëre. Zoa haet ouch eder seizoen zien kleuër. Daodoor kump 't det men lente- zomer- herfs- en wèntjerluuj haet. Weer kónne in beuk laeze in waat veur ein kleuër eine zomermiensj bieveurbeild 't beste veur de daag kan kómme. Piet haet zoa de seizoene ein kleuër gegaeve. Want in zien gedichte kènt men de kleuëre van de natuur en van de kuns ouch vènje. Soms zjwart-wit, dökker bóntj.

Waat kónne weer noe nog mieë zègke? Evert is eine regelieër, altied 't aansjpraekpunt. In dialek neump men zoa emes "'t pispäölke". Es men de kar wilt trèkke en angere urges veur wilt sjtimulere, mot men zelf veurop gaon en dao ouch versjtandj van höbbe. Det is alwéér ein gegaeve det hae hie op de richtige plaats haet gezaete.
Hae is eine perfectionis, eine controlfreak, daodoor dökker sjtimulant, ein sjpraekbuus en zörgzame mentor.
Daoveur en veur al zien angere kwaliteite, geneump en neet geneump, kan hae neet gemis waere in Zöstere. Weer zeen greuëtsj op de Zitse.
En ich bön greuëtsj det ich in mien ganse laeve get daovan höb mitgepik, te beginne mit de póppekas en 't heuërsjpel op de ROZ oet de jaore vieftig.
Names ederein hie: „Evert, bedank det weer van al dien kènnis moge mitprofitere!"

Mer veural bedank es vrundj.

VIJFENVEERTIG JARIG BESTAAN VAN DE VERENIGING

Deze thema-avond stond in het teken van het 45-jarige lustrum van de "Vereniging van Natuurvrienden" en vond plaats in "d'n Hermeniezaal". Niemand minder dan de heer Ed Montforts verzorgde een bijzonder interessante lezing over het maken van wijn. In chronologische volgorde leidde hij ons door de druiven- cq wijngeschiedenis. Tot en met de achtergronden van de huidige wijnproductie en wat hier nu zoal bij komt kijken. Enkele van zijn eigen gemaakte en tijdens deze avond geserveerde wijnen zorgden voor een soepele afdronk door mening keeltje. Waarbij het door uitbater Alois Huizinga samengestelde, dik belegde boerenbrood uitstekend smaakte.

Verassend element tijdens deze avond was wel de presentatie van het door het bestuur aangeboden lustrumcadeau aan de leden: ein *Zösters laesplenkske.* Inmiddels heeft ieder lid dit bijzonder *plenkske,* in de vorm van een placemat, gratis aan huis ontvangen. Gezien het grote succes en belangstelling is het *plenkske* inmiddels ook voor niet-leden verkrijgbaar bij drankenhandel Marij Lemmens, tegen een prijs van € 3 per exemplaar.

De avond werd afgesloten met een verrassend optreden van onze eigen Susterense "Feurthstreet Lumber Factory Band". Voor velen een eerste, bijzonder aangename kennismaking met deze dixielandband, met subtiele zang van Linda Koolen. Na enkele "Zugabes" viel een staand applaus van alle aanwezigen hun ten deel !

LAESPLENKSKE

Ik het kader van het vijfenveertigjarige bestaan van onze vereniging ontstond binnen het bestuur de gedachte dat we een speciale attentie voor onze leden moesten hebben. Naar een idee én met vormgeving van Annie Schreuders-Derks werd besloten een tafelmatje oftewel *placemat* aan te bieden, waarop een *Zösters laesplenkske* afgebeeld moest worden.

Het resultaat hiervan ziet uw hierboven. Op het laesplenkske worden klanken uit het Susterens dialect met behulp van een foto duidelijk gemaakt. Niet alle klanken, maar toch de meest belangrijke.

Alle leden hebben inmiddels zo'n tafelmatje ontvangen. Daarnaast heeft het bestuur gemeend de resterende exemplaren in de verkoop aan te bieden. Hiervoor werd de medewerking gevonden van Marij Lemmens van de drankenslijterij aan de Reinoud van Gelderstraat.

De vraag bleek zo groot te zijn dat er een tweede druk gemaakt werd, welke ook ruim voor de feestdagen uitverkocht was.

Een derde druk is inmiddels in de verkoop en vindt nog steeds afzet. Verkrijgbaar voor 3 euro bij :

Drankenspecialist Marij Lemmens
Reinoud van Gelderstraat 3
telefoon 046 449 1929.

OP 'T OORLOGSPAAD
Wil Schulpen

Onze vereniging heeft samen met *Stichting 4-5 mei herdenking Echt-Susteren* een boek uitgegeven in het kader van herdenking zeventig jaar einde WOII[1]. Het boek is door *Simons Grafisch Totaal* gedrukt met belangrijke financiële steun van de gemeente Echt-Susteren en Monuta Charity funds[2].
Het boek is een pad langs de oorlogsmonumenten en andere tekenen, welke herinneren aan de Tweede Wereldoorlog binnen de grenzen van de gemeente Echt-Susteren.

Het boek is deels een fotoboek, deels bestaat het uit kortere beschrijvingen van de monumenten en tekenen. Fotograaf Jan Valentijn zorgde voor vele van de foto's.

Uit het voorwoord van de samenwerkende verenigingen:
Met dit boekwerk willen we bereiken dat zoveel mogelijk zichtbare tekens en dus ook historie over Echt-Susteren en zijn inwoners uit de bezettingstijd 1940-1945 in één band worden verzameld. Met achter ieder beeld een eigen verhaal. Natuurlijk weten we dat we niet volledig zijn. Zelfs niet volledig kunnen zijn. Ongetwijfeld is er in die roerige periode nog zoveel meer gebeurd wat waard is om bewaard te blijven. Laat de inhoud van dit boek staan voor zovele verhalen van mensen die de oorlog hebben meegemaakt, maar die nooit zijn gepubliceerd.
Met deze uitgave, onder de vlag van de "Stichting 4 Mei Herdenking Echt-Susteren" en de "Vereniging van Natuurvrienden Susteren", hopen we dat een deel van de geschiedenis van Echt-Susteren tijdens de Tweede Wereldoorlog bewaard blijft.
Laten we er met elkaar voor zorgen dat wij kunnen blijven leren van deze ervaringen!

Op het Oorlogspad werd mede mogelijk gemaakt door:
- Gemeente Echt-Susteren
- Monuta Charity Fund

Colofon:

Uitgave van:
Stichting 4 mei Herdenking Echt-Susteren
Vereniging voor Natuurvrienden Susteren

Werkgroep:
Piet Aben
Jos Douven
Richa Roufs-Tummers
Wil Schulpen
Jules Stassen
Loek Storken
Jan Valentijn
Cor Voorter

Fotografie:
Glyn Elston
Jan Valentijn
Jacques Cremers

Vormgeving en druk:
Simons Grafisch Totaal, Susteren

Bronnen:
Stichting 4 mei Herdenking Echt-Susteren
Vereniging Natuurvrienden Susteren
Stichting Edith Stein
Stichting op Vleugels der Vrijheid
Website Peijerlandj
Kunstproject Sjarabang
Piet van Hoof
Evert Zits

Verder danken we iedereen die op een of andere wijze een bijdrage heeft geleverd aan het tot stand komen van dit boek.

[1] Wereldoorlog II van 1940-1945
[2] De koopprijs voor de burgers van Echt-Susteren was grofweg de helft van de eigenlijke kosten.

VELDEKE LIMBURG 1926-2016

Cor Voorter

Veldeke Limburg bestaat 90 jaar en heeft bij die gelegenheid een boek gepresenteerd waarin de historie van deze vereniging is vastgelegd. Het boek vormt de afronding van een project waaraan door historicus drs. Luc Wolters, in samenspraak met een redactie- en begeleidingscommissie, twee jaar enthousiast is gewerkt. De presentatie heeft zondag 21 februari j.l. plaatsgevonden tijdens een feestelijke bijeenkomst in De Oranjerie in Roermond.

Drs. Luc Wolters

Bij het lezen van verschillende mediaberichten, maar ook kijkend/luisterend naar diverse programma's van regionale omroepen dringt zich echter ook de vraag op waarom het boek in het Nederlands is geschreven, weliswaar gelardeerd met een bloemlezing van dialectteksten. Op die vraag kwam een kort maar krachtig antwoord van Luc Wolters zelf: "Welk dialect had ik dan moeten kiezen? Bijvoorbeeld het Zösters of het dialect van Kerkrade?". Het Limburgs dialect is een erkende streektaal, het omvat of bestaat uit vele lokale dialecten, die best wel wat van elkaar verschillen. Het is dus onmogelijk is om hier één taal van te maken.

Veldeke heeft als hoeder en bewaker van het dialect gekozen voor de Veldeke-spelling, om een eenheid te creëren voor de schrijfwijze en de leesbaarheid . Dit is uiteraard toe te juichen, en de Veldekespelling wordt al veel gebruikt. De Veldekespelling verandert dus niets aan de lokale dialecten, verbetert alleen de leesbaarheid, ook voor mensen met een ander dialect dan het geschrevene.

Het lokale dialect is door steeds meer invloeden van buitenaf (lees: het dialect enkele dorpen verderop, maar ook 't ABN) aan verandering onderhevig. Dat verbindt natuurlijk ook en is soms ook een verrijking van het Limburgs als streektaal. Toch zijn veel verenigingen vasthoudend als het gaat om het allereigenste dialect. Terecht, maar het past om voor de toekomst open te staan voor nieuwe invloeden. Zo werd terecht opgemerkt dat jongeren belangstelling hebben voor het dialect, alleen zij schrijven vaker zoals ze denken dat zij vinden dat het moet.

In de tekstberichten (sms'jes bijvoorbeeld) worden weinig tot geen leestekens gebruikt of afkortingen die menig docent Nederlands de stuipen op het lijf jaagt. Toch wordt exact begrepen wat jongeren willen zeggen!

De belangstelling voor het Limburgs uit zich op velerlei manieren: dialectgroepen zoals Carboon en Rowwen Hèze. De laatste groep, voornamelijk in het Noord-Limburgs zingende, was verstaanbaar voor en door heel Limburg en ver daarbuiten. Ook toneelverenigingen kiezen voor opvoeringen in het dialect, al dan niet zelf geschreven of vertaald. Volgens kenners moet ik hier spreken van 'hertalen'. Toch schuilt bij ver- of hertalen een gevaar. De ziel en zaligheid die is gelegd in bijvoorbeeld het oorspronkelijke gedicht of geschreven stuk, is niet altijd te ver-/hertalen. Doe dat dus niet! Doe daar geen afbreuk aan, elke luisteraar met liefde en gevoel voor het Limburgs begrijpt uistekend wat de dichter/schrijver duidelijk wil maken.

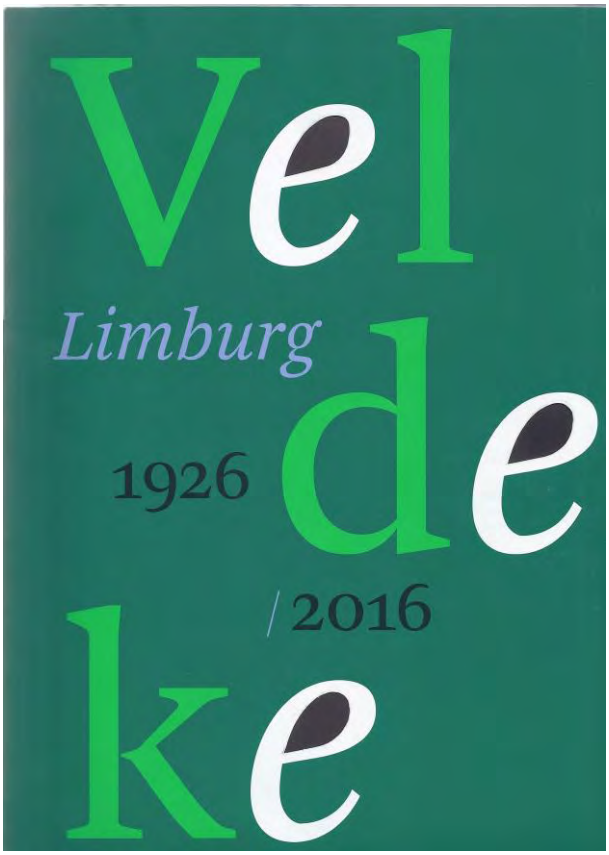

Terug naar het boek over 90 jaar Veldeke Limburg.
Het boek beschrijft de niet eerder zo uitvoerig gedocumenteerde geschiedenis van de 90-jarige vereniging Veldeke Limburg en haar inzet voor behoud en bevordering van de Limburgse taal en volkscultuur. De uitgave is rijk gelardeerd met historische foto's, illustraties en een representatieve bloemlezing van dialectteksten. Gekozen is voor een beperkte oplage. Het jubileumboek mag daarom aangemerkt worden als een uniek en waardevol verzamelaarsobject. Auteur, vormgever, drukker en de gevolgde werkwijze staan garant voor een publicatie van hoge kwaliteit en dat levert een fraai naslagwerk op, zowel naar inhoud als vorm! Het boek werd vormgegeven door Piet Gerards Ontwerpers.
Het boek kost € 25,00 (exclusief € 3,50 verzendkosten). Het is verkrijgbaar in de betere boekhandel maar kan ook via de website besteld worden. Ga hiervoor naar: www.jaorvandelimburgsedialekte.nl, vul het bestelformulier in en verzeker u van het jubileumboek Veldeke Limburg 1926-2016.

Veldeke Limburg 1926-2016, 372 pagina's | paperback met flappen | 17 x 24 cm rijk geïllustreerd | ISBN 9789074423120.

Wie awwer det ich waer
Ad van Mierlo

Wie awwer det ich waer
wie minder det ich weit
wie ’t mit al mien exen geit,
wie road mien raekening sjteit.

Wie mieë ich d’r van maak
wie langer det ich laef,
wie mieë ich om ’t laeve gaef
wie intenser ich alles belaef.

Wie korter nog te gaon
wie meujliker dit besjtaon
wie minder dus voldaon
wie sjneller ‘t is gedaon.

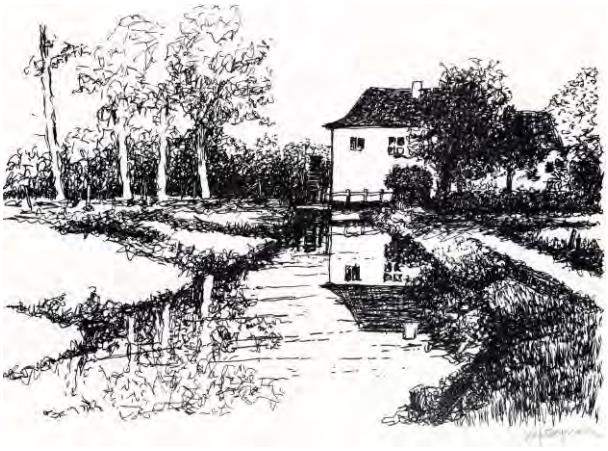

Vergaete tied
Ad van Mierlo

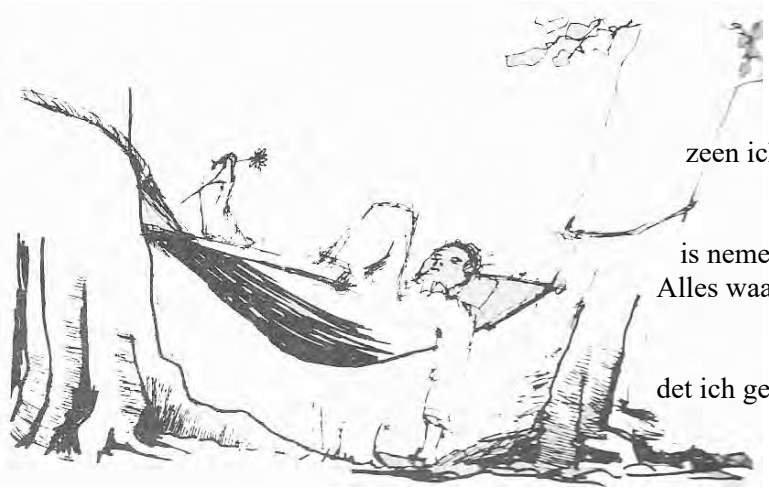

Es daag en nach
gein versjil mieë make
en ich neet mieë weit
wie ’t wiejer mót gaon,
zeen ich allein nog mer dènger
die mich ech rake,
mer óm mich haer
is nemes dae det ouch versjteit.
Alles waat mich leid haet gedaon
bèn ich vergaete,
ich gluif
det ich gein plek en tied mieë wil
veur alle dènger
die mich zoalang
dwaes höbbe gezaete.
Ich wil allein nog mer
druime veur mich zellef, veural sjtil.

“Gróffelsnaegel”.

VOLKSCULTUUR

Annie Schreuders-Derks

In plaats van ein recep dees kieër get euver eine bezunjere sjmaakmaeker, de kruidnagel, kroednagel, in ’t Limburgs gróffelsnagel geneump. (Frans: clou (nagel) des girofles)
’t Latiense clavus beteikent nagel. ’t Duitsje woord Nelke haet zich vanoet ’t middelieëuwse Nägelein óntwikkeld.
Get gans vanzelfsjpraekends waat in mien keuke, veural in de wèntjer, vääl gebroek wurt. Kiek mer nao knien, zoervleisj, road moos, sjpeculaas en nog ein hieél deil angere recepte.
Gróffelsnaegel zeen zoa sjterk van sjmaak det ’t neet èns neuëdig is de bèste saort te zeuke waat bie angere kruje en sjpecerieje waal degelik neuëdig is.
In oarsjpróng kómme de gróffelsnaegel oet de Molukse lenj. Van dao oet nao China. ’t Sjient det ze al lang veur Christus in China gebroek wórte. Dao zou de keizer ze al gebroek höbbe veur eine frisje aom. Luuj die veur hem wirkde en bie hem in de buurt kome, moogde zich allein mer laote zeen went zie op gróffelsnaegel knawwelde.
Gróffelsnaegel wórte ouch es halskètting gebroek. Det bliek oet de verseringe die in de graver van de Farao’s zeen gevónje.
Via karavaanwaeg zeen ze in Roame terech gekómme. ‘t Is ein van de zakes wo de Hollenjers en de Portugeze zich bludig veur in de haore höbbe gezaete. Want zie wólle allebei ’t monopolie hawte. De Portugeze hawwe de Molukse eilande verouverd, mer ’t “kruidenmonopolie” waat zie zich dao eige hawwe gemaak wórt hun door de Hollenjers weer aafgenómme. In 1770 lökde ’t eine Fransoos óm kroednaegelplentjes nao Mauritus en Ile de la Reunion te sjmókkele. Van dao oet kome ze in Zanzibar en Madagascar terech. Allewiele is det de belangriekste leveranceer. Via de Molukke kènne weer ze hie veural. Ze greuje sjus wie besjaotbuim (nootmuskaat) allein good in de buurt van de zieë.
Kretek is ein kroednagelsigarèt die in Indonesië mieë gerouk wurt es geweuëne sigarètte. Vraemp is det ze dao in de keuke nog mer hieël min gebroek waere.
Al veur ieëuwe trök wórte gróffelsnaegel gebroek taege tandjpien. Nog ummer wurt Eugenol, ein wirkzaam gedeilte oet de kroednagel, gebroek bie ein wortelkanaalbehanjeling. Bie tandjpien knawwelde men vreuger al op ein gróffelsnaegelke. ’t Waert óntsjtaekinge. Men kènt zelfs verfrisjend móndjwater daovan make.
Gróffelsnaegel kan men in de tesj bie zich drage, den höbbe roddels geine vat op dich.

Went men einmaol ein kroednagelbuimke (Syzygium aromaticum) haet, moog men det noajt vernele, det trèk de bliksem aan.
Ein buimke kan men ’t bèste paote in de kersnach, of tösje de hoage en lieëge Leve Vrouw (Maria Hemelvaart 15 aug- Maria Geboorte 8 sept).
Extra good gevölde buimkes kan men kriege went ze gepaot waere op Goje Vriedig of bie volle maon.

Went men ze zeijt ónger eine raegenbaog greujt eine ganse bóntje gróffelsnagelboum!

Gróffelsnaegel in ein appelsien gesjtaoke ruuk lekker en waert mögke, aomezeike, zilvervèsjkes, en muus.

Ein anjer of anjelier wurt in Limburg Groffioat geneump, ómdet ze ein bietsjke nao gróffelsnaegel ruke. En kroednagel wurt “gróffelsnagel” geneump. Allebei die weurd sjtamme van ’t Latiense woord: Gariofilata.

Ouch de sering wurt in versjeije plaatse “gróffelsnagel” geneump. Noe neet ómdet de räök dao aan duit dènke, mer óm de vórm van de blome die op kroednagel lieke.

De sering haet trouwens versjeije name die bekans euveral bekènd zeen:
Meiblome, nao de bleujtied in mei,
Pancraas of Servaosbloom vanwaege de iesheilige,en
Laeverbloom, nao de laeverkleuër van de blome.

Kandieël.
Ed Montforts

Dao waere neet mieë zoaväöl kènjer gebaore es vreuger. Det merkse 't bèste aan de sjoale, veural oppe dörpe. De regering klaag sjtein en bein, mer duit'r zoa es geweuënlik niks aan. Es't gein gèldj oplevert waat ze kènne verknoaje, den kalle ze allein mer d'reuver, mer ze doon d'r niks aan. Missjien is det waal ein van de oorzake, want good veurbeeld duit good volge.....

Ich dènk det't mieë te make haet mit 't feit det weer get vergaete höbbe. Vreuger, wie alles baeter woor en de vrouwluuj nog de baas wore, noomse natuurlik ein kadootje mit op kraambezeuk, mer kreesse ouch get: ein glaeske kandieël, de tradisionele kraamdrank, dae de trotse pap mit ein piepke kanieël moos reure, mit ein zieje mötsjke van de kraamvrouw op ziene knötsj, zoagenaamp óm de kwaoj geiste te verjage. Nao de emancipatie trappe weer mansluuj dao neet mieë in. Dao is 't volges mich begós.

Waat is nog mieë besjmèttelik es ein nuuj kiendje? Nou? Dach ich ouch. Niks. Mer zónger kandieël en det belachelik mötsjke zeen de vrouluuj det alweer vergaete esse heives kómme en den kalle ze hoogstes d'reuver.....

Hoagste tied det weer de kandieël weer gaon inveure, jónges, en die mötsj numme weer in Godsnaam mer op de koup toe. Al is 't mer óm de kwaoj geiste bie oos eige vrouwe te verjage. Bie die van mich wirk 't in eder geval. En, es weer de sjoale weer vol wille kriege, mótte weer toch gèt?

Hie kump 't recep:

Ein good gewasje citroen	1 sjtekske bourbon vanieje
ein piepke kanieël	3 gróffelnaegel (kruidnagels)
100 gram witte basterdsókker	8 eierdoajers

bienao ein ganse flesj sumpele witte wien (de res oetdrènke)
ein half wienglaas (neet te groat) branjewien. (de res beware)

Doog ein bietje water in ein sjteelpenke, zèt 't vuur zach aan, sjèl de hèlf van de citroen hieël erg dun, zónger wit, en doot die sjèlle in 't penke same mit de gróffelnaegel, de kanieël en de vanieje. Laot det ein half uurke trèkke, en zeef 't. Bewaar 't water en goaj de sjèlle weg.

Klop de doajers los mit de sókker en klop 't gezeef water d'rdoor. Werm in ein roesvriejstaole pan de wien tot lauwwerm op en reur 't eimengsel dao doorhaer. Den "o bae marie" de klein pan in ein groter pan mit nèt neet kaokend water zètte en good blieve reure tót de wien lich gebónje is en aan de laepel blif plekke. Pas op: 't mót gein omelèt waere! Zet 't penke den in ein bietje kawd water en laot de drank ein bietje aafkeule. Reur den de branjewien d'rdoor.

Presenteer det law of kawd, in eine baeker of ein glaas, natuurlik mit eine flinke laepel sjlaagroum en, neet vergaete, eine lange vinger. Jóng vrouwluuj kriege twieë baekers....

NATUUR

De Wijngaardslak

Jan Smeets

De wijngaardslak is de grootste inheemse huisjesslak en wordt gezien als een geliefde delicatesse. Deze status is een bedreiging voor deze slak en ze is om deze reden in Nederland wettelijk beschermd. Ze komt voor op kalkrijke plaatsen in niet te vochtige bossen onder struiken en in hoge grazige vegetaties. De aanwezigheid van kalk in de ondergrond is nodig voor de opbouw van het grote huisje. De kalk neemt ze op uit het voedsel, maar ook door het eten van oude slakkenhuisjes.
In de paartijd van mei tot en met juli wordt de wijngaardslak in kleine aantallen waargenomen langs de NS-spoorlijn bij de Neerveldsweg en Funkelweideweg. Deze populatie verblijft hier al meer dan 50 jaar (eigen waarnemingen) en bewijst hiermee zich in dit gebied te kunnen handhaven.

Foto Ton Vranken

De huisjes van de wijngaardslak zijn geelbruin tot grijswit van kleur met donker bruinachtige banden. Oudere dieren zijn vaak grijswit van kleur. Bij meerjarige slakken kunnen we de ouderdom vaststellen door het aantal "jaarringen" te tellen die door een tijdelijke stilstand in de groei (gedurende de winter) ontstaan. Volwassen dieren kunnen 4 tot 4,5 cm groot worden. In de vrije natuur kan deze slakkensoort 5 tot 8 jaar oud worden.

Jan Smeets, Jozefstraat 15, 6114 EG Susteren
Jan-smeets@ziggo.nl

NATUUR

Verkeersslachtoffer

Jan Smeets

Op 18 juni 2015 vond ik langs het NS-spoor in ’t Hout een Nachtegaal. Het beestje leefde nog, maar korte tijd later was hij dood. De vogel is waarschijnlijk door de luchtverplaatsing van een passerende trein gegrepen en tegen de nabij gelegen afrastering aangekomen. Aan de vleugelpennen en de geschubde veren op borst en rug is te zien dat het een jonge vogel betreft van enkele weken oud. Het drukke trein- en autoverkeer door dit bosgebied eist jaarlijks vele slachtoffers. Reeën, wilde zwijnen en dassen die het NS-spoor oversteken kunnen in aanraking komen met passerende treinen. Ook kerkuilen en buizerds die in de greppels foerageren, lopen een verhoogde kans door een passerende trein gegrepen te worden.

Foto’s: Ton Vranken

Jan Smeets
Jozefstraat 15
6114EG Susteren
Jan-smeets@ziggo.nl

De sopstein[3]
Erik van Hooy

‘ne Reiziger dae hónger haw, koom aan in ’n hieël erm dörpke. Hae begreep det hae neet zoamèr óm aete koos baedele.
Hae stèlde de luuj oet ’t dorp väör óm ‘ne groate kaetel sop te kaoke.

Neet te geluive: sop? Det hawwe ze al in gein ieëwigheid neet mieë gegaete. Mer dae reiziger bewaerde det hae alles waat neuëdig woor in ziene rögkzak haw.

‘ne Graote kaetel water woor alles waat zie ‘m mooste gaeve.
Oet ziene rögkzak haolde hae ‘ne flinke dikke stein. “Geine geweuëne stein”, zag hae, wie d’r die vraogende gezichte zoog, “’ne Echte sopstein!”

Hae lag dae stein in ’t water.

Ederein wachde, vol spanning, nuujsjieërig.

“De sop zoe gekruujd mótte waere”, zag hae nao ‘ne tied.
Gelökkig woor d’r nog urges get zawt in hoes, en de buurvrouw haw ouch nog ’n laureerblaedje. En den mer weer wachte.

“D’r mót eigelik get vèt bie”, zag de reiziger.
Toen herinnerde emes zich det hae in de kelder nog get soppevleis haw ligke.

“Ze zoew ouch get mieë gebónje motte zeen”, sprook de man weer, want hae haw in ‘ne mooshaof ‘ne aerpelestroek zeen staon.

Die knölkes ginge d’rbie!

“Waat zoet geer dènke van ’n paar muurkes?”, vroog emes opèns.

‘ne Angere dach d’r net aan det d’r twieë rape haw ligke. En nog emes koom mit get paor en de ääverbuurvrouw haw nog get beuënkes ….

In ‘ne tied van niks woor ’t hoes gevöld mit ‘ne lekkere gäör.

Zie ote tót ze neet mieë kooste en nog woor de sop neet op …

De reiziger noom dankbaar aafsjeid.

“Dae sópstein moog geer hawte”, zag hae, “dao kent geer nog dèk sop van trèkke.”

“Toch ‘ne apaarte stein”, zagte de luuj wie dae reiziger weg woor. Einmaol oet ’t zich van ’t dörp, raapde de reiziger ‘ne stein op van de waeg, vaegde ‘m good sjoan en deeg dae in ziene rögkzak.

---

[3]Roosterens dialek: oet Einstein en de kunst van het zeilen, Anne de Graaf & Klaas Kunst

De brevitate vitae – Over de kortheid van het leven
Loek Storken

't Leid is al weer geleje, de vastelaovend is veurbie. En nog neet zoa lang geleje woor 't Kersmis en Sinterklaos. Esse dich det èns effe allemaol naevenein lègks, kumpse ónherroepelik tót de conclusie det 't laeve toch mer kort is. Mer 't is waal sjoan, óndanks alle crisisse.
Allewiele bèn ich op eine laeftied gekómme, detse mich d'n eine crisis nao den angere kènne prebere aan te kalle, det maak geinen indrök mieë. Ich höb elke maondj waal eine "beurscrisis". Dao ligk ich al lang neet mieë wakker van.
Weer weite noe toch det det allein mer is óm ós weer èns get te kènne korte en ós de cente oet de tesj te kloppe.
Op ei gegaeve moment, den kumpse op de gezaengende laeftied, den make ze dich niks mieë wies. Den dènkse zó'n bietje: "Laot ze mer lulle!"
En esse den op laeftied bès, en ze zègke taenge dich: "Doe begins ei bietje te zeivere!", ouch den mósse mer dènke: "D'r zeen ters genóg, die zeivere hun gans laeve al!"
Toch geisse esse al eine daag awwer wurs get mieë naodènke euver 't laeve, en doe geis meine det 't ummer flotter geit.
De volgende jónges, die zeiverde neet en wiste hieël sjoan dènger euver 't laeve te zègke, of det noe langk of kort is, of es langk of kort ervare wurt:

Wat geeft het of het leven kort is,
't Is heerlijk tot den laatste dag
Wanneer 't hart maar niet verdord is:
Vergeet, bemin opnieuw en lach!
J.Greshoff

ARS LONGA, VITA BREVIS
(de kunst is lang, het leven is kort) – Hippocrates. Hae bedoelde mit "kunst" de geneeskuns en bedoelde te zègke det het langer es ein laeve doert óm die ónger de knie en ónger de patsj te kriege. Hae is zó'n bietje de gróndjlègger van de westerse geneeskunde.
Volges mich is 't nog mieë ein kuns óm get van 't laeve te make:

Gemeinsame Tage
nicht weinen
dass sie vergangen,
sondern dankbar sein
dass sie gewesen
(Hermann Hesse)

Oetsjpraoke van Pablo Picasso speciaal veur "de vertroosting van de ouderen onder ons":
HET DUURT LANG OM JONG TE WORDEN
en:
JE WORDT PAS JONG ALS JE ZESTIG BENT EN DAN IS HET TE LAAT.

Wacht niet op een goede dag,
maak er een ! (.....?)
Ouch oet Sjpanje kump ’t volgende:
Menja bé, caga fort i no tinguis por a la mort
(Eet goed, schijt goed en ben niet bang voor de dood)
Catalaans gezegde

Al of neet bie eine pint of ein anger al den neet alcoholische versjnapering höbbe dees jónges same mit de jónges van “De Hieëre van ’t Hieëresjträötje” veur uch in ’t nuuj jaor ein groate boadsjap: “Maak dich neet te zieër einen dikke of dikke bein, en maak d’r get van. Laot dich dien laeve neet verzauwe. Nurges sjtuit gesjreve, desse dich dien gans laeve zörg mós make euver allerlei erg dènger die waal èns op diene waeg zouwe kènne kómme. De meiste van die erg dènger kómme neet, of gaon aan dich veurbie! Of kómme sjtrak pas.
De zón sjient altied urges !

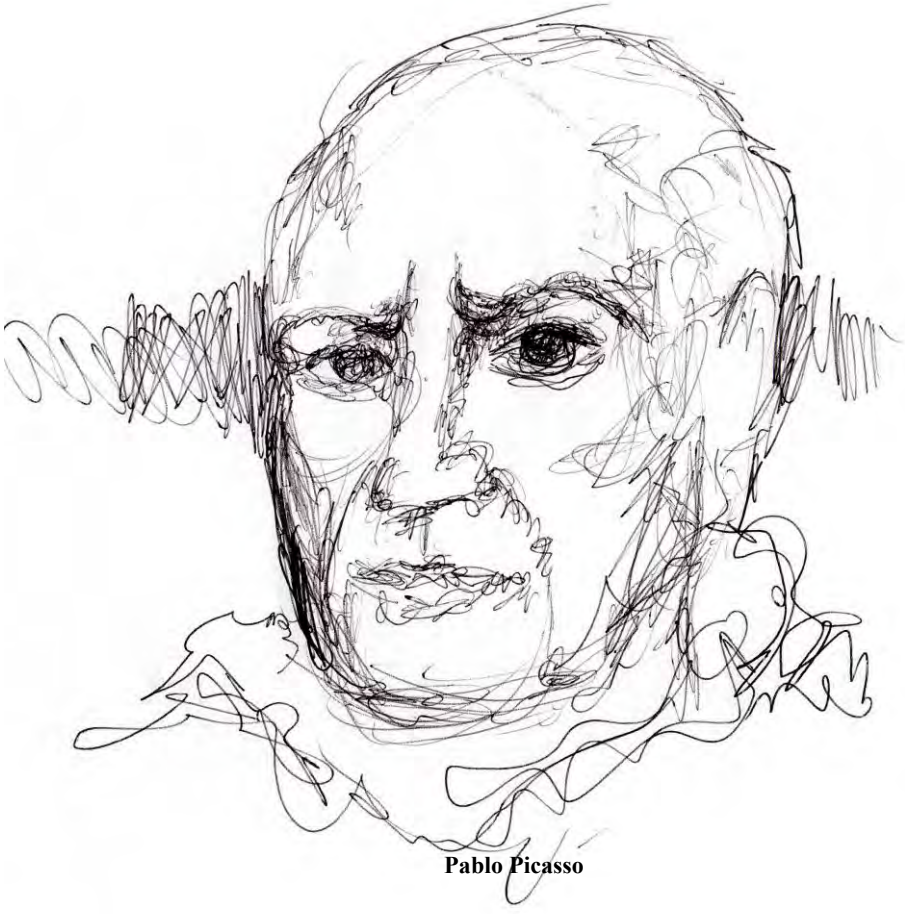

Pablo Picasso

Dus lach zoalangse laefs, want doe laefs zoalangse lachs.
Doe kèns dich allewiele waal de gansen daag ligke te ergere euver allerlei zake die dich en hieél vääl angere neet bevalle, mer d'r sjtuit nurges desse det mós!
En op eine kalender zoog ich èns sjtaon: "D'r zeen 7 miljard luuj op deze waereld. Laot dich door geinen eine van die dienen daag verpeste".
En ich höb mich trouwes eerder al veurgenómme óm ieëwig te laeve. En veurluipig en tót nog toe geit det good!
Veurig jaor lèts april zoot ich ónger de keseboum zó'n bietje lekker te nikse, en 't raengende. 't Raengende blaedjes, gein water. 't Zunke sjeen mich lekker op miene kop, d'r ging ei lekker, neet kawd windje en de blaedjes van de kesebleuj ruzelde mich óm die oare. "Nog ein waek of zès, en den bèn ich sevetig", dach ich bie mien eige. "Volges Picasso bèn ich den al tieën jaor jóngk. Det höbbe w'r den in elk geval al gehad. De res, mósse mer dènke, is mitgenómme".
Van „Unbekannt" is 't Duutsje gezègkde:
„Warte nicht auf den perfekten Moment,
mache den Moment perfekt".
Det zeen weer noe den ouch al einen hieëlen tied aan 't probere, mer 't lök nog lang neet ummer.
Toen 't nuuj jaor al weer gekómme woor en weer wanjelieëre ós weer veur den ieëste kieér tróffe, woort natuurlik ouch weer, net wie jeder jaor róndj de jaorwisseling gekald euver de veuroetzichte en euver al of neet euversjtappe nao ein anger zörgverzekering.
Volgens Rutte en consorte zou jederein d'r weer op veuroet gaon, mer dao zote natuurlik waal weer ein paar "maartjes" aan. De awwe wie weer dus natuurlik "weer mooi niet".
Wat betref dae nuje polis en die zörgverzekering höbbe w'r ze gekloat. De meiste van ós, noe allemaol baove de sevetig, höbbe dit jaor de "kraamzorg" mer oet 't pakket gelaote.
"Jao", zag eine, "mer dao mósse toch nog mit oetkieke, zeker wie weer zoa vääl ónger de luuj kómme. En die kènne dich dèks zoa leef aankieke!" "Jao", zaet weer eine angere. "mer ich gluif toch det 't risico elk jaor kleiner wurt". Zoa haet elke laeftied waal zien veurdeile. Teminste...esse det es veurdeil zuus.
Mer det risico wole ze dit jaor dus waal loupe. Jao, doe mós es pensionado allewiele toch waal urges op bezuinige, want anges maakse lange. De luuj die vanaaf den oorlog al ummer de knabbe höbbe aafgesjtoate, waere es ze zich neet ei bietje waere noe toch langsaam mer zeker aafgesjreve. En det is veural erg veur diegene die zich neet mieë kènne waere. Mer ouch dao lach dae Rutte mit.
Gans op 't lès mót mich toch nog ein dèngk van 't hart: "Doe zós mer ein eindaagsvleeg zeen, en dienen daag neet höbbe!" Den woorse toch sjoan gekloat.
Mer me mót zich mer treuëste mit ein hieël sjoan gedachte van de Indische dichter en Nobelprieswinnaar Rabindranath Tagore:
"De vlinder tèlt neet mit maonje, mer mit momente, en dae haet nog tied genóg".

Wat e'ne kal!
Loek Storken

Esse friedes mit die wanjelmen urges aan den tap of op ein terrasje zits, "want meer moet dat niet zijn", den vilt det aaf en toe toch waal neet mit. Zoa lang esse mer blieve lege, den geit det nog waal. Mer es ze zich de waorheid gaon vertèlle, den klop 't neet mieë. Den is drek kif, den löp 't oet de klaw.
Weer wore èns de waereldprobleme aan 't besjpraeke en ouch al ein hieël sjtök op waeg bie 't oplosse daovan op 't terras van cafe De Piep oppe Nuujsjtadt. Weer kómme dao dèk, want dao hungk energie in de lóch zeker es 't zunke sjient, en weer numme dao dus ummer weer nuuj energie op (en beer!). En weer veulde ós dao nao ei paar pinte weer zoa jóngk, óngevieër zoa wie "de jonge goden van Ajax".
Dao kump dich opèns dae kleinzoon van Gene langs, zó'n menke van ei jaor of zès, dae woont oppe Nuujsjtadt.
"Och", reup d'r taenge de mam, de dochter van Gene, "dao zitte de opa's!".
Nou, van dien femilie mósse 't weer höbbe. Weer wore weer direk mit allemaol ós aw veutjes trögk op de aerd en trögk bie "af". Wat w'r mit ei paar pötjes beer zorgvuldig hawwe opgeboewd, namelik ein prachtige euforische sjtömming, woor weer direk trögkgebrach tót de "grauen Alltag".
Mer ja, 't is al jaore waor: Kakele is nog gein eier lègke!
En drek woor 't gesjprek ouch al weer trögk bie de gebraeke van den awwerdom.
"Ich höb nog kraakbein zat", zag eine, "want ich kraak nog det 't verrek!" 't Awd gezègde: "Dae is zoa sjeif wie ein zekel", det is op dem van toepassing. Of: "Dae haet eine rögk wie ein sjouw".
Òm det te gaon verhelpe, is d'r al jaore van plan óm te gaon zjwömme. Det zaet d'r teminste, mer hae haet dao geinen tied veur. Hae haet al zienen tied neuëdig veur ziene groaten hobby: in den haof wirke. Ouch det zaet d'r ummer, mer in werkelikheid zit d'r ummer in den haof mit ei pintje de gezèt te laeze of ei beukske. En dae jóng haet d'r ein geweunte van gemaak óm niks oet te sjtèlle tót mörge wat neet ouch tót euvermörge oetgesjtèld kan waere. Mer ja, en dao zeen w'r 't intösje waal euver èns, ederein moog zich zienen hobby zelf oetzeuke en zoa is ziene nujen hobby noe: zoa lang meugelik oetsjtèlle.
Ein aantal van die tippelieërs hóbbe zó'n treinkaart womit ze eine kieër in de maondj of twieé maondj ein vriej of ein halfvriej reis höbbe. Ze gaon den meistal urges ein sjtadswanjeling make en af en toe doon ze ouch aan cultuur. Noe wore ze nao 't Rieksmuseum gewaes in Amsterdam, en ze hawwe zich d'r euver verwónjerd desse dao zoa kort bie die beroemde sjilderieë moogdes kómme.
Mer die wiesnaze weite precies wie 't zit.
"Mer", zaet eine, "det is gans simpel! Dao hungk geweun ein imitatie. Ze laote zich die flink besjadige en trèkke den flink cente op van de verzekering. Lieër mich die Hollenjers neet kènne!"
Jao, en dae vertèlde det es of d'r bie de vergadering van 't museumbesjtuur zelf d'rbie haw gezaete.

Wie ze weer nao boete wole dao in det Rieksmuseum höbbe ze ouch nog flink kal mótte make óm d'r oet te kómme, want ze wole hun dao hawte óm tentoan te sjtèlle. Want zègk noe zelf, wo vunjse zó'n sjaon verzameling aw knäök bieëin.

W'r zeen mit die "Hieëre van 't Hieëresjträötje" ouch èns nao ein receptie mótte gaon van ein echpaar det fieftig jaor getrouwd woor. "Jao", zaet eine, "en ze lachde ouch nog!"
"Jao", zaet d'n angere weer, "ZIE waal!"
"Och", zaet den driede, " ich bèn fieërtig jaor getrouwd, en 't gekke is, mien vrouw op den daag aaf precies aeve lang. Same höbbe w'r noe net den tachtigjaorigen oorlog achter de rögk. Mer allewiele is 't toch al ein hieël sjtök röstiger aan 't front, zoawaal letterlik es ouch figuurlik! D'r vlug nog waal èns get euver lènks en rechs, mer 't is toch lang neet mieë wat 't gewaes is. En neet allein mit det euvervlege!"
Dao goof wieselik mer geine commentaar op, mer ich zoog en heuërde d'r toch waal ei paar dènke: "Dao koosse waal èns geliek in höbbe!". Soms is niks zègke dudeliker es waal get zègke. Ze zègke waal èns: "Den insjtömmer zjwig". En zjwiege kan dèks hieël versjtenjig zeen. Zeker esse al get langer getrouwd bès.
Det zjwiege mótte w'r trouwens thoes ouch, dus det is gaar neet nuuj veur ós.
Zoa hieël aaf en toe, den wurt euver die echtelike ruzies kwansies langs de naas weg waal èns get vertèld. "Ja", zag lèts eine. "De vrouw zoot op de kas, en ich d'rónger. En die woor zoa godsgruwelik giftig, dao koos ich 't bèste nog waal effe blieve zitte. Wo zó'ne kas al neet good veur is, hè! Want die haw mich anges in dae kas geduujd. En wat die veur haet, det haet die neet achter !"
"Ja", zaet Gene, "mer det is bie de meiste vrouwluuj zoa. Bekiek dich dae veurkantj dao mer èns tegooi!" (D'r wanjelde bie det terras net get sjoans langs).
Noe hawwe w'r èns ei serieus gesjprek, en den brungk dae dich weer van den teks aaf en op anger gedachte.
Soms is 't ouch geweun grenzeloze zeiver wat d'r verkoch wurt. Zoa koom d'r eine mit ei gedichje of ei leedje van vreuger wie w'r 't euver eine lectrische fits hawwe:
O.L.Heer had een nieuwe fiets gekocht
En kwam daarmee om de bocht
En de apostelen stonden te kijken
En wilden zich niet wijken.
Hie kènt g'r weer aan zeen det de jónges zjwaor katholiek opgevoed zeen, en dao höbbe ze toch eine flinken tik van euvergehawte. Det kump noait mieë good.
Euver de kwalificatie veur de EK voetballe höbbe w'r 't mer hieël effe gehad. De meiste vónje detse aeve sjlech en valsj zónge es det ze voetbalde. De meiste wore 't d'r euver èns det noe 't richtige moment aangebraoke is óm 't profvoetballe in Nederlandj aaf te sjaffe. Die paar die meine detse nog mitkènne, die kènne det jao in 't boetelandj gaon bewieze. Mesjien vènje ze dao nog eine dae hun sprookjes geluif. Vervolges koom 't gesjprek op 't verkieër, en det d'r zoaväöl verangerde in 't verkieër.
"Jao", zaet eine, "vreuger lieërde weer nog det eine rechte lien de kortste verbènjing is tösje twieë punte. Noe bie 't wanjele merkse det det noe meistal eine waeg is, wo aan gewirk wurt. En wobie ze gezeuk höbbe nao de langsten ómwaeg!"

Op ei gegaeve momènt wie w'r dao al einen hieëlen tied op det terras zote, dao koom eine al veur den twieëde kieër langsfitse, en dae maakde zó'n hatelike opmerking, det w'r dao al zoa lang zote en of w'r niks baeters te doon hawwe. "Ja jóng" , höbbe w'r taenge dem gezag, "det ónthaoste det geit noe einmaol neet flot! En weer zeen ouch al hieël lang neet mieë van de sjnelste!"
Eine van de jónges haw de vrouw ein safari-pak gekoch. Dae wool waarsjienlik nog èns op jach.

Daezelfde jóng, dae löp vanwege zien pókkel neet mieë mit, mer kump waal ummer nao mit de fits, zoadet d'r zich toch eine kan pitsje (en ouch twieë). Noe hawwe de luuj hem
gevraog: "Löps doe neet mieë mit die mit?"
"Nae", haw hae hieël sjtoer geantjwoord: "Ich gaon toch zeker neet mit zó'n aw luuj door 't dörp loupe!" Dae jóngen hieër zelf, dae det zag, is volges mich pas viefensevetig gewore!

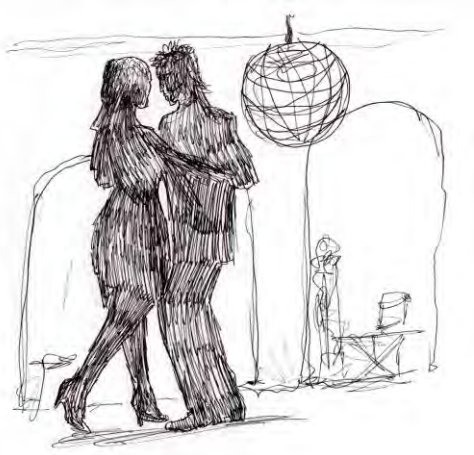

Lèts zote w'r te awbette euver gans vreuger, wie sjoan det det vreuger waal neet woor op den danszaal op de Sjtasiewaeg bie Hans en Tina zaliger of in den Harmoniezaal bie Paul Pieëters zaliger.
De vrouwluuj ginge dao dèks al óm ein oer of vief "in de etalaasj" zitte, de mansluuj kome ei paar uurkes later pas gape, en den mooste ze zich nog ieës get mood indrènke. Jao, vreuger ging det ein hieël sjtök gemoedeliker es allewiele.
Eine van de jónges haw dao ouch veur den ieëste kieër zien toekomstige vrouw getróffe.
"En, vertèl èns wie det gegange is", zag ein van de angere.
"Wètse wat die taenge mich zag?", zag de jóng weer. "Geluifs dich in liefde op 't ieëste gezich? Of zal ich nog èns langsloupe?"
Jao, en zo is het gekome!
Vreuger ging det allemaol toch vääl sumpeler. Weer hoofde neet te "chatte", en w'r hoofde ouch neet te vraoge veur ein "relatie". Weer hawwe gein relatie, w'r begóste geweun te vriejë, en det woor 't. Gans simpel.
Mit al det gedoons "d'rum und d'ran" in dezen tied kan det natuurlik ouch neet lang good gaon. Esse klómmelerie aan diene computer höbs, dao liejt de relatie den allewiele vanzelf ouch ónger. En den is de batterie laeg en den is 't al weer gedaon.
Weer deje vreuger ouch neet zoa aan communicatie. Waal deje weer geweun de Communie, en ei jaor of vief later ouch nog èns de Plechtige Communie.
Das waren noch Zeiten, dass kann man wohl sagen.

Drie aw beukskes
Evert Zits

Sóms kump ‘ne minsj tót de óntdèkking det t’r dènger bewaart wovan d’r ’t besjtaon neet mieë wèt. Zoa vónj ich ‘nen toer geleje in ein doas mit aw papiere ‘n paar beukskes die de „tand des tijds” hawwe euverlaef. Ze wore alle drie oet ’t begin van de veurige ieëw, get verfrumsjeld en bedoemeld.

Aafgaonde op de titels haw ich al gaw in de gate det ’t bepaold geine sjpannende lectuur betróf, mer det ’t zich óm “braaf”óngerwerpe hanjelde. Ich wil d’r uch get van vertèlle.
‘t Klènste hèt: ***De wellevendheid, wat iedere jongen en ieder meisje dient te weten*** door M.H. Bertrand. ’t Is oet 1925 en is gesjreve in eine “godsdeenstige” sjtiel. ’t Zal waal eine preester zeen gewaes want ’t beukske is “kerkelijk goedgekeurd”.
Hie volge ein paar fragmente.

Het eerste werk van iederen dag moet ge aan Onzen Lieven Heer opdragen; daarom: Sta ’s morgens op zodra ge gewekt wordt; maak het heilig kruisteken (liefst met wijwater) om reeds daardoor den dag te heiligen en aan God toe te wijden. Voeg daarbij een of andere korte opdracht b.v. “Alles voor U, mijn God!” of “Alles voor U, o allerheiligst Hart van Jesus!”

Kleed u zedig en fatsoenlijk; denk, dat Onze Lieve Heer en Uw Engelbewaarder u zien. Bid eerbiedig op uw knieën uw morgengebed.

Maak u gewoon iederen dag de H. Mis bij te wonen en tracht zoo dikwijls mogelijk de Heilige Communie te ontvangen. Kniel voor het Heilig Sacrament eerbiedig met de rechterknie tot den grond en zeg: “Geloofd zij Jezus Christus in het Heilig Sacrament des Altaars.” Maak gebruik van een kerkboek.

Voor en na de maaltijden bidt ge naar Christelijk vroom gebruik eerbiedig het Onze Vader en Wees Gegroet.

Heilig iederen dag door het bidden van het Rozenhoedje en eindig dien met een eerbiedig avondgebed. Wacht daarmee niet tot ge te bed ligt, maar bidt het geknield in de huiskamer of in uw slaapvertrek.

Denk ook even na over de fouten, in de loop van den dag begaan, betreur ze en maak het voornemen die in het vervolg te vermijden.

Uw laatste werk zij weer het kruisteken. Leg U te rusten op de rechterzij, de handen saamgevouwen of los gekruist voor de borst. Zoo ge kunt doe Uw Roozenkrans om den hals.

Verzuim nooit u flink te wasschen. Wasch hals en ooren, armen en handen. Ook de voeten wassche men van tijd tot tijd, ’s zomers zeker iedere week.

Het snuiten van den neus moet ge zo zacht mogelijk doen, en altijd zoo, dat anderen geen hinder er van hebben.

Blijft er na 't middagmaal tijd over, speel er dan vrolijk op los, zonder krakeelen en: soort bij soort, dus jongens bij jongens en meisjes bij meisjes.

Gebruik, dankbaar jegens God en uwe ouders, het avondmaal. Gij zult altijd den besten eetlust hebben, als ge u tusschentijds weet te versterven en niet toegeeft aan snoeplust.

Gedraag u fatsoenlijk en zedig bij het uitkleden. Werp uw kleding niet hier en daar neer, maar berg ze ordentelijk op de daarvoor bestemde plaats.

Leer van jongsaf de beoefening van de wellevendheid als iets groots en verheven te beschouwen en behartigen tot meerdere glorie Gods

't Twieëde beukske haet es titel: ***Het huwelijk***.
't Is gesjreve door de preester P.J.A. van der Cammen en is oet 1935. 't Zal waal es 'n saort "sjpaorbeukske" veur mien auwers gedeend höbbe want 't zuut t'r belaeze oet! Wie doe gebroekelik höbbe ze väöl kènjer gekrege; zès op 'n riej.
Aan dit beukske bewaar ich ein sjoan jeugherinnering. Wie ich nog eine sjoaljóng woor, haw ich mit 'ne verjaordaag 'ne sjpaarpot gekrege. Ich haw dao ein apaart plekske veur gezóch. Baove op de hoagste plank van de kleijerkas oppe sjlaopkamer van mien awwers. Ich moos op 'ne sjtool klömme óm d'r bie te kómme. En dao zoog ich ei beukske ligke det *"Het huwelijk"* hètde. Doe mót mich waal ein lempke zeen gaon borre! Zou in det book oetgelag waere wie kiendjes gemaak wórte? Ich wis waal det det niks mit d'n ooievaar of "oet de keuël" te make haw, mer 't bleef ein groat raodsel. (Sancta Innocentia!) Ich höb 't beukske ram oetgepluus mer euver "wie 't ging" wórt mit gein woord gerep! Ich höb „Het Huwelijk" mer weer trögk gelag en miene sjpaarpot urges anges versjtop.

Hiej volg ein sjtökske oet d'n inhoud van "Het Huwelijk".

Aan het huwelijk gaat de verkeering vooraf. Zij dient om elkaar nader te leeren kennen. De meer intieme omgang in de verkeering geeft daartoe ruimschoots en ongezocht de gelegenheid. Men behoeft daarvoor elkander niet te bespieden, dat komt vanzelf wel voor den dag, hoe de ander is. Een degelijk meisje bemerkt gauw genoeg of haar toekomstige echtgenoot voldoet aan haar wensen: of hij arbeidzaam is, huiselijk, zuinig, matig enz. Een dergelijke jongeman zou niet graag met een vrouw trouwen die wereldsgezind is, twistziek, lui, nieuwsgierig, verkwistend enz. maar een vrouw die

huiselijk is, arbeidzaam, liefdevol, opofferend. In het te sluiten huwelijk en in het dragen van de zorgen des levens moet men met zijn tweeën één zijn, te zamen ook streven naar elkanders heiliging, elkander voort helpen op den weg naar den Hemel dat toch uiteindelijk het levensdoel is van elken mensch.
Het grootste gevaar voor degenen, die een verkeering hebben aangegaan is dat van de zonde van onkuisheid. De verkeering is de gevaarlijkste tijd van het leven.
Hoe moet men zich in de verkeering wapenen tegen de zonde der onkuisheid? Door het gebed en het veelvuldig ontvangen van de H.H. Sacramenten en door grote waakzaamheid. Zij moeten waken op hun oogen, op hun gesprekken, op hun houding en handelingen. Nimmer samen alleen willen zijn, altijd blijven in het gezelschap of althans in de omgeving van anderen. Ook moet de verkeering niet te lang duren, want dan wordt de omgang te vertrouwelijk en hieruit ontstaat een zeer groot gevaar van zonde.
De verkeerenden mogen elkander ook niet inlichten omtrent den intieme huwelijksomgang der echtgenoten. Dat zou uiterst gevaarlijk zijn. Men raadplege alsdan de biechtvader en als deze het nodig acht, dat zij worden ingelicht, dan zal hij tevens wel aangeven op welke wijze dit het veiligst kan gebeuren.

In dees "praeksjtool-taal" wurt wiejer oetlègk gegaeve euver: de heiligende werking van het scrament des huwelijks, kinderzegen, kinderbeperking, het gemengde huwelijk en echtscheiding.
Mer det wil ich uch allemaol besjpare.

't Driede beukske haet es titel ***Het boek voor moeder en dochter, volledig onderricht in alles wat eene vrouw als huidhoudster en moeder dient te weten.***

't Mót 'ne bestseller zeen gewaes want 't woor in 1930 d'n 6e drök (75e-85e duizendtal).
't Hanjelt hieël oetveurig euver alles wat te make haet mit hoes en hoeshawwe. Hieël toepasselik wurt ingegange op óngerwerpe es: woning, kleding, voeding, kookkunst, moeder en kind, gezondheid en ziekten. 't Is interessant mer ouch dèk amusant óm te laeze euver 't reile en zeile van 'n hoeshauwe in daen tied. Ich kan dao noe neet op ingaon, mer weer haope dao later nog èns oetveurig op trögk te kómme.
Väöl aandach wurt in 't book ouch gesjónke aan "de geestelijke opvoeding van het kind".

Hie volge ènkele citate:

De moeder heeft op de eerste plaats te zorgen voor een waarlijk christelijk familieleven.

Zij zoeke geen werk op een fabriek of elders buitenhuis, om zoodoende het inkomen te vermeerderen, want de plaats eener moeder is thuis bij haar kind.

De mensch is van nature tot het kwade geneigd. Ook in het kinderhart sluimert de drang naar het kwaad, ook daar liggen de kiemen tot velerlei zonden en ondeugden

Een katholiek kind moet een katholieke opvoeding hebben. De ouders zijn wel terdege verplicht aan de katholieke school de voorkeur te geven.

De ouders mogen niet altijd en in alles den kindren hun zin geven. Daarmee moet reeds begonnen worden als het kind nog in de wieg ligt.

Moeder neem het kind op uw schoot, leer het de handjes vouwen, de oogjes naar de hemel richten en de zoete namen van Jezus en Maria uitstamelen.

Zelfs als het kind nog niet kan spreken, moet gij het de gebeden eerbiedig voorbidden.

Richt uw huis zoo in, dat uwe kinderen geen aanleiding of gelegenheid vinden tot het kwaad en geef aan jongens en meisjes van af hun 4e jaar afzonderlijke slaapplaatsen.

Zorg verder, dat uwe meisjes, ook 's zomers voldoende gekleed zijn, opdat niet bij haar spelen, springen of zitten de eerbaarheid gekwetst worde. Wees geen slaaf der mode, offer de reine kinderziel niet op aan de onzinnige eischen der wereld en volg de bisschoppelijke voorschriften: geen lagere uitsnijdingen aan de hals, geen kortere kleeren dan over de knie.

Laat de kinderen niet lang wakker te bed liggen. Gewen ze te slapen met de armen boven de dekens.

Oudere kinderen mag men hoogst zelden slaan., bij kleine kinderen werkt een kleine kastijding soms goed.

M'n zou neet verwachte det "het boek voor moeder en dochter" is gesjreve door 'ne preester en det 't "kerkelijk is goedgekeurd"! Mer ja, in daen tied woor de kirk dominant aanwezig en woor de slogan "Rooms in alles". Dao wórt zelfs rooms gevoetbald! De in 1928 in Nuujsjtadt opgerichde voetbalclub kreeg doe de naam R.I.A. (Rooms in alles).
Tja, en es m'n noe, anno 2016, zo'n "antieke" tekste leus, den vilt dich toch de móndj aope van verbazing en vreug men zich aaf: "Wie höbbe ze 't kónne bedènke en geluive".
Ich wil d'r gaaroet neet de sjpot mit drieve, mer ich mót toch toegaeve det 't mich soms oppe lachsjpiere wirk (mit de roazekrans óm d'n hals gaon sjlaope!)
En in dit verbandj is toch waal toepasselik dees amusante oetsjpraok van oze bèste Nederlandse sjriever Multatuli:

"De godsdienst is een goede zaak.
En geeft het mensdom veel vermaak".

VOLKSCULTUUR

Twelf geiste
Annie Schreuders - Derks

De fieësdaag zeen gewaes, noe höb ich de couraasj óm uch ein en anger oet de deuk te doon.
Jeder jaor viere weer mit eine houp bómbarie de sjtille heilige nach. Weer aete en drènke ós de boek vol, branje kilo's kaese en zènge blie van èngelkes en sjääpkes. Weer waopene ós zónger det weer 't weite veur de tied dae daonao kump. Det is ein gelök. Want de daag en nachte tót Driekeuninge, zeen de twelf nötste van 't ganse jaor. 't Geit neet óm de daag of de nachte zelf….mer óm de gevieërlike geiste die róndjsjpoeze in dae duusterste tied!
Ederein wèt det twelf ein dozien is, haet waal èns geheuërd van de twelf apostele, de twelf maonje van 't jaor, de twelf oere van den daag, de twelf sjterrebeelde, de twelf ridders van de rónje taofel, de twelf zone van Jacob, de twelf sjtamme van Israël en zelfs de twelf Gode van Olympus klinke mènnig miensj bekènd in de oaere.
Mer de twelf geiste oet de duustere nachte nao Kersmis ….? Noajt van geheuërd! En det is zoa vraemp neet, want dao moog men neet euver kalle. Geiste protocol is: neet wiejer vertèlle. Gein name neume, want wae diene naam kènt, haet dich in zien mach. Mer ich riskeer 't waal, ich hawt 't oet veurzichtigheid (of angs?) kort. Went eine ein oetveurigere karakterbesjrieving wilt, kènt det sjtiekum aangevraog waere. Laot ein breefke door de Roaj baek aafdrieve tot bie ós veur aan de brök.
1. Óngerwiel weer nog zènge van:"de herdertjes lagen bij nachte", haet **"Sjaopepieër"**, de geis van twieëde kersdaag, zich al gereid gemaak. Hae begint gans fien te fedele op zien fluitje. Zoa fien det alle sjääpkes wie vanzelf langsaam beginne te sjoenkele. Mer den…opèns…, geuëjt hae zien sjpitse patsj in de lóch en sjrieëf: "Awwe duvel" En in daen doon greuje hem de hääres veur de kop en kump eine vieze lange sjtart ónger ziene jas oet! Alle sjääpkes, hoonder, hunj en katte danse en kónne neet mieë oetsjeije. Zie dreije in duzelige vaart róndj, zoalang tot zie veur doad neervalle. Allein mit vääl leefde en meujte kent men ze weer op hun peuëtjes trögk kriege.
2: Men mót de daag nao kersmis 't wèntjergreun in 't hoes verieëre en bènne blieve. Miene euvergraotvader van moderskantj haet mitgemaak det hae op de twieëde daag nao kersmis nao den unjer efkes mit den hóndj oetging. Det haet hem eine houp ambras bezörg. Wie hae trögk aan 't hoes koom, wore deur en vinstere toegegreujd mit wèntjergreun. Mit de bèste biel koom hae neet d'r doorhaer. Pas wie de pesjtaor mit de wiewaterkwas is gekómme, höbbe ze "**Griezegreune"**, dae zich veur kènt doon es wèntjergreun, kónne verdrieve. 't Wèntjergreun is noats mieë aangegreujd en groatvader kreeg al oetsjlaag went hae langs eine sjtroek leep.
3. De geis van de driede daag, de daag van ónneuëzele kènjer, is waal de nötste oet de rie. Gein wónjer det men op dae daag de kiendjes in groateluujs kleier de sjtraot op sjik, Die zeen den neet te kènne. Want **"Modernolles"** geit op kènjerrouf. Zie nump ze mit in häör häölehoes en dao kriege die erm kènjerkes ze gepiezeld en ze mótte veur häör wirke tót ze sjnoeve. Zie mótte nuuj blood brènge in 't oetsjtervend geisteras.

4. Wurste op daag veer, meistes de duusterste daag, wakker mit kramp en blawwe plekke, den haet **"Ischiaskus"** dich mit zien knaoketige geistevingere geknepe en móste kumend van de pien in bèd blieve tot alles heil is. Duiste det neet, den wurste laam of greujt dich zelfs eine pókkel. Dit gultj veural veur luuj die lui zeen.
5. "Mitvraeter" kènt op daag vief diene teijer laeg aete zónger dets doe det zuus. Doe meins gegaete te höbbe mer kóns van den hónger daag langk neet sjlaope.
6. "Rottebakkes", eine geis oet de twelfde ieëuw dae zich veural meujde mit leefde en poëzie, haet ein besjlaag gekrege en zich daonao aangeslaote bie 't wilje geisteleger. Went hae óm dich bie is op daag zès, kónste allein mer vloke en sjelje wents doe diene móndj aope duis. Doe kèns 'm waere door baejentaere zawt te sjtruije in alle heuk van de kamer en Silvester aan te rope.
7. Op Nuujjaorsdaag sjtuit Vrouw **"Blajersjnieë**" 'sjmörges al aan de deur. Zie duit zich gans fien veur, zaet det zie dich kump verrasje en probeert dich, sjoan 't midde in de wèntjer is, eine poes blome aan te sjmaere. Pak ze neet aan want ze versjlakkere medein en zelf vilste in eine waeg kwaolik. Doe veuls dich pas weer fit went 't veurjaor de wèntjer verjeug en de ieëste meizón sjient.
(Kiek oet…vrouw Blajersjnieë kènt zich 't gezich van dien naobersvrouw aanmaete!)
8.....
9.....
10.....
11....
12....
`t Wurt mich opèns heit in miene nak....dao ging mich eine sjroevel langs miene rögkegraot....ich gaef `t d'r aan... wach mer tot 't anger jaor.... den vertèl ich uch de res..... es God beleef....

Harieke moogde veur de ieëste kieër in zien laeve mit de pap en de mam nao Mesjtreech. Hae vergaapde zich aan de groate geboewe. Veur 't sjtadhoes aangekómme vroog hae: "Pap waat is det veur ein groat hoes?"
"Weit ich neet ", zag de pap.
Op de Vriethaof vroog de jóng: "Pap, waat is det veur ein sjoan kirk? "
"Weit ich neet", zag de pap weer.
Wie Harieke nao versjeie vraoge nog niks aan de weet gekómme woor, zag de mam: "Jungske, doe mós neet zoa vääl vraoge."
"Laot de jóng toch vraoge, "zag de pap, "anges kump hae noajt get te weite".

DIALEK

‘t Ganse laeve lieëre, lieëre
Jean Dewaide

De aom, dae krig me mitgegaeve,
drinke ouch, wie proetsje in de dook,
deez’ dènger aan ’t begin van ’t laeve,
gaon vanzelf, wie eine vlook.

Al ’t angere mót me lieëre:
begin mer ‘ns mit lieëre sjtaon.
In de brook doon aaf te lieëre,
es me al mót lieëre gaon.

’n Tiedje later mót me lieëre,
lieëre óm nao sjoal te gaon.
Lieëre, lieëre doezend kieëre,
óm op eige bein te sjtaon.

Ouch nog mót me lieëre lieëre,
wie dat lieëre wurt gedaon:
begriepend, of van boete lieëre.
Ram ‘t d’r in, tót oppe maon.

Óm ’t lieëre good te kènne:
aezelsbrökskes, knuip in zakdook,
lieër van boete en van bènne,
sjus wie ’t sjteit zoa in ’t book.

Fitse, rieje en ouch vrieje,
lieëre óm neet te verlieëre:
en ouch in ’t laeve en ’t lieje,
dènger aan- en aaf te lieëre.

Geit me vrieje, mót me lieëre,
wie dat vrieje wurt gedaon
en bie trouwe, neet verlieëre,
good daomit óm te gaon.

Geit me oet, dan mót me lieëre
ouch op tied nao hoes te gaon
en ‘t lètste lekker glaeske hieël get kieëre,
toch mer weer te laote sjtaon.

Op ’t ènj, dan mót me lieëre,
lieëre nog, óm toch te gaon…..
En dat dan zoa, nao zoaväöl kieëre,
en ’t laeve en ‘t lieëre is gedaon!

HISTORIE

Lambert Schalleij, de eerste burgemeester van Susteren
Gerrit Houben

Bestuur en administratie tijdens de Franse tijd:
Voor de Franse tijd behoorden de gemeente en de schepenbank Susteren tot het ambt Born van het hertogdom Gulik. De Fransen hebben Gulik in het najaar van 1794 in hun macht gekregen. In 1798 werd door de Fransen in onze contreien een nieuwe bestuursorganisatie ingevoerd. Plaatsen met minder dan 5000 inwoners, Susteren had er toen ca. 1100 (1, 2), kregen geen eigen municipaal bestuur doch werden vanuit het kanton bestuurd. Wel mochten ze een agent municipal en evt. een adjoint kiezen. De verzameling van agents municipal met aan het hoofd de president vormde het municipale bestuur van het kanton. Susteren was ingedeeld bij het kanton Sittard en arrondissement Aken dat behoorde tot het departement van de Roer. In Susteren was Christianus Schalleij de agent municipal. In 1800 werd de bestuursorganisatie aangepast en werd Susteren een mairie. Voor meer info, zie "Korte geschiedenis van het plaatselijk bestuur" in de archief-inventaris (3) van Susteren. Voor een uitgebreidere behandeling zie referentie 4). Na het einde van de Franse tijd in 1814 bleef het bestuur aanvankelijk ongewijzigd. Wel werd de Franse ambtelijke taal vervangen door het Nederlands en heette de maire voortaan burgemeester. De Republikeinse kalender was al in 1805 teruggedraaid naar de Gregoriaanse. Na de in 1812 catastrofaal verlopen veldtocht naar Rusland en de Volkerenslag bij Leipzig in 1813 was Frankrijk verzwakt. In november 1813 waren de Fransen uit een groot gedeelte van Nederland verdreven; wel hielden ze nog enkele vestingsteden. De vestingen Venlo en Maastricht werden in mei 1814 overgedragen. De periode 1813-1814 was een rommelige overgangsperiode; zo werd Susteren in september 1814 nog ingedeeld bij de kring Roermond van het departement Maas en Ourthe. Zie het hoofd uit de geboorte-, huwelijks- en overlijdens-registers van 1815. Na het Congres van Wenen werd het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden gevormd dat stand hield tot 1839.

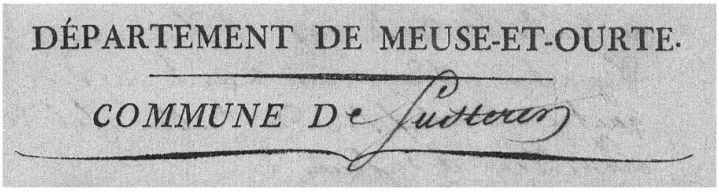
DÉPARTEMENT DE MEUSE-ET-OURTE.
COMMUNE De Susteren

Joannes Lambertus Schalleij werd in 1800 de eerste maire van Susteren. Hij was een zoon van Christianus Schalleij en Margaretha Helgers. Christiaan was tot 1800 de agent municipal van Susteren. In februari 1808 werd Lambert Schalleij als maire opgevolgd door Jan Lambert Backhaus (1769 – 1846). Lambert Backhaus was de voormalige rentmeester van het kapittel van Sint Salvator. Hij is vooral bekend geworden doordat hij tijdens de Franse tijd een groot gedeelte van het archief van het kapittel heeft verbrand 5). Voordat hij maire werd, was hij ontvanger. Hij bleef maire tot hij op 1 augustus 1814 werd opgevolgd door Joannes Henricus Schulpen (1766 – 1823). Hendrik was voor zijn burgemeesterschap schoolmeester (1804/5/6) en brouwer-herbergier (1806 – 1814) geweest.

Genealogische info Schalleij:

An XI
(1803)

1809

Christianus Schalleij (1733 – 1811) huwde 5 oktober 1760 te Holtum met Margaretha Helgers ex Holtum en woonde met zijn gezin in Veurth. In 1799 was hij agent municipal van Susteren. Het gezin kreeg 8 kinderen. Als zesde kind werd op 20 juni 1773 geboren Joannes Lambertus. Lambert had onderwijs gevolgd en was maire van 1800 tot februari 1808; hij had een fraai handschrift. Zijn 12 jaar oudere broer Mathis was in 1799 ontvanger en in 1817/8) schoolmeester in Susteren. Lambert bleef ongehuwd. Na zijn burgemeesterschap is hij drie jaar in Pruisische dienst geweest bij de Gendarmerie; nadere details hierover zijn me niet bekend. Op 1 juni 1817 werd hij aangenomen bij het Corps Marechaussee als marechaussee te paard 6). Voor zijn indiensttreding woonde hij te Uikhoven (B). Dit corps was opgericht in 1814 7). In die tijd werden enkel ongehuwde mannen tussen 22 en 40 jaar aangenomen. Ze moesten een goede lichaamsbouw hebben, van goed gedrag zijn, kunnen lezen en schrijven en bovendien over militaire ervaring beschikken. Volgens het stamboek had hij bruin haar, grijze ogen en een lengte van 5 voet en 6 duim Rijnlandse maat dus 1,73 m; behoorlijk groot voor die tijd. De taak van de marechaussee was het verrichten van gendarmeriediensten, dus het handhaven van rust, openbare orde en veiligheid. Het uniform bestond uit grijze broek en vest, donker blauwe jas en hoge laarzen; een complete bewapening bestond uit sabel, karabijn met bajonet en twee pistolen 8). Op 24 augustus 1824 ontving hij de Bronzen Medaille (zonder gratificatie). Van 1830 t/m 1834 was hij gelegerd in de vesting Maastricht, waar een garnizoen van 22.000 man was gelegerd. In die periode was hij gekazerneerd in de voormalige Minderbroederskerk boven aan de Minderbroedersberg. Terwijl Susteren tijdens de Belgische opstand (1830 – 1839) aansluiting zocht bij België, hielp de oud-maire van Susteren dus mee om de vesting Maastricht en met gevolg ook Susteren aan koning Willem I te behouden. Op 5 april 1832 ontving hij het Metalen Kruis, deze bronzen medaille werd uitgereikt aan militairen die hadden deelgenomen aan de Tiendaagse Veldtocht van augustus 1831. Op 24 augustus 1836 ontving hij de Zilveren Medaille. Op 16 mei 1837 heeft hij de dienst beëindigd onder toekenning van een jaarlijks pensioen. Op 8 oktober 1847 overlijdt Lambert in zijn woning in de Abtstraat te Maastricht. Omdat het me aanvankelijk niet duidelijk was welke Lambert Schalleij toentertijd maire was, heb ik een beperkte genealogie opgezet. Uit het daaruit opgezette schema met enkel gehuwde mannelijke personen volgt onderstaand een fragment.

Metalen Kruis
1830 - 1831

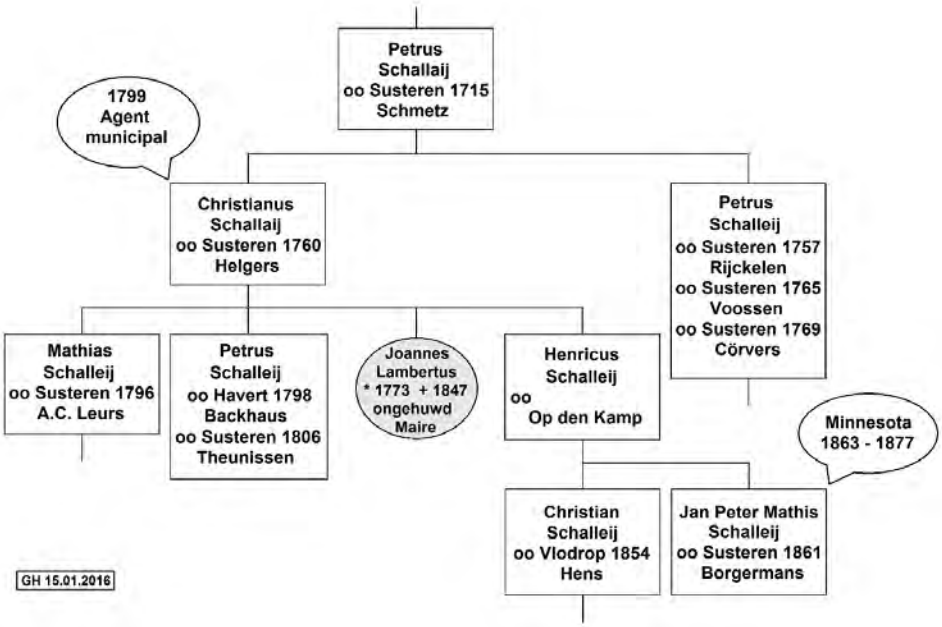

Helemaal rechts op het schema staat Jan Pieter Mathis Schalleij, deze was in 1861 gehuwd met Catharina Elisabeth Borgermans, de weduwe van Jan van Thoor. Deze familie is in maart 1863 naar Minnesota geëmigreerd en na 14 jaar in maart 1877 weer in Susteren terug gekeerd waar het echtpaar ook is overleden. Meerdere Schalleij's zijn na de Franse Tijd naar Maaseik getrokken zodat de meeste naamgenoten momenteel in de driehoek Maaseik-Kessenich-Bree wonen, een kleinere tak is in de driehoek Herten-Beesel-Vlodrop terecht gekomen. Voor zover mij bekend zijn de Schalleij's in Susteren uitgestorven.

1) In 1798 werd bepaald om ook in nieuwe departementen volkstellingen te houden, dus ook in het departement van de Roer. De census-lijsten moesten met een bepaald format met acht kolommen worden opgemaakt. Zo ontstond in 1799 de "Tableau des Habitans" van de commune Susteren. Deze lijst bevat 619 met naam, leeftijd en beroep vermelde personen vanaf 12 jaar en 359 niet verder benoemde kinderen onder de 12 jaar; dus 978 inwoners in totaal. In deze lijst ontbreken echter aantoonbaar inwoners zodat het werkelijke aantal hoger moet zijn geweest.
2) In een brief vraagt de heer Robillard, de ontvanger der Registratie en Domeinen te Heinsberg, om statistische inlichtingen aan gemeenten. Op vraag 2 "Population effective de chacune e y comprenant les hameaux" antwoordt de maire van Susteren Lambert Schalleij in zijn brief van 29 Brumaire An IX "Gegenwärtige bevolkerungslijste erstreckt sich auf eine Zahl von 1200 personen"; zoals gepubliceerd in De Maasgouw van 26 juni 1879, pagina 100.

3) Inventaris van de archieven der gemeente Susteren (1635 – 1948) door W. van Mulken.
4) Limburg – Een geschiedenis – Vanaf 1800 (deel 3). Hoofdstuk: “Staatkundige en institutionele geschiedenis, 1794 – 1867” door Louis Berkvens.
5) De Maasgouw – 10 februari 1880 – pagina 236.
6) Stamboek van de onderofficieren en manschappen van mindere graden van de Compagnie Marechaussée Provincie Limburg van nº 1 tot 299. (nº 156 = Jan Lambert Schalleij). Stamboek van de onderofficieren en manschappen van mindere graden van het Corps Marechaussée van nº 1 tot 606. (nº 42 = Jan Lambert Schalleij).
7) Souverein Besluit tot oprichting van een Corps Marechaussee dd. 26 oktober 1814, nr. 498. Genomen door Prins Willem Frederik van Oranje-Nassau, staatshoofd van het Soevereine Vorstendom der Verenigde Nederlanden (voorloper van het Koninkrijk). De organisatie, discipline en uitrusting van het Corps was militair doch de taken bijna geheel burgerlijk. Op 16 maart 1815 riep Prins Willem zich uit tot Koning der Verenigde Nederlanden.
8) De geschiedenis van het Wapen der Koninklijke Marechaussee, 1963 door Mr. W. van den Hoek. Bij indiensttreding moest het personeel zich op eigen kosten uitrusten, dus zelf kleding en zo nodig paard en tuig aanschaffen. De bezoldiging van een marechaussee te paard was ongeveer het dubbele van eentje te voet; immers een bereden man had bijkomende kosten voor voer, hoefbeslag en onderhoud van paardentuig. De plaatselijke autoriteiten moesten voor kazernes zorgen, vaak waren dat leegstaande kloosters of kerken. Het Gouvernement moest voor de bewapening zorgen.

Effe Raoje

Effe Raoje deil 3
Annie Schreuders-Derks

1. Sjtraoteèngel
    1. Vreugere sjtraotversering veur es de processie trog.
    2. Ein dame die neet vies d’r van is (Straatmadelief).
    3. Vrouwelik lid van de Vincentiusvereiniging die mit geldj langs de deur ging bie erm luuj.

2. ’t Wildj vleisj kump oet
    1. Deep oetgesjneje decolleté.
    2. ’t Jachsezoen is geäöpend (november).
    3. Wórt gezag es de vos nao väöl gevreuër tót bie de hoezer koom óm hoonder te vange.

3. Kollebloom
    1. Klaproas.
    2. Kaorebloom.
    3. Bloom oet de Kolleberg in Zitterd.

4. Loerdaag
    1. Lètste maondig van de maondj de beuk van ein bedrief naokieke op aopesjtaonde poste.
    2. Tösje Kersmis en Nuujjaor nao de lóch kieke óm ’t waer te veursjpelle veur ’t kómmend jaor.
    3. Zaoterdig van hawfvaste es de jónges loere op ein maedje veur ’t hawfvastebal.

5.Kardoen?
    1. Eine Limburgse vlook, veural veur eine sjmeed, went dem ein sjtök iezer op de veut veel.
    2. Ein awwe, weer opnuuj óntdèkde greuntesaort?
    3. Ein recep óm karper vaerdig te make, veur ’t ieëste óntdèk in Doondere (Doenrade).

6. De vèsj haet de kraag óm
    1. Eine op zóndig gevange vèsj.
    2. Rotte, bedórve vèsj.
    3. Vèsj dae te duur betaald is.

7. Pófbieës
    1. Deer mit eine dikke boek.
    2. Eine dae geregeld nao de vrouwluuj geit.
    3. Eine dae vääl op de póf köp.

8. Baorwórm
    1. Wórm dae gater in hout maak.
    2. Wirker op ein baorplatform dae aolie opbaort.
    3. Awwe benaming veur eine tandjarts.

9. Kinne
    1. Awd sjpelke wobie twieë luuj mit de kin taegenein duje (vergeliek ermke drökke).
    2. Zich vreigele euver get ónneuëzels.
    3. Kiene.

GELAEZE

Krantenartikel met Henk Stoepker
Wil Schulpen

In de Limburgse kranten van 1 februari 2016 stond een groot artikel met in de hoofdrol Henk Stoepker. Hij vertelt over de stand van zaken van de opgravingen in het terrein ten noorden en westen van de Amelbergakerk in de jaren 1991 tot en met 1993. De heer Henk Stoepker was indertijd provinciaal archeoloog en als zodanig verantwoordelijk voor de opgravingen.

regio

Monnikenwerk in vierhonderd dozen

Wat werd van 1991 tot 1993 opgegraven?

Uit dit artikel blijkt dat hij met een publicatie (boek) bezig is over de opgravingen van Susteren. Een heel team is onder zijn supervisie bezig met onderzoek naar de opgegraven objecten. Steeds weer zijn er nieuwe inzichten en wellicht over een half jaar is er de afronding.
In het artikel komt meermaals het woord “bewijs” voor. Een volledig dicht getimmerd bewijs bestaat mijns inziens in de geschiedbeoefening nauwelijks. Wat we hier maar ook elders nogal eens aantreffen is in mijn woorden: ook al hebben we er geen enkel bewijs of aanwijzing voor, toch kan het waar zijn.
Van de Noormannen is geen spoor gevonden bij de opgravingen, uit een literatuur-onderzoek is gebleken dat er eveneens geen enkele reden is om aan te nemen dat de Noormannen in Susteren waren. Toch kunnen ze in Susteren geweest zijn.
Uiteraard is dit laatste een waarheid waaraan niet te tornen valt. Maar … wat het historisch verhaal van Susteren betreft dienen de Noormannen te verdwijnen van het toneel.
Bijzonder vind ik zijn opmerking dat er al veel eerder dan 890 (vóór Zwentibold dus) vrouwen aanwezig waren. Volgens de heer Stoepker is het echter geen bewijs dat het een vrouwenklooster was.
Wat hiervan te denken. Vrouwen in een mannenklooster? Of toont het aan dat we te maken hebben met een dubbelklooster in de waarste zin van het woord: in één klooster mannen én vrouwen? De verdeling van de begravingen is 70% vrouwen en 30% mannen. Een mannenklooster? Zelfs voor een dubbelklooster lijkt mij dat de verhouding niet deugt, maar wat dit betreft beschik ik over geen vergelijkend materiaal.

Leedje op de gildeman
Evert Zits

Zöstere die sjeune Sjtad.
Die zo'n prima vakluuj hat.
Geer ventj ze allemaol, sjtök veur sjtök.
In de woonwiek Munsterveldj terök.

Zöstere die sjeune Sjtad.
Die zo'n prima broewers hat
Die broewde good en eindeloos
Want in Zöstere hawwe ze altied doos!

Zöstere die sjeune Sjtad.
Die z'on prima sjnieders hat.
In sjniederzit, mit naolj en draod.
Wirkde die mèn zich oet de naod!

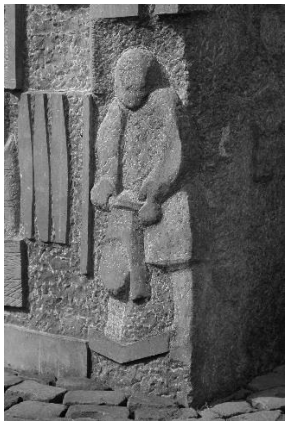

Zöstere die sjeune Sjtad.
Die zo'n prima loojers hat.
Die prepareerde jeder vel.
Behauve den hun eige vel:

Zöstere die sjeune Sjtad.
Die zo'n prima waevers hat.
Die waefde sjtóffe aan ein sjtök.
Mer krege waal eine krómme rök

Zöstere die sjeune Sjtad.
Die zo'n prima houtzaegers hat.
Die zaegde plenk oet alle mach.
Die zaegde zig en die zaegde zag!

Zöstere die sjeune Sjtad.
Die zo'n prima raadmaekers hat.
Mit raajer woor me erg gebaat.
Want, waat is 'n kar noe zónger raad!

Zöstere die sjeune Sjtad.
Die zo'n prima sjrienewirkers hat.
Die maakde muibele, sjterk en sjiek.
En det is noe allemaol antiek:

Zöstere die sjeune Sjtad.
Die zo'n prima kuupers hat.
Die maakde tónne, groat en klein
En die vele zelje oeterein.

Zöstere die sjeune sjtad.
Die noe hääre Gildeman hat.
W'r haope det dae blif bevalle.
En det t'r ouch noajt óm zal valle!

HISTORIE

Susteren, twee eeuwen Nederland (1814-2014) (IX-slot)
Wil Schulpen

Fanfares en harmonieën[4]

In 1897 vierde fanfare Concordia haar vijfentwintig jarig bestaan, waaruit we afleiden dat deze opgericht is in 1872. Enkele jaren later geven zowel deze fanfare als die uit Dieteren acte de presence in Tegelen. In de kranten van die tijd komen we de fanfare vaak tegen op muziekfeesten, zoals op de kermissen te Stevensweert en te Echt. En natuurlijk bij bijzondere gelegenheden in Susteren verzorgde de fanfare stemmige muziek. Zij zette haar beste beentje voor toen de kerkelijke hoogwaardigheden de relikwieën van de Susterense heiligen kwamen erkennen, maar ook stond zij met burgemeester , gemeentebestuur, schoolkinderen , verenigingen op het station toen koningin Wilhelmina in volle vaart langs suisde. De fanfare speelde het toenmalige volkslied “Wien Neerlandsch bloed”.

In 1889 vierde de fanfare samen met drieëntwintig andere muziekgezelschappen op het Walramplein te Valkenburg de vijftigjarig hereniging van Limburg met Nederland. Hieruit blijkt wel dat de scherpste kanten van de Limburgse-Hollandse verhouding af waren.

Een jaar later was de fanfare aanwezig bij het plaatsen van de eerste steen in een kerkmuur op het kerkhof en natuurlijk was men in 1892 aanwezig bij de afronding van de restauratie.

Enkele jaren later zien we dat de fanfare ook optreedt bij toneelopvoeringen. In 1895 was de opbrengst van het gezamenlijke optreden voor een radmaker, die bijna honderd gulden ontving. De man was blind geworden en kon zijn beroep niet meer uitoefenen. Men wilde hem laten onderzoeken te Aken.

Een jaar later was in café “De Koekoek”[5] de fanfare aanwezig bij de eerste oefeningen van de handboogvereniging.

Ook in 1901 was er een gezamenlijk optreden met toneelvereniging “Gemengd Koor”. Men hield hier weer een bedrag van tachtig gulden over dat bestemd was voor de armen van Susteren.

Een jaar later was het feest en organiseerde men vanwege het vijfentwintig jarig bestaan een groot internationaal festival. Eveneens was men aanwezig bij het opdragen van de eerste H. Mis in zijn geboorteplaats van lazarist Hub Meuffels.

Het laatste optreden van deze fanfare zien we in augustus 1918 bij de inwijding van de nieuwe Mariakerk in de nieuwe woonwijk Mariaveld

Van de fanfare Concordia resten ons nu naast enkele foto’s nog het bijna anderhalve eeuw oude vaandel uit 1875.

[4] Gerrit Houben, *Fanfare Concordia in Susteren,* in Heemklank 2009-3

[5] Waarschijnlijk genoemd naar het toponiem *Kuykuyck* (waarvan ook Keukelsweg), en is vermoedelijk de inmiddels verdwenen café Bohnen, later Verjans, aan de Stationsstraat.

Enkele jaren na het uiteenvallen van de fanfare werd te Susteren een nieuw muziekgezelschap, harmonie St. Cecilia, opgericht, welk aanvankelijk haar thuisbasis had in café Reijnders en later in café Peters. Beide aan de Feurthstraat gelegen.
In 1873 werd te Dieteren het zangkoor "Eendracht" omgevormd tot een fanfare. Deze vereniging is in 2014 honderdvijfenveertig jaar en behoort daarmee met zangkoren en schutterijen tot de oudste verenigingen van het oude kerspel en gemeente Susteren.

Voetbal in Susteren [6]

Van sporten in vervlogen tijden is niet veel bekend in Susteren. Rond 1900 zijn er wel een ruiterclub en een wielerclub, maar het is de vraag of we dit als sportclubs mogen zien. Van wedstrijdverband is niets bekend, het lijken dus meer gezelligheidsclubs met leden die een zelfde hobby hebben. Voetbal lijkt de eerste sport die in Susteren in clubverband wordt gespeeld. Sportclub Susteren vierde in 2009 wel haar vijfenzeventig jarig bestaan, maar het is niet het eerste teken van het beoefenen van deze sport in Susteren

Pater Peters tekende uit de mond van Sjeng Huskens op dat al tijdens wereldoorlog I een voetbalclub met de naam 'Glück auf' rondliep. Hij vermoedde dat deze vriendenclub bestond uit mijnwerkers. Deze vriendenclub bezat geen eigen voetveld maar wel een paar mooie doelen. Prachtige eikenhouten palen, die op zondagmorgen uit de schuur werden gehaald en die op een vrijliggend terrein of in een weiland werden ingegraven. Dan werd net zolang gevoetbald tot men werd weggejaagd. Dat kon zich enkele malen per zondag herhalen. Het eerste vaste terrein kreeg men aan het inmiddels verdwenen weggetje van de brug over de Vloedgraaf bij het Hoorenskruis richting Kamer en Gebroek.
In 1921 treffen we de naam Suestra voor een voetbalclub aan. Wellicht heeft de vereniging haar naam gewijzigd toen ze officieel aan een competitie gingen meedoen. In 1929 werd deze club kampioen door te winnen van St. Pieter.
In het begin van de twintiger jaren lag het voetbalveld langs de Stationsstraat ter hoogte van ongeveer Mirage.

In 1920 had men in Düsseldorf gevoetbald. Een driedaagse trip, die met een treinreis naar Sittard begon. Vandaar te voet naar Tudderen, met een boemel naar Geilenkirchen en vandaar met een *echte* trein naar de voormalige hoofdstad van de landengroep waarin Susteren lag. Het bleek dat het Nederlandse geld dat de spelers bij zich hadden de waarde had van méér dan één miljoen mark.

[6] Pater Wil Peters, *de stamboom van het "oude Suestra",* in Heemklank 1984-2; Wil Schulpen, *Voetbal in Susteren (1910-1940),* in Heemklank 2011-4; H. Janssen en J. Custers Jubileumboek Sportclub Susteren 1934-1984

In 1934 zag de voetbalclub Victoria het levenslicht. Wegens het meer voorkomen van die naam werd de naam een jaar later veranderd in Sport Vereniging Susteren (SVS). Men had een terrein aan de Herenstraat kunnen overnemen van de ter zielen gegane club Excelsior, een club van spoormensen en douanebeambten. Victoria kende een grote toeloop van spelers, van zowel Suëstra als VVS. Uiteindelijk veranderde de naam in Sportclub Susteren.

Andere ontspanningsvormen

Naast muziekgezelschappen en voetbal waren er nog andere vormen van ontspanning eind negentiende en begin twintigste eeuw. Bronnen hiervoor zijn sporadisch. Kapelaan Bemelmans eind negentiende eeuw vermeldt terloops toch enkele activiteiten:

Feesten waren er natuurlijk zoals vastenavond en kermis. Eind negentiende eeuw worden al de *vastelaovesoptoch* genoemd, waarvoor de jonggezellenschutterij geld inzamelde. Bij de kermis kende men onder meer de *mallemolen*. Deze feesten kregen nogal bijzondere aandacht van de geestelijkheid, namelijk er was drank en dans aan verbonden. Twee vormen van ontspanning die een doorn in het oog waren van kapelaan Bemelmans. Zo vindt hij het ontoelaatbaar dat jongens en meisjes in de leeftijd van elf tot zestien tot laat in de nacht mee feesten.

Ook kende men toneelverenigingen in Susteren en Dieteren. Maan Gruters, wiens naam nog bewaard bleef in *Tonie van Sjang van Maantje*, was een bekend regisseur van de toneelclub *Kunstgenot*. Deze gaf voorstelling in de jongensschool en in zaal Reijnders, later *Jamin* en nu Feurthstraat 11. Drama's waren favoriet. Op het einde van het stuk ging meestal iemand dood. Omgeven door engeltjes en maagden met palmtakken blies de held uitvoerig de laatste adem uit.[7]

In 1903 kocht *Wullem van de Kamer* een fiets, de eerste in Susteren. Enkele jaren later was het een algemeen bekend vervoermiddel en richtte men een rijwielclub op. Om herkenbaar te zijn had men petten op en sjerpen om. Men nam ook deel aan processies en optochten, waarbij het stalen ros versierd werd. Het doel van de vereniging was het promoten van de fiets en het organiseren van fietstochten.

In 1900 werd in Susteren een duivenclub opgericht. Een sport die in onze jaren een kwijnend bestaan leidt, zeker als men het vergelijkt met de grote bloei die men in de naoorlogse jaren kende.

Uiteraard waren er de drie nu nog bestaande schutterijen. Voor de oorlog kende men ook nog een vierde namelijk een handboogschutterij.

Ook in het café-leven kende men allerlei vormen van ontspanning. We komen tegen dat er kegel- en beugelbanen zijn, maar ook al biljarts. De Bagger had een zweminrichting gekregen en een eerste zwemclub kreeg de naam Neptunus.

[7] Evert Zits, Susteren in oude ansichten, nr. 18

HISTORIE

Uit het leven van deken Tijssen[8] (9)[9]

S. Tijssen, indertijd pastoor te Grathem
Publicaties vanaf 1 november 1957

Pastoor Susteren 1911 – 1919

Achtte pastoor Tijssen het zijn plicht op de eerste plaats voor zieken en armen te zorgen, de andere parochianen werden toch niet vergeten. Hij kende ze allen met naam en toenaam en was erop uit overal hulp te bieden waar dit van pas kwam en leefde in alles met zijn parochianen mee. Slechte mensen of boosdoeners bestonden er in zijn ogen niet. Een van zijn grootste en meest opvallende trekken was wel dat hij in ieder mens dadelijk het goede wist te zien en te ontdekken en dit dan zó wist te vergroten dat het minder goede daarbij in de schaduw kwam te staan. Zó stond hij onbevangen tegenover de mensen en wist hij direct de juiste snaar te treffen en uit te buiten. Dit verklaart zijn grote invloed die hij op de mensen had en dat hij allen voor zich kon winnen. Zo kon pastoor Tijssen naar de officier van justitie gaan om te pleiten voor mensen die met de politie in aanraking waren gekomen. De goede eigenschappen van deze „boosdoeners" wist de pastoor bij die „Edelgestrenge Heer" zó naar voren te brengen dat het halve heiligen werden en hun zaakje gewoonlijk goed afliep. Arbeiders, die bij de mijnen of andere werkgevers ontslagen waren, vonden in hun pastoor ook weer de helper, die naar de betrokken instanties ging of schreef om voor hen ten beste te spreken en de zaak weer ongedaan te maken.

Door ondervinding wisten deze werkgevers op de duur dat de aanbeveling en lofbetuigingen van de pastoor van Susteren niet al te betrouwbaar waren: en toch, al geloofden ze niet alles of misschien maar heel weinig van het pleidooi, konden ze hem niet weerstaan. Deze priester konden ze gewoonweg niets weigeren; maar de hemel speelde ook mee. De betrokken mensen en huisgezinnen moesten voor het welslagen bidden en de pastoor deed dat nog meer en deed er nog een schep op in de vorm van boete. Soms ging hij uren ver te voet op pleidooi zodat hij doodmoe op de bestemde plaats aankwam.

Voor iedereen van zijn parochie had pastoor Tijssen een goed woord. Opvallend was zijn groeten. Het was geen vulgair wenken of „hallo" roepen! Bij het goede dag zeggen nam hij altijd zijn steek af, ook voor kinderen. Zag hij in ieder het kind van God en de engelbewaarder als metgezel en kwam daarvan dat eerbetoon? Het gevolg was dat zijn steek het moest kunnen en gauw versleten was, vooral op die plaats waar hij steeds werd vastgepakt.

8 Severinus Tijssen, 'Uit het leven van Deken Tijssen', in: De Limburgse Post. Weekblad voor Midden-Limburg, 55 afleveringen verschenen tussen 5 juli 1957 en 25 juli 1958; De afleveringen 19 tot en met 34 hebben betrekking op zijn taak als pastoor van Susteren

9 Zie Heemklank 2009, 2 en 4, 2011,1 ; 2013,1; 2014,1 en 3; 2015,1 en 4

Maar bij dit zwijgzaam groeten bleef het niet. Tegelijkertijd klonk dan zijn klare stem: „Daag Sjang, daag Piet, of dag Marie" met een gezegde ‘sjoan waer, waor" of een vraag: „Geit alles good". Dit alles werkte wel eens heel aanstekelijk. Een paar grote kinderen die hun pastoor op een afstand volgden en zijn manier van groeten kenden, gingen zich hiermee amuseren. Zodra ze bemerkten dat de pastoor zijn hand naar de steek bracht, zeiden ze onder elkaar reeds: „Daag Sjang, daag Piet, enz." en ze hadden echt schik als hun stil gezegde gevolgd én herhaald werd door het krachtige geluid van de parochieherder en daaruit bleek dat ze goed geraden hadden.
Pastoor Tijssen wist gauw genoeg door welke deur de bewoners zelf hun huis in- en uitgingen en door deze trad hij ook 't huis binnen. Wilde men hem na gedane zaken door de voordeur uitlaten dan weigerde hij dit door te zeggen dat zo iets goed was voor deftige lui. De pastoor ijverde ervoor dat in alle huizen de intronisatie van het H. Hart plaatsvond en dat overal in de huizen kartonnen schildjes hingen met de beeltenis van het H. Hart. Ook op de pastorie hing zo'n schildje op de deur van elk vertrek.
Door 'n hondenweer maakte pastoor Tijssen een lange weg om in een afgelegen huisgezin de intronisatie te gaan houden. Hij wilde niets van uitstellen weten, want dat was afgesproken en die mensen waren er nu voor klaar en verwachtten hem.
Onder de inwoners van Susteren was een huisvader, evenals de pastoor een geboren Wessemer. Deze man werd vader van een tweeling, twee jongetjes. Toen hij met deze tijding op de pastorie kwam ging het Wessems hart van Pastoor Tijssen open en stelde hij de vader voor een van de baby’s de naam ‘Medardus’ te geven naar de patroon van Wessem. Dit werd dadelijk goed gevonden met de conditie dat de ander dan ‘Louis’ zou genoemd worden naar de Wessemse pastoor. De kleine Medardus en kleine Louis zijn echter niet in leven gebleven.
In het laatste oorlogsjaar 1917-1918 was de verlichting voor huisgezinnen, die nog niet op 't elektrisch net waren aangesloten een groot probleem. Petroleum was er niet of veel te weinig. Pastoor Tijssen kwam deze gezinnen wel eens blij maken met stukjes kaars.
Al dat doen en laten, de omgang van de pastoor met zijn mensen was heel gewoon, het gebeurde zonder op te vallen, van indringen of zich opdringen was geen sprake. Toch maakte dat ijveren van pastoor Tijssen voor alles wat goed was een grote indruk niet alleen bij de eigen katholieke mensen en parochianen maar ook bij andersdenkenden die in Susteren te werk gesteld waren en deze priester in zijn handel en wandel leerden kennen. Een van hen zei eens tot een Eerw. Pater: „Mijnheer ik ben niet van uw geloof; maar als ik ooit katholiek wordt dan is het door pastoor Tijssen van Susteren"

Toen pastoor Tijssen in Susteren kwam, was er in de kerk nog geen verwarming. Gauw genoeg begon hij hiervoor te werken en te collecteren. Toen het sommigen wat lang duurde eer die installatie werd aangebracht, werd er al gemompeld dat de pastoor het geld ergens anders voor gebruikt had; maar de verwarming is er toch gekomen.
De oude overste van het zusterklooster te Susteren (onlangs te Parijs overleden), schreef dat de overdreven liefde en goedheid van pastoor Tijssen, volgens haar, zijn hoofddeugden waren.
Tot een assistentie-pater zei hij eens: „De mensen zijn zó goed en menen het allemaal zó goed: laten wij toch goed zijn."
In een van zijn retraitevoornemens schreef L. Tijssen: "Nooit hard zijn, altijd zacht voor huisgenoten, medepriesters, koster, voor iedereen." Daar vandaan ook zijn grote zorg voor zieken, armen en hulpbehoevenden en zijn grote afkeer van kwaadspreken alsook zijn bereidheid om overal klaar te staan voor de mensen. Wilden gelovigen biechten of de H.. Communie ontvangen, dan moesten ze nooit hoeven te wachten; maar ook niet op de pastorie. Hiervan verhaalt een pater een mooi staaltje.
Eens zaten we samen aan het middagmaal. Terwijl wij bezig zijn met de soep gaat de bel. Hij geeft zijn zuster niet de kans om de deur open te doen, maar doet zelf open en gaat mee naar de spreekkamer. Ditzelfde gebeurde onder de soep nog twee waal. Zijn soep was natuurlijk helemaal koud geworden. Ik zei hem dan ook: 'Die mensen hadden toch wel kunnen wachten tot na de soep.'
„Och," zei de pastoor, „het zijn meestal eenvoudige mensen, die zo komen; maar die zitten met hun kleine moeilijkheden net zo zwaar te tobben als de rijken met hun grote en wij zijn toch priester voor de mensen."
In zijn goedheid wilde hij vaak niets of maar een beetje vragen of aannemen voor een begrafenis. Het gebeurde zelfs dat de mensen dit niet namen en de betaling gewoon op de tafel van de pastorie deponeerden. Gebrek aan goedheid zat hem dwars.
Toen pastoor Tijssen tijdelijk het pastoraat van de buurtparochie Dieteren moest waarnemen had hij daar een begrafenis moeten houden, waarbij helemaal geen lijkvolk geweest was. Dit vond hij treurig en hij kon het niet zwijgen.
Zelf maakte L. Tijssen het voornemen niet veel naar begrafenissen te gaan, doch thuis voor de overledene te bidden, een H. Mis op te dragen of te laten opdragen.
Toen hij eens de begrafenis van een priester had bijgewoond, vroegen we hem of hij die priester goed gekend had. Dit was niet het geval, maar hij had gedacht: „Op die begrafenis zullen niet veel priesters zijn en daarom juist was hij er naar toe gegaan."

AW FOTO'S

Schutterij St. Stephanus 100 jaar

Foto genomen in 1938 ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de schutterij.
Achtergrond café M.C. Wackers, weduwe van Jac Hoorens.
Eerste rij (zittend) van links naar rechts: Merry, Sjeng Jansen, ? , S. Merry.
Tweede rij (zittend): S.J. Schulpen, ? , keizer Fr. Hulsgens, burgemeester Hermans, koning W. Maessen, D. Merry, Schulpen (de Witte).
Derde rij (staand): T. Horens, Chr Philippen, S. van Helden, Chr. Horens, S. Fiddelers, S. Lijnen, Horens, van Helden, W. Lijnen.
Vierde rij (staand): ?, Winteraeken, H.Jennissen, ?, S. Maessen, Michiels, ?, Pierre Pustjens

Fanfare Eendracht –Dieteren

Foto jubilarissen uit 1969.
Zittend van links naar rechts: Tj. Schulpen, Th. Schulpen, ?, ?, Chr. Fiddelers, Sef Jessen, Tj. Jessen, Sj. Horens. Staand: Sj. Maessen, Chr. Spelthaan, ?, Albert Fiddelaers, Albert Mostard, Sef Fiddelaers, W. Mostard?, Sj, Lijnen, W. Lijnen.

Jacob Schwillens met echtgenote Hella

Jacob woonde aan ’t Hout en woor in Zöstere veural bekènd ómdet hae jaorelangk in de gemeinderaod gezaete haet.

Programma komende twaalf maanden

Dinsdag 12 april: Jaarvergadering. Annie Schreuders-Derks houdt nog in het kader van het jaar van de mijnen een verhaal over de mijnwerkersvrouw: “Mijnwerkersvrouw....zonder beroep?”

Dinsdag 24 mei: busreis.

Dinsdag 21 juni: “Midzomernach in Zöstere”.

Zaterdag 13 augustus: Kroedwösj.

Dinsdag 20 september: busreis.

Dinsdag 11 oktober (gewijzigd!): thema avond met Guus Reinartz.

Alle programmaonderdelen onder voorbehoud.

De oplossinge van ‘t vraogesjpeelke.

1.2 2.1 3.1 4.2 5.2 6.2 7.3 8.3 9.3

Colofon

Redactie Heemklank
Annie Schreuders-Derks,
Cor Voorter , Wil Schulpen.
Corrector: Loek Storken

Contact: Feurthstraat 25, 6114 CS
NatuurvriendenSusteren@gmail.com

Bestuur :
Jos Douven, voorzitter, Schepenenlaan 41, tel. 046 449 1868
Wil Schulpen, secr./penmr., Feurthstraat 25, tel. 06 18295576
Annie Schreuders-Derks, Passtraat 6, tel. 046 449 3339
Loek Storken, Benedictalaan 7, tel. 046 449 3032

Kopie: Vóór 15 mei 2016 inleveren bij één van de leden van de redactie.

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdrage

Contributie bedraagt € 20,00 per jaar per gezin. Inclusief toezending Heemklank € 25,00. Losse nummers Heemklank € 6,00.

Bank: NL13RABO 0150 2046 12
Kamer Koophandel 40175186

Foto’s : Jan Valentijn – Posterholt
Ton Vranken - Susteren

Omslagtekening: Thijs Heijnen

Tekeningen: Huib Heijnen

Drukkerij Simons Grafisch Totaal, Susteren

ISSN: 2214-013

De Heem Klank

2016-2

Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van natuur en heemkunde

jaargang 39 nummer 2 - 2016
Heemklank is een uitgave van de
Vereniging van Natuurvrienden Susteren

Inhoud Heemklank 2016 nummer 2

Weurdje van de redaksie – Cor Voorter 3
Van de vereniging..... 4
Stamboomonderzoek of genealogie – Wil Schulpen..... 4
Boek “Boetseerwerk van Evert Zits” – Cor Voorter 5
Poëziewanjeling, goonsdig 24 augustus – Ton van Wegberg 5
Kroedwösjviering: zaterdag 13 augustus 2016– Cor Voorter 6
Busreis: Rolduc en bezoek “Brand Bier museum”Bie Alois – Annie Schreuders 6
Klómpe oet Deetere – Loek Storken 7
“Oet ’t geweun laeve van geweun luuj”: Op de ieëretribuun – Jean Dewaide..... 11
De lètste waek (en de daag daonao) – Eric van Hooij..... 13
Midzomerdruim – Annie Schreuders-Derks…..... 17
De wereld draait door – Gerad Janssen 19
Het Papenmunster – Wil Schulpen..... 23
Det dank dich de koekkoek – Loek Storken..... 25
Frit zoervleisj– Cor Voorter 27
Kraanvogeltrek – Jan Smeets 28
Kroenekrane (Kraanvogel) – Annie Schreuders-Derks..... 34
Wienpreuve – Ed Montforts 35
Communiefieës – Annie Schreuders-Derks. 36
Ich höb ’t waal gezeen! – Loek Storken..... 38
Effe Raoje deil 3 – Annie Schreuders-Derks..... 40
De Lourdesgrot op de Heide – Evert Zits..... 41
Kelderingang vroeger Stift – Evert Zits 44
Gevelverhäölkes – Evert Zits en Annie Schreuders-Derks 45
Programma komende twaalf maanden 48
De oplossinge van ‘t vraogesjpeelke. 48
Colofon..... 48

WEURDJE VAN DE REDAKSIE

Vernuje en verangere
Cor Voorter

Aan het Raodhoesplein woonse ieëste rang es get te doon is. Es ich dit sjrief, duit den daeke de mès in de tent op het plein. Det idee koom van de organizasie van de Zomerfieëste, die sinds veurig jaor de kirmes nuuj laeve in aan het blaoze zeen. De daeke zoog det waal zitte, en ouch óm nao de mès in de tent, in processie nao de basiliek te trèkke. De reaksies van te veure wore wie verwach gemengk. Mer net wie de ideeë euver de kirmes en de zomerfieëste móste alles ein kans gaeve.
Es ze verangers en vernuujs mósse det tied gaeve en neet op eine kieër aafgaon.
Vandaag den daag geit alles vääl sjneller, de jeug van noe sjtuit gans anges in het laeve es de jeug vreuger.

Dao wurt gezag: "Vreuger is neet mieë, det is is veurbie!"
Det klop hónderd procent. Toch moge weer vreuger neet vergaete. Want zónger vreuger hawwe weer niks om te vergelieke. Hawwe weer gein geschiedenis, zoew het mer eine saaie boel zeen en hawwe w'r niks óm euver te vreigele.

Wie ich de processie zoog trekke, koom inèns het besef det vernuje en verangere soms allein eine angere jas is, of baeter gezag: zoa vääl is neet verangerd in al die jaore.
Natuurlik loupe minder luuj mit in de processie . Mer de hermenie en de sjötterieë loupe mit, de verkenners, de kommuniekantjes, de zangkoare, den daeke ónger den hemel, en de notabele loupe serieus kiekend dao achteraan.

Es nao de processie de vereniginge truuk nao de tent kómme, begint 't frühsjoppe en óngemerk geit de kirmes aope en wurt het gezellig drök op het plein.
Het fundamènt is gelag, de wil aanwezig en luuj wille d'r toch biej zeen.

Om te vernuje hoofse neet vääl te verangere, want wat good is, blif vanzelf!

Vääl laesplezeer!
Names de redaksie

VAN DE VERENIGING

Van de vereniging

STAMBOOMONDERZOEK OF GENEALOGIE
Wil Schulpen

Het bestuur ontving van ons lid de heer Hans van Engeland de vraag in hoeverre er binnen de vereniging belangstelling bestaat voor het onderzoek naar de voorouders. In het algemeen is er een vrij grote belangstelling voor dit thema. Dit leidt tot de vraag of er binnen de vereniging mensen te mobiliseren zijn om activiteiten te ontwikkelen over dit onderwerp.
Uiteraard is stamboomonderzoek vaak binnen een of enkele families gericht en zal de focus van onderzoekers vooral hierop gericht zijn.
Toch menen wij dat er nog vele terreinen braak liggen die aan de genealogie raken en voor het gewone geschiedenisonderzoek van minder belang zijn en daarom onbelicht blijven. In deze tijd zal dit wellicht leiden tot het aanleggen van databanken met persoonsgegevens, de bewonerslijsten, belastinglijsten etc. Voorts kunnen allerlei wetenswaardigheden uit de diverse archieven in een databank worden vastgelegd. Ook liggen er mogelijkheden op 't gebied van verzamelen van bidprentjes en foto's.
Ook behoort het geven van begeleiding bij het opzetten van een stamboom tot de mogelijkheden en bijv. een lezing over dit onderwerp.
Het is uiteraard niet de bedoeling om in deze oproep vast te leggen hoe de werkgroep ingericht wordt. Wij nemen aan dat de deelnemers hiervan mans of vrouw genoeg zijn om dat zelf in onderling overleg vast te leggen.
Het bestuur van onze vereniging zal bij dit initiatief wel haar medewerking geven op het gebied van een vergaderruimte, opslagruimte, computer, scanner en ook financiële middelen – uiteraard na overleg en overeenstemming.
Wij willen mensen oproepen, die belangstelling voor dit onderwerp hebben. Dit kan zijn

a. Om activiteiten als lezingen door de werkgroep georganiseerd bij te wonen of anderszins te ondersteunen
b. Of om daadwerkelijk met een zekere regelmaat deel te nemen aan af te spreken activiteiten
c. Of op andere manieren.

Wij willen op 5 juli a.s. een inventariserend overleg laten plaatsvinden in het torentje van Vastrada en wel om 20.00 uur. Omdat wij ervan overtuigd zijn dat niet iedere belangstellende op dat moment aanwezig kan zijn, verzoeken we deze mensen zich via mail of telefoon of schriftelijk te melden bij een van de adressen achterin de Heemklank.
Het voorstel is van de heer van Engeland en wanneer u verdere informatie wilt, kunt u hem benaderen via hansvanengeland@home.nl. Ook kunt uw contact opnemen met het secretariaat van de vereniging NatuurvriendenSusteren@gmail.com.

Uiteraard zal het bestuur de wekgroep faciliteren daar waar nodig en hoopt ze op warme belangstelling van de leden.

BOEK "BOETSEERWERK VAN EVERT ZITS"

Cor Voorter

Muisstil was het in de zaal toen dinsdag 19 januari jl. de film "Boetseerwerk van Evert Zits" werd gepresenteerd. Een film van Ton Vranken die door de beeldmontage en muziek voor zichzelf sprak. Hier was niet sprake van "de hand van de meester", maar eerder "de handen van de meesters". Evert en Ton hebben met deze film iets fantastisch moois gepresteerd!

Ton had daarna het idee om van de film een boek te maken. Dit wederom was voor Evert de aanleiding om te kijken of een boek in eigen beheer en in een beperkte oplage kon worden uitgegeven. Binnen enkele weken zal het boek daadwerkelijk verschijnen. Let de komende weken op berichtgeving in de regionale dag- en weekbladen en andere media.

POËZIEWANJELING, GOONSDIG 24 AUGUSTUS.

Mit gedichte, korte verhaole en meziek.

Ton van Wegberg, veurzitter Veldeke Echt

Same mit "Veldeke-kringk Ech" organizere weer ein poëzie-wanjeling in de ómgaeving van de basiliek en 't achterligkende natuurgebied 't Hout. Dees biezunjer wanjeling vuntj plaats op goonsdigaovend 24 augustus a.s. vanaaf half ach. Zoa lekker taenge de aovend aan. Wobie weer natuurlik raekene op good waer! Sjpesjaal aan dees wanjeling is aevel, det op versjillende plaatse 'n tiedje sjtil wurt gesjtange óm te loestere nao 'n veurdrach (gedich of kort verhaol) en/of nao meziek. Taege 't invalle van de aovend en in zó 'n röstige ómgaeving zal det hieël apart euverkómme.

Mitwirking veur dees intermezzo's höbbe w'r gezóch bie sjrievers van de "Sjrieverskrink Midde-Limburg" en bie muzikante oet ós direkte ómgaeving. De wanjeling is gein róndjleiding mit oetlèk. Verwach wurt det de deilnummers ónger ein veurdrach of meziek loestere. Ónger 't wanjele van de ein plek nao de anger kan m'n natuurlik waal mit ein vertèlle. Geer kènt d'r van op aan det 't eine sfeervolle aovend zal waere.
Nao aafloup kan m'n get drènke in 't Scouting-geboew, achter de basiliek. Bie hieël good waer kènt det dao natuurlik ouch boete.

Waem mit geit loupe, mót raekening hawte mit eine tiedsdoer van ruum angerhawf oer. Dus, geer deent ein bietje good ter bein te zeen. Mit eine rollator zal 't zoawiezoa neet gaon, ómdet de route ouch eine veldjwaeg volg. Stevige sjoon zeen daoróm aan te bevaele.
Weer kómme biejein op 't Salvatorplein en vertrèkke vanaaf 19.30 oer. D'r wurt geloupe in 2 groepe van maximaal 30 persone. Dit, óm alles ouch good versjtaonbaar mit te kriege. Gezeen 't maximaal aantal deilnummers van 60 gultj hie ouch de regel: waem zich 't ieës haet opgegaeve kènt mitloupe.

De twieëde groep vertrèk 20 minute nao de ieëste. Dit kènt beteikene det geer den get langer mót wachte.

De koste zeen veer euro p.p., woveur geer nao aafloup ouch 'n teske koffie of get anges te drènke aangebaoje krig. Opgaeve kènt door de deilnummerskoste ad € 4 per persoon euver te make op NL13RABO 0150 2046 12, ónger vermeljing van: poëziewanjeling. Zeen weer euver 't totaal aantal insjrievinge haer of geit de wanjeling waeges sjlech waer neet door, wurt 't geldj teruukgesjtort. Dus, meltj uch zoa sjnel wie meugelik aan, den is de kans det geer mit moog gaon deste groater!

KROEDWÖSJVIERING: ZATERDAG 13 AUGUSTUS 2016

Cor Voorter

Zaterdag 13 augustus begint onze vereniging de jaarlijkse Kroedwösjviering met een Plechtige Eucharistieviering om
17.45 uur in de H. Amelbergabasiliek van Susteren.
Deze H. Mis wordt opgedragen voor alle levende en overleden leden van de Vereniging van Natuurvrienden – Susteren. Traditiegetrouw zullen tijdens de mis zelfgemaakte en meegebrachte "kroedwösje" worden gezegend.

Aansluitend aan deze viering wordt er op loopafstand een verrassingsprogramma aangeboden voor de leden van onze vereniging. Wat en waar? Dat houden we nog even onder de pet!
Zoals u wellicht inmiddels gewend zult zijn, zal het bestuur haar beste beentje, beter gezegd, alle beste bestuursbeentjes voorzetten.
Laat u verrassen, dan verrassen wij U!

BUSREIS: ROLDUC EN BEZOEK "BRAND BIER MUSEUM" BIE ALOIS

Annie Schreuders-Derks

Op dinsdag 20 september is er een busreis naar Rolduc. We vertrekken vanaf het Salvatorplein om 13:00 uur. Bij ontvangst in Rolduc is er koffie met vlaai. Daarna zal er een rondleiding zijn van anderhalf uur.
Na het bezoek aan Rolduc volgt er een toeristische rondrit door Zuid- Limburg en gaan we richting Susteren.
Bij *Bie Alois* worden we ontvangen met een drankje door Alois en brengen we een bezoek aan zijn "Brand Bier Museum". Na een rondleiding zal er afsluitend een warm buffet zijn.
De kosten voor deelname zijn € 35,00 per persoon. Inschrijven kan tot 10 september en geschiedt door het bedrag over te maken op de rekening van de vereniging onder vermelding van *Rolduc*.

KRONIEK

Klómpe oet Deetere
Loek Storken

Van Frans Hellebrekers oet Oirsbaek (vreuger Wiensjtraot Zöstere) kreeg ich de volgende informatie euver de klómpefabriek van de familie Klinkers aan de Maaseikerwaeg in Deetere. In dit pandj zit noe autobedrief Dohmen, daoveur woonde dao Hubert Nelissen en daoveur de fam. Schreuders–Klinkers.
De informatie is gebaseerd op ein artikel oet de gezèt n.a.v. ein interview det “ome” Sjang Klinkers in 1960 gegaeve haet.

GESCHIEDENIS VAN DE KLOMPENFABRIEK IN DIETEREN

Handwerk
Peter Klinkers is omstreeks 1905 gestart met een klompenfabriek aan de Maaseykerweg in Dieteren.
In deze omgeving zat de klompenmakerij de mensen in het bloed. Werknemers die in de zomer werk vonden in Duitsland, maakten thuis tijdens de lange winterdagen klompen. Er zat een dikke boterham in de "klomp" omdat Jan en alleman op klompen liep.
Spoedig werkte Peter Klinkers met een zevental mensen in de jonge onderneming. De gehele fabricage werd met de hand verricht en elke werknemer maakte per dag gemiddeld zeven tot acht paar. Er werd toen niet op een uur gekeken en vaak werd de avond gebruikt om de klompen schoon en zuiver af te werken. Er was voldoende hout in de buurt en met paardenkracht werd menige boom naar Dieteren gesleept.

Machines
Rond de twintiger jaren deed de eerste machine haar intrede in het bedrijf die tien paar per uur maakte. Er werden alleen z.g. platte klompen gefabriceerd waarover een riem werd bevestigd. Langzamerhand werd het eerzame ambacht van klompenmaker een mechanisch bedrijf en vervingen steeds meer machines de mens. Dat was nodig om in de stijgende behoefte te kunnen voorzien.

Precies voor de Duitse inval in Polen, in 1939, kwam een moderne dubbelmachine uit Westfalen de Nederlandse grens over en de omzet van de firma Klinkers kon wederom aanzienlijk worden verhoogd.
Toendertijd moest Nederland om het tekort aan klompen in Zuid-Limburg weg te werken dit schoeisel uit België invoeren. Dit land fabriceerde de z.g. hoge klompen, die ook in Brabant werden gemaakt en destijds algemeen gedragen werden.

Oorlog op klompen

Terwijl de vraag naar klompen gedurende de oorlog natuurlijk enorm steeg werd het steeds moeilijker om aan geschikte grondstof te komen. Gelukkig "waaiden" veel bomen om terwijl diverse gemeentebesturen graag bereid waren om te helpen. Op een gegeven moment kwam de klomp ook op de bon maar de Vakgroep gaf de raad rustig door te werken en te doen of men nog nooit van een bon had gehoord .....
Bij de bevrijding van Dieteren werd de klompenfabriek ook slachtoffer. Het gebouw brandde uit en de machinerieën moesten als oud ijzer worden verkocht. Met frisse moed en nieuwe machines werd in 1946 gestart.

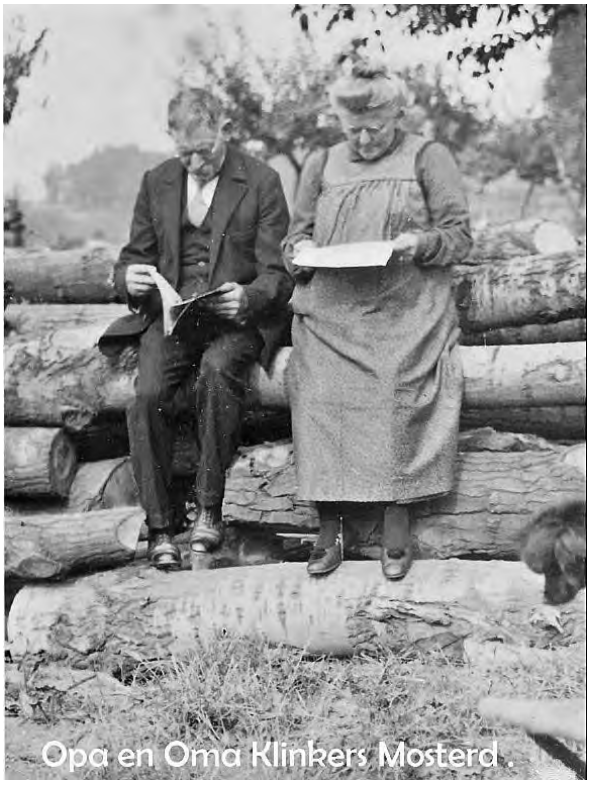
Opa en Oma Klinkers Mosterd .

In de eerste jaren liep alles op wieltjes en het aantal werknemers naar veertien.
Ten gevolge van de steeds groeiende welvaart schakelde het mensdom over op de schoen en zochten diverse werknemers in de klompenindustrie een andere branche.
Om de productie te handhaven werden de klompen naar het noorden en oosten verkocht, maar het mocht niet baten.....
Men zag zich op de duur genoodzaakt de productie aan te passen aan de behoefte.
Hierbij kwam nog dat elders in het land de aanmaak op oorlogstempo was voortgezet en een grote overproductie was ontstaan.
De firma Klinkers bekeek de situatie nuchter en reëel en uiteindelijk bleek dat met een bezetting van drie man voldoende klompen voor Z-Limburg konden worden gemaakt. Deze visie blijkt de juiste te zijn en het bedrijf, kerngezond als altijd, kan rustig blijven doorwerken.
Intussen blijkt dat voor de klomp nog een vaste plaats beschoren is in diverse ondernemingen. De vraag wordt zelfs groter, mede omdat een klomp bij bepaalde beroepen onmisbaar is. t.w.: In wasserijen, melk- fabrieken, grote exportslagerijen

en op de landbouwbedrijven kan men niet zonder een hoge klomp die warm en waterdicht is en waarin de voet gemakkelijk zit.
Door doctoren worden vaak aan mensen met zwakke of gebrekkige voeten het dragen van klompen aangeraden of voorgeschreven. Het komt zelfs voor dat mensen met slechte voeten een paar klompen laten aanmeten.
Boeren en burgers uit de omtrek komen, precies als vroeger, de benodigde klompen afhalen aan de fabriek in Dieteren. Terwijl vaste afnemers, winkeliers en depots van de LLTB zorgen voor opruiming van de voorraden.

Veertig per uur

Jaren geleden werden de bomen bestemd voor de aanmaak van klompen met een kortzaag op klomplengte doorgezaagd. Vervolgens werden de klompen gekloofd en met een bijl en dissel bewerkt tot het model er was.
Na de bewerking met het blokmes ging de klomp naar de boorders en tot slot werd hij gepoetst. Dit was vaak avondwerk en in ‘t licht van de "kinkee" veegde het glas het laatste bobbeltje weg.....
Momenteel gaat het vlugger. Een motorzaag kort de stammen op de juiste lengte en vervolgens worden de blokken op de lintzaag gemodelleerd. Vandaar verhuist de toekomstige klomp naar de kopieermachine die veertig paar per uur kan behandelen.
Ten laatste belandt de klomp in de boormachine die honderd paar per uur klaarmaakt.
Een andere machine verwijdert tot slot de centerpunten waarna de klare klomp in de droogkamer terechtkomt. Hier hangt hij rond vijf dagen bij een temperatuur van vijfentwintig graden. Daarna arriveert de klomp nog in de schuurmachine waarna elk paar met een draadje wordt verbonden. De klompen worden verbonden in bossen van tien en zijn klaar voor verkoop en gebruik.

Het heeft God den Almachtige behaagd na een langdurig met het grootste geduld gedragen lijden, voorzien van de H.H. Sacramenten der Stervenden tot Zich te nemen, onze inniggeliefde Echtgenoote der kinderen zorgzame Moeder, Behuwdmoeder, Grootmoeder, Zuster, Tante en Nicht,

Helena, Bertilia MOSTARD

Echtgenoote van

Peter KLINKERS

in den ouderdom van 62 jaar.

Wij vragen een innig gebed voor haar zielerust.

De diepbedroefde Familie:

Dieteren: P. KLINKERS.
Willem KLINKERS.
M. KLINKERS-BEKKERS en kinderen
Susteren: Marie KLINKERS.
A. KLINKERS-GRUTERS en kind.
Dieteren: Jan KLINKERS.
J. KLINKERS-KUTTIN en kind.
Susteren: Guus KLINKERS.
M. KLINKERS-KLEIJNEN en kinderen
Elise KLINKERS.
L. HELLEBREKERS-KLINKERS en kinderen.
Dieteren: Barbara KLINKERS.
Geleen: Leo KLINKERS.
P. KLINKERS-SMEETS.
Hoensbroek: Getr. KLINKERS.
B. GOSINK-KLINKERS en kinderen.
Dieteren: Maria KLINKERS.
Mechtildis KLINKERS en Verloofde.
Jos. KLINKERS en Verloofde.
Antoon KLINKERS.
Anna KLINKERS.
Frans KLINKERS.
Gerard KLINKERS.
Familie MOSTARD.
Familie KLINKERS.

DIETEREN-SUSTEREN, 21 December 1940.

De plechtige lijkdienst gevolgd door de begrafenis zal plaats hebben Dinsdag 24 December a.s. in de Parochiekerk van den H. Stephanus te Dieteren om 10 uur.

Bijeenkomst ten sterfhuize Provincialeweg 1—2, om kwart voor tien.

Zij, die de gewone aanzegging niet mochten ontvangen hebben, gelieven dit toe te schrijven aan de droevige omstandigheden, waarin wij ons bevinden en deze als zoodanig te beschouwen. 5835

IJzeren bomen

We schreven al eerder dat de grondstof voor de klompenindustrie wilgen- en canadahout is. Het hout moet nat zijn omdat droog hout brokkelt.
Wilgen worden momenteel geïmporteerd uit Duitsland omdat de wilg in eigen land, ten gevolge van de sanering van het landschap niet zoveel meer voorkomt.
In veel bomen die worden aangevoerd zitten nog "souvenirs" uit de oorlog. Splinters en kogels veroorzaken bij het zagen zeer veel last en doen het vuur uit de zaagtanden springen. Het gebeurt zelfs dat stammen zo vol "oud-ijzer" zitten dat ze onbruikbaar zijn .
Een partij canada's afkomstig uit de buurt van de Maasbrug in Roermond zat ten gevolge van de hevige bombardementen en beschietingen zo vol splinters, scherven en kogels dat men van "ijzeren bomen" kon spreken.

Nieuwe oogst

Er kon geen zaag doorheen en het hout was volkomen onbruikbaar voor de klompenindustrie.

Tengevolge van de roofbouw, gedurende de oorlog gepleegd op canadabomen, heeft Nederland nog steeds gebrek aan deze houtsoort en blijft de canada prijzig .

Het zal nog een tiental jaren duren voor men aan de naoorlogse "canada-oogst" kan beginnen. Overigens zijn er ontzaglijk veel jonge bomen van deze houtvariëteit aangeplant en nog steeds schijnt er muziek in deze boom te zitten.

Ook in Dieteren, in de onmiddellijke nabijheid van de klompenfabriek, groeien vele gezonde exemplaren.

DIALEK

“Oet ’t geweun laeve van geweun luuj”: Op de ieëretribuun

Jean Dewaide

Sjeuf trok de sjlaopkamervinster aope. Hae wól de vlag oetsjtaeke, want ’t waor Keuninginnedaag. Hae keek ‘ns nao de lóch. Zou ’t dreuëg blieve? Dao hinge ’n paar duuster wolke. ’t Oranje zunke leet zich mer ‘ns effe en aaf en toe zeen.
Sjeuf haw zich ’t good pak aangedaon en get gefóddeld óm zich ’t sjpengske op te sjtaeke. Dát klein sjpengske, dat ‘r same mit ‘t lintje alweer get jaore geleje haw gekrege, haw ‘r nog mótte zeuke.
Noats haw ‘r dao euver nog get geheuërd. Tót ein waek of drie geleje. Wie hae opèns ein oetneuëdiging van de nuuj gemeinte Ech-Zöstere haw gekrege. Dat heel in óm op Keuninginnedaag bie de aubade op de nuuj mert in Ech te zeen. Daonao zou ouch nog ‘n dröpke gedrónke waere, in ’t broen café: “de traditionele oranjebitter”, zoawie dat sjtóng gesjreve.
Dat leek Sjeuf toch waal get, nao zoaväöl jaor.

Ómdat ‘r mer allein waor, haw ’n bevrunjd echpaar aangebaoje óm mit hun mit te gaon. Zoa woort dat aafgesjpraoke. Óm tieën oer sjtóng ‘r gereid en woort ‘r aan hoes opgehaold. Dat waor hieël sjoan. Veur alle zekerheid haw ‘r zich toch mer ’t klein perrepluke in de bènnetesj gesjtaoke, want doe koosj noats wete….. ’t Waor zoa’n inklapbaar dènk, dat ‘r ouch op al zien wanjelinge bie zich droog. ’t Echpaar dat ‘m ophaolde, waor van ein paar flinke groate perrepluje veurzeen. Mèr Sjeuf vónj dat neet neuëdig.
De hoesvlag wapperde in de wèndj en klapperde flink aan de veurgevel, wie ze wegvoorte: gesjteveld en gesjpaord!

Óm kwart op tieën woorte ze door de veurzitter van ’t Oranjecomité aan ’t gemeintehoes óntvange. Dao waore hieël get bekènde en ónbekènde luuj, mit allerhande sjpengskes, sjpange, medaaljer, kruutser en lintjes en lènjer.
Eine haw d’r zelfs twieë opsjtaeke. Én, dao waore väöl perrepluje, want ’t waor de vraog of ’t waal dreuëg zou blieve.
Veur ’t sjtadhoes sjtónge hieël get rieje sjteul opgesjtèld, es ein ieëre-tribuun wolangs ’t defilé woort gehawte. Sjeuf kaom naeve ’t bevrunjd echpaar, ouch nog op de twieëde riej te zitte, vlak achter ’t gemeintebesjtuur, wovan de meiste veurzeen waore van ein groate medalie.
Lènks naeve Sjeuf haw ein prónte madam mit hääre minsj plaatsgenómme. Zie waor nog al sjpraokzaam; zie kalde euver ’t waer en ze haopde dat ’t mer neet zou gaon raegene. De paradecommandant kaom nao veur en mèljde zich bie de veurzitter van ’t Oranjecomité. De deilnummende vereniginge marcheerde aan: fanfaar, hermenie, sjötterie, jeugvereniginge en zoa mieë.
’t Waor ein fieëstelik gezich en hieël kleurriek, mit op de achtergróndj de bleujende kesjtaanjelebuim es decor. Jaomer dat ’t oranjezunke ’t toch leet aafweite, mer volges de madam, die dat al dèkker haw mitgemaak, waor ’t toen ummer dreuëg gebleve. Zou ’t dan noe de ieësjte kieër zeen, dat ’t mit de aubade zou gaon raegene?

De prónte madam lènks naeve ‘m moelde mer ummer door en ze wees Sjeuf op hääre sjoanzoon, dae drapeaudrager bie de hermenie waor. “Dae lach euveral mit”, zag ze; mer zie zelf ouch. De prónte madam haw al èns sjtiekem nao rechs gekeke óm te zeen wat Sjeuf veur sjpengske op zien revaerke droog. Sjeuf haw dat mit ein sjael oug tóch gezeen en hae wól eigelik ouch waal ‘ns kieke wat zie droog. Mer dat koosj hae neet good zeen want dat haw zie ouch lènks op hääre flinke boezem; dat zouw te zieër opvalle…..

De veurzitter van ’t Oranjecomité deeg ’t welkomswoord en reep de drapeau- en vaandeldraegers van de vereiniginge nao veure. ’t Waor ein plechtig moment, wie de fanfaar ’t Wilhelmus begoosj te sjpele en de road-wit-blaw-vlag woort gehese. De luuj sjtónge rech en zónge mit. Daonao volgde ’t Limburgs volksleed ónger ’t heise van de Limburgse- en gemeintevlag. Ederein zóng, oet volle bors: “Waar in bronsgroen eikenhout”.

De ieësjte raegedröppelkes deende zich veurzichtig aan en hiej en dao ginge al èns get perrepluje vlot ómhoag, veural baove get dameskapselköpkes. De burgemeister begoosj zien toesjpraok, óm mit te deile dat ‘r jaomergenóg dit jaor get vergaete haw: namelijk ein woosj te bezörge bie de begienkes. Zie zouwe zich dao euver óntferme en veur good waer baeje. Dat waor good te mirke, want wie langer wie mieë ging de perrepluje fier de lóch in. Sjeuf keek ‘ns óm zich bie, dao waore van die sjoan zjwarte en gries perrepluje en ouch nog mit gemeintewaopes d’r op. Dao waor zelfs eine, dae pas óngersjeie waor veur ziene inzèt veur de meziek, dae haw neet allein noate oppe zank, mer ouch nog oppe perrepluuj.

’t Begoosj opèns flink te raegene. Sjeuf haw zoa lang meugelijk gewach en mer oetgesjtèld óm zien eige perrepluke oet te haole. Hae begoosj óngertösje in de gate te kriege, dat ’t ech waal zou aafsjtaeke tösje al die sjoan, sjieke en groate perrepluje. Noe moosj ’t dan toch mer gebeure, want dao waor gein óntkómme mieë aan. Hae fremelde ’t hoesje d’r aaf en wól de sjteel oettrèkke, dat lökde ouch nog neet good. Achter ‘m begoosjte ze al te gniffele.

Óngertösje dat de burgemeister ’t haw euver de Keuniginnedaag-viering, kaom ’t gans verkräökeld perrepluke van Sjeuf langzaam get omhoag. Dao sjtook ouch nog ein balienke oet. Achter ‘m en naeve ‘m lachde de luuj nog helder, mer hae zelf ouch. Wie ‘r dao ouch nog eine mit eine filmcamera zaog loupe, haet ‘r ’t mer gaw ingetrokke en ónger ziene sjtool gelag; ’t haw ein scene oet ’n film van mister Bean kènne zeen…..

Wie ‘r dao aan dach, koosj ‘r zich neet mieë hawte van de lach. ’t Echpaar naeve ‘m redde ‘m oet de noad mit eine groate perrepluuj. De prónte madam naeve ‘m koosj neet mieë sjtil kómme en sjöddelde mit hääre flinke boezem van de lach, wie ze zag: “Geer kreeg ‘m ouch nog neet ómhoag!”. Óngertösje waor de burgemeister aan ’t ènj van zien toesjpraok, wie ‘r driej kieër reep:
“Leve de Koningin!” en ze allemaol nog lachentaere koosjte rope: “hoera…hoera…hoera..!”
De prónte madam zag nog: “Tót ’t volgend jaor, dan kómp g’r mer weer naeve mich zitte, dan kèn v’r weer ‘ns lache!”.
Toen waor ’t tied veur de oranjebitter !!!!!!

DIALEK

De lètste waek (en de daag daonao)
Eric van Hooij

“Kènt det waal, zo’n stókske in oze Heemklank?”, vroog ich mich aaf.
“Woróm neet, dit heuërt toch ouch bie ’t laeve!”, dach ich direk daonao.

Ich woor mit vrouw en zoon toch op vakantie gegange, vlak nao ’t ääverlieje van oos moder. “Gaot mèr, det zal uch good doon!”, haw m’n ós gezag.
Zoa gezag, zoa gedaon! En noe zitte weer hiej in Italië aan ’t Gardameer.
En, ofsjoan ’t bekans mei is, is ’t hiej verrekdes kawd, väör de tied van ’t jaor.

Es ich noe weer trögk dènk aan de, waat later bleek, de lètste waek det weer mam bie ós hawwe, woort det ’n waek die van ònrös, zörg en dankbaarheid aanein hóng.

Ofsjaon weer, mèr ouch mam zèllef, ’t dege väörkómme det ’t toch nog altied de goje kantj op ging, bleek det ’t langzaamaan get teväöl aan ’t waere woor. “Zie haw ouch waal get vääl mótte mitmake die lètste jaore. En vanaaf de Sinterklaos koom van ’t ein ’t anger en bleef ’t dus mèr op-en-aaf gaon.

Maondig: ’s Aoves same mit mien vrouw bie mam op bezeuk, de pille brènge die ich ’s middes bie de apothieëk haw gehaold, ’t contaenerke aan de straot zètte en ääver ditjes en datjes kalle. Mam veulde zich neet zoa lekker, en wie de hulp koom, wól zie ouch direk nao bèd. Weer ruimde nog gaw get op en nome aafsjied.

Daensdig: Oze 25-jaorige broelofsdaag. Weer zoewe dae toch neet oetgebreid viere ómdet ein van oos dochters in Belsj studeert en weer dus neet bie-ein kooste zeen.

Goonsdig: ’s Mörges mer èns nao de dokter gebeld mit de vraog of hae toch mer èns bie mam langs wól kómme. In de naomiddig zoe hae mit de oetslaag van ’t bloodóngerzeuk bie mam aankómme.
Nao ’t werk gaw de neuëdige boadsjappe väör mam gehaold en toen nao häör haer! De spulle opgeruimd en same gewach op de dokter.
Dae koom en goof aan det de oetslaeg op ’n klein dènk nao good wore.
Mèr det hae ’t toch raar vònj det mam zich nog steeds neet baeter veulde. Hae belde op nao de internis in ’t ziekehoes: Ich zoe op korte termien berich kriege wienieë mam väör ’n óngerzeuk terech koos.

Dónderdig: ’s Mörges kreeg ich tillefoon van de internis. Of mam bènne ’t oer in Zitterd-Gelaen koos zeen. Dao moos ich toch mer gaw “nae!” op zèkge. Mam moos nog verzörg waere, de taxi moos nog gebeld waere en d’r moos nog get geregeld waere det emes mit mam mitging.
Ieës mien broor gebeld. “Bel mèr geine taxi, ich gaon zèllef mit mam d’r haer!” Prima geregeld! “Ich gaon nao mam en zörg det zie klaor is es doe kumps!”
Nao mam, die in de kääöke ein bótterhemke aan ’t aete woor, vertèld det zie nao ’t ziekehoes koos väör ’t aangekondigde óngerzeuk.
De zörg gebeld, die wore zoa dao! Zie verzörgde de mam en moder zoot “pontificaal” klaor wie mien broor arriveerde!
Alles waat mit moos ingepak en dao ginge weer nao ónger. Mien broor duujde mam mit de rolstool en ich sloot de däör en “hóbbelde” d’rachteraan.
Ónger op de straot, bie de “transfer” van de rolstool nao de auto waerde mam opèns neet good. Zie woor “effe gans weg”! Gaw belde ich 112 en in eine mum van tied heuërde weer de sirene al.
In de tösjetied hawwe zich d’r eine man en ein vrouw bie oetgeloupe en die boje hun hulp aan. Dae man waarsjuwde direk de agente van de politie die toevallig aan kome rieje.
Mit alle hulp die zoa spontaan waerde aangebaoje, veulde weer ós dao op die straot gelökkig neet mieë zoa allein.
’t Ieëste óngerzeuk in de ziekewage wees niks dudelik aan, waat d’r gebäörd koos zeen. Mit spoed nao ’t Zuyderland in Zitterd-Gelaen.
Óm èllef oer woor mam op de spoedeisende hulp en waerde direk gans óngerzóch.
In de loup van de oere dröppelde de oetslaeg bènne. “Eigelik is alles good, zèllefs nog baeter es wie aafgeloupe maondig!”, waerde gezag.
En, neet te geluive, zoa veulde mam zich ouch. Zie woor neet mieë misselik, waat zie al bekans 14 daag aan ein stök woor gewaes.
Dus … taege 5 oer waerde gezag: “Geer moog nao hoes!”
Ein oer later waerde moder mit de ziekewage, deze kieër röstig, zónger sireen, heives gebrach.
Dao höbbe weer, mam, mien vrouw en ich, nog get gegaete. Wie de verzörging koom, zeen weer nao hoes gegange.
Och jao, bekans vergaete: ’t Is vandaag de verjaordaag van de vrouw! “Nog proficiat!”

Vriedig: Vriedigmiddig höb ich vrie en bèn van ’t werk oet nao mam gegange.

kroedwèsj Andrea van Hooij

't Hoofd van de zörg zoe gaer mit ós kalle, want, ómdet mam zoalang te min haet gegaete, is häör krach óm mit te wirke bie de "transfers" (bèd oet → rolstool in, rolstool oet → wc op, enz.) achteroet gegange. Daoróm stèlde zie väör óm te gaon kieke nao ein "hoag-lieëg-bèd" en ein lif óm häör van 't bèd de rolstool in te kènne höffe.
Dao zoge weer waal get in, want det woor ederskieër eine ware lijdenswaeg. Det vroog vääl te vääl energie van mam.
Nog dae zèllefde aovend waerde 't ein en 't anger gebrach en opgeboewd.
Mam zoot d'rbie en leet 't allemaol ääver zich haer kómme. (Mieë es "jao" en "nae" krege weer vanaaf det moment neet mieë terögk!)
's Aoves bèn ich, samen mit vrouw en dochter bie de mam blieve aete. "Mam, wo höbste ech zin in?", waerde gevraog. 't Antjwoord: "Ertesóp!" "Es mam ertesóp wilt, krig mam ertesóp!" Dus waerde 'n blik ertesóp gehaold en werm gemaak. Eine kleine teijer sóp leet mam zich lekker smake, en daonao ouch nog 'n gekaok eike van de hoonder van de tant.
"Det zuut d'r good oet, dachte weer nog!"
's Aoves kreeg ich ze van de verzörging óm die oare: "Ertesóp, det is toch vääl te zwaor!" Ich keek mam aan en zie goof mich ein knipuigske, ich wis genóg!

Zaoterdig: 's Mórges ging mien broor bie de mam aete. Weer dachte aan waat mam ós altied haw gezag: "Zeen aete duit aete!" Al woor 't mèr ein hawf bótterham, det haw zie toch mer weer bènne!
Tót äävermaot van ramp ging ouch de rögkläöning van de rolstool kapot. Mien broor haw de reparatäör gebeld en ich zoew bie mam zeen es dae zoew kómme.
Det ging eigelik nog vlotter es gedach. Wie de rolstool weer gemaak woor, höbbe miene zoon en ich mam van de duuj-rolstool mit de lif nao de elektrische rolstool gehöf. Noe koos zie zellef weer gaon wo zie wól. (Mer wieër es de vinster ging zie neet mieë!)

’s Aoves ginge wer mit oos gezin oet-aete. Det woor ómdet weer oos zilvere broelof vierde. Mèr van harte ging ’t eigelik toch neet. Toch altied mit de gedachte bie de mam!

Zóndig: ’s Mörges ging ich bie mam op bezeuk. Kieke det zie get oot!
Mam loog nog in bèd want de zörg woor nog neet gewaes. “Waat zal ich dich make?” ‘Doot mer ein bótterhemke mit jam!” Det gemaak en nao de slaopkamer gebrach. “Zal ich ’n teske tieë make?” “Doot mèr get appelsap!”
Wie ich oet de kääöke mit ein glaeske appelsap terögk koom, haw mam de hèllef van de bótterham al op. En nao ein paar slukskes appelsap ging die anger hèllef ouch nao bènne!
Effe later waerde mam verzórg. Mèr door de energie waat det kosde, woor zie kepot meug wie ze häör van de badkamer nao de zitkamer brachte.
’s Middes is mien broor en mien sjoanzöster bie mam gaon aete.
’s Aoves wore weer weer van de partie, det wilt zègke: mien vrouw, miene zoon, mien awdste dochter en ich zaet de gek. Mien vrouw haw get sóp getróg en mit ein besjuutje leet mam zich die bouillon lekker smake!
Nao de aafwas woor ’t tied óm te vertrèkke, want mien dochter moos weer nao ’t Belsj väör häör studie.
Wie weer later weer in ’t dörp wore, zeen mien vrouw en ich nog nao mien broor en zien vrouw gegange. Weer maakde ós toch ernstig zörg äöver oos moder.
Dae aovend waerde ein sjema opgestèld det d’r altied emes bie mam zoew zeen óm same mit häör te aete. (“Ich höb geine hónger! → Det itste mèr väör de hónger dae kump!”)

Maondig: ‘t ’s Mórges zoot mich ’t ein en ’t anger neet good en ich stuurde ein “app-ke” nao ’t hoofd van de verzörging, of weer nao ’t werk toch neet same nao anger mäögelikhede zoewe kènne kieke. Weer lete mam neet gaer mieë allein.
Nog gein 10 minute later ging de telefoon. ’t Hoof van de verzörging. Zie haw mien “app-ke” gelaeze en ouch al telefoon gehad van de dames van de zörg.
Ze hawwe oos mam gans verward in bèd aangetróffe.
Ich hoofde neet lang nao te dènke, ich woor al óngerwaeg!
Effe later woor ich al bie de mam. “Ze is noe al ’n stök röstiger den wie weer häör aantróffe. Wie weer zagte det de kènjer óngerwaeg wore, zoge weer eine glimlach op häör gezich!”
Ich haw in de tösjetied ouch mien broor al gebeld.
Same mit mien broor arriveerde ouch de hoesarts bie mam.
“De lónge zeen in orde en ouch ’t hart!” Verder geit allein ’t aome get zwaor, dao zal ich häör get väör gaeve!”
Nao die injectie lag ein van de dames van de zörg mam get rechter in ’t béd. “Oei, det geit de verkieërde kantj op!”, zag zie…

… hieël röstig is mam op det moment nao pap vertróch.

VOLKSCULTUUR

Midzomerdruim…
Annie Schreuders-Derks

Op hook en kantj, in veljer en hääf, op braakligkend landj kump men midde in de zomer de sjónste blome en plantje taege. Weer plökke vaze vol en zeumere veur de kroedwösj.
‘t Bliksemkroed (Wilgeroosje, Chamerion angustifolium (L) kan men den ouch euveral vènje. Det is waal henjig want ’t wurt väöl geplök veur in de kroedwösj ómdet ’t heilzaam is taege hómmel en bliksem.
Mer ich wil uch hie vertèlle wie ’t bliksemkroed, (wieje kroed, wilgenkruid of wilgenroosje), aan ziene naam kump.
In eine wónjersjoane roazesjtroek woonde ein elfefamilie. Neet wied dao vanaaf sjtóng ein kópwiej (knotwilg). Dao woonde al generaties lang kabouters. De kabouters en de elfe wore gooj naobers. Zie versjtónge zich good, ginge euver en weer bie-ein op bezeuk en vierde same mènnig fieës. De jóngste kabouter en ’t jóngste elfje sjpeelde väöl same en sjtilkesaan wórte ze tot euver hun oare verleef opein. Wie ze awd genóg wore, wólle ze gaon trouwe. Mer det ging efkes mis. Wie ze det aan de awwers veurlagte, wórte die sjrikkelik kwaod. Van awdshaer moogde kabuiterkes en elfjes neet mit ein trouwe. Det woor al ieëuwelang zoa en dao koom niks aan oet, det moos ummer zoa blieve.
’t Köppelke woor gans verpópzak. Ze sjpeelde neet mieë same en wólle zelfs neet mieë mit ein kalle. ‘t Elfje in de bloom en de kabouter in de wiej zote sjtilkes in ein heukske te zumpe van leefdesverdreet. Det koos de elfekeuningin neet aanzeen en ze maakde ein afsjpraok mit de kabouterkeuning. Oeteindelik kome ze euverein det hun kènjer moogde trouwe mer neet in hun eige waeze. Ze mooste same ein plant vorme die de naam wiejekroed zou kriege. Kiek mer èns good. De sjtamper haet de vorm van ein kaboutermötsjke, de bloomblaedjes lieke op elfevleugelkes en ’t zaod duit dènke aan de baard van eine kabouter.
En zoa wie jeder sjprookje ein happy ènj haet, zoa zeen ouch de lètste regels van dit verhäölke: “Ze laefde nog lang en gelökkig.”

Of nachmerrie?..
Al door alle ieëuwe haer laeve de luuj mit de duvel. Hae is alles waat mit kwaod euverein kump. Men wèt zelfs zoa óngevieër wie hae oetzuut.
’t Is meistes ein nöt menke mit hääres en bókkepeuët. Soms haet hae eine derekop en vlaermoesvlerke. Mer aan den angere kantj kan ’t dökker eine sjoane sjlanke hieër zeen mit ein puntjsikske en is hae gekleid in ein maotkostuum.
Hae haet väöl gezichter en name: Satan, Belial, Lucifer, Beëlzebub, Mephisto of Mammon.
Zoa kan hae zich euveral versjoele en ein anger aanzeen aannumme.
Men kreeg es kèndj al gezag: “Sjtank neet te lang veur de sjpegel want den kump de duvel achter dich sjtaon.”
In wurkelikheid wórt dich zoa biegebrach neet te zieër eine sjtensert te waere.
Ós veurawwers hawwe waal ein kittelke anger “opvoedkundige praktijken” went men zich det naogeit. Euver die sjuujmaekerie van vreuger haet men noe zien bedènkinge.

Door sjpelende kènjer wórt dökker sjaaj in de veljer gebrach. Daoveur wórt ós nog vol euvertuging aangezag det men neet door ’t kaore moos loupe want dao zit de kaorepater, de kaoreduvel of de tieënesjniejer. Dae bit dich in dien tieëne en dae zoek den dien blood oet. Op ’t Belsj wórt de kaoreduvel daoveur zelfs bloodzoeker geneump.
In die veljer sjtóng ouch de klaproas. In ’t Limburgs is det de kol of kollebloom. Veur de verklaoring daoveur mót men aan ’t woord “kol” (toverheks) dènke.
Van ‘t plökke van klaproaze zou men kanker kriege. De klaproas wurt noe nog dökker kankerbloom (cancerrose, Èngelsj) geneump. De bloom is inderdaad ènnigzins giftig. In bepaolde sjtreke wólle awwers neet det men dao mit sjpeelde.
Zoa mooste de erm wichterkes oet de kaoreveljer gehawte waere.
Ouch bie eine pool of baek moos men good oetkieke want es kènjer dao kort bie zouwe kómme, woor det vraoge óm lestigheid. In jeder water woonde waal ein haokemenke. Es dae zoog det kènjer aan de kantj sjpeelde, den koom dae mit ziene haok en reet dich mit in ’t duustere water en sjlókde dich den op.
Ich bön opgegreujd óm en bie ’t water mer ich höb nog zelaeve geine haokeman gezeen. Toch weit ich det kènjer neet bie ós moogde sjpele oet angs veur de baek of veur de Koele.

VOLKSCULTUUR

De wereld draait door
Gerard Janssen

Het jaar 2016 begon voor ons met een gepland feest op 8 januari ter gelegenheid van ons 50-jarig huwelijk. Het wettelijk huwelijk dateert van 19 november 1965 in de aanwezigheid van de ambtenaar van de burgerlijke stand H. Bohnen. Het kerkelijk huwelijk was op 8 januari 1966 in de tegenwoordigheid van Rector A. de Schepper. De vele felicitaties en de cadeaus hebben ons goed gedaan. Wij werden verrast met een tegoedbon van de kinderen voor een lang weekend met zijn allen ergens in ons land. Een woord van dank aan burgemeester Drs. J. Hessels welke namens het gemeentebestuur ons reeds feliciteerde op 19 nov.2015 inclusief een flinke bos bloemen.

De Heemklank; “HEEM” betekent: huis, erf, het gevoel, ons leven, de vrijheid en de natuur. “Klank” betekent; het klinkt als een klok, de gezondheid, het welzijn, het wonen. Heel veel mensen ontberen de heemklank. De voorspelde Arabische Lente wil maar niet lukken. De dagelijkse beelden en berichten getuigen daarvan. Ons blijft nog veel bespaard, maar....! De vroege carnaval dit jaar wil men niet voorbij laten gaan voor onze jeugd. Wij willen dat zij zich goed vermaken.

Met de vrije dagen van de scholen konden wij vanaf donderdag tot en met zondag het beloofde lange weekend inlossen. Hun keuze was tot ons genoegen gevallen op Friesland met een verblijf in een groot vakantiehuis in het dorpje Oudega. De route was snel vastgesteld via de A73-A50-N50 naar Kampen en verder naar Emmeloord.in de Noordoostpolder. Bij het vertrek op donderdag 11 febr. werden de kinderen achter in de auto voorzien van mijn vogelgids om tijdens de tocht op vogels te letten. Al snel werd er geroepen daar een buizerd-een torenvalk-een blauwe reiger-knobbelzwanen en soms een zilverreiger. Zij hebben al enige ervaring.

Na een pauze bereikte wij al snel Emmeloord in de Noordoostpolder. De natuur in de polder doet vreemd aan. Door de vele kanaaltjes en rechte wegen met kaarsrechte bomenrijen ziet het er in de winter een beetje troosteloos uit. Doch in de zomermaanden is de polder best mooi. De jongens hadden het naar de zin. De grote groepen vogels die in de winter samenkomen op de akkers zijn bijna niet te tellen, Grauwe ganzen, nijlganzen en zelfs twee wilde zwanen met rechte hals en een prachtige zilverreiger deed hun glunderen van plezier. En opa trots! In de polder werden de grote boerderijen gebouwd met betonnen gevelelementen en grote daken. De vogels schuilen meestal achter boomgroepen, want in de winter heeft de wind vrij spel. Op de onmetelijke grote akkers ziet men soms een wintersprong reeën van wel 8-10 stuks. Maar nu niet! In het voorjaar vervalt dat weer.

Wij rijden verder via de A6 richting Joure. Bij Lemmer bereikt men Friesland. Het zachte groen van de weilanden, het ontbreken van paaltjes met prikkeldraad geeft de streek een fris en open vergezicht. In de verte ziet men dorpjes en grote boerderijen. ”Staten” worden ze genoemd. Alle boerderijen zijn keurig onderhouden, een teken van welvaart en het bezichtigen waard. Maar onze jeugdige natuurvrienden hadden

alleen oog voor weidevogels waaronder de kieviet, de grutto, de wulp (al terug van de trek). Op het water, meerkoeten en waterhoentjes.

In het laatste deel van de route komen wij voorbij het Tjeukemeer, het Slotermeer, het Heegermeer en als laatste de Oudegaasterbrekken. Daar ligt ook Oudega, in de stilte van weilanden, water en zuivere lucht. Het vakantiehuis is gevestigd in een voormalig reformatorisch dorpsschooltje. De eigenaar, een zelfstandig timmerman, heeft er een doelmatig verblijf van gemaakt en geschikt voor onze groep van 11 personen. De keuken was gelukkig uitgerust met een afwasautomaat, want dat zou ons mannen toch zwaar zijn gevallen. De eettafel was omringd met 12 stevige stoelen en geplaatst langs de glazen achtergevel met zicht op het meer. Evenzo had het woonverblijf zicht op het water. Uiteraard was de gehele wand voorzien van dubbele beglazing en radiatoren en alles in stevige sponningen die een flinke storm kunnen doorstaan. Een schoolbord in de toegang wenste ons Welkom!

De jeugd was al bij het water toen een vriendelijke man ons kwam begroeten. Hij verontschuldigde zijn zoon die nog in het dorp bezig was. Wij keken verbaasd naar zijn kuitbroek en blote voeten in zeer mooie klompen, en dat, terwijl het buiten fris was. “Ruim maar alles in, mijn zoon zal U straks wel begroeten Als er iets niet goed is, wij wonen hiernaast”. Inruimen, tafeldekken, verse koffie en met z’n allen gezellig eten. De zoon was inmiddels gearriveerd en begroet ons met een ferme handgreep. Alles gebeurde met een lach, vol vertrouwen dat wij goed volk waren.

Na het gezellig eten werd het weekend ingedeeld. Vrijdag: Hindeloopen, dan Stavoren en de stad Sneek als laatste. Zaterdag: Heerenveen en het schaatsdomein Thialf. De fauna van de gehele streek bleef constant in onze aandacht.

Inmiddels was het buiten schemerdonker. Plotseling zag iemand een uil zitten op een knotwilgje naast onze tuin. Gelukkig was de verlichting nog niet aan. Het uiltje bleef enige tijd zitten, hij was dus niet geschrokken en dat hoefde hij bij ons ook niet te doen. Wachten duurt lang, maar wij wonnen het van hem want zijn ronde vleugels waren nog goed te zien in de schemer. Een bosuil zo dichtbij, dat is voor mij een zeldzaamheid. Maar nog iets was mij vreemd, zijn vlucht gebeurde op dezelfde hoogte als het knotje en in onze richting. De kinderen had ik beloofd om morgen de eenden die ze gezien hadden te bespreken. En nu naar bed.

De tweede dag met veel zon werd besteed aan het bezichtigen van prachtige dorpjes, havens en het IJsselmeer. Hindeloopen met zijn scheve kerktoren als baken boven de dijk. Mooie grachten, zeer smalle wegen met aan het einde een keerpunt om terug te kunnen waar men vandaan kwam. Op een plattegrond van het dorp is met stippeltjes de Elfstedentocht aangegeven in de kanaaltjes. Woonarken worden in de winter gestald want alles moet er in het voorjaar picobello uitzien. Nu naar Stavoren en met name Het vrouwtje van Stavoren. Bij de aankomst ziet men een spierwitte ophaalbrug welke de scheiding maakt tussen de grote haven en de werkhaven. Daar treft men het standbeeld aan van het vrouwtje alsmede het verhaal waardoor zij bekend is geworden bij alle zeevarenden. Vanuit de haven kan men in het seizoen met het veer oversteken naar Enkhuizen in Noord-Holland en ook weer terug.

Als laatste naar een heel mooie stad Sneek. Snitse in het Fries. De stad telt vele fraaie cultuurhistorische gebouwen. Voor de kenner om van te watertanden. Dan heeft men een stadsgids nodig. Maar, wij hebben toch genoten van verschillende gebouwen vooral in het havengebied waar een stadspoort met twee hoge ronde torens de stad beschermt. Voor de jeugd nog even langs de poelen in het zuiden van het Sneekermeer. Een beetje geluk moet men hebben! De lucht was vol van flinke slierten Zaagbekken. Sommigen vlogen heel laag over het water. Het was niet mogelijk om vast te stellen of het de grote of de middelste zaagbekken waren. De vleugellengte van beiden is gelijk. De middelste heeft zijn kruin niet gekamd, maar dat was op deze afstand niet te zien.

Iedereen was moe en voldaan, dus naar Oudega, naar de warmte. Maar beloofd is beloofd. De uitleg over de eenden wilde men weten. Te zien waren gisteren zwem-eenden en duikeenden De laatste kan onder water duiken en sommige vliegen zelfs onder water bij het vangen van een vis. De duikers zijn herkenbaar aan het watertrappen bij het opvliegen. Morgen zullen wij dat eens beter bekijken hier aan het meer of ergens onderweg. Let maar eens op waterhoentjes, meerkoeten, futen en aalscholvers. Na het avondmaal werd de verlichting gedoofd om het uiltje nog eens te mogen zien maar hij had niets beloofd en liet zich niet zien in de avond. Waarom? Het was mij een raadsel. Meermalen heb ik in het IJzerenbos het bosuiltje zien rusten op de tak voor zijn nest als de temperatuur bijna niet meer te verdragen was. Nestholte! Dat bracht mij op het idee, een en ander morgen te inspecteren.

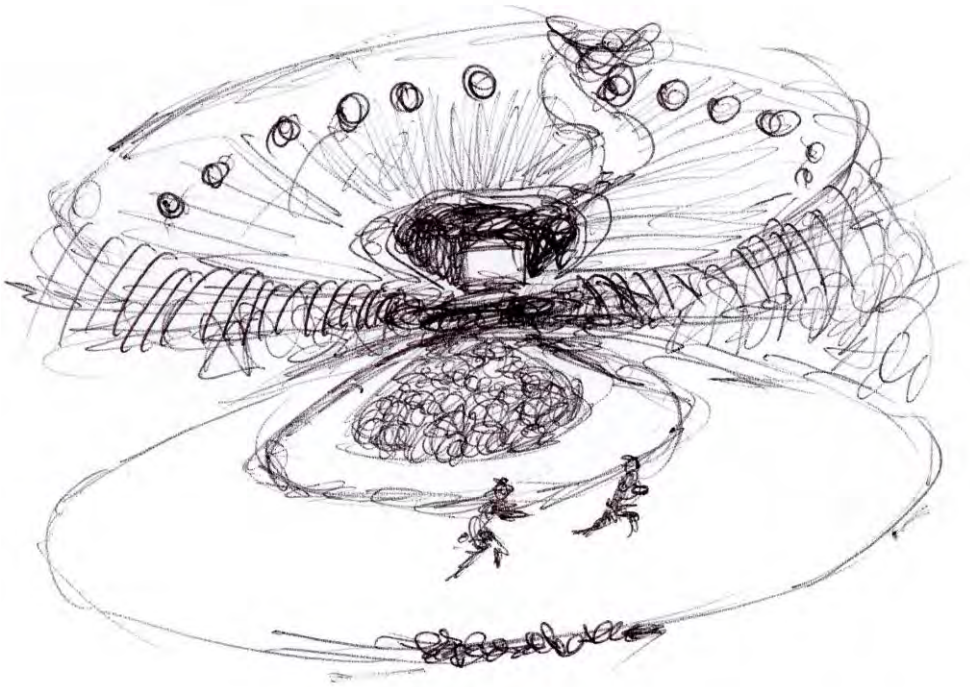

De laatste werkdag van het weekend zou besteed worden aan het schaatsdomein Thialf in Heerenveen. Nog steeds scheen de zon, maar het was wel fris die zaterdagmorgen. Het parkeren van de auto's was geen probleem ondanks de drukte. Bij de ingang kwam de warmte ons tegen. Dat verwacht je niet van een ijshal. Bij de receptie werd alles goed uitgelegd, hoe je in de hal kon komen of waar je schaatsmateriaal kon huren Het restaurant lag gelukkig vóór ons! Met zijn allen wilden wij eerst de hal bekijken. Daar had ik geen notie van, hoe dat in werkelijkheid uit zou zien. T.V.-beelden zijn niet te vergelijken. Prachtig en efficiënt hoe alles geregeld is. Indrukwekkend mooi zijn de ijsbanen en ongelofelijk de snelheden van de ervaren schaatsers. Wat mij ook beviel: voor iedereen was ruimte en zorg om ongelukken te voorkomen. Opa en oma werden voorzien van alle kleren want iedereen ging schaatsen. Door de door een deskundige geslepen schaatsen werd het genot vele malen verhoogd. Ook de prijzen zijn laag, iets wat men ook niet verwacht. Het schaven van de banen wordt bloedserieus uitgevoerd. De gezelligheid is vooral op zaterdag top. Volgens mijn indruk is THIALF een aanrader om eens te bezoeken of zelf te schaatsen. Je eigen schaatsen kun je ook daar laten slijpen. Maar het huren is daar normaal en goedkoop.

Nadat iedereen wat gegeten en gedronken had, ging het spoorslags naar Oudega. Het opruimen en inpakken voor het vertrek huiswaarts gaat altijd gepaard met een beetje droefheid. Het beste kan men dat op de avond tevoren doen is onze ervaring. 's Morgens heeft men dan een goed humeur want wie wil niet graag naar huis. Maar voor het eerst in het weekend regende het pijpenstelen. De ruitenwissers hebben het tot thuis moeten doen. Allen zijn goed aangekomen in hun woonplaats. Intussen waren de kraanvogels op trek naar het noorden; want de wereld draait door. Ook de sperwer die ons regelmatig in de tuin opzoekt heeft de groep mussen gedecimeerd.

Het Papenmunster

Wil Schulpen

In de Susterense overlevering komen twee gebouwencomplexen voor die de naam munster[1] ofwel klooster dragen. Wij gaan van de veronderstelling uit dat, wanneer men iets klooster noemt, men ook een klooster bedoelt.
De overleveringen leren ons dat er een klooster (munster, abdij, stift) binnen de muren van de stad Susteren was gelegen en het andere klooster (Papenmunster) buiten de muren van de vesting. Ze lagen dus niet op dezelfde locatie.

Het munster binnen het stadje

We weten uit de resultaten van de opgravingen met relatieve zekerheid dat de bewoningsgeschiedenis van het gebiedje waar dit munster lag, bewoond is sinds de tweede helft van de zevende eeuw. Hierbij aanvaarden we dat de sarcofagen die steeds zesde of zevende eeuw gedateerd worden, later gedateerd dienen te worden: eind zevende, achtste eeuw. Vóór 891 was dit klooster al zeker een vrouwenklooster.

Het munster buiten het stadje

Deken Broccaerts (midden zeventiende eeuw) plaatst dit klooster aan de grens van Susteren met Nieuwstadt. Dit wordt als onwaarschijnlijk gezien[2], aangezien er parochiële taken aan verbonden waren.
Het Papenmunster is vóór het midden van de zestiende eeuw afgebroken. Zelf hou ik voor mogelijk dat dit in de vijftiende eeuw is gebeurd. De kapel of kerk van dit klooster was waarschijnlijk de parochiekerk en toen Susteren in 1260 stad werd, zijn de parochiediensten binnen de muren verplaatst. Dat het klooster in de vroege middeleeuwen bestond is goed mogelijk, maar er is geen directe aanwijzing.

Naast de twee kloosters van steen zijn er uit verscheidene overleveringen ook twee kloosterstichtingen bekend. Deze dateren beide uit de vroege middeleeuwen.

Het klooster van Pepijn en Willibrord

Eind 714 koopt Pepijn via zijn echtgenote Plectrudis van twee lokale eigenaren met geld een bidkapel met een cella, een klein onderkomen voor geestelijken. Zij verbouwen dit tot een driebeukige kerk (basiliek) en een klooster (munster). Vervolgens schenken ze deze nieuwbouw aan Willibrord. Deze missionaris is moeten vluchten uit zijn missiegebied, omdat de Friezen onder leiding van koning Radboud de Franken verjaagd hadden uit de veroverde Friese gebieden[3].
Het gebouwencomplex werd bevolkt door rondtrekkende monniken (perigrini's), waartoe Willibrord zelf ook behoorde. Een bekende monnik is Ansbald, zoon van Wigibald, die in het klooster verbleef.

[1] Er wordt wel beweerd dat met munster ook een kerk bedoeld kan zijn. Dit is in zekere zin juist, namelijk als deel van het geheel. Bijvoorbeeld *het hoofdaltaar in het klooster*.
[2] Ik heb wel lang dit voor de juiste plaats aangezien. Echter aan het eind van een doodlopend weggetje in het niemandsland houd ik dit inmiddels voor onmogelijk.
[3] Pepijn was inmiddels de tachtig gepasseerd en zeer ziek. Hij was niet meer in staat zijn legers aan te voeren. Zijn kinderen streden om het rijk en de grensvolken konden daardoor het rijk binnenvallen.

Van deze kloosterstichting weten we zeer weinig. Namelijk twee documenten uit 714 en 717/718 verraden het bestaan ervan. Nadat Karel Martel, zoon van Pepijn, de verloren en nieuwe Friese gebieden veroverd had, schonk hij Trajectum (volgens Alcuinus) aan de bisschop. Dit zal omstreeks 720 geweest zijn, vóór 723.
Daarna horen we niets meer van deze stichting. Ook in het zogenaamde testament van Willibrord vinden we deze niet meer vermeld. We kunnen dit als volgt verklaren: De vluchtelingen Willibrord, Ansbald en hun metgezellen trokken weg uit hun opvangoord Suestra en keerden terug naar de Friese gebieden. De gebouwen kwamen weer in handen van de lokale geestelijken. Willibrord had kennelijk geen belangstelling meer voor het ver weg gelegen Susteren.

Het klooster van Sanderbout en Amelberga

Van deze stichting horen we voor het eerst in 891 wanneer koning Arnulf de vrouwenabdij schenkt aan de monnik Siginand van Prüm. Vier jaar later bevestigt koning Zwentibold de schenking en staat toe dat de abdij Prüm de abdij Susteren na de dood van Siginand ontvangt. In de eerste helft van de tiende eeuw doet de abdij Prüm minstens twee pogingen om het eigendomsrecht over de vrouwenabdij Susteren te kunnen uitoefenen. Telkens doen de hoogste organen uitspraak dat de lokale personen het eigendom aan Prüm moeten overdragen. De laatste poging was tegen het midden van de tiende eeuw. Daarna vinden we geen enkele aanwijzing omtrent een betrekking tussen beide abdijen. Wellicht ruim een half eeuw later begint men de middeleeuwse abdij te bouwen. De voogdij lag nu bij de heer van Wassenberg, die de bouw dus (mede) gefinancierd heeft. We menen dat de poging van Arnulf en Zwentibold deze streek weer onder hun gezag te brengen mislukt is.

Drie en een halve eeuw na de eerste vermelding vinden we een historisch verhaal van de vrouwenabdij in een notendop. Gilles van Orval schrijft omstreeks 1250 dat de kerk van Susteren gesticht is door Sanderbout en dat hij in deze kerk begraven is. Amelberga is de eerste abdis. Albericus en Gregorius, bisschop, bezoeken de kerk vaak en worden er ook begraven. Verder worden er nog genoemd Benedicta, Cecilia en Vastrada. Uit de inventaris uit 1174 blijkt dat Amelberga, Albericus en bisschop Gregorius de meest vereerde personen zijn in het Susterens klooster.
Gilles laat blijken dat de vermelde personen tijdgenoten van elkaar zijn. Sanderbout vereenzelvigt hij met koning Zwentibold. Dit is de enige bron dat de in Susteren begraven Sanderbout de Lotharingse koning is. Oók is hij de enige bron die zegt dat Albericus en Gregorius komen uit Trajectum inferioris , waarvan men de zetelplaats van Willibrord, Utrecht, maakt.

Hiermee plaats Gilles ons voor een groot probleem. De enige bron die zegt dat Sanderbout Zwentibold is én de enige bron die zou zeggen dat Albericus en Gregorius uit Utrecht komen, zegt dus ook dat ze tijdgenoten zijn. Dan bezoeken mensen die vóór 785 gestorven zijn, nog ná 895 , ook nog vaak, de abdij Susteren. Ik heb wel eens de neiging dit merkwaardig te vinden.

Wordt vervolgd.

DIALEK

Det dank dich de koekkoek

Loek Storken

Dit jaor höbbe w'r mit det vreug veurjaor de koekkoek al vreug in april heuëre rope. Ich bèn dem den hieël dankbaar det dae weer reup, want 't veurjaor kondig zich aan. Mer bie 't gezègde: "Det dank dich de koekkoek", dènk ich ummer weer: "Is eine koekkoek eigelik waal dankbaar?"

Ich geluif d'r ieërlik gezag geine nondedjuu van. Dae lègk zien eier bie daen angere in det nès en den huit d'r aaf. Ich höb nog noait zó'nen óndankbare en a-sociale vogel gezeen. Te voel óm ein eige nès te boewe, en te voel óm zien eige kènjer groat te trèkke. Waat eine prengel!

Dus wie kómme ze noe in Godsnaam aan dees oetdrökking? Ich vènj 't eigelik mer eine laege petroan van eine vogel. Waal kènjerkes make, mer ze door angere laote groattrèkke! Wo höbbe w'r det mieë geheuërd?

Mesjien is 't waal eine moderne vogel, want allewiele is det waal in, en vènje ze det cool. En die awwers, pleegawwers of sjoanawwers (of wiese ze wils neume) vervaele zich anges toch mer doad! Die zeen van de sjtraot aaf en höbbe noe teminste get te doon, en kènne de godganseliken daag achter die poete aanrenne die allewiele allemaol nurges mit die vingere vanaaf kènne blieve. Waem zou hun det trouwes höbbe mótte lieëre, en wienieë? Det dank dich dus toch de koekkoek!

Veurig jaor mei höb ich eine gansen daag zitte te loestere nao det raar veugelke. Dae reep de gansen daag, net of d'r zien ei neet kwiet koos. Mit vrouwluuj maakse det ouch waal èns mit, mer det kènse baeter neet helop zègke. Daoróm sjrief ich det hiej mer weer èns hieël veurzichtig op. Op papier kènt me zich zoagezag mieë permetere. Papier is gedöljig, mer vrouwluuj dus dèks neet. Dus es ich ei bietje pech höb, den krieg ich ze weer èns flink euver miene sodedjuu.

Dae laege koekkoek, dae zien eier lègk in de nèste van angere is dus feitelik ein liëlik a-sociaal menke. Of vruike, want dae wat de eier lègk, is meistal 't vruike. Of 't mót de Paosjhaas zeen. Dao sjient 't menke ouch dèks te mótte helpe bie 't eierlègke es 't erg drök is. En allewiele is 't flink drök mit de Paosje veur die dere, want de kènjer mótte dèks bie ein ganse serie opa's en oma's eier rape. En daen erme Paosjhaas mót die allemaol versjtoppe. Geer zeet dus, det is neet den ènnigste mit Paosjsjtress.

Weer mit de jónges van 't Hieëresjträötje zeen den toch vääl socialer. Eine van ós ,dae haw èns nao ein oetzending van de Partie veur de Dere gekeke en dao haw zó'n juffrouw vertèld det 't toch waal hieël erg zielig woor detse de hoonder ummer weer hun eier aafnome. Sinds daen tied wole weer eigelik allein nog mer zelfgelagde eier aete. Mer veur die paar cent wat zó'n ei kos, kènse ze dao toch eigelik ouch weer neet aan beginne. Ich dènk trouwes ouch det det zelf eier lègke dich al hieël gaw de vot oet hungk. Letterlik en figuurlik.

Dae koekkoek is dus mer eine rare janes.

Dae duit aan "modern ouderschap". Dae lieët 't opvoede van zien kènjer aan angere euver. En det is in dezen tied hieël erg "in". Dae redeneert waarsjienlik ouch: "Dae ze krig, moogse höbbe!""

Dae koekkoek, det is trouwes neet den ènnigste rare vogel. Kiek mer èns óm dich haer EN IN DE SJPEGEL !

De pötter, ziene naam zaet ’t al, dae zup wie ein echel, dae haet neet veur niks zó’ne roaje kop. En dae sjeigelt ouch zoa get mit vlege! Weer get omhoag, weer get ómlieëg. Dae wèt gaar gein koers te hawte. Dae haet constant ei sjtök in ziene fits.
Ouch eine pimpelmees is zó’n veugelke wat volges mich noait neuchter is. En zien gans laeve blaw !
Jao, en den dae raren ooievaar ouch mit ziene groate bek en zien roadgeverfde peuët, ouch zó’nen aansjtèller. Dem zouse toch ouch de nak ómdreije, veural es d’r dich eine kleine brungk, terwiel se geine besjtèld höbs. Richtig einen ozel van eine vogel. Waat eine sjmale retting! Eine richtige knaokepieër!
Mer ouch kraoje, det zeen raar veugel. Teminste volges eine van die men wo ich friedes mit wanjel. Noe mósse dem ouch neet alles geluive, want det is zelf ouch eine rare vogel. Dae vertèlde mich det d’r èns achter in den haof zoot te sjlaope. Ein kraoi landje bie hem en trok hem zienen trouwringk van ziene vinger. Den daag d’rop brach die kraoi hem zienen trouwringk trök. “Ich pak allein mer 18-karaats”, haw die gezag. Die zeen bliekbaar zoa sjlum wie God de Vader, mer ’t is waal neet den ieëste kieër det dae man gelaoge of gefantasseerd haet.
Nae, den gaef mich toch mer de zjwalg en de kievit. Es die weer trökkkómme, den kènse d’r teminste van op aan det ‘t veurjaor d’r weer aankump.

De lètsten tied loupe d’r ouch bie de luuj ummer mieë raar veugel euveral róndj. Vreuger is mich det noait zoa opgevalle, mer vreuger hawwe de luuj ouch neet zoaväöl cente óm zich allerlei rare kraom aan te sjaffe, of óm zich ’t penske te laote versere mit allerlei raar teikeninge of letters en sjpreuke en zich de haore te laote verve in alle kleuëre van de raengebaog.
D’r zeen noe al kènjer, die kènne de mam neet mieë trök esse bie de kapper is gewaes.
En pap haet vanzelaeve gein book gelaeze, mer haet noe ganse verhaole op zien erm en op ziene rögk sjtaon. En det haet dèks mieë gekos es einen hawve bibliotheek aan beuk.
Zouwe die noe meine det eine daen ónzin leus?
De moderne minsj sjient neet mieë cóntent te zeen mit wie d’r oetzuut. God sjient vreuger bie ’t óntwerpe van de minsj, en veural bie zien uterlik, foute gemaak te höbbe.
De moderne minsj sjient op zien velke tijgerprint of bleumkesbehang te wille höbbe! Of aafgedrökde bankbiljètte! Dao kènt dae God vreuger toch ouch gaar neet aan gedach höbbe, want d’r wore toen nog gaar gein bankbiljètte. En ’t ging dus bliekbaar ouch zónger! En mesjien waal väöl baeter.
Toch is ’t neet zoa raar det sommige aan den hasj zeen. Wie w’r klein wore vónge weer ’s wèntjers bookvinke mit ’t zeef, en det deje weer mit “kemp”, ’t zaod van hennep. Dao wore die bookvinke gek op. En wèt geer wo die bookvinke det van wiste det dae kemp zoa lekker woor? Det hawwe die gelaeze. Jao, want eine bookvink kan laeze. Ja, anges hawwe ze hem neet bookvink hove te neume. Geer zeet, ouch vreuger wore d’r al raar veugelkes. En ouch sjlum veugelkes.
Lèts, zoa róndj Awd en Nuuj, in de finale van ’t darte, dao sjtóng ouch zó’ne paradiesvogel. Dae woort elken daag opnuuj opgesjpaote in alle kleuëre van de

raengebaog. ‘t Sjient eine Sjot te zeen. ’t Verwónjert mich allein nog det d’r gein sjoan rökske mit ein Sjots ruutje droog. Ónger det rökske haw d’r zich ouch nog van alles kènne laote tatouere.
Det raar zeen det beperk zich allewiele neet tót de veugel. Ouch bie de luuj en de dere kumpse vanalles taenge: “Ook een konijn kan wel eens het haasje zijn!” En det rijmp ouch nog.
Det dank dich trouwes ouch de koekkoek, det dokters ummer op vakantie zeen. Die kènne volges mich de ieëlenj neet mieë aanzeen.
Weer laeve noe einmaol in eine gekken tied.

DIALEK

Frit zoervleisj
Cor Voorter

Oos buurvrouw kreeg ein nuuj keuke. Sjtrak, modern en glanzend wit. Natuurlijk waore de moere al gesjtukadoord en gesjilderd en oeteindelijk waor de keuke vaerdig. Allein het waor get kaal. Mer de buurvouw haw genóg inspirasie en ideeë. Ze wól gaer ein recep oppe moer van frit/zoervleisj.

Ich kreeg het verzeuk om det veur häör óm te zètte in het dialek, mer ómdet ich weit det oze corrector van d’n Heemklank det vääl baeter kènt es ich, höb ich det verzeuk mer bie hem neergelag.
Gein probleem, bènne ein waek koom het recep keurig in het dialek trögk in mien mailboks.
Ich höb het oetgeprint en aan de buurvrouw gegaeve. Weer ein paar waeke later ging de bel en moos ich gaon kieke noa de keukemoer. En werkelik, doa sjtóng het recep oppe moer gesjilderd.

Allein de raekening waor get vraemp! Loek wól namelik eine frit/zoervleisj.
Mer ouch dae is gevónje!

NATUUR

Kraanvogeltrek

Jan Smeets

"WAAR KOMEN ZE VANDAAN EN WAAR GAAN ZE NAAR TOE?"

Voorjaarstrek

In het voorjaar vertrekken de Kraanvogels vanuit de overwinteringsgebieden in Spanje en Frankrijk met honderden of duizenden groepsgewijs naar de broedgebieden in Scandinavië, Noordoost-Duitsland en Polen. Grafiek 1 geeft de aantallen weer in de overwinteringsgebieden in Extremadura en Gallocanta in Spanje en Arjuzanx en Lac du Der in Frankrijk in de periode eind okt. 2014 t/m begin apr. 2015. Zo laat de grafiek zien dat op 23 jan. al zo'n 120.000 van de 200.000 vogels uit Extremadura zijn vertrokken naar de broedgebieden.

Grafiek 1

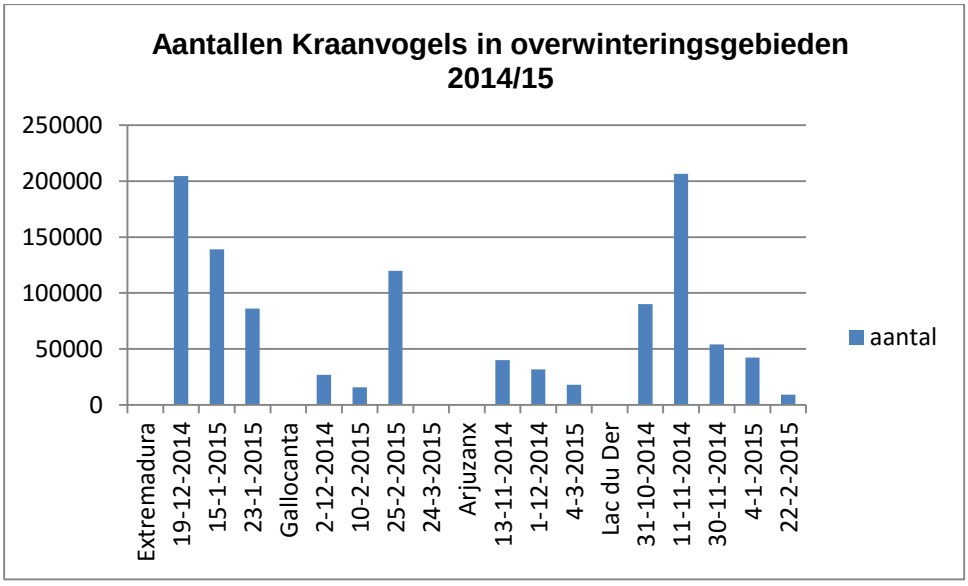

De aanblik en het fantastisch spektakel van de vogeltrek doen veel vogelaarsharten sneller kloppen. Het 'kroe kroe' geluid dat de vogels op trek in de vlucht maken, is op verre afstand te horen.

Kraanvogels maken op trek gebruik van de thermiek. Door de opstijgende warme lucht in een thermiekbel kunnen de vogels al cirkelend hoogte winnen en met de gewonnen hoogte met weinig energieverbruik grote afstanden afleggen. Vertrek naar de broedgebieden wordt beïnvloed door de trekdrift van de vogels en gunstige weeromstandigheden. Gunstige weersomstandigheden voor Kraanvogels op trek in het voorjaar zijn helder weer en wind uit het zuiden of zuidwesten. Ten opzichte van de jaren zeventig begint de voorjaarstrek nu vroeger en eindigt later. De trekroute naar de broedgebieden wordt in etappes afgelegd. De vogels die in Extremadura en Gallocanta in Spanje overwinteren, vliegen in één dag tijd naar Arjuzanx in Zuidwest-Frankrijk. Echter bij sterke tegenwind steken ze de Pyreneeën niet over en

gaan aan de grond ten zuiden van de Pyreneeën in La Sotonera. Hier verblijven ze korte tijd om te rusten voor ze verder trekken naar de volgende tussenstop in Lac du Der in Noordoost-Frankrijk. Lac du Der biedt de vogels een uitgestrekt groot gebied waar de vogels veilig kunnen eten en uitrusten voor ze verder trekken. Het is ieder jaar de vraag of Kraanvogels over Limburg vliegen en in welke aantallen. Vaak waaieren groepen bij oostenwind uiteen en verleggen ze hun trekbaan naar het westen. De zuidoosthoek van Limburg profiteert hier het meest van. De gigantische doorkomsten in nov. 2006, mrt. 2013, nov. 2014 en okt. 2015 staan nog vers in het geheugen van vele vogelaars. Ook Susteren profiteerde van grote groepen luid roepende overvliegende Kraanvogels (grafiek 2). De trendlijn in de grafiek laat een toename zien van de aantallen die met regelmaat in voor- en najaar over Susteren vliegen. Aangenomen mag worden dat deze toename te maken heeft met de sterke groei van de West-Europese populatie.

Aantallen Kraanvogels over Susteren dec. 2000 t/m okt. 2015 (eigen waarnemingen). Grafiek 2

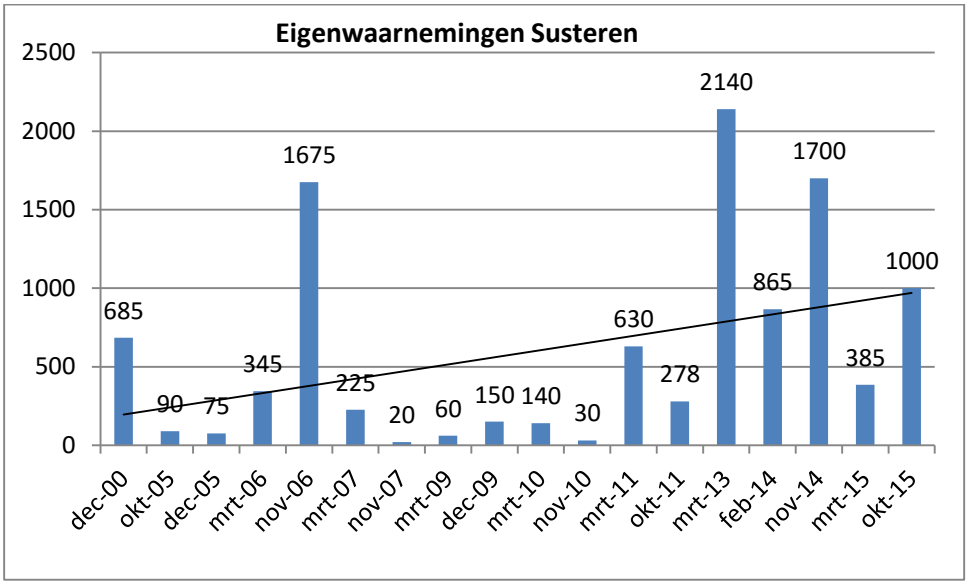

Over Duitsland lopen van zuid naar noord twee hoofdtrekroutes. De Scandinavische vogels kiezen voor de westelijke trekroute over Nordrhein-Westfalen, Niedersachsen en Mecklenburg-Vorpommern naar het eiland Rügen aan de Oostzee. De vogels die kiezen voor de broedgebieden in Noord-Duitsland of Polen nemen de oostelijke route. Deze vogels vliegen over Saarland, Rheinland-Pfalz, Sachsen-Anhalt, Hessen en Thüringen naar broedgebieden in Rhin-Havelluch ten noordwesten van Berlijn of Polen. De eerste tussenstop voor de Scandinavische vogels ligt in Diepholz, in de Diepholzer Moorniederung in Niedersachsen op 100 km van Drenthe. De eerstvolgende stop is het eiland Rügen aan de Oostzee. Rügen ligt op één dagvlucht van de broedgebieden in Zuid-Zweden. Het Hornborgasee-gebied in Zuid-Zweden is een bekend verzamelgebied waar de vogels in de tweede

helft van maart aankomen. Grafiek 3 geeft de aantallen aan in het Hornborgasee-gebied in het voorjaar 2015. Eind april hebben de vogels de verzamelplaatsen verlaten op weg naar de broedgebieden.

Grafiek 3

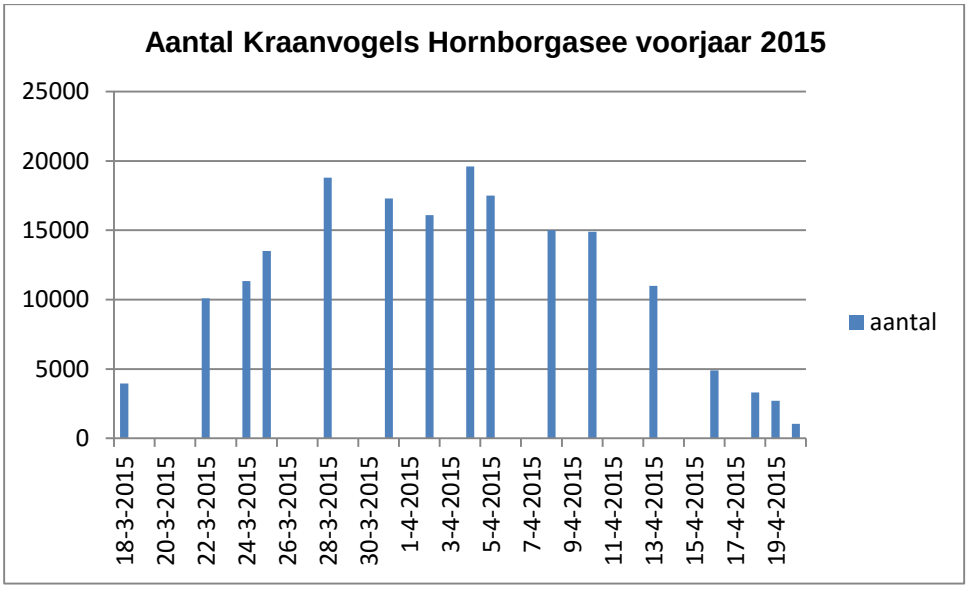

Naast verzamelgebied is het Hornborgasee-gebied ook een belangrijk broedgebied. Direct na aankomst wordt er door de vogels gebaltst en gedanst. Baltsen en dansen hoort bij de paarvorming die ze sluiten voor heel hun leven. Het mannetje nodigt het vrouwtje uit voor de dans. Als het vrouwtje instemt, maken ze samen ronddraaiende bewegingen om elkaar heen en springen roepend van blijdschap in de lucht.
Op meerdere plaatsen in het Hornborgasee-gebied worden de vogels bewust bijgevoerd zodat kraanvogelliefhebbers vanuit kijkhutten, observatietorens en tribunes het spectaculair dansritueel van honderden soms duizenden vogels van dichtbij kunnen waarnemen. Half april vertrekken de broedvogels naar de broedgebieden. Hier heeft elk kraanvogelpaar zijn eigen territorium. De niet-broedvogels leven op afstand in kleine groepen samen.
De broedgebieden voor Kraanvogels liggen in uitgestrekte afgelegen moerasgebieden. Kraanvogels kunnen alleen leven waar de natuur nog in orde is, waar vochtgebieden zijn voor nestbouw en opgroei van de jongen mogelijk is. Ze maken een nest van veengras en twijgen in moeilijk bereikbaar moeras met water tot kniehoogte om vierpotige predatoren zo weinig mogelijk kans te geven de eieren of jongen te roven. Meestal leggen Kraanvogels twee eieren. De jongen verlaten enkele uren na de geboorte het nest en trekken samen op met hun ouders. Ze worden gevoed met voornamelijk dierlijk voedsel zoals insecten, wormen en amfibieën. De rui bij de broedvogels vindt plaats direct na het uitkomen van de jongen. In 2-3 dagen tijd verliezen de ouders alle vleugelpennen en kunnen 5-6 weken niet meer vliegen.

Najaarstrek

In het najaar is de trekdrift bij Kraanvogels een stuk lager dan in het voorjaar. De niet-broedvogels vertrekken eerder voor de lange tocht naar het zuiden dan de broedvogels met jongen. Hogedrukgebied, goed zicht en noordoostenwind bepalen de vertrekdatum. De najaarstrek duurt ten opzichte van de jaren zeventig nu langer. Aangenomen wordt dat de langere trekduur te maken heeft met verandering van gewaskeuze in de landbouw. Zo is onder andere de teelt van maïs de laatste decennia aanzienlijk toegenomen. De boeren laten de maïsstoppelvelden staan voor de Kraanvogels die zich voeden met de oogstresten op de akkers. Ook mildere winters en nieuwe veilige rustgebieden in Duitsland en Frankrijk hebben invloed op de langere trekduur. Belangrijke rustgebieden voor de Scandinavische vogels zijn: het eiland Rügen, Diepholz en Lac du Der (grafiek 4). Voor de vogels uit Polen en Noord-Duitsland: Rhin-Havelluch-Linum en Lac du Der (grafiek 5).
Grafiek 4 geeft de aantallen aan in de rustgebieden Hornborgasee, Rügen, Rhin-Havelluch en Diepholz begin okt. 2015 t/m eind dec. 2015.

Grafiek 4

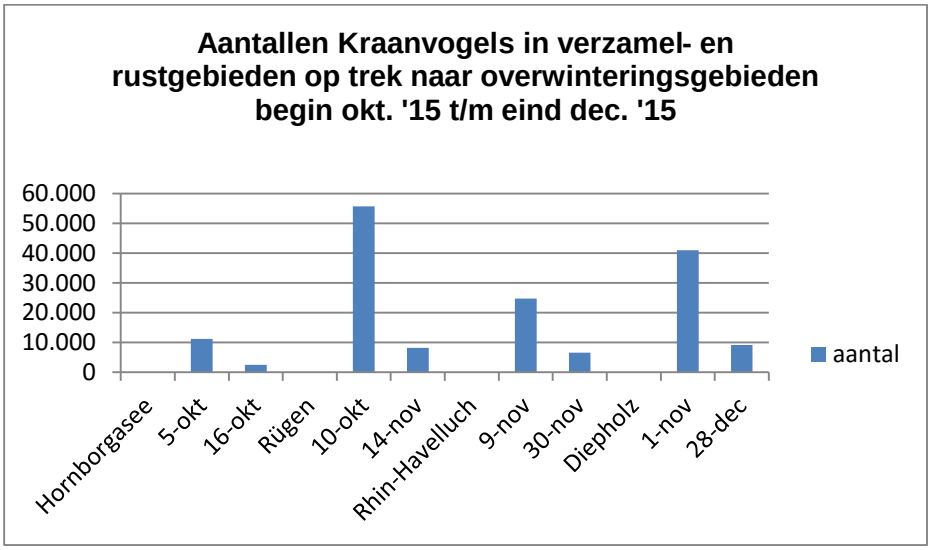

Grafiek 5 geeft de aantallen aan in de overwinteringsgebieden in Frankrijk en Spanje van eind okt. 2015 t/m eind feb. 2016. Uit de gegevens blijkt dat de voorjaarstrek in Extremadura al op 22 januari is begonnen.

Grafiek 5

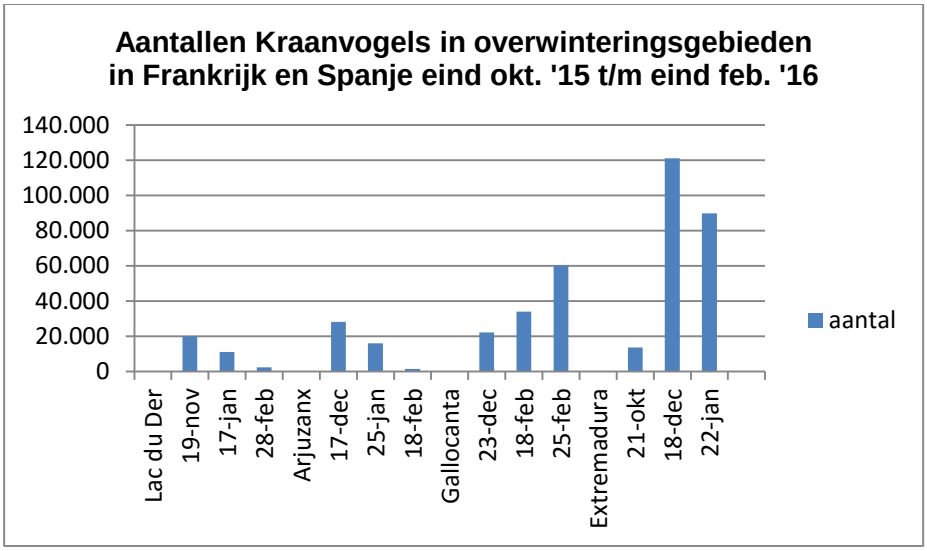

Dichter bij de broedgebieden overwinteren heeft voor- en nadelen. Vogels die op kortere afstand overwinteren, komen eerder en onder betere conditie aan in de broedgebieden. Zij bezetten de beste territoria. Deze voordelen resulteren in meer jongen per broedpaar. Een nadeel is meer kans op sneeuw en nachtvorst en minder voedsel.

Grafiek 6 geeft de aantallen trek- en verblijfdagen aan van de vogels die in 2015/16 van Extremadura naar de Hornborgasee en terug zijn getrokken.

Grafiek 6

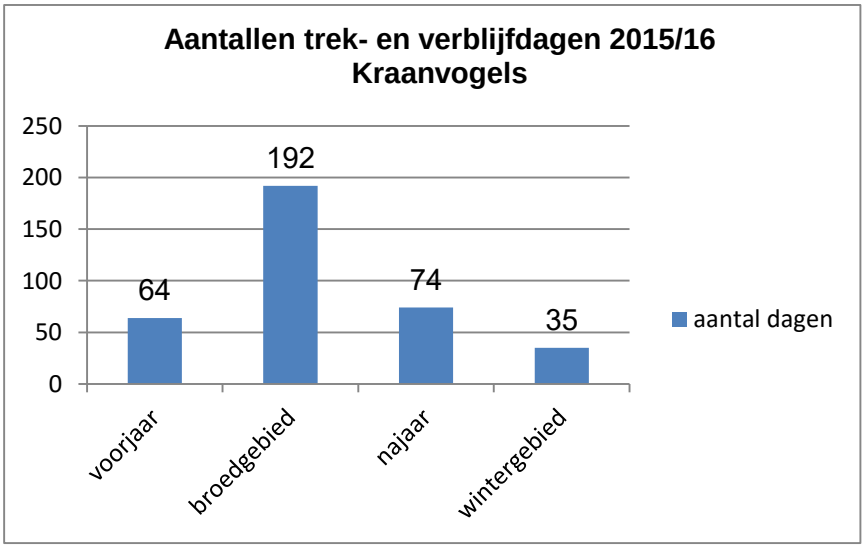

Trekroute West-Europese Kraanvogels

Literatuur:
Tijdschrift Limburgse Vogels
Vogelarchief Limburg
Der Zug der Kraniche
Vogelwelt aktuell
www.kraniche.de
www.waarnemingen.nl

Jan Smeets, Jozefstraat 15
6114 EG Susteren
jan-smeets@ziggo.nl

VOLKSCULTUUR

Kroenekrane (Kraanvogel):
Annie Schreuders-Derks

Lank laeve, troew, ieër, riekdom, gelök, zjwiegzaamheid, wiesheid en waakzaamheid.
In Schillers “Kranichen des Ibykus” zeen kroenekrane al boadsjapper en wirktuug van God. In de awdheid sjtaon ze al bekènd es ónvermeujbare vleger en wurt eine kraanvogelvleugel es amulet gebroek taege totale vermeujdheid.
Ziene trèk, dae in ’t veurjaor wurt aangekondig maak hem tot symbool van vernujing (verrijzenis van Christus).
De witte kraanvogel sjtuit es symbool van de hoogste rang. Mit de kop op nao de zón. Ouch ein veursjtèlling die de troew aan de keizer oetbeeldt.
De nao de zón opsjtiegende kraanvogel sjtuit ouch veur de wunsj óm carrière te make.
Ouch sjtuit hae veur ein gooj relatie tösje vader en zoon. (Ein kraanvogeljónk geuf ummer antjwoord went zien awwers rope).
De kraanvogel kan sjus wie de Ibis, sjlange verdelge en dus ’t kwaod. In aw verhaole waere Kroenekrane, Reigers en Ibisse dökker euver eine kamp gesjaore. Ouch op aw aafbeeldinge is hieël döks neet te zeen wae precies bedoeld wurt.
Ein prachtig verhaol vertèld det de kroenekrane oet Afrika vertrèkke en det ze beiein kómme langs de Nijl. Veur det vertrèk wurt drie kieër eine flinke runj gevlaoge. Door dees krachmaeting sjterve dao de awwere veugel. Allein de jónge en sjterke blieve euver. De awwe waere ieës plechtig begrave en den kan de euvergebleve groep vertrèkke.
Wie weer weite vlege ze in V-vorm. Zoadet ederein zich good in de gate kènt hawte. Went noe eine sjlaop krig of meug wurt,den kómme twieë angere die óngersjteune hem mit hun vleugele of mit hun nao achter gesjtaoke bein. Teiken van troew.
Ieës went ’t duuster wurt sjtrieke ze neer. Wiel den de anger sjlaope blieve d’r ein paar wakker óm te wake. Die sjtaon op eine poat en drage in de angere poat of in de sjnavel eine sjtein, went ze den in sjlaop zouwe valle vilt dae sjtein mit eine plóf neer en sjrikke ze weer op. Daoveur sjtaon zie veur waakzaamheid en zwiegzaamheid. Zie doon de sjnavel neet aope!

De sjterkste drage zelfs ónger ’t vlege eine sjtein zoa kónne hun sjterke vleugele neet te flot gaon en blieve ze vanzelf aan ’t tempo van de angere geliek.
Dao zeen zelfs luuj die bewaere det alle kroene krane sjtein opsjlókke óm sjtabiel te blieve en neet oet de koers geblaoze te waere door sjtórm en hómmelwaer. Nao de groate reis waere die sjtein weer oetgesjpied. Went men zoa eine kraanvogelsjtein kan vènje kan men dao goud mit vènje en erg riek waere. Mer ich weit neet precies wie det in zien werk geit. Det wurt in verhaole neet ummer oet de deuk gedaon.

VOLKSCULTUUR

Wienpreuve

(biejeingelaoge door) Ed Montforts

Doe zuus 't waals èns op de tillevizie. Den preuf emes eine wien en meint te kènne zègke det de droeve aan de zuidweskantj van de helling sjtònge en det 'r oet 't jaor zoa en zoaväöl is en det 'r van dit of det chateau is. Mer det is tillevizie. In 't ech kan det nemes. Of wach, nemes? Pater Bruno! Dae koos det waal! Jaomer genóg is hae d'r neet mieë, anges koos geer 't hem nog vraoge....

Pater Bruno, eine broene pater mit bloate veut oet St. Job in 't Goor in 't Belsj, woor door jaorelangk preuve van de mèswien èn door zien vakansies in Frankriek eine fabelachtige wienkènner gewore. Hae woor kèndj aan hoes biej versjillende chateau's die intösje eine hieële goje naam höbbe, natuurlik door ziene goje raod, mer bezunjer biej Lafitte-Rothschild, op det moment eine producent van sjlurpwien oet de buurt van Bordeau. Dao woor hae hieël gedreve bezig mit de verbaetering van de kwaliteit van de wien en dao ging hae hieël erg wied mit. Ederein droog dezelfde blaw kleier op zien aanraoje en ederein haw dao zellef mit blaw gare ziene naam op mótte neije. Blaw op blaw.
Hae haw de etikètte veur jaore achterein al gemaak en 't mót gezag waere: die zoeste in de beeldetuin biej Vastrada zoa op kènne hange. Prachtige kunssjtökke! Ze zeen nog neet door de veurraod haer en gebroeke ze nog altied op hun flesje.

In ein jaor, ich weit neet mieë precies wienieë, woor hae weer dao, en same mit de baron en zien vrouw ging hae de nuje wien kääre veurdet 'r gebotteld woort. Dao ging niks de flesj in zónger det Bruno det good vónj. Biej 't preuve van ein vaat van hónderddoezend liter, trog hae ein vies gezich!
Bernard, de baron (Bruno moogde Ben zègke) en Germaine, zien vrouw (Bruno moogde Gert zègke) vroge gans bezörg waat 'r aan de handj woor." Nou Ben", zag Bruno, "deze wien is neet te drènke. Nog aafgezeen van 't feit det ich hiej twieë of drie blajer in preuf en drie of veer sjtèkskes, vènj ich de kleuër neet good, en 't ergste is det de wien einen iezersjmaak haet. En de kleuër, die mót ich biej daagleech nog èns opnuuj bekieke, want det vènj ich ech vraem". Nou, biej kaesleech beveel ze al neet, mèr biej daagleech kreeg hae bekans ein begaoving! "Dit kènt èch neet", sjtamelde hae. "Dit kènste nemes aandoon. 't Sjpiet mich Ben, mer dae wien kènse weggoaje."

De baron woort wit òm de naas en de kraan woort aopegezat. Hónderddoezend liter lepe weg. Geer kènt die vate waal: òm ze zuver te kènne make, zit dao ein luukske in. Pater Bruno maakde det luukske aope en hopla! Dao woor de boosdoener. Ein klein näöldje mit ein klein sjtökske blaw gare! Hae vertèlde mich later det 'r Gert nog noait zoa óngelökkig haw zeen kieke. "Esof 'm ein glaas proeme woor aopegesjprónge", zag t'r.

Pater Bruno is t'r neet mieë. Mer omdet ze dao good höbbe opgelet, kènne ze op dit momènt bès eine aardige wien make op Lafitte-Rothschild. Es geer dao èns in de buurt kòmp, gaot èns kieke. Die blaw kleier höbbe ze nog ummer, mer de naam blaw op blaw, det höbbe ze aafgesjaf.

VOLKSCULTUUR

Communiefieës.
Annie Schreuders-Derks

Tót veur de oorlog moogde kènjer plaatselik es “communiepaar” letterlik same de ieëste communie doon. ’t ”Zich pare” is ein versjiensel det neet euveral bekènd is, mer toch tamelik algemein. Men sjprook den van “miene paar”.
Men deeg mit ein vrundje of vriendinneke same de heilige communie. Men ging neet allein same nao de communiebank, mer men vierde ouch same ’t fieës. Soms droog men zelfs dezelfde kleier. Den eine daag woor men bie den eine op de mörgeskoffie, de middig en de koffietaofel. De volgende daag is den angere aan de beurt. Algemein gebrukelik is ‘t gewaes det men twieë daag communie vierde. Soms vierde men bie den eine den ieëste zóndig, de waek d’r op bie den angere. Det versjilt van plaats tot plaats. Luuj die dit höbbe mitgemaak weite ein miensjelaeve later nog te vertèlle mit waem det zie “gepaard” wore. Dit resulteerde hieël döks in laeveslange vrundjsjap.
Wichtig óngerdeil is det bie de angere familie noajt cadeaus gegaeve wórte. De cadeaus kreeg men “bie zich”.

Communiepaar
Jan Penders en Piet Heijnen,
die tot hunne doad bevrundj zeen gebleve.

Communiepaar in dezelfde kleier.

De aafsjpraok róndj det pare wórt meistes door de awwers óngerling gemaak. Soms moogde ’t kèndj zichzelf ein vrundje oetzeuke.
In Horst woort det in eder geval “eige keus”. Toke Hermans herinnert zich det alle communiekènjer nao de mès bie de bekker moogde gaon aete (1933). De familie vierde dae daag geweuën aan ’t hoes. In häör geval wore dao boete de oma, opa, paeter en maeter gein angere geneuëde.

Jónges krege soms nao de plechtige mès of nao ’t lof hun ieëste sigaret van pesjtoar! Dit is op foto’s te zeen.

In versjeije plaatse wórt allein bie de plechtige communie “gepaard” (Bocholz). Dao vierde men den ieëste daag ’t fieës bie degeen dae ’t kortste bie de kirk woonde, den twieëde daag bie den angere.

Communiecadeautjes zeen door de jaore haer erg verangerd. Vreuger wore die meistes van religieuze aard. Ein kirkbook, eine roazekrans, wiewaterbekskes, beeldjes en natuurlik ’t dejeuneke en ’t communiebesjtek.
Op versjeije plaatse woor ’t ein ieërezaak det de paetertant mit de communie ’t ieëste setje van ein zilvere besjtek goof. Daonao jedere verjaordaag ein volgend deil. Zoa haw men veur de broelof mit ein bietje gelök de ganse zilvere cassette bieein. Op dae daag kreeg men de opsjöplaepele d’r bie.
Allewiele zeen mountainbikes, computersjpelkes en laptops mieë gevraog.
De perseuënlike laepel is waat veurging aan ’t höbbe van oetgebreid besjtek: “Dae pap wilt aete mót ziene laepel neet vergaete”. Ein bekènde oetdrökking herinnert dao nog aan.
Men zaet noe nog dökker went eine gesjtórve is: “Hae haet ziene laepel aafgegegaeve (of weggegoajd)”.
Vanaaf óngevieër 1670 koom ’t taofelbesjtek sjtilkesaan in gebroek. Wie aan ’t ènj van de 17e ieëuw ’t taofelbesjtek algemeiner wórt, ging de gelaegenheidslaepel ummer mieë ein eige laeve leije.
’t Gaeve van besjtek (gebaortelaepel) kump nog vanoet den tied det jederen ziene eige laepel haw. Degeen dae dich diene ieëste laepel geuf, wunsj dich daomit dien ganse laeve “eine gevölde laepel”. Nog ummer zeen gebaortebesjtekskes bekènd. Allein de beteikenis is verlaore gegange.

DIALEK

Ich höb 't waal gezeen!

OFTEWEL : DE NEDERLANDSE TILLEVISIE

Loek Storken

Op den tillevisie gebeurt d'n eine „ramp" nao d'n angere. Einen hieëlen houp zengers, die in Hilversum "waereld"beroemp zeen, kriege einen aerpel in de kael of "ónval" aan de sjtömbenj, en den kènne die einen hieëlen tied neet optraeje. Ich sjrief hiej naodrökkelik: "optraeje" en neet :" neet zènge" , want det kooste ze vanteveure ouch al neet.

Terwiel ich den drek dènk: "Ha, eindelik èns effe ei bietje rös, noe zeen w'r eindelik èns 'n tiedje van det gejieëmer aaf!", is 't gans landj den in rep en reur. Praktisch alles dreig sjtil te valle, zellefs 't zomerreces, en de minister-president geit van de zenuwe twittere ónger 't motto: Awtutte mit Rutte!

Ich perseuënlik haw gedach, es ich mich dae „Katzenjammer" zoa aanheuërde, det die ummer al einen hieële zak aerpel in die kael hawwe. Mien mam zag dao vreuger van: „Dae haet ein sjtöm óm cokes te kloppe!"

Det awt gezègkde zelf, det dreig oet te sjterve, mer van die krakkemikkige sjtömme heuërse ters ummer mieë op den tillevisie. Allewiele kènse dao in Hilversum waereldberoemp mit waere. Doe wurs den oetgerope tót Idol, doe höbs den X-faktor en mieë van det sjpul c.q. gelul. Esse Idol wils waere, mósse dich waal dien erm vol laote kalke, want emes dae zien erm, en leefs zien hieël priej neet haet volgetatoueerd, dae kan gegarandeerd neet zènge. En dae is trouwes ouch neet cool en neet vèt. De meiste van die höbbe vanalles, behalve ein sjtöm.

Noe die jónges in den ónval ligke, haet John de Mol, (volges mich is det dae van: Wie is de mol?) weer ein nuuj "wereld-idee". Hae wilt de Dolly Dots oet 't bejaardehoes haole, ze den effe laote re-style, en den zouwe weer dae weer ei paar jaor nao mótte gaon kieke. Einen echte hoonderesjtal is tieën kieër interessanter, ze make sjónder geluid, en ze lègke ouch nog eier. En van "echte sjarrel-hoonder"!

Dae mol trouwes, dao zeen ze al jaore haer aan 't zeuke. Ich vraog mich ummer aaf: „Wienieë zètte ze dem noe eindelik vas?"

Zoa hóbbe w'r noe ouch weer zó'n prachtig "kwaliteits"program d'rbie gekrege wo gans Holland van "zwijmelt": Hotter then my daughter! Det geit euver getraumatiseerde kènjer die zich al hun gans laeve sjame euver de maneer worop hun mam zich kleijt. En den prebere ze die mam tevergaefs get aan te riete wat hun waal sjtuit. Miene broor dae zoot èns urges wo ze daohaer zote te kieke, en hae haw zich ei bietje den angere kantj oet gedreijd.

"En Frenske", vroge ze hem, "hoofs dich neet te kieke?" "Mót ich dao noe werkelik haer kieke?", zag dae dreuëgeweg, "ich sjlaop zoa al zoa sjlech!"

Den mót ich dènke aan :

Ze was echt mooi van verre,

Maar dichtbij verre van mooi!

Allewiele is 't ouch zoa, det es Gordon eine sjeet dwarszit, den is det waereldnuujts, of van de Ende maak dao eine musical euver. En den rieje weer ganse róffele bösse nao Sjeveninge, ómdesse det, wie men in de reclaam zaet, persé neet moogs misse. 't Neuëzelste van 't neuëzelste wurt allewiele gebroek es óngerwerp veur eine

musical of ein tillevizieprogramma. Weer höbbe hie ei gans landj óngeluivige, mer waal zeuk ’t hieële Nederlandse volk mit esse eine nuje Jozef mótte höbbe veur eine musical. De grótste anti-christe sjpele de hoofrolle in de Passion. Ózze premier maakde zich waal drök euver Jantje en Yolanthje, en al ein hieël tiedje trógk belde hae vanoet Ruslandj mit Gordon, mer de “bonusboys” lieët d’r röstig gewaere.
Tillevisie is allewiele dèks zoa óninteresssant, detse d’r ein twieëde scherm bie ei programma bie höbbe gezat, veur esse dich vervaels. Doe kèns dich den get opzeuke wat zie zelf dich eigelik d’rbie hawwe mótte laote kieke.

W’r höbbe ouch zó’n programma veur sjnelsjpraekers. D’n ènnigste dae dao oet moog sjpraeke is de presentator zelf. Die anger menkes en vruikes die dao oetgeneuëdig waere, zeen ouch van gein ènkel belang en kómme dao dus ouch veur sjpek en baone biezitte. Veur de decoratie höbbe ze dao ouch ein nette “tafeldame” of einen taofelhieër biezitte. Ich höb in ’t begin ummer gemeind det ’t ein programma veur ADHD-ers woor. Bart Chabot is tót nog toe den ènnigste gewaes dae bènne zienen tied alles gezag haet kènne kriege wat d’r wool zègke, mer dae lult ouch sjneller es ’t geluid. Boetelenjers, die dit program al èns dèkker höbbe gezeen, meine noe ouch al jaore det alle Hollenjers ei sjpraokgebrek höbbe!
Hieël vääl tillevizie kènse dus waal misse es kaw pap.
Zoa loos ich in de gezèt, en die kan ich waal nog ummer neet misse, ’t volgende: “We bevinden ons in een situatie waarbij heel veel idioten een microfoon hebben. En ze maken er een zootje van”.
Hieël aaf en toe es niks anges woor, keek ich de lètsten tied ouch waal èns nao “De slimste mens” op den Hollenjer, ómdet det vreuger op de Belsj waal ein hieël leuk en veural humoristisch program woor. Dae sjlumste vènje woor bie die Belsje mer biezaak, hoofzaak woor det de kiekers èns lekker kooste lache. Es dae jónge presentator Erik van Looy get ging aankondige of vraoge, den grinnikde dae van te veure al in zien eige ómdet d’r weer get geintjes oetkome. En de menkes aan de kantj, Goebbels en consorte, sjpeelde dao perfek op in. Hie höbbe ze es presentator beroepsdreuëgsjlieper Philip Freriks dae meint det d’r nog ummer dictees aan ’t veurlaeze is, en dae mer ummer weer zaet det ’t razend sjpannend is, terwiel dao toch waal nemes get van merk. En es jury zit dao beroepskankervot Maarten van Rossum, einen opa mit hieël origineel roaj sjeunkes. Wiejer is dae gans in ’t zjwart ómdet d’r meint det ’t ein begrafenisoetzending is en dao liek ’t mit dem ziene negatieve kal den ouch waal ei bietje op. Aaf en toe is dae waal èns leuk, mer ’t is waal ummer weer te vääl van ’t zelfde. En es die kandidate de sjlumste van baove de groate riviere mótte veursjtèlle, den laot t’rs daovan in Godsnaam neet te vääl die groate riviere euversjtaeke richting zuide.
Al bie al mót ich toch al weer veur de zoaväölste kieër constatere, detse ós toch ’t bèste bie ’t Belsj hawwe kènne laote !

EFFE RAOJE

Effe Raoje deil 3

Annie Schreuders-Derks

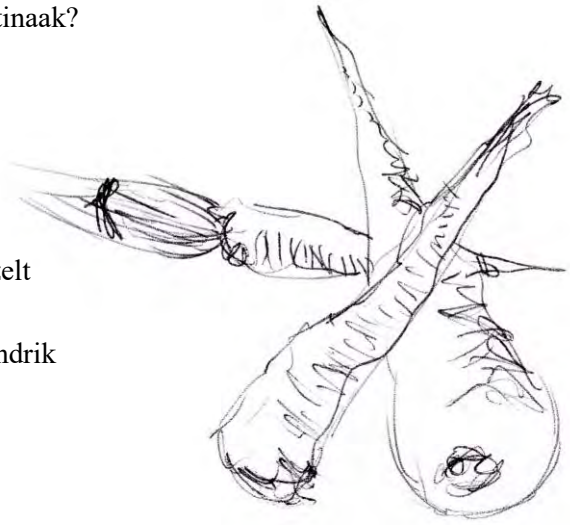

1. Waat is de bienaam van Pastinaak?
    1. Óngesjaore pater
    2. Begieneverdreet
    3. Witte selder

2. Blepsj
    1. Decolleté
    2. Hóndsjkrenkde
    3. Vrouw die te vääl brazelt

3 Sjpènderik
    1. Bienaam van prins Hèndrik
    2. Sjpènnewiel
    3. Eine sjpènnevaeger

4.Hopsjnoever
    1. Gebroeker van drugs
    2. Opsjöpper
    3. Zoamer kuiterie, neet besjtaond woord,

5.Prótsj
    1. Sjieke madam
    2. Hoon die häör kuukskes neet in de gate hilt
    3. Diarree

6. Nao achtere gaon
    1. Nao’ t huuske (twalet) gaon
    2. Achteraan in de riej gaon sjtaon
    3. ’t Echelste veure loupe b.v. in den optoch

7. Keu
    1. Zitterds meervoud veur koe
    2. Awd woord veur eine kanarievogel
    3. Kösse aan den achterkantj ónger de rok om ein dik achterwerk te kriege

8. Aezele
    1. Zich gedrage wie eine aezel (sjtóm doon)
    2. Meervoud van aezel
    3. Kaartsjpellke mit de boer es hoogste kaart

9. Zoeksjtek
    1. Óntsjtopper veur eine wesjbak of veur den aanrèk
    2. Zoersjtek saort sjlóksjtaaf
    3. Zoeglótsj veur klein kènjer

KRONIEK

De Lourdesgrot op de Heide

Evert Zits

In de woonkern Heide bevindt zich naast de woning Rijdtstraat 106a een nogal merkwaardig bouwsel. Het is een Lourdesgrot die in 1962 werd vervaardigd. Over de ontstaansgeschiedenis heb ik toen in 'De Limburger' een verhaal geschreven dat ook voor de lezer anno 2016 mogelijk nog lezenswaard is. Hier volgt het kranteartikel, gepubliceerd in 1962.

GROTTENBOUWER VAN ONZE LIEVE VROUW

Bloemist Heini Savelkoul[4], wonende aan de Rijdtstraat te Susteren, heeft wel even met de ogen geknipperd, toen hem een wildvreemde oude man kwam vragen of hij een Lourdesgrot mocht bouwen naast zijn woning. De grijsaard maakte echter zo'n betrouwbare en sympathieke indruk, dat de heer Savelkoul eenvoudig niet kón weigeren. Hij heeft er geen spijt van gehad, want met trots toont hij thans de vele bezoekers de prachtige grot. Het bouwwerk is tien meter breed en vijf meter hoog. In een nis staat een groot Mariabeeld, terwijl zich in de grot zelf een klein altaar bevindt.

Bloemist Savelkoul zorgde natuurlijk voor een bloemrijke omlijsting van deze grot, waarin heel kunstig een tiental bloembakken zijn gemetseld. Het bouwsel is opgetrokken uit grillig gevormde, aan elkaar gebakken muurstenen hetgeen een buitengewoon mooi effect geeft. Met veel waardering

[4] Heini Savelkoul overleed 11 december 2010

vertelt de Susterense bloemist over de oude man, die deze grot bouwde. Uit zijn wonderlijke verhalen blijkt duidelijk, dat het een buitengewoon vroom mens geweest moet zijn, die dag en nacht bidt en veel boete doet. Op vele plaatsen in Limburg maar ook elders in het land, alsmede in Frankrijk, België en Duitsland heeft hij grotten gebouwd. Geld wil hij niet in ontvangst nemen voor zijn werk, ofschoon hij zo arm leeft als een kluizenaar. Hij bouwt deze grotten alleen ter ere van de Moeder Gods. "Ik heb nog nooit zo'n groot Mariavereerder ontmoet", zegt de heer Savelkoul vol respect.

Een dezer dagen hebben wij hem ontmoet, deze "grottenbouwer van 0.L. Vrouw". Hij had een van de apostelen kunnen zijn, deze kleine grijsaard met zijn witte baard en zijn markante gezicht. Hij blijkt Habets te heten en is geboortig van Hulsberg , waar zijn ouders een boerderij hadden . Op vriendelijk-bescheiden wijze heeft hij ons het een en ander verteld over zijn wonderlijke leven , dat feitelijk een voortdurende bedevaart is geweest.

Voettochten

Als kind en later als jongeman pelgrimeerde hij zeer vaak naar de oude bekende bedevaartsoorden, zoals Scherpenheuvel en Kevelaer. Zijn eerste grote bedevaart maakte hij in het heilige jaar van 1933. Hij ging toen te voet naar Rome, later gevolgd door voettochten naar de bekende Maria-oorden van Europa , zoals Lourdes en Fatima. Vooral Lourdes heeft hem steeds bijzonder aangetrokken. Vele jaren heeft hij in Frankrijk gewoond, alleen maar om dichter bij Lourdes te zijn. Ook Fatima heeft hij vaak bezocht, zelfs vijf jaar achter elkaar, evenals Syracusa in Italië, waar de wenende Madonna wordt vereerd. Al deze tochten maakte hij per fiets of brommer. Op zijn tochten door Italië kwam hij ook in San Giovanni di Retonde, de woonplaats van pater Pio, de bekende priester die reeds vijfenveertig jaar gestigmatiseerd is. Pater Pio is een vriend van de heer Habets. Vele malen heeft hij de H. Mis bijgewoond, die deze priester opdroeg en ontroert vertelt hij over de vreselijke pijnen, die deze vrome pater dan lijdt. Tijdens zijn pelgrimstochten is opa Habets – zoals hij algemeen wordt genoemd – zo vrij als een vogel in de lucht. Hij slaapt in het open veld 'als de herders van Bethlehem'. Zijn honger is gauw gestild, met wat brood is hij tevreden.

De laatste jaren is hij steeds naar Lourdes getrokken. Al die tijd heeft hij geen bed of stoel gezien. Elke avond ging hij om acht uur naar de grot en bleef er bidden tot acht uur 's morgens. Tenslotte was hij zo verzwakt, dat men hem naar het ziekenhuis bracht. Hij verkeerde in levensgevaar. Op een nacht is hij toen weer naar de grot gestrompeld. Daarna heeft men hem in

het ziekenhuis niet meer teruggezien. In de herfst keerde hij weer terug naar Limburg en begon met de grot in Susteren te bouwen.
Momenteel is hij bezig met een grot te bouwen in Brunssum, de zeventigste, terwijl hij de laatste hand legt aan een andere grot te Echt. Met stralende ogen vertelt hij over deze grot. “De mooiste, die ik ooit heb gebouwd”, zegt hij gelukkig.

Geen wonderdoener

Men vraagt zich af hoe deze tengere man – die zevenenzeventig jaar oud is – dit zware werk kan verrichten. Ernstige kwalen hebben van zijn lichaam een wrak gemaakt; hij onderging enkele zware operaties.
“Wanneer ik aan een grot werk, kan ik nog werken als een paard”, zegt hij.
Hij verwondert zich daar niet over. “Maria helpt mij daarbij”, is zijn eenvoudig kinderlijke verklaring.
Steeds komt het gesprek op O.L. Vrouw en op Lourdes. Ook spreekt hij over wonderen. Wonderen zijn voor hem iets vanzelfsprekends. “Ja, er gebeuren veel wonderen overal op de wereld”, zegt hij met nadruk. “Maar ze durven het woord niet meer te gebruiken en de moderne mensen geven er allerlei gekke namen aan”.
Uitvoerig vertelt hij van gebedsverhoringen, waarvan hij getuige is geweest in zijn leven. Niet dat hij zelf wil doorgaan voor een wonderdoener. “Ik kan niets”, zegt hij nederig. Glimlachend vertelt hij dan, dat men eens een autobus vol zieken naar hem toestuurde. In Brabant is het hem eens overkomen, dat een hele rij mensen voor zijn deur op hem stonden te wachten. “Ik heb me toen diep geschaamd”, zegt hij zacht.
Dan aarzelt hij even en zegt een beetje wijsgerig: “Toch zijn er mensen, die door O.L. Heer gebruikt worden om anderen te helpen, zoals een timmerman zijn beitel gebruikt om het hout te bewerken”.
Onwillekeurig komt men onder de indruk van dit gesprek met deze vrome man, wiens leven wordt bepaald door bidden, werken en lijden en die desondanks ‘erg gelukkig is’, zoals hij zelf zegt als we afscheid nemen.
Binnenkort gaat hij weer pelgrimeren naar Fatima en naar Lourdes en hij zal weer vele uren bidden aan de grot van Massabille, niet voor zichzelf, maar voor ‘de anderen’.
In de herfst zal hij dan weer naar Limburg terugkeren en weer grotten gaan bouwen ter ere van de Moeder Gods.

Dagblad De Limburger 1962

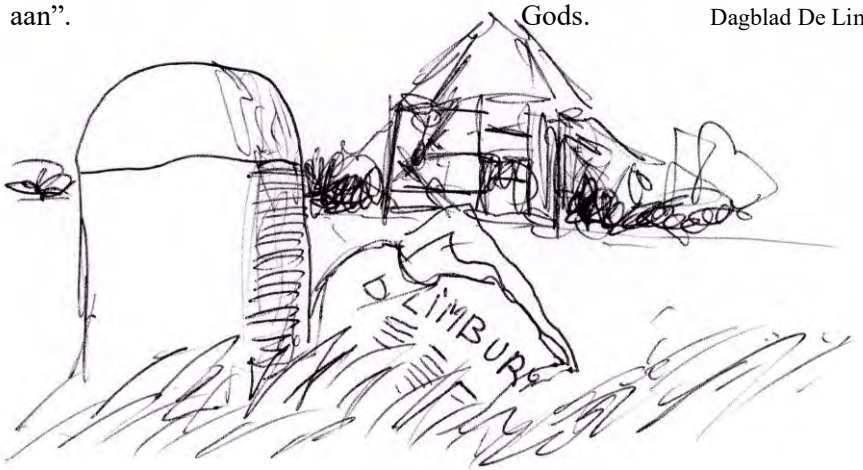

Kelderingang vroeger Stift
Evert Zits

In 1958 van de vorige eeuw werd een van de laatste overblijfselen van het eens zo vermaarde Susterense stift gesloopt. Het betrof een zeer oude vervallen muur die tegen de noordzijde van de munsterkerk was gebouwd.
In de muur bevonden zich, behalve een wapensteen, een vijftal gotische kraagstenen van een gewelf van een kloostergang die naar de kerk leidde. Deze kraagstenen zijn bewaard gebleven en bevinden zich in de schatkamer.
Bij het slopen van deze oude kloostermuur verdwenen ook de kelders onder het stift. Twee donkere ingangen met uitgeholde, versleten traptreden gaven toegang tot de rondgewelfde kelderruimten.
Een van deze toegangen staat afgebeeld op een foto die ik onlangs aantrof in een oude fotoalbum. Deze foto is uit 1955. De man op de foto is mijn broer Piet.

In de jaren vijftig was er een Susterense groenteboer, Pjaerke Timmermans, die zijn groenten bewaarde in de koele kelders van het stift. Hij had zelf geen winkel, maar ventte zijn koopwaar met een handkar langs de deur.
Op een keer was zijn kar plotseling opgeslagen en zijn hele handel lag op straat. Toen de kwade Pjaerke stond te foeteren en te schreeuwen, gaf de juist passerende dorpsprofeet Lenard van de Sjmeed als commentaar: “Pjaerke reeg tich neet zoa op, waat sjleit neet op allewiele!

Gevelverhäölkes
Evert Zits en Annie Schreuders-Derks

Aan de Volmeulewaeg, langs de Roaj Baek, ligk de vreugere Volmeule.
Oet aw dokumènte vilt aaf te leije det dees meule al ieëuwelang besjtuit.

Eine gevelsjtein dae is aangebrach in ein moer van 't vreuger meulegeboew, geuf aan det de meule in 1761 wórt vernuujd (RENOVA 1761). In det jaor is ze verboewd tot kaore- en aoliemeule.

De sjoane gevelsjtein baove de toegangsdeur van 't meulehoes vermeltj de name H. Peters en M. Custers (zien vrouw) en 't jaortal 1924. In det jaor wórt 't vreuger woonhoes aafgebraoke en vervange door 't hoes waat d'r noe sjtuit.

<u>De Volmeule</u>
In vreuger tieje goof 't in Zöstere en de wieje ómtrèk 'n bleujende lake-industrie. Lake is wölle sjtóf det naodet 't gewaeve is, verviltj wurt. Daodoor is 't sjtóf wermer es wöl en sjterker es viltj. Daobie woor ein volmeule neet te misse. Die zörgde d'r veur det 't roew lake wórt gevold.
Doortrog mit water en leim (vollersleim) en door hamere en walse verviltjde de sjtóf. Doadoor woor de sjtruktuur van 't gewaef neet mieë te zeen. Soms wórt hiebie in plaats van leim urine of zeip gebroek. Daodoor woor de sjtank róndj zoa ein volmeule neet oet te hawte. Det is de raeje det de volmeules meistes wied boete 't dörp ligke.
't Lake wórt in't klaore water van de Roaj Baek gesjpeuld en op houte rame te dreuëge gehange en in de gooj maot opgerèk. De volmeule maakde 't roewe lake dus vaerdig veur d'n hanjel.
In de loup van de tieje is de Zösterse volmeule ouch in gebroek gewaes es moutmeule veur de Zösterse broewerieje en es aoliemeule en graanmeule.
Eine bezunjere volmeulenieër woor Kalt van den Falderen. Ómdet hae Wederdoper woor, wórt hae, same mit angere van zien gelouf, in 1574 oet 't landj verbanne.
De functie es volmeule haw de meule veur de Franse tied.

In al daen tied is ze dèk van eigenieër verangerd.
In 1826 verkoch Edmundus Nijbelen oet Aoke de graan- en pelmeule genaamp *"de Volmolen"met huis en sjtal aan Jan Reinier van den Bergh, landbouwer en schepen te Susteren".* (Pelmeule: ein meule wo vreuger gaes gepeld wórt tot gort, óm 't kaaf van 't kaore te sjeije).
Bie deiling van zien erfenis in 1852 wórt Theodoor Hubert van den Bergh, getrouwd mit Maria Cornelia Sleypen, eigenieër. Deze van den Bergh haw beheuërlik get aan zien veut. Hae woor mölder, kaesemaeker en men neumde hem ouch "photografist".

Op ’t ènj van de 19e ieëuw, naodet van den Bergh gesjtórve woor in 1886, wórt ’t meulenieërsbedrief nog oetgebreid mit sjure en sjtel veur ’t boerebedrief. In dae tied wórt Hendrik, of Michaël Hendrik Peters ein van de eigenieëre. Nao boedelsjeijing is hae alleineigenieër gewore.
Róndj de ieëuwwisseling wórt de meule nog aangedreve door ein groat houte waterraad, mit eine doorsnjnee van 5.18 m. De sjoepe wore get klein van aafmaeting en daodoor gebroekde de meule vääl water. ’t Ganse meulewerk woor van hout. De maalsjloes wórt van bènneoet bedeend.

Hendrik Peters kreeg op 15 mei 1914 van ’t provinciaal besjtuur de toesjtömming óm ’t raad te vervange door ein turbine. ’t Sjilderechtige waterraad wórt – sjus es bie vääl anger meules – vervange door de turbine, die mieë energie leverde. Die wórt geleverd door de firma Atorf oet Paderborn. Baove ein gedeilte van de baek wórt de turbinekamer geboewd.
Op de maalsjtool loge twieë koppel sjtein. Dao wórt zelfs ein aandrieving gemaak veur ’t optrèkke van de zek. In de jaore dertig wórt de groate mengkaetel gehange.
Toen ze de maalsjteul geplaats höbbe, is de aoliemeule d’r oetgebraoke. De groate Naemse sjtein daovan wórte es curiosa taege de gevel geplaats.
In 1924 leet Peters ‘t hoes naeve de meule aafbraeke veur eine gróttere nuujboew.
De watermeule mit ’t hoes wórte later verpach.
Wie in de jaore dertig ’t kaolzjwarte sjpeulwater van de koel door de roaj baek wórt aafgeveurd, koos de meule dökker mer hieël kort wirke. Went veer of vief zek gemale wore, moos in de dreuëge tied ’t maalwater weer opgesjtuuwd waere.

Zoa koom In 1935 C.M. (Koos) Derks op de meule. De nuje mölder, gebaore in Mill- Sint Hubert (N.Br.). Daoveur woor hae al mölder gewaes op de van Tienhovenmeule, de wèndjmeule van Wolfshoes bie Bemele. Van allebei de meules, in Bemele en in Zöstere maakde hae weer goodloupende bedrieve.

Naodet zien vrouw Antoinetta van den Boomen gesjtórve woor, trouwde hae op 13 januari 1939 mit Anna Teurlings. Zie koom oet ein bekènde möldersfamilie oet Loon op Zand. Zie sjreef ónger ’t pseudoniem “’t Brabants Mulderinneke”. Väöl van häör tekste en leedjes wórte gebroek bie ääpeninge van meules.
Op ’t ènj van 1944 lete de Pruusje de balkbrök en de sjloes sjprènge. Ouch de turbine kreeg flinke sjaaj. Naodet de familie Derks van de evacuatie oet Posterholt heives koom, wórt de meule gerestaureerd.

De loanmalerie ging langzaam op ein ènj en door de óntwikkeling in de vieëvoorhanjel en van mengvoor wórt in 1953 ein elektrisje hamermeule aangesjaf. Geplaats door de fima Aarsen oet Panheel.
De kunsmès woor in opkoms, Zöstere haw ’t groat rangeerterrein, van ’t SBB wórte wagonlajinge vol aangeleverd. In 1954 noom Jan Derks de zaak euver van ziene pap.
Koos Derks sjtórf 13 feb. 1967. De meule wórt in 1972 sjtilgelag. Jan Derks woor de lètste mölder van de ieëuweawwe volmeule. Hae is gesjtórve in 1994.

’t Woor al lang gein watermeule mieë. De waterrechte wore al in de jaore fieftig aan ’t watersjap verkoch. In 1973 is de meule tot woonhoes verboewd.
De meule is later bie ein boedelsjeijing toegeweze aan Theodorus Johannes Willibrordus van Hinsberg, burgemeister van de Nuujsjtadt, getrouwd mit Catharina Maria Alphonsa Peters.
Tót op vandaag is de Volmeule eigendóm van de erve Peters en wurt bewoond door Coen Peters, bekker te Zöstere.

In de *Kellnereyrechnung 1610* (jaarrekening van de rentmeester van het ambt Born) pagina 78 “vertaald” oet ‘t Duitsj: *Eveneens de Vollmüll bij Susteren placht mijn genadige heer te geven zes goudguldens Echter omdat de pachter (inhaber) Wederdoper was geworden, was hij gearresteerd en de molen een tijdlang geconfiscreerdNu echter hebben de erfgenamen van de vorige erfpacht blijkens een bevel bij de rekening van (15)93 tot 94, weer verpacht. Uwe doorluchtige heeft tot meerdere zekerheid van de bovenvermelde erfpacht een halve bunder land in Hönger veld, gerechtsgebied Gangelt, volgens brief met zegel ingebracht 98/ 99, tot “bijpand” geeft dus aan pacht, die op 17 mei betaald dient te worden, iedere goudgulden 66 albus 16 ½ gulden*

Programma komende twaalf maanden

Dinsdag 21 juni: vervalt

Zaterdag 13 augustus: Kroedwösj. H. Mis om 17:45 uur in de Amelbergabasiliek en daarna programma in beeldentuin

Woensdag 24 augustus: Poëzie-wandeling om 19:30 uur vanaf de basiliek in samenwerking met Veldeke Echt.

Dinsdag 20 september: Busreis Rolduc en bezoek Brand Bier Museum Bie Alois. Vertrek om 13:00 uur bij de Amelbergabasiliek.

Dinsdag 11 oktober: Thema-avond met Guus Reinartz. Aanvang 19:30 uur

Dinsdag 17 januari Thema-avond. Aanvang 19:30 uur

Dinsdag 18 april jaarvergadering. Aanvang 19:30 uur

Alle programmaonderdelen onder voorbehoud.
Volgende Heemklanken verschijnen eind september en voor Kerstmis.

De oplossinge van 't vraogesjpeelke.

1=3 2=1 3=2 4=3 5=3 6=1 7=3 8=2 9=1

Colofon

Redactie Heemklank
Annie Schreuders-Derks,
Cor Voorter , Wil Schulpen.
Corrector: Loek Storken

Contact: Feurthstraat 25, 6114 CS
NatuurvriendenSusteren@gmail.com

Bestuur :
Jos Douven, voorzitter, Schepenenlaan 41, tel. 046 449 1868
Wil Schulpen, secr./penmr., Feurthstraat 25, tel. 06 18295576
Annie Schreuders-Derks, Passtraat 6, tel. 046 449 3339
Loek Storken, Benedictalaan 7, tel. 046 449 3032

Kopie: Vóór 15 augustus 2016 inleveren bij één van de leden van de redactie.

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdrage

Contributie bedraagt € 20,00 per jaar per gezin. Inclusief toezending Heemklank € 25,00. Losse nummers Heemklank € 6,00.

Bank: NL13RABO 0150 2046 12
Kamer Koophandel 40175186

Foto's : Jan Valentijn – Posterholt
Ton Vranken - Susteren

Omslagtekening: Thijs Heijnen

Tekeningen: Huib Heijnen

Drukkerij Simons Grafisch Totaal, Susteren

ISSN: 2214-013

De Heem Klank

2016-3

Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van natuur en heemkunde

Jaargang 39 nummer 3 - 2016
Heemklank is een uitgave van de
Vereniging van Natuurvrienden Susteren

Inhoud Heemklank 2016 nummer 3

Weurdje van de redaksie – Cor Voorter 3
Det is eine óngebeijde – Annie Schreuders-Derks 3
Van de vereniging – de redactie 4
Een weienfeest – Jacques Rours 5
Gevelverhäölkes – Evert Zits 10
Gedachten over oud worden, sterven en dood gaan – Evert Zits 13
Wanjeling door de Zösterse natuur door Sef Schulpen – Evert Zits 15
Nao sjoal – Annie Schreuders-Derks 18
De morgenstond – Jean Dewaide 21
Hae haet doeve op de zölder – Annie Schreuders-Derks 23
Besjeije – Loek Storken 24
Mei- juni- en julikever – Jan Smeets 26
Róndjsjtruine – Ad van Mierlo 29
Twiefelvot – Ad van Mierlo 30
D(r)ènktank “Hieëre van ’t Hieëresjträötje” – Loek Storken 31
Het lege Papenmunster – Wil Schulpen 34
Schepenbank en gemeente Susteren – Gerrit Houben 36
Kadasterkaart Feurth ca. 1820 – Wil Schulpen 41
Effe Raoje deil 4 – Annie Schreuders-Derks 47
Programma komende twaalf maanden 48
De oplossinge van ’t vraogesjpeelke *Effe Raoje* 48
Colofon 48

Detail beeld Huib Heijnen: Zwentibold

WEURDJE VAN DE REDAKSIE

Té werm, té kawd, té dreuëg, té naat.
Es ‘t euver ‘t waer geit, kènne weer in elke taal klage es de bèste. En neet allein de boere.

Mer ieërlijk is ieërlik, de zomer dae weer noe belaeve is, es t’r zoa lang naat is of daag achterein bloodheit, ouch eine zomer van niks.

Es redaksie höbbe weer echter niks te klage. Missjiens is ‘t uch al opgevalle, mer weer kriege ummer mieë redacktioneel nuujts aangeleverd van de eige leje of sjrievers van boete de vereniging. Ouch deze kieër weer pennevruchte van ‘gassjrievers’!

Euver het vulle van d’n Heemklank heuërt geer ós dus effe ech neet klage.

Vääl laesplezeer!

De redaksie

BLEUMKE VAN D’N DAAG

Det is eine óngebeijde
(Ruw onbehouwen persoon, te weinig bewerkt, kan geen soepelheid betrachten.)

Het Limburgse woord “beije” beteikent get soepel, gezjwank, en sjterk make. Sjtele van gaffels, deesvlaegels, of de keuningsvogel van de sjötterie en neet te vergaete de “mispelaer” (wanjelsjtek).

De mispel is eine paerechtige sjtroek. ‘t Tej däörig hout gebroekde men veur ’t make van eine wanjelsjtek. Ieës wórt ’t greun hout gesjèld en den ein tiedje in de beerpöt gelag. Daonao koom d’r nog in de hits van de bakaove. Went de bakaove nao ’t bakke nog heit genóg woor, wórt de sjtek dao in gelag. Door de hits van (200° C) leet de bas los. Zoa kreeg de sjtek ein glaad aanzeen. Zoa eine sjtek woor den “gebeijd”.
Emes dae graof en ónbesjaaf is wurt nog ummer eine óngebeijde geneump. Wól men de sjtek eine kersjtaanjelbroene kleuër gaeve den lag men dem nog ein tiedje in de pöt van de paerssjtal. Zoa kreeg men ein sjoan broen kkleuër. Daovanaaf kump ’t det dae sjtek eine “broens”geneump wórt. Eine sjoane mispelaer woor ein erfsjtök van vader op zoon.
Citaat oet “Zij reden bij nacht” van Bert Lindekens: “Er waren in de dorpen knuppelgezelschappen, die er met stokken gewapend op uit gingen om te vechten. Op de kermis kwam het er vaak tot homerische vechtpartijen. In Oirsbeeck sloegen vier broers uit Schinnen zo geweldig met hun mispelhouten broens van zich af, dat de pastoor het dorp met klokgelui alarmeerde om de woestelingen te laten overweldigen.”

Annie Schreuders-Derks

VAN DE VERENIGING EN KALENDER

Open Monumenten-Dag 11 september
Thema 2016: Iconen en symbolen. Locatie Landricuskerk, begraafplaats en oude kern Echt. Van 10:00 uur - 16:30. Er zijn vier keer drie rondleidingen. Tevens is er om 10:00 uur beiaardmuziek. Ad Gijzels geeft voor kinderen een workshop over het orgel. Tevens is er een orgelconcert en een fotopuzzeltocht voor de jeugd.

Reisje Rolduc en bezoek Brand-museum Bie Alois (20 september)
Let op! Vertrek: 14:00 uur op Raadhuisplein

Guus Reinartz 11 oktober om 19:30 uur
De laatste kwartaalactiviteit van 2016 in Vastrada wordt verzorgd door Guus Reinartz.
De fantastische dia shows verzorgd door Guus Reinartz zijn altijd een groot succes Deze keer zal het gaan over Limburg op bijna alle momenten van het jaar en van de dag geobserveerd. Gelet op de positie van de zon, het steeds weer veranderende licht, de wisseling van de seizoenen. De overweldigende opeenvolging van veranderingen in de natuur van Limburg met z'n eigen cultuur en natuur, in zijn oneindige verscheidenheid.
Guus probeert met zijn beelden te bereiken, dat mensen zich ervan bewust worden, hoe belangrijk het is om de natuur en cultuur van hun streek te koesteren en ze daarnaast actief te beschermen. De schoonheid van het landschap, getoond met fenomenaal en overweldigend beeldmateriaal

De nationale Archeologiedagen 14, 15 en 16 oktober
De gemeente heeft besloten om de archeologie meer op de kaart te zetten en zich ook in te zetten om activiteiten in het kader van voormelde dagen te organiseren. Er liggen momenteel plannen om de opgravingen in het terrein ten noorden van de Amelbergakerk centraal te stellen deze dagen.
Hoe een en ander handen en voeten zal krijgen, is nog in nevelen gehuld. Maar de media zullen u tijdig berichten.

Henk Stoepker geeft een lezing in Susteren op donderdag 24 november
De voormalige provinciaal archeoloog, die de opgravingen in het terrein ten noorden van de Amelbergakerk heeft geleid, heeft twee jaar geleden toen hij de gast van onze vereniging was in het kader van dertien eeuwen Willibrord en Susteren aangegeven dat wanneer zijn publicatie over de opgravingen klaar was, dat hij naar Susteren zou komen. Op uitnodiging van het LGOG kring Westelijk Mijnstreek zal hij een lezing in Susteren houden. Het LGOG WM heeft contact gezocht en gevonden met de parochieraad van de Amelbergaparochie.
Gegevens over locatie, tijd en verder programma ontbreken momenteel.

De redaktie

KRONIEK

Van einen awd-klasgenoot van vreuger op ’t Keleesj in Zitterd, awd-Zösterdenieër Jacques Rours, noe wonend in Houten (Utrech), vreuger in de Louersjtraot, kreeg ich ein sjoan artikel euver de weiefieëste, zoawie die vreuger in de zomer in de dörper hie in Limburg woorte gehawte. Let èns op de kiosk, vergeleke mit noe en de geweun cafeetaofele en –sjteul die geweun boete in de wei woorte gezat.
Loek Storken

Een weienfeest
door Jacques Rours

In Zuid- Nederland werden door de plaatselijke harmonieën/fanfares in de zomerperiode zogenaamde weienfeesten georganiseerd. Hierbij werden een aantal muziekgezelschappen uit de hele provincie (van Thorn tot Gronsveld) uitgenodigd om (soms tegen betaling) op een zondag een muziekuitvoering te komen geven in het betreffende dorp. Iedere vereniging bezat een kiosk (podium) die enkele dagen voor het feest werd opgebouwd.

Op dat podium werd door de diverse uitvoerende muziekgezelschappen een proeve van hun kunnen gegeven. Ieder orkest begon met een mars (het zogenaamde “warmblazen” van de instrumenten) gevolgd door het individueel stemmen van de instrumenten ten behoeve van de “stemzuiverheid”. Een instrument kan namelijk een licht afwijkende toonhoogte geven ten opzichte van andere instrumenten. Daarna werden één of meerdere (bij het volgende muziekconcours) verplichte nummers gespeeld. Dan volgde een concertstuk waarin de diverse solisten hun vaardigheid

konden tonen. En tenslotte ter afsluiting alweer marsmuziek. In Susteren werden (in mijn herinnering) de festiviteiten gehouden in het weiland met appelbomen dat te bereiken was via een smal pad tussen de gracht en het pand van bakkerij Peeters tegenover het Bondshotel: de wei “Van den Hens”. In Dieteren gebeurde dat in een wei aan de andere kant van het café tegenover de kerk en de weg naar Roosteren. De muzikanten van de muziekkorpsen verzamelden zich per korps in een van de plaatselijke café’s. Om het gebeuren bij te komen wonen werden de inwoners vervolgens uitgenodigd/aangezet in een defiléoptocht door het dorp met alle harmonieën en fanfares. Soms ook met schutterijen.

Op de wei aangekomen plaatsten de verenigingen hun instrumenten rond een boom in het gras of op een tafel naast de kiosk. In het weiland stonden overal tafels en stoelen. Ook was er een bar in een tent. Obers (dorpsbewoners en -bewoonsters) liepen rond en brachten steeds nieuwe drank. Aanwezigen vermaakten zich met drank en muziek maar vooral met gezellige verhalen en anekdotes. Sommige mensen waren meesters in de vertelkunst. Mensen uit de hele muzikale provincie kenden elkaar. Ik was zelf soloklarinettist en na afloop vroegen ouderen uit de betreffende plaats: van welke Rours ben je, van Karel of van Bér? De foto’s van het weienfeest en de kiosk stammen uit rond 1935.
Bij de sfeerfoto: in het midden, met het gezicht naar de camera, meester Peeters uit Grevenbicht (de vader van Mia Pernot - Peeters). Lachend Karel Rours, directeur van de fanfare uit Buchten. Meester Peeters was hoofdonderwijzer van de lagere school in Buchten.
Zijn dochter Mia is in Susteren getrouwd met Sef Pernot. Nadat Sef Pernot met succes een opleiding op de kweekschool had afgerond, vond hij een baan op de

lagere school in Mariaveld -Susteren. In eerste instantie woonde hij ‘op kamers” bij Louis en Maria Rours in de Louerstraat. Daar kwam hij in contact met Karel Rours. Leden van de families Pernot en Peeters waren vanaf 1930 kind aan huis bij de familie Rours in de Feurthstraat (de slagerij). Na enkele maanden vond hij een eigen woning achter de winkel van bakkerij Huskens aan de Vincentiuslaan. In Susteren is een straat naar hem genoemd (verzetsheld). Hij was (volgens niet bevestigde bronnen) aan de Duitsers verraden door een caféhouder en gevangen genomen in een boerderij ten noorden van Echt. Hij is nooit meer teruggekomen. Een achternicht van Sef Pernot, Lisa Pernot, was vroedvrouw in Buchten en Susteren.
Karel Rours had een piano-opleiding gevolgd. Onduidelijk is nog waar. Na die opleiding gaf hij piano- en zangles aan huis in de Feurthstraat maar ook bij mensen thuis. Hij slaagde in maart 1935 voor het “directeuren-diploma voor den gregoriaanschen kerkzang” in Roermond. Hierna werd hij organist in de kerk van Mariaveld en tevens dirigent van het kerkkoor aldaar. Van1931 tot 1945 was hij directeur/dirigent van de fanfare St. .Jozef uit Buchten. Van 1939 tot 2 november 1941 was hij tevens dirigent van de Koninklijke Fanfare “De Vriendenkring” Montfort. Vanaf die datum werd deze vereniging door de Duitsers verboden. De leden namen hun instrumenten stiekem mee naar huis om na de oorlog weer verder te kunnen spelen. Karel raakte eind januari 1945 samen met zijn moeder levensgevaarlijk gewond. Zij schuilden met hun gezin Rours in een schuur in Montfort waar ze allebei geraakt werden door rondvliegende granaatscherven. Beiden overleden enkele dagen later in het ziekenhuis te Sittard. Zij waren via Maasbracht en België naar Sittard gebracht met een bakfiets. In die tijd het gebruikelijke vervoermiddel om zieken naar het ziekenhuis te brengen. Hij stierf aan zijn verwondingen op 28 januari 1945. In die periode werden hij en zijn moeder twee maal begraven: een keer direct na overlijden in Sittard en na de oorlog herbegraven in Susteren. Ik heb van beide begrafenissen nog een bidprentje.

Jezus † Maria † Jozef

Bid voor de ziel van zaliger

Karel Rours.

De dierbare overledene werd geboren te Susteren den 12 Februari 1907 en overleed te Sittard den 28 Januari 1945 na gesterkt te zijn door de Genademiddelen onzer Moeder de H. Kerk.

Het uur der bevrijding uit zwaar oorlogsgeweld nadert, een granaatinslag en de dood vordert dit leven.

Zo neemt 't leven van deze goede zoon en broeder een einde.

Hij was goed, wij hechten aan hem, zijn nagedachtenis blijft in dankbaarheid voortbestaan.

Groote God, waarom wilt Gij, dat ons scheiden op deze wijze geschied?.....

Wij buigen ons hoofd; „Geloofd zij Jezus Christus".

Op God de Heer stelde hij zijn vertrouwen, laat hem thans o Heer in vrede gaan.

Lieve ouders, broeders, zusters en bloedverwanten, hoe gaarne had ik nog langer bij U gebleven, maar het mocht niet zijn, het droeve noodlot beslist alzo, leeft wel, bid veel voor mij, tot weerziens bij God.

Mijn Jezus barmhartigheid.

Eerste Sittardsche Begr.-Onderneming

JEZUS † MARIA † JOSEPH

Bid voor de ziel van Zaliger

KAREL ROURS

Lid van de Aartsbroederschap der H. Familie

Geboren te Susteren 12 Febr. 1907 en overleden in het R. K. Ziekenhuis te Sittard, voorzien van de laatste H. Sacramenten der stervenden 28 Jan. 1945, ten gevolge van een noodlottig ongeval door oorlogsgeweld.

De overledene was organist van de Mariakerk te Susteren-Mariaveld.

Wie goed geleefd heeft sterft niet slecht, aldus het bekende woord van den heiligen Bisschop en Kerkleraar Augustinus. En inderdaad Karel was een man van geloof en en degelijke godsdienstzin. Hij was eenvoudig en rechtschapen, vreesde God en week af van het kwaad Hij maakte ernst met zijn schone taak ons de kerkelijke diensten op te luisteren, en niets was hem daarvoor te veel. Thans, zo vertrouwen wij, heeft God zijnen dienaar het loon gegeven, en zingt hij Gods lof, zoals hij zo vaak deed hier op aarde. Wij hebben hem bemind, laat ons zijner indachtig zijn en blijven wij voor hem bidden. Dierbare Vader, broers en zusters, het scheiden valt zwaar maar eens zullen wij elkander weerzien, daar waar geen scheiden meer zal zijn. Mijne leerlingen en vrienden, gedenkt mij in uw gebeden en H. Communiën.

P. Fiddelers, Susteren

Tijdens de herbegrafenis in Susteren speelde de harmonie een eigen dodenmars van Karel. Hoofdonderwijzer Peeters uit Buchten hield een toespraak.

Op de dagen dat er in Susteren een weienfeest plaatsvond, kwamen de leden van de fanfare uit Buchten met de fiets naar Susteren met hun instrument op het fietsstoeltje vastgesjord. Zij verzamelden zich niet in een plaatselijk café (zoals gebruikelijk) maar stalden hun fietsen vanwege de vriendschappelijke betrekkingen bij de familie Rours in de Feurthstraat. Na de uitvoeringen bleven ze daar dan nakaarten onder het genot van koffie en vlaai. Op de binnenplaats waren enkele tafels gedekt en het was er altijd gezellig. Bij regenweer werden de tafels onder de poort geplaatst.

Op de binnenplaats van het huis van de familie Rours in de Feurthstraat.
Achterste rij van links naar rechts: Cox, Gène van Dijk, ???, ???, Hoofwijk, oma Merie Rours-Hellebrekers, ???, Betje Rours, Sjèl Peters, Piet Jennen, ???, Martijn Lebens, Maria Rours-Lijnen, Mia Rours.
Voor de tafel van links naar rechts: Albert Lumens, Cox, Miel Cox, Karel Rours, Thei Ubachs, Bèr Nelissen (uit Illikhoven), Herman Peters.

Staand van links naar rechts: Lambert Custers, Pierre Jennen, Gabriél Urlings, Bèr Rours, Sjang Urlings, Willie Rours, Karel Rours met Mia Rours op de arm, Emille Cox (met de koffiemolen), Sjaak van Sloen.
Zittend aan de tafel: Herman Peters, Maria Rours-Lijnen, Sjeng Custers, Betje Rours, Merie Rours-Hellebrekers.

Een voorbeeld hoe de harmonie rond 1950 door de straten van Susteren en Mariaveld "trok". Deze foto dateert nog van vóór de periode dat men uniformen droeg. Ook de drumband kwam pas jaren later. Voorop liep het bestuur. De dwarsfluit-, hobo- en paukenspelers liepen hier ook. Met die instrumenten kon niet lopend worden gespeeld! Daarachter volgden de muzikanten. De harmonie was altijd aanwezig bij begrafenissen (van bepaalde burgers) zoals hier (vandaar het kruis op de foto), bij weienfeesten, serenades en processies.

VOLKSCULTUUR

Gevelverhäölkes
Evert Zits

Feurthstraat 52

Deze seerlike gevelsjtein bevundj zich baove de sjoan veurdeur van de weuning Fäörthsjtraot nr. 52. De bie ’t pandj heuërende port is ein aanwiezing det ’t hie óm ein vreugere boerderie geit. Det is neet verwónjerlik want nog neet zoa lang geleje goof ’t vääl boerderieje in ’t dörp. Zoa wore d’r nog in de vieftiger jaore van de veurige ieeëw allein al in de Fäörthsjtraot èlf boerderieje, kleine en groate.
’t Pandj wo ’t hie óm geit, is van oarsjpróng ‘n mieë es twieë hónderd jaor aw carré-boerderie1.
’t Jaortal det op de gevelsjtein sjtuit, is dus neet ’t boewjaor van de weuning mer zal waal betrèkking höbbe op ein renovatie/ nuujboew van ’t oorspronkelik woonhoes van de boerderie.
In de loup van de tieje höbbe in dit boerebedrief hieël get boere mit de naam “Voss” gewoond. Det bliek oet aw documènte. Al in 1783 wurt es bewoner vermeldj Dirch Voss, in 1819 Geradus Voss, in 1840 Paulus Voss, in 1900 G. Voss.
De lètste eigenieër/bewoner van de boerderie is Theodoor Voss gewaes. Hae woor getrouwd mit Dicta Vergoossen. ’t Echpaar kreeg zès kènjer: drie jónges (Sef, Herman, Sjra) en drie maedjes (Jeanne, Rosa, Carola).
Theodoor Voss, gebaore in 1886, woor eine verdeenstelike en geachte minsj in de Zösterse gemeinsjap. Op allerhandj terrein haet t’r zich ingezat veur ’t algemein belang. Bie de sjtichting van ’t rectoraat Mariaveldj in 1918 wórt hae beneump tót kirkemeister, ein functie die d’r dertig jaor haet verrich. Ouch es raodslid behartigde hae jaorelangk de belange van Zöstere. Op sociaal terrein woor hae ouch actief. Vieftig jaor is hae lid gewaes van ’t Burgelik Ermebesjtuur, waovan vääl jaor es veurzitter.

[1] Bie ein carré- boerderie ligke de geboewe róndjóm ein bènneplaats (cour). Oorsjpronkelik woor ’t ein samesjtèl van geboewe, later woor ’t dèk ein aaneingesjlaote geboewecomplex. Op de bènneplaats loog in vreuger daag de mèshoup.

Theodoor Voss is in 1960 gesjtórve veerenzevetig jaor awd.

Saer 2003 is in ’t pandj gevestigd: Goudsmederij / juwelier IMPS (Sandra Heijlighen – Alexander Damvelt). Winkel/ showroom en atelier zeen gesitueerd in de vreuger biegeboewe van de boerderie die sjoan zeen gerenoveerd en gelaege zeen róndj ein karakterestieke bènneplaats.

Molenveldweg 4

Deze gevelsjtein is te zeen baove de port van de weuning Meuleveldjwaeg nr. 4 wo Berni Tonglet mit Meriet Sanders en hun zeuns Sjuul en Tum wone. De aafbeelding op de sjtein haet te make mit de historie van de òmgaeving van de Meuleveldjwaeg.
Oet sjpeurwerk in aw archieve haet Wil Sjölpe óntdèk det ’t vreugere adelik Sjtif van Zöstere euver ein eige meule haet besjik. Die meule haet gelaege wo noe de nuuj woonwiek “In de Mehre” is geboewd.
Op aw kaarte kómme nog name veur die mit die auw meule in verbandj sjtaon zoa es: ‘Voorste Molenstraatje’ (de noe besjtaonde Meuleveldjwaeg) en ‘Achterste Molenstraatje” (noe Achterste Molenpad).

Die meule van ’t Sjtif haet gelaege aan de Roaj Baek tösje de twieë geneumde sjträötjes. De baek sjtruimde doe nog door ’t Meuleveldje en midde door ’t centrum van Zöstere. Zie zörgde in vreuger tieje veur water in de grachte van ’t sjtedje. Doe in de vieftiger jaore van de veurige ieëw ‘’t Meuleveldje’ veur weuningboew wórt óntsjlaote, wórt dit gedeilte van de Roaj Baek gedemp.
De meule van de de Zösterse abdisse is op ’t ènj van de vieftieënde ieëw verlaore gegange. De raeje is det m’n de bèdding van de Roaj Baek verhoag haet, wodoor ’t water van de baek ’t Root[2] in leep in plaats van angesjteróm. Ouch de gewelve bie de Fäörtherpaort mooste d’r aan gluive. De élfde- of twelfde- ieëwse meule van d’n hertog van Gulik moos hoger gelag waere. Van dees ‘sjtadsmeule’ besjtuit noe allein nog mer ein sjoan meulehoes, bewoond door de femilie van Mierlo – Engelen.

De gevelsjtein is neet awd. Hae is aangebrach naodet de oorspronkelikke weuning, geboewd róndj 1900, door d’n eigenieër Berni Tonglet in 1991 ingriepend woor gerenoveerd.
’t Op de gevelsjtein aangegaeve meuleraad is ein verwiezing nao de vreugere meule van ’t Sjtif. D’n aafgebeelde abdissesjtaaf verwis nao de abdisse die de meule in eigendom hawwe. ’t Golvend blaw vlak suggereert ’t water van de Roaj Baek mit dao-ónger ein kaoreveldj.
De vermeljing ‘Meuleveldje’ is nog ummer de besjtaonde benaming veur dees buurt. De herinnering aan de verdwene meule blif ouch bewaard door de naamgaeving ‘Abdissenmolen’ aan ’n sjtraot in de woonwiek in de Mehre.

[2] Benaming van het terrein waarop de molen lag; tussen het Voorste en het Achterste Molenstraatje.

VOLKSCULTUUR

Gedachten over oud worden, sterven en dood gaan
Evert Zits

De ellende van oud worden is, naast fysiek ongemak, de weemoed die alsmaar toeneemt. (Hugo Camps)

Het is geen kunst om oud te worden.
Het is een kunst om het te dragen. (Goethe)

Het gaat er niet om hoe oud je wordt,
Maar om hoe je oud wordt.

Oud worden is het enige middel om lang te leven.

Belangrijk is niet alleen de weg die je gaat,
Maar ook het spoor dat je achterlaat.

Blomme, zoete blomme, kort
Is het leven van ons beiden
Ge'n bloeit nog maar
Ge'n blinkt nog maar
Eene ure en … 't is al scheiden. (Guido Gezelle)

Ik voelde een traan mijn oog ontzwelle
Als ik denke: 't is voorbij. (Guido Gezelle)

Voorbij voorbij o en voorgoed voorbij. (J.C. Bloem)

Het leven is een tranendal
Pas zijn we hier
Dan gaan we al.

Eer we wat weten, zijn we versleten.

Later wordt het beter, later wordt het goed
Maar het wordt steeds later, eens te laat voorgoed.

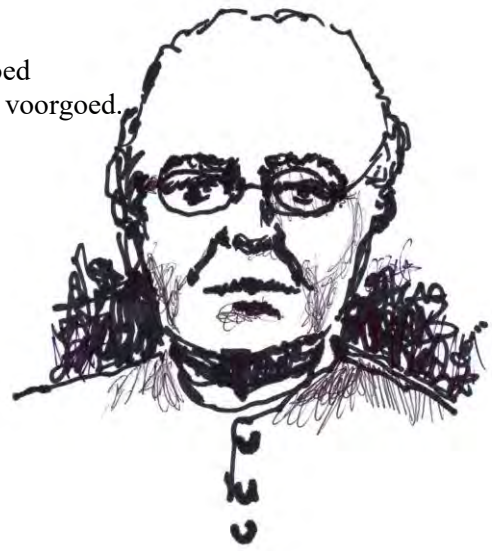

Guido Gezelle

Ik vind dit leven al geweldig, en straks nog
het eeuwig leven in de hemel. Ik vraag me
wel eens af: waar hebben we het aan verdiend. (G. Reve)

Waarom eindigt een mensenleven niet als de herfst in Afrika; met een heldere hemel en zoele winden, zonder aftakeling of voorgevoelens. (Isabelle Eberhardt)

Ach und endlich auch durch mich
macht man einen dicken Strich. (W. Busch)

Wie langer wie minder doon ich mit
Wie langer wie mieë gaon ich op zie sjtaon,
En wach mer aaf
En laot de luuj mer hunne gangk gaon. (P.van de Goor)

Sterven is doodeenvoudig, iedereen kan het. (R. Gudde)

Jonge mensen kunnen sterven, oude mensen moeten sterven.

Zoals een rivier leegloopt en uitdroogt, zo legt een mens zich neer en hij staat niet meer op. (boek Job)

Als een oude mens sterft, is het net of een hele bibliotheek afbrandt.

Alle dingen onder de hemel hebben hun tijd.
Er is een tijd om te baren en een tijd om te sterven (Prediker)

De mensen sterven pas als ze vergeten zijn.

De rondgang van ons komen en ons gaan
Daar vindt men geen begin, geen einde aan
De ware zin heeft niemand nog verstaan
Vanwaar dit komen en waarheen dit gaan. (Omar Khayyam)

Mensen, hun dagen zijn als het gras; zij bloeien als bloemen in het open veld. Dan waait de wind en ze zijn verdwenen. Maar duren zal de liefde van God voor allen die zijn verbond bewaren, zijn woord behartigen en het volbrengen. (Psalm 103)

De dood bestaat niet, de mensen sterven pas als ze vergeten zijn. (Isabel Allende)

Doodgaan zou heel fijn zijn
Als je het heel vaak kon doen.

Op de wereld komen is besmettelijk.
Vroeg of laat ga je er aan dood.

En doden weten niet hoe ze ontbreken. (J. Herzberg)

Sterven is vertrekken,
Plotseling of doodmoe.
Het is alleen op reis gaan;
Geen mens weet waar naar toe.

Wanjeling door de Zösterse natuur door Sef Schulpen
Evert Zits

D'n ieëste veurzitter van de vereniging van Natuurvriende, die is opgerich in 1970, woor Louis van der Vloet, gepensioneerd adjudant bie de Riekspolitie van de pos Zöstere. Hae woor 'ne richtige leefhöbber en kènner van 't rieke Zösterse natuursjoan. Z'n groate hobby woor fotografere. Daobie woor de sjoanheid van de flora en fauna van Zöstere en ómgaeving veur hem ein prachtige inspiratiebron. Hae haw den ouch ein unieke verzameling van foto's en dia's.
In 1982 besljloot Louis, same mit Sef Sjölpe, ouch ein besjtuurslid van de vereniging, ein diaklankbeeld te make euver de Zösterse natuur. Sef, eine talentvolle sjriever mit ouch ein groate passie veur natuursjoan, sjreef ein fijn toelichting bie de diabeelde. Ómlies door toepasselikke meziek óntsjtóng ein prachtig aovendvöllend dia klankbeeld. 't Ougsde vääl sukses en waardering en haet hieël get oetveuringe belaef. Jaomer genóg zeen al die bezunjer dia's verlaore gegange, mer de teks van Sef Sjölpe is bewaard gebleve. Ech de meujte waerd óm dit awd verhaol, det nog ummer aktueel is, nog éns (get ingekort) te publicere.

Zöstere haet ein rieke historie, det is bekènd. Mer 't Awd Suestra is ouch riek gezaegend mit netuursjoan. Det moog blieke oet dees korte wanjeling door 't Zösters landj in de loup van de sezoene.
Hieël vreug in 't veurjaor, es de wèndj dich nog gemein in dien gezich kènt sjnieje en 't graas sjmörges nog wit kan zeen van de riem dae d'r op ligk, den melje zich hie en dao al de ieëste bleumkes. Veural op de besjötte plaetskes, zoawie in 't Hout, sjtaeke de BOSANEMOONTJES de köpkes op en zeen tösje de buim en 't hout, waat nog kaal is, 'n bóntj gekleuërde dèkke van laevende bleumkes. En ómdet ze de ieëste zeen, bekieke weer ze èns van doonbie. Waat ummer de meujte waerd is ómdet ze ós get kónne vertèlle van waat weer in de kómmende tied zólle kriege te zeen. Effe later melje zich den ouch de ieëste vlinders, al zeen det t'r nog mer ein paar. De GEHAKKELDE AURELIA is nog sjus op tied óm de ketjes van de wieje aan te doon. De SLEEDOORN, dae hieël dèk 't gesjeid is tösje 't kleef van de waeg en de wei die d'r naeve ligk, zaet ouch al det 't veurjaor is gekómme. En in de graaf en op plaetskes wo 't nogal vóchtig is, bleujt 't SPEENKRUID, óm te laote zeen det 't dit jaor ouch weer van de pertie is. Ein bietje later, 't graas in de weie wurt al braaf hoag, beginne de KIRKESJLEUTELKES zich te reure. Zoa wie de SLANKE SLEUTELBLOEM, ein bleumke det weer bekans nurges mieë taege kómme, waat erg jaomer is. In de vóchtige bösjkes sjtuit de DOTTERBLOOM; ouch al zoa'n bòttergael bloom zoa wie ze in 't veurjaor bekans allemaol zeen. M'n kan zich aafvraoge waat die gael kleuër te beteikene haet, wae zal 't zègke. Mesjien haet 't waal get mit d'n tied van 't jaor te make. 't Hout krig ouch al ein bietje kleuër, veural langs de renj wo de wilj kesebuim gaon bleuje. Al zal 't nog waal effe doere ieër alles good in de blajer zit en de buim zoa greun zeen det 't liek esof 't noajt mieë wèntjer zal waere. Gaon weer get deper 't Hout in, den zeen w'r de LELIETJES VAN DALEN, leef bleumkes die erg lekker ruke en die tot veur kort op zo'n graof meneer oet de bösj wórte gesjtruip det de wèt d'r aan te pas mós kómme óm 't taege te gaon. 't Zelfde gultj ouch veur de SALOMONSZEGELS, die

zeker neet veur hun hove ónger te doon. Ze zeen gans anges oet mer zeen op hun meneer toch ouch erg sjoan. En vergaet neet de ARONSKELK, die vääl minder op vilt, mer ouch gezeen moog waere.
Weer zeen den aangekómme in d'n tied det de echte awwerwètse weie vol sjtaon mit MARGRIETEN. Vreuger wòrte dees ST. JANSBLOME gaer geplog óm mit te sere es de presessie oettrog. Ein bietje ónopvallend, ómdet d'r al zoa vääl te zeen is, krup de bloom van de ENGELWORTEL oet de sjtengel. Ein sjoan veurbeeld wie ein bloom gebaore wurt. In de hègke bleujt de HAAGWINDE. Pispötjes zagte ze vreuger. En den geuf 't nog eine angere klömmer, de HEGGERANK. Mer 't geit zich hie óm de HONDSROOS wo d'r zich aan vas hilt. Waat jaomer det ze zoa gauw de blaedjes laote valle. Mer ze doon 't neet veur niks, want in d'n herfs zeet g'r ROZENBOTTELS, wo die veugel zoa gek haer zeen. Al zeen ze den ouch neet zoa bie de handj wie weer en kónne ze d'r zjem van make. Nog zoa'n sjoan plaetje: de bleuj van de PAARDENKASTANJE. Eine groate tros witte blome hoag in eine boum.

Weer effe trök nao de zomer, want dae is nog neet verbie. De vlinders mótte nog ieës aan hun trèkke kómme, zoa wie de DAGPAUWOOG, dae op eine KATTENSTAART zit. Hae trèk 't landj aaf en zèt zich ouch waal èns op FLUITEKRUID det gaer langs baekskes greujt.
En den de KORENBLOEM. Die sjtuit 't leefste op de veljer wo w'r ze 't minste kónne gebroeke. 't Zelfde kan gezach waere van de KLAPROOS, die ouch neet mieë tösje de vruchte moog sjtaon. Esof dit bleumke vääl kwaod zoew kónne doon. Mit de DISTELE ligk 't ein bietje anges. 't Is neet veur niks det de boere dao zoa'ne hekel aan höbbe. Mer de sjoane vlinder KONINGINNEPAGE dènk dao anges euver.
Weer zeen noe in d'n tied det de jóng veugel oetvlege, zoa wie de jónge Koekoek. Mesjien zuut d'r waal de NOMMERVLINDER en duit 't 'm ein bietje leid det d'r jus te laat op de welt is gekómme óm de rupsj van de vlinder op te aete. Want van rupsje dao hilt de koekoek waal van. Aeveääl es 'ne vlinder van 't BOERENWORMKRUID hilt.

De weie zeen al ein bietje kaal gevraete en waat de kuuj höbbe laote sjtaon, is noe veur de paerd. W'r zitte ouch nog midde in de zomer. In d'n tied dus det de peul en de leimkoele op hun sjoans zeen. De WATERRANONKEL duit 't ummer good in sjtil, ondepe peulkes, die in ein röstig heukske ligke. Jeder woord is den teääl, me kan allein mer kieke.
In de grótter peul, wo 't water get deper is, bleuje de WATERLELIES same mit de GELE PLOMP. Ze kónne zoa kort biejein sjtaon, det bekans gein water mieë te zeen is, zoadet de waterheunkes de ganse pool kónne aafloupe zónger nate veut te kriege. Reetplume greuje langs de randj en LIBELLEN kómp g'r d'r ouch taege. In de bösj de KAMPERFOELIE dae zoa lekker kènt ruke vlak nao ein raegesjoel en dae, en det is toch kemik, besse dreug terwiel d'r nog bleujt. En den te bedènke det 't nog pas augustus is. Waat good te zeen is aan de jónge BOOMKIKKER, dae mit vääl meujte in eine braomeltesjtroek is gesjraveld óm get te zónne. Es 't raegent vèndj g'r hem neet.
'ne Maondj later greujt de HERFSTTIJLOOS, ein hieël vraemp plentje det bekans nurges mieë sjtuit, mer det weer hie in Zöstere nog jeder jaor te zeen kriege.
Den kump de tied van de besse, zoa wie van de GELDERSE ROOS. 't Lieke waal krelkes van gekleuërd glaas die aan de tekskes zeen gehange óm ze te versere. En waat te

zègke van de LIJSTERBES, die allewiele zoaväöl wurt aangeplant in de häöfkes en langs de waeg. Want dao zeen nog mieë luuj die det sjoan vènje.
De daag waere noe ein bietje nevelig, ofsjoan de zón nog lekker werm kan zeen, en det geuf ein gans apaart effek aan de waeg die door 't Hout loupe. Sjmörges hange de dröppelkes dauw in 't sjpènnegewaef, det den zoa sjoan en fien is deste d'r bekans neet op oetgekeke kumps. D'n tied van de paddesjteul is aangebraoke. Road mit witte sjtipkes, dao sjtuit de VLIEGEZWAM óm bekènd. En of d'r nog kebuiterkes zeen, jao of nei, de ELFENBANKJES zeen d'r aeve good. Mer ouch de anger paddesjteul zeen waerd óm bekeke te waere.

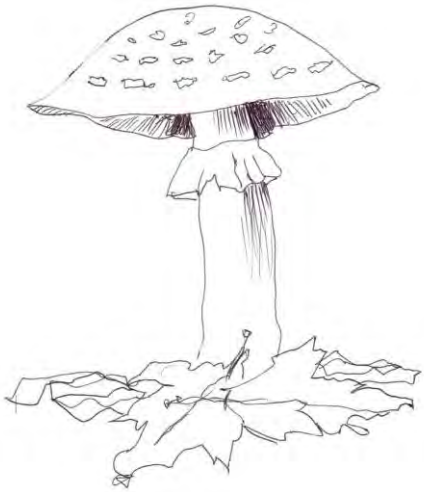

Wilt g'r den toch nog get anges bekieke, kiek den nao de BERKEN aan de waterkantj, die noe gans apaart zeen en van zilver lieke noe ze al ein bietje kaal beginne te waere. Zoa wie ouch de anger buim, die zich verwónjerd in 't water sjtaon te sjpegele en mer neet begriepe kónne det ouch zie al zoa kaal gewore zeen. Den zèt zich ouch in 't Hout 't naojaor door.
Sjnachs riep 't, waat fijn te zeen is aan 't sjpènnegewaef, det hie en dao nog tösje de tekskes hungk óm nog 'ne kieër te kónne prónke. Mer lang zal 't dao neet mieë hange, d'n tied van de sjpènne is verbie.
't Waer wurt sjlechter en es 't den ómsjluit, den kump d'n ieëste sjnieë; 't geit vreze. Peul en leimkoele waere groate glate bane die glinstere es de zón effe doorkump. Hie en dao kort langs de kantj sjtaon nog get klöppelkes van de LISDODDE. Nao ein tiedje ploffe ze en waere door de wèndj oeterein geblaoze.
De daag zeen nog mer kort. Baove de peul en de kaal veljer geit de zón ónger in eine vuurroaje sjien en zaet ós zoa det weer nog mieë gevreuër kónne verwachte. 't Water en de veljer lieke doad te zeen, mer det is neet waor:

Alles zal weer tot nuuj laeve kómme
Alles zal zich weer herhaole …
Wónjerlik is det!
Mer ja … in de natuur zeen de wonjere de welt nog neet oet!

VOLKSCULTUUR

Nao sjoal
Annie Schreuders-Derks

Het kind ziet zijnen tijd verdeelen
Aan ernste studie en aan spelen.
Deez ouderdom kent leed noch zorgen
En denkt niet aan den dag van morgen.

REGLEMENT en SCHOOLORDE voor de Nederduitsche scholen
Dingsdag den 12en maart 1805.
Art. XL
In iedere school zal, op een plank geplakt, voorhangen een exemplaar van het navolgende SCHOOLREGLEMENT:
Geen kind mag, zonder verlof, uit de school blijven.
Geen kind mag te laat op school komen.
Elk kind moet gewasschen, gekamd en zuiver gekleed zijn.
Een kind moet vriendelijk en beleefd zijn jegens ieder.
Op school moet men stil zijn en niemand storen.
Men moet oplettend zijn wanneer anderen leeren en onthouden wat men in de schoolboekjes leest of van den meester hoort.
Men moet zijne boeken en papieren zuiver bewaren.
Men moet niet vragen om naar buiten te gaan dan wanneer het volstrekt noodig is, en dan ook terstond weer binnenkomen.
Men mag nooit liegen.
Wanneer men iets vindt, moet men het bij den meester brengen.
De kinderen moeten met orde uit de school gaan en zich op straat of bij den weg vreedzaam en zedig gedragen.
Art. XLI.
Dit reglement zal op iederen eersten schooldag der week den scholieren worden voorgelezen en aan hun worden uitgelegd.

De sjoale zeen weer begós. Alle kènjer veuge zich weer nao de veurgesjreve regels …of neet?
Aan ’t veur ós zoa vanzelfsjpraekend óngerwies is ein lank verhaol veuraafgegange. Keizer Karel de Groate zou al de aanzèt gegaeve höbbe tót georganiseerd óngerwies in Europa. ‘t Is mer de vraog of in det ieëste begin vääl kènjer van zien idee geprofiteerd höbbe. Zeker is det róndj 800 de ieëste sjoale in Europa zeen gekómme. Tot in de 16e ieëw woor ’t veur de meiste kènjer koum noadzaak óm good te kónne laeze, raekene of sjrieve. De meiste maedjes wórte in eder geval hie in de sjtreek door de mam óngerweze op gans anger dènger. Hoeshawwe, kaoke en neije.
Door de internationale hanjel ging men zich in de sjtaej ummer mieë richte op óngerwies. Ouch op ’t plattelandj kome sjtilkesaan sjoale wo kènjer vanaaf ein jaor of zeve kooste lieëre laeze en sjrieve.
In de 17e, 18e en de 19e íeëuw besjtóng de sjoal oet ein groate klas wo de óngerwiezer aan de kop sjtóng en alles veur ’t zègke haw. Allein de kènjer die lieërde sjrieve zote op ein krukske of sjteulke. Pas went de kiendjes laeze kooste, moogde ze gaon oefene

veur te sjrieve. Neet zelje wórte kènjer al lang van de sjoal gehaold veurieër ze aan ’t sjrieve toegekómme wore.
De meister regelde alles mit sjtrange handj. Went ein kèndj neet ieferig genóg woor, wórt hem det op ein neet zachzinnige meneer dudelik gemaak. Hae kreeg dökker van wieds de “pechvogel” nao de kop gesjmete. Dit saort sjtóffe pupke moos den nao de meister trökgebrach waere óm de sjtraof in óntvangs te numme.
Ein henjig attribuut van de meister woor: get sjlaeg mit de roe: ein bösselke wiejetekskes. Väöl toegepas woor ouch: “de plak”, ein saort houtere laepel womit de lieërling zónger kómpassie op de knökkelkes wórt getummerd.
Toch laefde algemein ’t idee det ein gooj sjoaling (ouch veur maedjes), good woor veur de veuroetgank van ’t landj. Dit resulteerde oeteindelik mit ein ummer vanzelfsjpraekender sjoalbezeuk. Hiedoor kump ’t ouch det väöl awwe sjoalgeboewe datere oet de twieëde hèlf van de 19e ieëuw.
Veur dae tied woor ’t dökker eine ozelige toesjtandj in de sjoale. Zoa erg det artse in ‘t “Bouwbesluit 1880” dao ein alarmerend artikel euver sjreve. In det artikel sjtuit o.a.: “meer dan honderd kinderen in één klaslokaal is uit den boze”. Oeteindelik haet det besjloet gezörg det ein groate boewgolf van sjoale koom.
De regering wól ouch zès, later zeve sjoaljaore verplichte. Enorme discussies van awwers en euverheid höbbe de wèt op de lieërplich neet kónne taegehawte. Op 30 mieërt 1900 noom de Twieëde Kamer met 50 taege 49 sjtömme de nuje wèt op de lieërplich aan. De sjoalsjtried haw óngerhandj bekans einen ieëuw gedoerd. Óndanks de enorme taegesjtandj moos eder kèndj van 6 tot 12 jaor verplich nao sjoal.
Moogde de sjtaot de awwers zoamer dwinge hun kènjer nao sjoal te sjture?

“Het ouderlijk gezag zal door de leerplicht worden ondermijnd, nuttige bijverdiensten zullen verloren gaan en bovendien bij gebrek aan katholieke en protestantse scholen zullen veel kinderen naar een openbare school moeten. Wat voor schade zal de kinderziel niet kunnen oplopen als er een socialistische onderwijzer voor de klas zal staan die God noch gebod kent en de liefde voor het koningshuis ondermijnt!”

Mer de lènkse regering dach dao anges euver. Troelstra wól zelfs zoa wied gaon det alle kènjer op köste van ’t riek sjoalkleier en te aete krege.
In 1918 kreeg Nederlandj eine minister van óngerwies en is de sjoal neet mieë weg te dènke en veur jederein te bereike.
In 1920 kreeg het bezunjer óngerwies dezelfde rechte es ’t openbaar óngerwies. Dit beteikende det det noe ouch geldj van de euverheid kreeg. In gans Limburg wórte väöl katholieke sjoale opgerich. Bienao zónger oetzunjering ging men hie nao zoa ein bezunjere sjoal. En krege weer väöl religieuze lieërkrachte.
Ein bezunjer lesóngerdeil woor daodoor katechismus.’t Punt veur godsdienst woor zelfs baovenaan op ’t rapport vermeldj.
In ’t kènjersjpel zoog men det ouch trök. Mèske sjpele wórt in katholieke kringe populair. Men haopde zoa dökker kènjer te sjtrikke veur pater te waere. Veural in groate gezinne koom hieël döks eine priester veur. Det beteikende väöl aanzeen. In

de jaore 1950 goof ’t nog firma’s die complete setjes mit priesterkleier en kleine altaartjes mit alles d’r óm en d’r aan verkochte.
Mènnig jungske haet zien breurkes en zösterkes geduip, “in den echt verbonden” en communie oetgedeild.
Kirkbezeuk sjtóng zelfs ouch op ’t sjoalrapport. Det hawte weer allewiele mer veur gezeen. Anges zou gein miensj mieë sjlage veur de volgende klas.

Chris! Chris!
Moder waat is
Doe hóbs deze nach in bèd gepis
Woveur höbs doe det gedaon
Moder ich wós de pot neet sjtaon

Dao koom ich in ein hoes,
‘t Kawf loog in de weeg,
De hoon die sjtoade de bótter,
De kat die lekde de sjóttel,
De vlaermoes die kaerde ‘t hoes,
De zjwalge die droge de esje oet,
De vènke die vloge door ‘t veldj
En vertaerde dao hun geldj.

Merie! Merie! Wie geit ‘t mit Lowie?
Danke good! Hae zit op den aere
Hae is zich aan ‘t sjaere zèngentaere
Det zal mich get waere

Merie! Merie! Vriets doe mit Lowie?
Es ter klaor is mit sjaere
Den zitte weer same zèngentaere op den aere
Det koos waal get waere

Merie! Merie! Trouwts doe mit Lowie?
Zèngentaere!
Daag ... Nuujsjieërige prie

Sjtik in de gróndj
Viege vage borgenhóndj
Den hóndj woor in de zieë gesjprónge
‘t Water woor ‘m nao gezónge
Awd wief mit eine breef
Zaes doe det ich ’t leeg

Tieën póndj den hawve
De koe zal mörge kawve
Den haan zal op den tore sjtaon
De klokke zólle nao bieba gaon
Viva bastra
Kukendirk
Ein troan aaf

Leike lag ein eike
Op ‘t daak
Koekelaak

Lambaer Lambaer
Waat höbste gaer?
Eine babbelaer
Van Kaevelaer!

Ich en dich en doe, weer zeen aeve sjoe,
Wae van ós ‘t sjoeste is, det bös doe
(aaftèlversje)

De duvel woor aan ’t kroate sjrabbe
Hae wós neet wie hae ’t mets moos pakke
Hae sjneej zich in ziene doem
Det goof ein dikke proem
Van 10, 20, 30 …..100

Op eine Driekeuninge- aovend
Toen sjloog de bekker zien wief
Al mit eine Sjpaanse knöppel
Al baove op häör lief
De vrouw begoos te preutele
En sjeet eine pot vol keutele
De man begoos te kieve
En sjeet eine pot vol sjieve(!!)

De morgenstond
Jean Dewaide

Nao ein tiedje wakker gelaege te höbbe, kaom ich tot ’t besef:
Ich op…. aan…. aaf…. oet……. en op de fits! Nog veur hauf zös waor ich in ’t Hieëresjträötje. Sjemerig en mistig op eine mörge in de ieësjte vol waek van de zomermaondj juni. Door de tropische sjtortbuje van de veurige waek waor de gróndj euveral gans doordrenk. In de groate watersjpegels waore de buim in ’t bosj ouch ’t ungesjtebaove te zeen. ’t Vreug mörgekonzert van de veugel leek tot ein hoagtepuntj te zeen gekómme. Van wied waor hie en dao toch nog de koekoek te heuëre. ’t Zou neet lang mieë doere, dan zou langzamerhandj de vogelzank versjtómme.
De jóng veugel zeen oetgevlaoge en de auwe zeen in de ruzel gekómme. De koekoek haet zich dao gemaekelik van aaf gemaak, door anger veugel ’t werk te laote doon. Dan is dae rakker, es eine van de ieësjte, gauw weer vertrokke nao zudelik lenj.

Opèns! Door eine doorkiek, door de greunpartieje door, dao is zie te zeen…. Prachtig! Zie kleurde road, es of zie bloosde en zich geneerde, dat ich häör zoa trappeerde… Nog neet aangedaon, nog zónger glans of krans, groat, bloat en in ’t road:

de ZÓN

Eine groate bol in doorzichtige sjluiers, sjus baove de horizon. Gans gefascineerd waor ich door dat prachtige sjouwsjpel dat neet lang doerde. Gauw waor zie weer in eine zjweem van nevels verdwene. Duuster wolkepartieje sjlote ’t tafereel toen aaf.
In de wisselende decors van de natuur zeen in alle jaorgetieje ummer opnuuj prachtige taferele te zeen en te belaeve. Mer, me mót ‘r get veur euver höbbe. Wie vandaag: vreug opsjtaon. Veur de meiste luuj is dat neet besjaore.

De zón zeen opkómme. De zón: zie is de brón van alle laeve in de natuur. Zie geuf leech en wermte en zörgt veur greuj en bleuj, want:

In de lente wurt de kiem gelag,
veur wat ós in de zomer wurt gebrach
en mit wat ós in de herfs nog wurt gegaeve,
kóm v’r in de wèntjer weer door ’t laeve.

Noe weer wiejer op de fits, euver de Duitsje kantj door peul en pratsj. Pas op…. hie neet van de fits aaf! Door de lieëge mistigheid is gein minsj of anger laevend waeze te besjpääre. De luuj, die langs de berg in Schalbruch wone, zie sjlaope nog. Alles is in depe rös. Trök door ‘t Zösterder Brook, door waterpeul en euver hóbbelige waeg. Rechs van de waeg sjteit de maïs al 30 cm hoag, sjus wie seldaote, in ’t gelid. Ein gans veldj in’t water, es of ’t ries

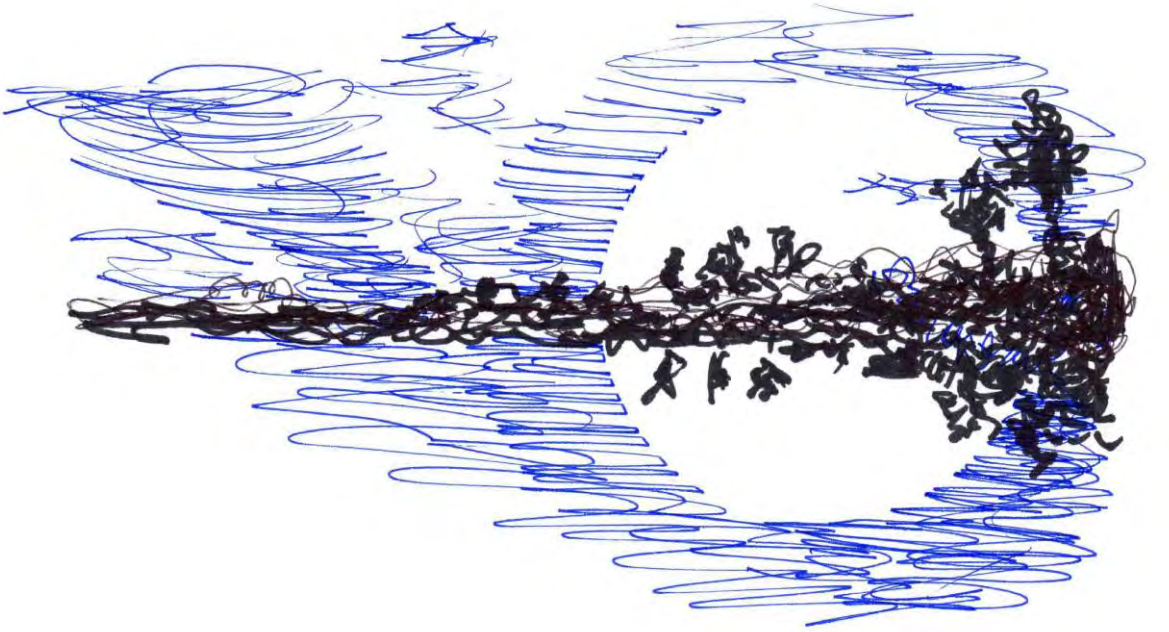

in eine sawah is. Lènks, sjus dao taege euver, ein groat veldj vol reste van de lètste late wèntjerprei, dae sjus nog gauw geougst is gewore. Twieë groate contraste: auwd en nuuj rake zich.

Eine sjäör in ‘t duuster wolkegerdien aan de oaskantj geuf eine glimp te zeen van de zón, die zich noe aan ’t aandoon is. Gauw sjuuf die gerdien hieël diskreet weer toe. De zón, zie is zich noe aan ’t opmake…… veur ein flinke buuj, zoadat ’t sjtrak weer kènt gaon sjpoake.
Dat belaof neet vääl goods veur daen daag…
Mer och: nao raege, sjient de zón opnuuj!

De morgenstond …….

VOLKSCULTUUR

Hae haet doeve op de zölder
Annie Schreuders-Derks

Waat is de beteikenis van de oetdrökking: “Hae haet doeve op de zölder”
Op broelofte waere witte doeve losgelaote. Ein broedspaar waat doeve en/of zjwalge zuut went zie oet de kirk kómme, of went die óm ’t hoes vlege op de broelofsdaag, zal vääl gelök in hoes kriege. Daovandaan duufkes op ein oetneuëdiging of op de broedskook.
Van eine souteneur zag men in de 17e ieëuw “Hij heeft duiven op zolder.”
“Duifje”woor al in de awdheid eine troetelnaam veur verleefde. Mer….men zag det ouch taege “veile meiskens.”
Veural de tortelduufkes höbbe beheuërlik naam gemaak op det terrein: *“De tortels zyn zoo dartel en zoo geil van aert, dat zy zelfs onnatuurlijke weelderigheden bedryven, wanneer zy mannen by mannen, vrouwen by vrouwen opgesloten zyn. De tortels munten uit in ’t werk der naejaeginge van wellust”.*
De onkuisheid wurt nog ummer oetgebeeld es ein vrouw mit ein doef in de handj, zie zit op eine bók.
Doevepare blieve ein laeve lank bieein. De zörg veur ’t breujdsel wurt door man en vrouw gedeild. Zie sjtaon bekènd es productieve veurtplantjers. Daodoor is ein doef symbool van vruchbaarheid.
Mit ’t hart van ein doef is ’t meugelik ieëuwige leefde en troew van diene geleefde te kriege.
Dao wurt waal gezag det tortelduufkes kwebbelieërs zeen en “onkuis”. Mer es ’t vruike widvrouw is gewore, zal zie zich noait mieë aan eine angere bènje.
Den heilige Basilius zag: “Volgt nu, o vrouwen, de tortelduif na en behoedt als zij het huwelijk.”

Besjeije
Loek Storken

Aaf en toe is ’t ein verademing óm nog èns eine besjeije minsj taenge te kómme. Ich bedoel dus dudelik besjeije, en neet gesjeije.
Veural esse nao dae Hollandse tillevisie kiks, den liek ’t waal of alle besjeije Hollenjers zeen oetgesjtórve. ’t Liek d’r allewiele waal op of de luuj d’r toe waere opgevoed óm ein groate moel te höbbe. Dae mit de grótste bek, dae kump ’t wiedste. Dae mit zien moelwerk de meiste luuj wèt aaf te vange en te euverbluffe, det is allewiele “de man”.
Esse eine moord gepleeg höbs, en doe höbs dao ein book euver gesjreve (of laote sjrieve), den moogse dao veur den tillevisie bie Pauw (noe zónger Witteman) reclaam veur kómme make. Want det is den al weer groat nuujts en doe wurs BBN’r, bekènde Nederlenjer. Nou, dao hoofse allewiele neet greuëtsj op te zeen, want dao löp mich get tuug bie.
Ich num det ummer: de terreur van de groate waffel.
Zoa mósse dich in ’t boetelandj deks sjame óm te zègke desse einen Hollenjer bès, es die zich dao weer èns flink misdrage höbbe, zoawie lèts ouch weer die zoagenaamde Feijenoord”supporters” in Roame, die ANIMALI OLANDESI (Hollandse beesten).
Vreuger haw einen Hollenjer det ”veursjneppetige” in doorsjnee mieë es de meiste Limburgers. Noe gaon d’r ouch in Limburg al sjtömme op in de gezèt, det veural ouch de Limburgse sjtudent mieë van ziene Jan mót make, mieë van zich aaf mót kalle, mieë ónger zich oet mót zeen en ouch mót gaon mitbluffe mit de groate massa. Want den krisse zoagenaamp sjneller ein dikke baan, gawwer ein dik salaris, moogse gawwer mit de “groate jónges” mitgraaje, enz., enz.
Zouwe ze noe werkelik meine det eine mit ei bietje versjtandj in det höt dao neet al hieël gaw doorhaer prik? Esse eine gooie zeuke op ein advertentie zeuke ze toch volges mich de gesjikste, de sjlumste, de fatsoenlikste, de betroewbaarste, en neet dae mit de grótste bek. Zoa woor det vreuger teminste.
Bie det fatsoenlikste, dao höb ich allewiele bie sommige groate bedrieve en insjtèllinge waal èns mien twiefels. Die zeuke dèks ouch eine gladjanus, mer woróm zouwe ze det neet ieërlik d’r bie zègke? Drie maol raoje, mer ich dènk det eine kieër veur uch genóg is.
Esse zelf neet betroewbaar bès, den zeukse vanzelf ouch dergelike figure óm dich haer.
En det is dus de lètste tieën jaor (of langer) euveral gebeurd wo vanalles fout is gegange en wo fraude is gewaes. Wat fraude betref haet Italië mit ziene Maffia ummer de naam gehad, mer haet ós landj de lètsten tied waal eine groate inhaolsjlaag gemaak. En op ’t Pruusjes duit Volkswagen ouch al flink mit.
’t Wurt tied det door die bedrieve en insjtèllinge weer èns flink de graove beustel geit, en daonao nog èns de fiene kamp. En det doon die neet zelf.
Zoalang det neet van baove en van boeten aaf gebeurt, en de versjtenjige en besjeije luuj neet mieë aan de bak kómme, blif ’t dweile mit de kraan aope, en krisse d’r noait mieë eine gooie van. Ieërlikheid doert ’t langst, mer fraude doert al vääl langer.

’t Is daoróm dèks ein weldaad esse nog èns einen ech besjeie minsj taenge kumps.
Daoróm moogse d’r ouch gerös greuëtsj op zeen desse mer eine besjeie, besjaafde Limburger bès zónger groate moel, dae neet euveral mit ziene groate sjnebbel veuraan sjtuit en euveral vertèlt of meint te mótte laote blieke det hae ’t waal ’t bèste wèt. En det de res van de waereld, det det mer dóm kleuëtjes zeen.
Dao kik eine mit ei bietje versjtandj en geveul waal gaw doorhaer.
Toch zeen d’r ouch Hollenjers gewaes die detzelfde geveul hawwe, mer ’t liek d’r ummer mieë op det die aan ’t oetsjterve zeen. Loester of laes mer èns :

Heb mij lief, gelijk ik ben

Ik zou tot al mijn vrienden willen gaan
– Ook wel tot hen, die niet mijn vrienden zijn –
En vragen: Heb mij lief, gelijk ik ben
En stel aan mij geen eischen. Zie, ik kan
Niet onderhoudend praten, niet gevat
Of geestig zijn, en niet vertrouwelijk
Vertellen van mij zelf of van mijn ziel....
Wat zouden we ons vermoeien voor elkaar?
Laat mij maar zwijgend naast u zitten, stil
Verdiept in eigen werk, eigen gedachten.
Of – als gij praten wilt – spreekt gij tot mij.
Ik zal wel luistren, als gij vriendelijk
Met lichten kout mij onderhouden wilt,
Wel lachen om de grappen, die ge zegt,
Wel ernstig kijken als ge hoog, of diep,
Of ijdel praat van al te diepe dingen....
Maar, als ik dan zoo zwijgend zit, en luister
Naar uw gesprek – of naar het klokgetik –
Of ’k laat de stilte ruischen om ons heen,
– Die ruischt zo prettig, als de menschen zwijgen –
Als ’k mij dan blij in uw nabijheid voel,
Dan zou ik willen vragen, en de stilte
– Of na ons gesprek – verbreken met mijn vraag:
“Zeg, zijt ge ook blij, dat ik naast u zit?”
Spraakt ge dan “Ja”, dan zei ik zacht: “Ik ook” ...
En dat was alles, wat ik weten wou
En al, wat gij van mij behoeft te weten.

Jacqueline van der Waals (1868-1922)
uit: Nieuwe verzen (1909)

Typisch dus gein mevrouw die in dezen tied häör hieële “hebbe en houwe” op Facebook zou zètte, zoawie det allewiele door väöl luuj gebeurd.
Haopelik zeen die besjeie Hollenjers toch nog neet aan ’t oetsjterve, mer laote die weer èns get mieë van zich heuëre, want 1909 is alhieël lang geleje!

NATUUR

Mei- juni- en julikever

Jan Smeets

De mei- juni- en julikever behoren tot de familie van de bladsprietkevers waar ook de mestkevers bij horen en danken hun Nederlandse naam aan de maand waarin ze voorkomen. De meikever is de bekendste van de drie. Hij komt in véél kleinere aantallen voor dan in de vijftiger jaren van de vorige eeuw. In sommige jaren was er zelfs sprake van een meikeverplaag die grote blijvende schade aanbracht aan de oogst. Na de komst van insecticiden is de kever veel zeldzamer geworden. Na de negentiger jaren is er weer sprake van enig herstel.

Meikever

Uit mijn jeugdjaren herinner ik me nog dat op warme zomeravonden zwermen meikevers boven de bomen vlogen in het licht van straatlantaarns. De kevers werden door dit licht aangetrokken en raakten daardoor verward. In de bomen landen lukte vaak niet en vele vielen naar beneden. Normaal navigeren de meikevers op maanlicht dat van een vast punt afkomstig is. Doordat het licht constant uit dezelfde richting komt, kan de kever in een rechte lijn vliegen. Als de kever echter langs het licht van een straatlantaarn vliegt, verandert de positie van de lichtbron ten opzichte van de kever, waardoor het diertje blijft rondcirkelen om het lamplicht. Dit rondcirkelen, trekt echter ook vleermuizen aan die de kevers uit de lucht plukken. Ook overdag zijn de kevers niet veilig. Menige kever verdwijnt in een vogelbek. De meikever voedt zich met blad van bomen. De voorkeur gaat uit naar de bladeren van de beuk, haagbeuk en zomereik.

De larve (engerling) van de meikever is berucht om zijn vraatzucht aan gewassen en graswortels. Boeren en tuinders hebben dan ook een hekel aan deze beestjes. De engerlingen die in de grond leven zijn als ze drie/vier jaar oud zijn bijna zo dik als een pink. De engerling wordt door allerlei dieren gegeten zoals vogels, egels, mollen, wilde zwijnen en dassen. Roeken, kraaien en kauwtjes zijn verzot op engerlingen. Op weilanden en speelveldjes ziet het vaak zwart van deze kraaiachtigen die met hun stevige snavel de engerlingen uit de graswortels weten te halen.

De meikever is kastanjebruin van kleur met zwarte kop en borst en witte vlekken op de zijkanten van het achterlijf. De dekschilden zijn voorzien van fijne korte witte haartjes. Een goed kenmerk is de achterlijfspunt.

Onderstaande grafiek toont de aantallen meikevers in Limburg periode 2005-2016.

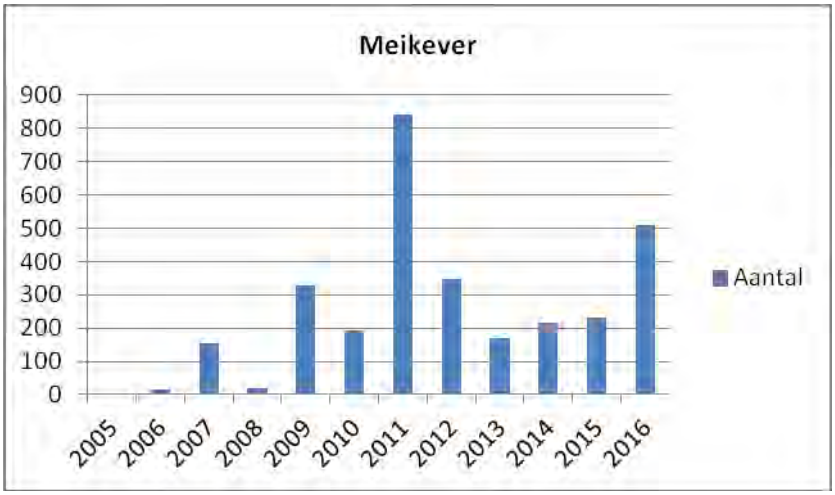

Junikever

De junikever lijkt op de meikever maar is kleiner. Hij is lichtbruin van kleur, heeft geelbruine beharing, geen witte vlekken op het achterlijf en geen achterlijfspunt. Het halsschild heeft dezelfde kleur als het bruin van de dekschilden. In tegenstelling tot de meikever vliegt de junikever niet in duisternis.

De grafiek geeft aan de aantallen junikevers in Limburg periode 2005-2016.

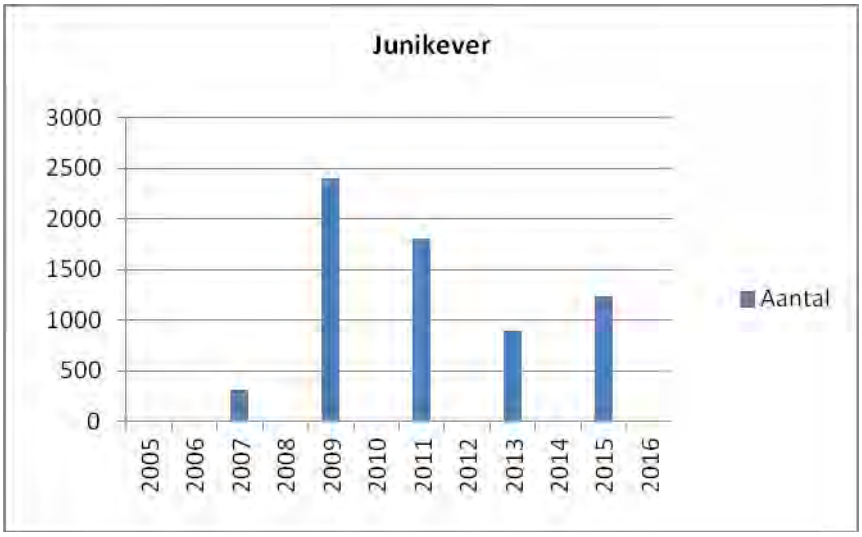

Julikever

De julikever is groter dan de meikever, hij is zwart/bruin van kleur met geel/witte vlekken en over het gehele lichaam gelig ruig behaard. Hij komt in Nederland alleen voor in dennenbossen aan de Noordzeekust waar hij zich voedt met dennennaalden. De kever is overdag niet actief. Hij is verreweg het zeldzaamst van de drie en minder bekend. In Limburg zeer zeldzaam, 1x waargenomen in Meersen in 2015.

De grafiek geeft aan de aantallen in Noord- en Zuidholland en Zeeland in periode 2005-2016.

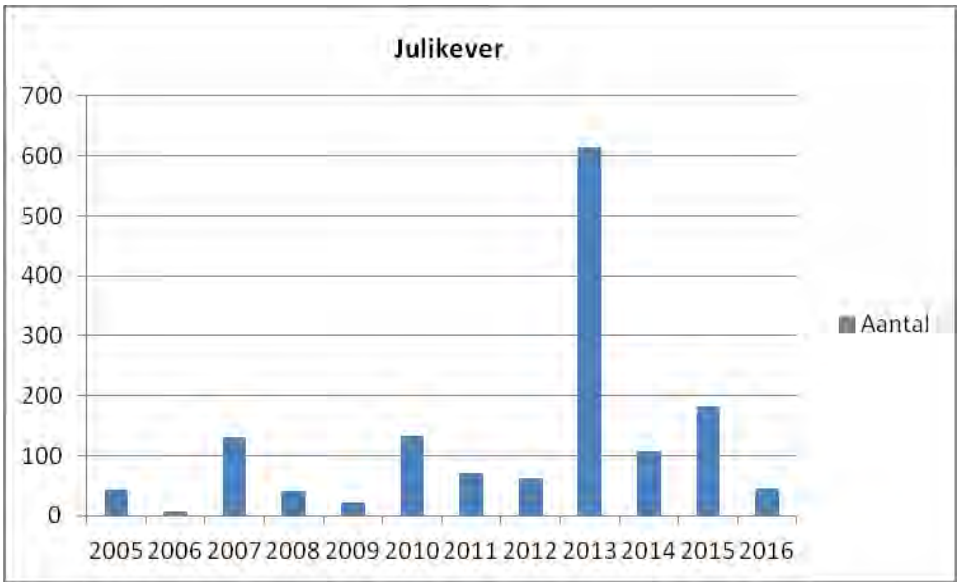

Literatuur:
Foto's Soortenbank
Vogelarchief Limburg

Jan Smeets, Jozefstraat 15, 6114EG Susteren
jan-smeets@ziggo.nl

GEDICHTE

Róndjsjtruine
Ad van Mierlo

’t Leefs wil ich
de gebaande paje
van mien gedachte verlaote,
zoamer get sjtruine
door nuuj en ónbekènde sjtraote
en mich verwónjere
euver waat ich taege kóm.
En es ’t mót
dènk ich zelfs ein sjträötje óm,
altied op zeuk
nao waat ich neet vènje kèn.
Terwiel ich d’r ouch gein idee van höb
wo ich bang veur bèn.
Toch zit ich neet
op ein doad sjpaor
en dènk
det ich ’t oajt taege zal kómme.
Ich mein dit
al jaor nao jaor
en allein die gedachte
is toch sjoan mitgenómme.

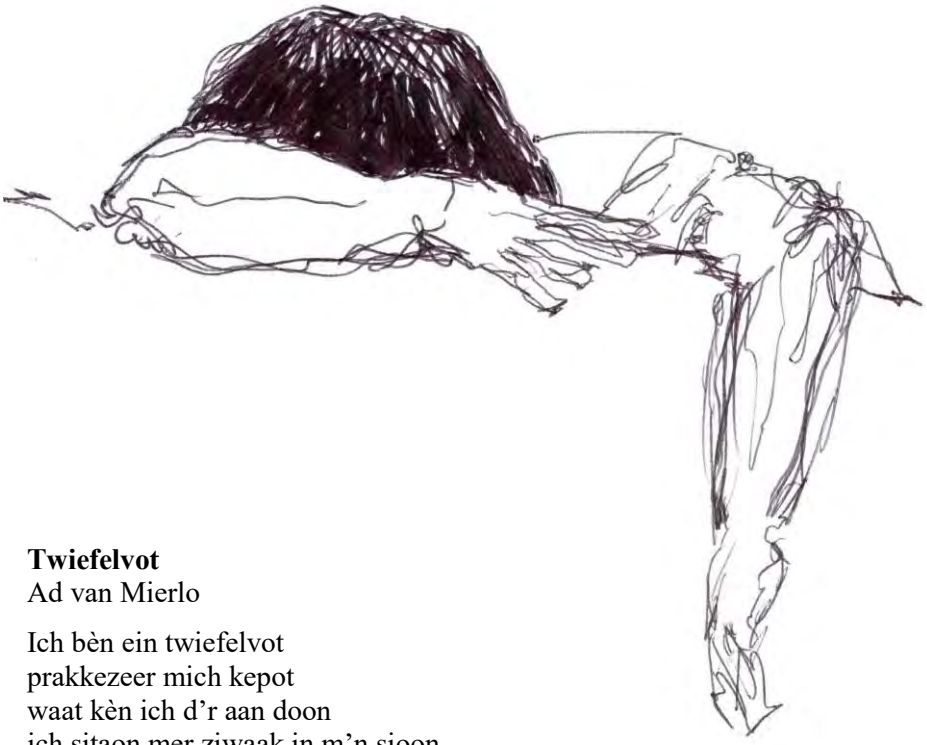

Twiefelvot
Ad van Mierlo

Ich bèn ein twiefelvot
prakkezeer mich kepot
waat kèn ich d'r aan doon
ich sjtaon mer zjwaak in m'n sjoon,
leep te lang bie eine psychiater
waat bleef… eine groate kater.
Nemes dae mich ech begrip
me vuntj mich nogal verknip.
Wie ich oet dae cirkel wól kómme
en get väöl pille haw genómme,
höbbe ze mich zoamer opgesjlaote,
mien zörg aan angere eurvergelaote.
Ich zit noe al jaore te wachte
tèl de lang daag en de lang nachte,
woveur det wèt eigelijk nemes
en blif de vraog: bèn ich waal emes?
Nemes dae mich antjwoord wilt gaeve
ich bèn bang gewore veur dit laeve,
ich wil wied weg, leefs veurgood
mer es twiefelvot
óntbruk mich daoveur de mood.

D(r)ènktank “Hieëre van ’t Hieëresjträötje”

Loek Storken

W’r höbbe in baovegeneump filosofies wanjelclubke de meiste waereldprobleme al meerdere kieëre nao veure gebrach, en mènnige hersepan haet óngerwaeg nao de ein of anger “uitspanning in ’t groen” ouch al hieël get te verdoere gehad. D’r höbbe d’r al einen houp “haorsjeurkes” opgeloupe, d’r zeen d’r ouch al bie die zeen bekans alle haore kwiet. De angere höbbe van al det gedènks ouch al eine beheuërlike poes gries haor gekrege. De wilj haore zeen w’r trouwes allemaol al lang kwiet. En ’t veurdeil van eine kale kop is, desse neet mieë mit de henj in ’t haor kèns zitte en dus ouch neet hoofs te zitte.

Wie lèts op einen heiten daag de zón ouch nog wie eine gek sjeen op die aw hersepenkes bie al det dènkwerk, toen hawwe t’rs toch waal ei paar ein twieëde-graods verbranjing opgeloupe, ze hawwe de herses versnirk. Neet det det vääl oetmaak. Wo neet vääl zit, kan ouch neet vääl versjnirke.

Mer weer zeen d’r toch vriewaal altied waal weer oetgekómme (oet die oetspanning). Weer zeen d’r ouch zoa langsamerhandj achter gekómme det die jónges in Den Haag d’r net zoa min oetkómme es die jónges in Brussel En die in Londen al gaaroet neet. En den zouwe weer euveral ein oplossing veur mótte höbbe! Nao einen hieëleboel kal en vääl drank zeen w’r d’r oet. Weer zeen tót dezelfde conclusie gekómme es die in Den Haag. Allein die zègke ’t neet helop, en weer kómme d’r ieërlik veur oet: D’r is gein probleem zoa groat, of doe kèns d’r waal ómhaer. En esse d’r neet ómhaer kèns, den kènse ’t nog altied veur dich oet sjuve. Es de coalitie mer in sjtandj blif. En net wie die zörge weer dao friedes noe ouch waal ummer veur. Elke vriedig “vóchtige” coalitie-vergadering.

’t Is natuurlik waal ouch zoa: Esse vandaag de kop in ’t zandj sjtuks, bèsse mörge mit de tenj aan ’t knarse. Mer ómdet de meiste van ós toch ein gebit höbbe, is det bie ós allemaol mer hawf zoa erg. Dao zitte die aw knakkers en knarsers neet mieë zoa mit.

En net wie die jónges van Europa aafwisselend vergadere in Brussel en in Sjtraatsburg, zoa verzamele weer aafwisselend bie Gasterie Huizinga (A1 = Alois 1), oppe Nuujsjtadt in de Piep, in Koffiehoes Den Iezerebosch of aan de Bagger, cq. Hommelheide. Ei paar anger “vergader”lokale of “sjoeladresse” zeen intösje aafgevalle vanwaege transportmoeilikhede, sjloetingstieje en/of te groate transportkoste. Zoa zouwe die jónges van Brussel Straatsburg eigelik ouch al lang aafgesjaf mótte höbbe.

Die door ós aafgesjafte pleisterplaatse waere allein nog aaf en toe èns aangedaon, es ’t heimwee daohaer bie sommige te groat wurt en det dus weer èns de kop op sjtuk.

Geer mót noe waal neet gaon dènke, det weer eigewies zeen. Weer zeen allein einen daag awwer, en ós maneer van dènke is geweun vääl baeter. En weer goaje ouch neet mit módder, want es aw rotte weite w’r mer al te good det w’r den “terrein” verleze. En weer zeen ouch neet negatief, want negativiteit is wie eine kapotte bandj. En es eigenieëre van eine lektrische fits wèt nemes baeter es weer desse mit eine kapotte bandj nurges kumps.

Ein van de dènger die w'r 't ieëste zouwe wille aafsjaffe, is 't wirke. Weer höbbe, wie w'r nog wirkde, allemaol gemerk det de ieëste vief daag nao 't weekend 't beroerdste zeen. Daonao geit 't waal weer. Wie w'r mit wirke gesjtop zeen, is ouch 't allerieëste wat w'r gedaon höbbe: dae vriedig bie 't weekend d'rbie pakke. En det beveel al drek bie den ieëste kieër.
't Twieëde veursjtèl wat w'r dus zouwe wille doon, is: veur ALLE luuj 't weekend mit einen daag oetbreije, m.a.w. dus de vriedig d'rbie pakke. Ich geluif neet det w'r hiemit bie väöl luuj op taengesjtandj zouwe sjtoate. Es dae vriedig neet zoa good oet zou kómme, kan 't in geval van noad ouch nog de maondig zeen. Of de vriedig én de maondig. Dit zou volges ós ouch 't werkloosheidsprobleem al veur ein sjtök oet de waereld helpe. En ouch de probleme in de horeca.
't Derde veursjtèl is: 't wirke aan de kranke euver te laote. Jao, want wirke is gezóndj en maak gezóndj, loze w'r urges. Wirke is good veur dich. Of dae wat det sjreef zelf hel wirkde, sjreef d'r neet d'rbie.
Toch kump d'r aan al det gedènks niks oet. W'r höbbe t'rs ei paar d'rbie, die dènke zoa väöl, die probere nog te dènke en te kalle es d'n alcoholsjpegel det al gaar neet mieë toelieët. Zoa haw eine get gelaeze euver 't dènke van Guido Gezelle:
"Denkt aleer gij doende zijt,
al doende denkt dan nog".
Dit principe passe weer altied toe in de cafee. En wie zjwaorder de pint, wie zjwaorder det gedach wurt. Woróm meint g'r det weer èns gaer eine pittige Trappis drènke?

Noe meinde dae goje jóng det dae Gezelle, det det hiej eine van Toon “van de Gazel” (van de vreugere sjilderswinkel) woor, en wie w’r hem vertèlde det det eine Belsje pater woor, zag dae: “Jao, daen hieër haet good kalle. Dae drunk zich ’s mörges al zien ieëste wienke, en den haet dae de sjich al d’r op zitte. Den haet dae tied zat óm te dènke. Mer weer höbbe den al mótte sjtofzuige. En die gedachte diese daobie kris, det sjut ouch neet ech op. Dao wurse ouch neet ech bliej van. Dao wurt ouch allein de mam blie van”.
Geer zeet al, weer höbbe altied mótte dènke mit hindernisse, en mit hindernisse en get taengesjlaag, zoa waere de echte dènkers gebaore, of zouwe ’t neet toch de echte drènkers zeen?
Zoa koom ouch ter sjpraoke: ’t gekweek vleisj. Allerlei argumènte en veur- en naodeile kome op de taofel. Den eine vónj ’t mer niks, den angere zoog d’r toch waal get in.
“Jao”, zaet eine. ”Oet aete is volges mich den gaar neet mieë leuk. Doe zaes den taenge daen ober: Doot mich mer eine gebreide biefsjtök!“
„Jao, mer thoes aete is den waal henjig, want doe kèns dich dae biefsjtök precies zoa groat breije esse zelf wils!”
D’r haw ouch eine gelaeze det ’t euver ei paar jaor meugelik zou zeen, desse dich eine nuje kop zous kènne aansjaffe. “Jao”, zaet eine. “Den haop ich veur uch waal det die zich daomit sjpoje, want veur de meiste van uch is det waal hieël hel neuëdig en wurt det hoag tied”. Jao, dao kooste w’r ’t den waal weer mit doon. D’r wurt zich neet allein letterlik, mer ouch figuurlik aaf en toe eine flinke “ingesjöt”.
Toen eine van die “dènkers” weer èns eine raren truc haw oetgehaold, zaet eine taenge dem: “Doe bès mich toch ein sjtóm un. Wie kènse noe zoa get sjtóms doon?” “Jóng”, woor ’t antjwoord. “Ich bèn gaar neet zoa dóm. Ich kan allein hieël good toneelsjpele”.
Einen angere kieër weer hawwe ze ’t euver de lóchverontreiniging en den oetsjtoat van de industrie. Eine haw bliekbaar neet zoa good opgelet.”Ich woor get laat vanmörge”, zag d’r. “Ich haw ouch geinen oetsjtoat vanmörge. Hae wool neet rótsje! En toen höb ich mit gaasgaeve mer ei krepke biegezat”. Jao, es me einen daag awwer is, den rótsj neet mieë alles wie ’t oait gerótsj haet.
Daezelfde jóng haet de garaasj vol mit bek laeg beerflesjkes sjtaon. ’t Sjónste waat hem zou kènne euverkómme, zou zeen: eine ganse maondj vrie drènke. Óm det te verwezenlike is d’r noe al maonje laeg flesjkes aan ’t beware. Hae haet noe de laeg bek al achter taenge de garaasj gesjtapeld.
En volges mich is hae neet den ènnigste in ós landj dae zichzelf get wiesmaak.
Eine vertèlde nog det d’r thoes get heibel in de tent woor gewaes. Bie de meiste van ós wanjeljónges is ’t thoes ein tamelik doorsjnee hoeshawte. Mer ja, aaf en toe den geit zoa lènks en rechs natuurlik waal èns get mis. Den geit ‘t “rund”, den is vuur in ’t daak. „Jao“, zag de jóng, „op ei gegaeve moment dach ich: De waereld is ei gekkenhoes, en dit hie is ’t hoofkentoar!”
Kiek, en den mót zó’ne jóng natuurlik waal èns get opgevange waere. En det doon w’r den friedes.

Het lege Papenmunster

Wil Schulpen

Het Papenmunster vond ik voor het eerst[3] vermeld in een boek van anderhalve eeuw geleden van de hand van Jos Habets[4]. Habets is de eerste historicus die niet alleen naar de geschiedenis van de abdij Susteren kijkt, maar ook iets onderzoekt van de geschiedenis van het andere Susteren. Binnen dat laatste kader heeft hij het over de parochiekerk van de Susterense gemeenschap. Hij zegt dat deze doorgaans het Papenmunster werd genoemd. Aangezien hij op lijsten van parochiekerken[5] zag dat de parochiekerk te Susteren Papenmunster werd genoemd, kan men dit wel goed navoelen. Temeer daar in vergelijkbare situaties zoals te Maastricht en Thorn ook een parochiekerk naast de abdij- of stiftskerk stond. Daarbij zal hij ongetwijfeld in de woonkern Susteren de oudste woonkern van het rechtsgebied of kerspel Susteren gezien hebben. Voor Habets was deze conclusie verdedigbaar.

Met deze reconstructie ging Jos Habets verder. Hij had de 'historische zekerheid' dat de patroonheilige van de Susterense abdijkerk vóór 1800 Salvator was. In de tijd echter dat hij zijn bevindingen over Susteren publiceerde, stond de kerk echter niet onder het patronaat van Salvator, maar onder dat van Amelberga, de eerste abdis van Susteren. De pastoor van Susteren heeft naar alle waarschijnlijkheid de bisschop van Roermond ingelicht over de Susterense situatie. Dit in het kader van de overheveling van Susteren van het bisdom Luik naar het bisdom Roermond. Dit laatste was nodig omdat België en Nederland twee afzonderlijke landen waren geworden.

De pastoor schreef in of rond 1863 dat hij ervan uitging dat de oude abdijkerk aan Salvator toegewijd was, maar de mensen in Susteren beweerden dat Amelberga de patroonheilige was. Dit had hij ook in een oude missaal gevonden. Dat men van hoger hand kennelijk hiermee had vastgesteld dat Amelberga de patroonheilige was, kon Habets niet naast zich neer leggen. Hij moest dus een verklaring zoeken dat de kerk aan Amelberga en een eeuw eerder aan Salvator gewijd was. Ook nu weer is het moeilijk om Habets iets kwalijk te nemen. Hij constateerde – overigens volledig terecht – dat in oude documenten de kerk zeer vaak Salvatorkerk werd genoemd.

Terug redenerend vanuit onze tijd stond Habets voor het dilemma: Ofwel – geheel in lijn van de kerkelijke traditie dat een patroonheilige *nooit* veranderd – was de patroonheilige óók ten tijde dat de kerk nog als abdij- of stiftskerk in gebruik was Amelberga en waren de honderden vermeldingen uit die tijd van Salvator onjuist. Ofwel - tegen de kerkelijke traditie in – was de patroonheilige van de kerk wel veranderd!

Welke afwegingen Habets gemaakt heeft, blijft voor ons onbekend. We kunnen wel constateren dat hij de werkelijkheid van zijn tijd 'aanpaste' aan het historisch beeld dat hij zich gevormd had en niet dat hij het historisch beeld 'aanpaste' aan de werkelijkheid waarin hij leefde. Hij is hiermee ongetwijfeld niet de enige in de

[3] In de historische literatuur en lectuur.

[4] Jos Habets, Bijdragen tot de geschiedenis van de voormalige stad Susteren en van de adellijke vrouwenabdij St. Salvator aldaar, pag. 489

[5] Het is iets genuanceerder, ook hulpkerken konden er op staan. Maar in deze samenhang is dat onderscheid onbelangrijk.

historische wereld, die de in mijn ogen onjuiste keuze maakte. Zo kwam een van de grondleggers van de Limburgse geschiedkunde tot de zienswijze dat de huidige parochiekerk de patroonheilige van de voormalige parochiekerk of Papenmunster had overgenomen. Amelberga was oorspronkelijk de patroonheilige van het Papenmunster!
Daarmee heeft Jos Habets een moeilijk te bestrijden zaadje gelegd. De zienswijze speelt nog steeds een belangrijke rol in de formulering van het historisch verhaal van Susteren. Er zijn inmiddels minstens twee zienswijzen ontwikkeld die het verhaal van Habets onwaarschijnlijk maken. Ze zijn geformuleerd door pater Wil Peters, inmiddels overleden, maar afkomstig uit Susteren en Guus Janssen, erkend streekhistoricus en ook bekend van in leesbare vorm gieten van oude geschriften. Ook wat het parochiegebeuren betreft heeft deze classicus uit Sittard, oorspronkelijk van Papenhoven-Grevenbicht zijn sporen verdient.
Pater Peters baseerde zijn zienswijze op een gegeven dat Habets onbekend was, namelijk: in de middeleeuwen had het Papenmunster buiten de stadsmuren van Susteren gelegen. Waarmee deze de middeleeuwse parochiekerk buiten het stadje plaatste. Wél meende hij dat de nieuwe parochiekerk naast de stiftskerk toch nog Papenmunster werd genoemd.
Guus Janssen ging in discussie met pater Peters en gaf de situatie weer van de parochiekerk, welke naast de abdijkerk gebouwd werd. De visie van Guus Janssen kan ik alleen maar onderschrijven. Guus zegt dat de patroonheilige van de parochiekerk Maria is, dat het een vijftiende eeuws kerkje was en dat het nooit Papenmunster is genoemd. Dat het inderdaad een vijftiende eeuws kerkje was, blijkt wel uit een drietal aanwijzingen: de bouwactiviteiten aan de abdijkerk (herbouw zuidertoren, gotische sacristie, deur in zuidelijke kruisbeuk), de Mariaklok uit 1434 en het scheiden van het Maria-St. Jorisaltaar
Over het Papenmunster als parochiekerk laat Guus zich niet duidelijk uit. Hij beperkt zich tot de opmerking dat het Papenmunster mogelijk de parochiekerk was vóór de stadswording van Susteren, derde kwart dertiende eeuw. Hij houdt ook de optie open dat het een soort hulpkerk binnen de parochie Susteren is geweest.
Wanneer we in dit verhaal over Papenmunster spreken zonder enige toevoeging (bijvoorbeeld kerkelijk ambt, beneficie), dan bedoelen we een gebouw of een complex dat buiten de stadsmuren van Susteren was gelegen en dat rond het einde van de middeleeuwen verdwenen, afgebroken is.
Aangezien de naam veel zegt over de oudste functie van het munster, kunnen we niet anders dan aannemen dat het teruggaat op een kloosternederzetting van papen. Een paap in de vroege middeleeuwen zal een soort priester zijn geweest, die enerzijds werkzaamheden als parochiegeestelijke verrichten, maar ook kloosterling was. Denk hierbij aan grote bisschoppen als Amandus, Remacles, Lambertus, Willibrordus, maar ook de in Susteren begraven Albericus en Gregorius.
Inmiddels mag wel duidelijk zijn, dat we in Susteren met een leeg klooster zitten. Immers Willibrord en de zijnen zaten elders en ook Amelberga en haar medenonnen bewoonden het Papenmunster niet. Wie woonde er dan wel? Men zal toch niet een klooster gebouwd hebben om leeg te laten staan? Of moeten we ons toch aansluiten bij de zienswijze van pater Wil Peters? Wordt vervolgd

HISTORIE

Schepenbank en gemeente Susteren
Gerrit Houben

Over de schepenbank en gemeente Susteren tijdens het ancien régime heeft Wil Schulpen al in 2002 een verhaal geschreven. Tijdens mijn opzoekingen in de kerkregisters van Susteren heb ik aantekeningen bijgehouden over o.a. de magistraat van Susteren. Hieruit is de onderstaande lijst met schepenen en bestuurders samengesteld. De bewaard gebleven kerkregisters vertonen meerdere hiaten en beginnen in 1633 zodat deze lijst ook in dat jaar start. Deze lijst vormt een aanvulling op de publicatie van Wil Schulpen in de Heemklank.

Omstreeks het jaar 1000 waren er al schepenbanken die in de open lucht vergaderden. Op het Limburgse platteland treden ze in de 13e eeuw voor het eerst in overgebleven akten naar voren. De schepenbank was een rechterlijke instelling en heeft als rechtscollege gefunctioneerd vanaf de middeleeuwen tot de Franse Tijd. Ze sprak recht bij burgerlijke geschillen en bij vergrijpen en misdrijven; overdrachten werden pas geldig na het passeren en registreren bij de schepenbank. Ook werden er delingen van erfenissen en testamenten vastgelegd. Een volle schepenbank telde bijna altijd een oneven aantal schepenen; bij kleinere schepenbanken, zoals Susteren, meestal zeven.
Het hertogdom Gulik was einde 16e eeuw verdeeld in 26 bestuurlijke eenheden, ambten genoemd. Het bestuurlijk centrum was in Düsseldorf gevestigd. Susteren ressorteerde onder het ambt Born. Aan het hoofd van het ambt Born stond de ambtman die op kasteel Grasbroek woonde. Voor de rechtspraak werd hij bijgestaan door de scholtissen. Naast de ambtman stond de rentmeester. Binnen een ambt waren er meerdere (stadjes of) gemeenten en schepenbanken. In het midden van de 16e eeuw werden in het ambt Born enkele schepenbanken samengevoegd waardoor de banken Born, Sittard en Susteren overbleven. Onder de bank Susteren ressorteerden Susteren-dorp, Veurth, Heide, Dieteren, Baakhoven en Gebroek; het adellijke vrouwenstift viel er niet onder. De bank Sittard was het hoofdgerecht voor het ambt Born. Indien b.v. de bank Susteren niet tot een vonnis kon komen dan kon ze naar Sittard gaan om over het recht beleerd te worden. Het was dus geen hoger beroep van partijen maar een bijstand voor lager opgeleide schepenen/rechters.
De **scholtis** was de voorzitter van de schepenbank. Hij arresteerde verdachten, fungeerde bij strafzaken als aanklager en eiser en zorgde mede voor de uitvoering van vonnissen.
De scholtis werd bijgestaan door de **gerichtsbode**. Deze dagvaardde partijen, informeerde schepenen over extra vergaderingen, deed aankondigingen en verrichtte veldwachterswerk, o.a. arrestaties samen met de scholtis. Bij eed had hij zich verplicht om alle hem bekende vergrijpen binnen zijn jurisdictie te melden aan de scholtis.
Schepenen werden benoemd uit de ingezetenen en stonden in aanzien. Ze werden in principe benoemd voor het leven. Een benoeming tot schepen mocht niet worden geweigerd. Resigneren, b.v. omwille van hoge leeftijd of lichamelijke zwakte, was mogelijk na het inwilligen van een daartoe gedaan verzoek tot afstand van het ambt. Ze legden de schepeneed af in handen van de ambtman/drost. Ze moesten redelijk en verstandig zijn, van wettige geboorte en religieus zijn. Ook moesten ze ervaren

zijn in lezen en schrijven. In de steden was meestal een licentiaat in de rechten vereist. Voor kleinere banken kon men niet zo streng zijn, wel was enige kennis van Latijn en gewoonterecht gewenst. Ook mochten er geen andere schepenen met bloed-/aanverwantschap in de eerste graad (vader, zoon, schoonvader of schoonzoon) in de schepenbank zitten. Bij tweede graad kon dispensatie worden verleend. Ook moesten ze gegoed zijn, dus over eigen grondbezit beschikken. Meestal kwam dat doordat ze hadden geërfd; ouders en/of schoonouders waren dan al overleden. De oudste in functie van de schepenen werd stadhouder genoemd en nam bij afwezigheid van de scholtis het voorzitterschap waar.
De **gerichtsschrijver** was naast de scholtis de meest ontwikkelde persoon bij de schepenbank, hij moest kennis hebben van rechtstaal en rechtswezen en verder naast de landstaal het Frans en Latijn beheersen. Hij verrichtte het meeste werk voor de schepenbank en zijn vast inkomen was ongeveer het dubbele van dat van de scholtis. Hij stelde protocollen op, schreef afschriften en hield registers met b.v. overdrachten en testamenten bij. Als officiële bestuurs- en gerechtstaal werd in 1553 voor het Gulikse territorium het Hoogduits verordend.
Een van de schepenen was **gerichtsburgemeester**, ook wel raadsburgemeester genoemd. Deze werd slechts voor korte tijd benoemd, meestal voor een jaar. De gerichtsburgemeester vormde samen met de raadsverwanten het gemeentebestuur. Het gemeentebestuur beheerde de gemene gronden, onderhield wegen, waterlopen en vestingwerken en inde de schat (belasting) voor de landsheer. Ook regelde het gemeentebestuur het onderwijs, het zorgde voor een leslokaal en stelde een onderwijzer aan. De gemeente werd gevormd door de geërfden, dit waren de bezitters van gronden en ander vastgoed.
Raadsverwanten, ook wel gezworenen genoemd, werden slechts voor korte tijd benoemd, meestal voor een jaar. Hun aantal was beperkt; in Susteren misschien 2 of 3.
Verder was er nog een **peijburgemeester**; ook deze had een ambtstermijn van een jaar, na afloop van dat jaar moest hij verantwoording afleggen over de stadsfinanciën. De gemeenterekeningen liepen van 1 oktober tot 1 oktober. De functie peijburgemeester stond in lager aanzien dan de functie gerichtsburgemeester.
Na de Franse Revolutie en de verovering van onze gebieden in 1794 is de magistraat en het rechtswezen hervormd en hield de schepenbank op te bestaan.

In de onderstaande lijst heb ik zoveel mogelijk de Latijnse begrippen overgenomen zoals ze in de kerkregisters staan; hierin betekent:
Preator = scholtis/schout
Scabinus = schepen
Scabinus senior = schepen met meeste jaren in het ambt (stadhouder)
Satrapa = stadhouder
Jurisscriba = secretaris = gerichtsschrijver
Burgimagister = burgemeester
Consul = gerichts-/raads-burgemeester
Consiliarius = raadsverwanter = gezworene

Backhuijs, Joannes: scabinus 1693
Overleden te Susteren op 23 december 1693
Gehuwd 1) te Susteren op 27 juli 1638 met Van der Ven, Gertrudis
Gehuwd 2) te Susteren op 31 augustus 1654 met Boemers, Sophia

Backhaus, Joannes Rutgerus: scabinus 1722, 1715 en 1753; satrapiae scabinus 1753
Geboren te Susteren op 20 mei 1680 en aldaar overleden op 31 januari 1753
Gehuwd omstreeks 1708 met Kohlen, Maria Sophia

Backhaus, Lambertus Gerardus: scabinus 1779
Geboren te Susteren op 9 maart 1684 en aldaar overleden op 22 april 1779 (oud 95 jaar)
Gehuwd te Susteren op 30 december 1716 met Vos, Maria Elisabeth

Backhaus, Wilhelmus Lambertus: scabinus 1793, winkelier 1799
Geboren te Susteren op 5 augustus 1719 en aldaar overleden op 26 december 1801
Gehuwd te Rheurdt (D) op 19 oktober 1749 met Lenders, Mechtildis

Backhaus, Joannes Matthias: hujus urbis consiliaris 1792
Geboren te Susteren op 12 december 1728 en aldaar overleden op 2 februari 1798
Gehuwd te Susteren op 16 februari 1762 met Jessen, Catharina Elisabeth

Geeten, Lambertus: burgimagister 1682; scabinus 1696 en 1707; stadthelder 1707
Overleden te Susteren op 1 oktober 1707
Gehuwd te Susteren op 16 februari 1677 met Backhuijs, Margaretha

Houben, Wilhelmus: scabinus 1725 en 1731
Overleden te Susteren op 22 januari 1731
Gehuwd omstreeks 1679 met Hilgers, Maria

Van Houtem, Abraham: scabinus 1708,1709 en 1718; stadthouder 1709 en 1718
Begraven te Susteren op 23 februari 1718
Gehuwd met Kupers, Christina

Janssen, Melchior: scabinus 1695; subsenior scabinus 1716
Geboren te Stevensweert op 19 april 1648 en overleden te Susteren op 11 oktober 1716
Gehuwd omstreeks 1677 met Backhuijs, Elisabeth

Jessen, Hermanus Wilhelmus: praetor 1640, 1642, 1644, 1646, 1655, 1656, 1659 en 1660
Gehuwd omstreeks 1639 met Van Heel, Maria

Jessen, Joannes: quondam consul huius civitatis 1703
Overleden te Susteren op 26 juli 1703

Jessen, Joannes : scabinus 1740 (doorgehaalde noot: qui jura solvere debet)
Overleden te Susteren op 17 oktober 1740

Jessen, Joannes : scabinus 1743, 1749, 1750, 1752, 1765 en 1768
Geboren te Susteren op 25 juni 1705 en aldaar overleden op 29 februari 1768
Gehuwd te Susteren op 30 november 1731 met Wertmans, Maria Cornelia

Jetten, Joannes : scabinus 1737
Geboren te Susteren op 1 januari 1669 en aldaar overleden op 8 augustus 1737
Gehuwd te Maaseik op 1 augustus 1694 met Van Dommelen, Elijsabeth

Cuijpers, Lambertus: secretarius 1635 en 1646
Gehuwd met Gertrudis Daemen

Kupers, Joannes: jurisscriba 1695, secretaris hujus judicij 1696
Overleden te Susteren op 18 augustus 1696
Gehuwd met Anna Hauseus

Kupers, Lambert: scabinus 1704, 1705, 1707 en 1711; secretaris 1679
Overleden te Susteren op 17 april 1711
Gehuwd met Catharina Gertrudis von Lahr

Leers, Joannes: magister 1677, 1681 en 1684, chirurgus 1681 en 1685,scabinus 1692
Overleden te Susteren op 24 februari 1692
Gehuwd met Gijsela Maria Kupers

Leurs, Laurentius: scabinus 1751, 1764, 1767 en 1772, rentier 1807
Geboren te Sittard op 4 april 1719 en aldaar overleden op 10 december 1807

Gehuwd te Sittard op 21 maart 1746 met Maria Catharina Smackers

Montz, Joannes Petrus: satrapix Bornensis receptoris 1723, preator 1728 en 1740
Overleden te Susteren op 20 augustus 1740 (18 annis hic preator)
Gehuwd met Helena Justina von Hagens

Montz, Goswinus Petrus Josephus: olim hic praetor (notitie in 1787) Na zijn scholtis-periode was hij pastor en beneficiant in Düsseldorf en beneficiant in Muschenich
Geboren in Sittard op 6 augustus 1718 en overleden te Susteren op 19 februari 1787

Meuffels, Martinus: scabinus 1696
Overleden te Susteren op 7 oktober 1696

Mühlstrohe, Tobias: scabinus 1708, 1721 en 1735
Overleden te Susteren op 2 maart 1735
Gehuwd te Susteren op 3 februari 1688 met Catharina Bartmans

Rickelen, Joannes: scabinus 1741
Overleden te Susteren op 17 mei 1741
Gehuwd te Susteren op 3 november 1697 met Maria Haasen

Rickelen, Joannes Theodorus: consul 1749
Overleden te Susteren op 22 september 1749
Gehuwd te Susteren op 28 september 1732 met Cornelia Sophia Meufels

Scheiven, Gerardus : scabinus 1698, 1704 en 1727
Overleden te Susteren op 16 september 1727
Gehuwd met Lucretia van der Haegen

Scheijven, Wilhelmus: scabinus 1721
Overleden te Susteren op 13 oktober 1721
Gehuwd met Elisabeth Vos

Schmets, Christianus (Korst): scabinus 1722
Overleden te Susteren op 14 februari 1722
Gehuwd met Gertrudis Vraets

Schmetz, Theodorus: scabinus 1753, 1759 en 1764
Overleden te Susteren op 24 februari 1764
Gehuwd te Susteren op 17 februari 1722 met Elisabeth Vos, weduwe van schepen Wilhelmus Scheiven.

Schmitz, Joannes Henricus: consul 1762, receptoris capituli 1752, 1761, 1781 en 1788
Geboren te Susteren op 22 november 1718 en aldaar overleden op 12 april 1788
Gehuwd te Susteren op 26 juli 1751 met Maria Anna Helena Montz

Schulpen, Christianus: scabinus 1743
Geboren te Susteren op 12 juli 1668 en aldaar overleden op 20 september 1743
Gehuwd te Susteren op 23 februari 1694 met Catharina Heuvels

Schulpen, Henricus Lambertus quondum burgimagister 1782
Geboren te Susteren op 19 september 1711 en overleden te Stevensweert op 4 september 1782
Gehuwd 1) te Stevensweert op 26 juli 1729 met Catharina Leurs
Gehuwd 2) te Stevensweert op 17 juli 1735 met Maria Magdalena Heijnen

Schulpen, Franciscus Jacobus scabinus 1741 en 1772, scabinus senior 1781
Geboren te Susteren op 18 september 1700 en aldaar overleden op 5 februari 1781
Gehuwd 1) te Susteren op 31 januari 1737 met Maria Rours
Gehuwd 2) te Susteren op 23 april 1746 met Antonetta Vostermans

Smackers, Joannes Wolterus: scabinus 1721, 1723 en 1724, senior scabinus 1747 consul 1747, capituli receptor 1721
Geboren te Susteren op 16 januari 1678 en aldaar overleden op 5 oktober 1747
Gehuwd te Roermond op 12 januari 1721 met Elisabeth Josten

Vergoossen, Joannes: scabinus 1737
Overleden te Susteren-Veurth op 5 augustus 1737
Gehuwd te Limbricht op 3 oktober 1694 met Maria Haenen

Vincken, Joannes: scabinus 1688
Overleden te Susteren op 11 mei 1688
Gehuwd te Susteren op 28 februari 1677 met Odilia Driessen

Vincken, Henricus: scabinus 1714

Overleden te Susteren-Dieteren op 13 april 1714 tijdens een “brandende koorts epidemie”

Voss, Henricus: scabinus 1698 en 1706, statthalder 1719 en 1737
Overleden te Susteren op 13 april 1737
Gehuwd te Susteren op 21 april 1677 met Anna van den Bergh

De Voss, Franciscus: hujus urbis consiliarius 1791, (ancien bourguemaitre 1806)
Overleden te Susteren op 9 december 1791
Gehuwd 1) te Susteren op 16 november 1776 met Anna Maria Sophia Backhaus
Gehuwd 2) te Nieuwstadt op 19 december 1779 met Maria Gertrudis Feijen
Gehuwd 3) te Susteren op 26 februari 1781 met Maria Clara Josepha Capelle

Vreien, Frederic: scabinus 1682, 1687 en 1696 quondam scabinus et consul hujus civitatis 1703
Overleden te Susteren op 25 juli 1703
Gehuwd te Susteren op 10 februari 1670 met Cecilia Kuper

Literatuur:

- A.E.L. Jonkergouw - Sittard Gulikse Stad (van 1400 tot 1801) – Sittard 1977
- Gerrit Houben - Schepenen van het Hoofdgericht van Echt. Echter Landj van april, juli, september en december 1985.
- Gerard Venner – De schepenen, raadsverwanten en burgemeesters van Roermond sedert 1637. Publications SHAL 1988, p. 145-200.
- Nic Eussen et al. – Het Guliks ambt Born anno 1610. Monografieën uit het land van Sittard – Deel 5, Sittard 1990.
- Berkvens et al. Toelichting op en herdruk van – Het Gelderse Land- en Stadsrecht van het Overkwartier van Roermond 1620. OVR 25, Arnhem 1996
- Wil Schulpen – Schepenen, burgemeesters en raadsverwanten. Heemklank 2002-3, p. 28

(tekening van internet)

HISTORIE

Kadasterkaart Feurth ca. 1820

Wil Schulpen

Al tijdens de Franse bezetting door de troepen van Napoleon was de opdracht uitgegaan om een kadaster op te zetten. In de Hollandse gebieden gebeurde dit in 1811, maar in onze streken heeft de invoering van de Franse wetgeving eerder plaatsgevonden. Tot heden heb ik echter geen aanwijzing gevonden in de bewaarde kaarten en tabellen dat men al in de Franse tijd begonnen is met de kadastrale opname in Susteren. Mogelijk is wel dat spoedig nadat Susteren aan het koninkrijk der Nederlanden was toegevoegd ofwel begonnen is ofwel dat de opnames uit de Franse tijd vertaald zijn naar de nieuwe situatie.

Alle gegevenszijn terug te vinden: http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl
Typ vervolgens Susteren in. Daarna *relevatie* en kies bovenste sorteervolgorde. Er ontstaat verzamelplan, kadastrale kaart en de twee A-sectie kaarten. Waarna de tabellen komen van de opsommingen van de secties A. Op het eind zijn de wijzigingen genoteerd.

Uit welke jaren kaarten en gegevens dateren is mij niet duidelijk geworden. Een belangrijke aanwijzing is wellicht de tekst die op de verzamelkaart van Susteren staat:

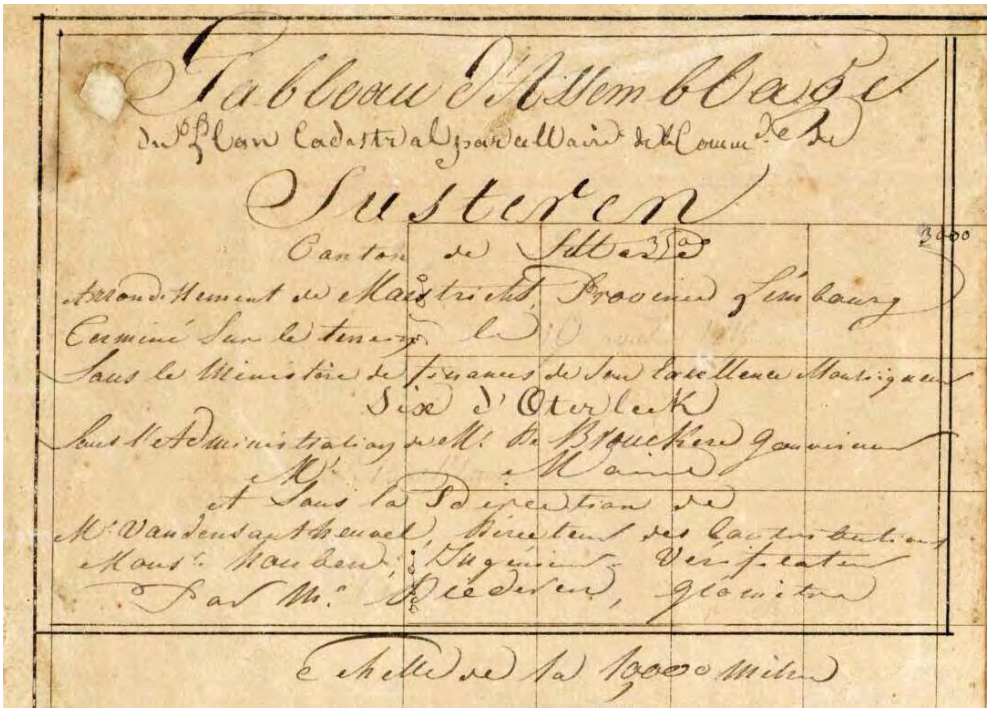

Detail van de overzichtskaart

De “Tableau d’Assemblage”was gemaakt onder verantwoordelijkheid van de minister van financiën Six van Oterleek en gouverneur de Brouckère. Als landmeter wordt genoemd Diederen. Oterleek was minister van financiën van 1815 tot 11 april 1821 en Charles de Broukère was gouverneur van Limburg tussen 1815 en 1826.
Voor mij reden om te veronderstellen dat de gegevens verzameld zijn vóór 1821. Tevens staat er nog een jaartal naar het zich laat aanzien met potlood en enige niet leesbare tekst. Het jaartal beoordeel ik als 1815, mogelijk nog 1819.
Landmeter Dieteren heeft blijkens volgende kaarten de voorletters J.P.. Deze wordt 1826 als landmeter vermeld in de archieven te Oirsbeek en volgens een stamboom zou hij al eind achttiende eeuw naast timmerman landmeter zijn.
Tenslotte is er het meetboek uit 1783, de voorloper van het kadaster. De inschrijvingen hierin stoppen met het jaar 1821. Dit duidt er wellicht ook op dat de nieuwe kadasterwetgeving uitgevoerd werd.

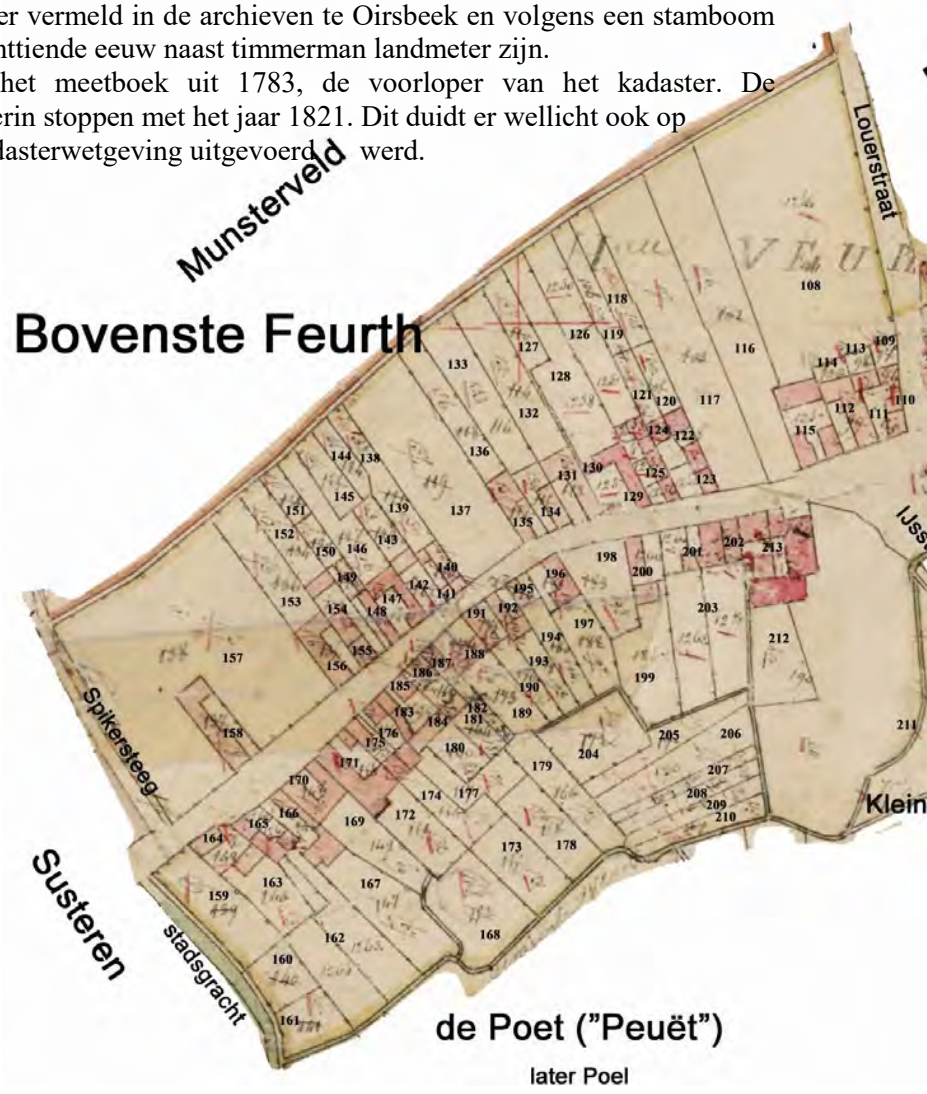

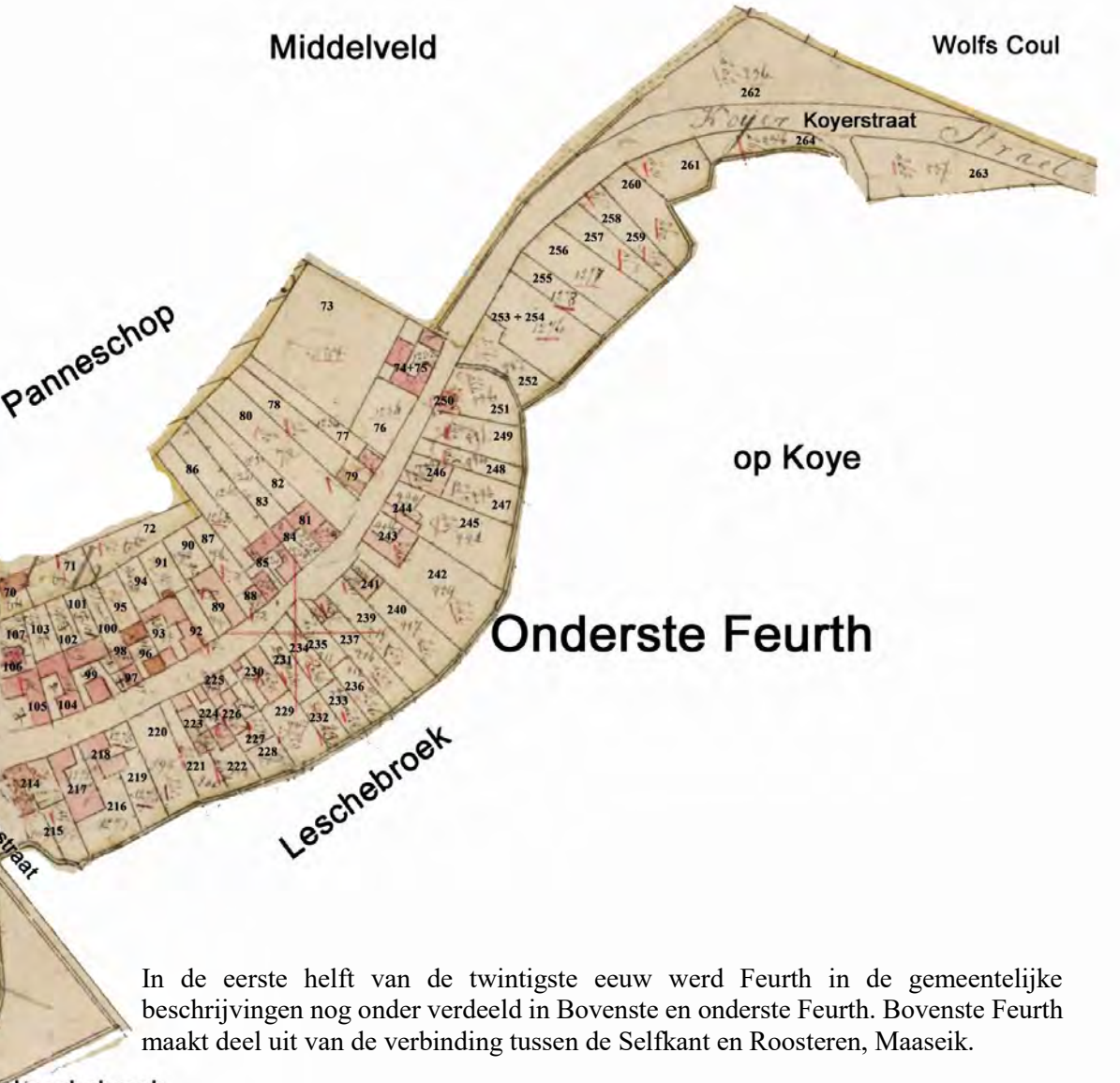

In de eerste helft van de twintigste eeuw werd Feurth in de gemeentelijke beschrijvingen nog onder verdeeld in Bovenste en onderste Feurth. Bovenste Feurth maakt deel uit van de verbinding tussen de Selfkant en Roosteren, Maaseik.

Aan de zuidelijke kant van het langgerekte Feurth (ca. zeshonderdvijftig meter) lagen hooilanden. Deze gebieden (Leschebroek en Poet) lagen op het terras van Caberg III. Het opstuwende water zorgde voor een nat, een broek-gebied. Evenals in de dalen van de beken groeide hier vooral hooi.
Aansluitend binnen Bovenste Feurth zien we hier boomgaarden liggen. Men vindt hier nagenoeg dezelfde voorwaarden als om Dieteren, Baakhoven en Gebroek, waar we ook talrijke boomgaarden vinden. Het gebied zet zich voort ook binnen de vesting.
Aan de zuidoostelijke kant van Onderste Feurth ligt Koye, een verbastering van Koeweide. Nog verder noordoostelijk treffen we grote gebieden met schaapsweiden en heidevelden aan.
De benodigde houtmaterialen (palissaden, huizenbouw, brandhout) vond men in de bosgebieden Heulst (beginfase) en IJzerenbos.

Voor water kon met terecht in de kreken langs de terrasrand, die ook het overtollige water afvoerde richting Rode Beek, later deel van de stadsgracht. Deze waterafvoer zorgde ook voor een voorde in de Ijsstraat, later vervangen door een brug. De laatste overblijfselen hiervan zijn slechts enige decennia geleden opgeruimd.
En natuurlijk was er ook nog de Rode Beek, die een voorde vormde met de 'grote weg van Maastricht naar Roermond, een verbindingsweg aan de oostzijde van de Maas. Veurth en aanverwante benamingen danken hun naam aan die oversteek in de beek. Ruim zes eeuwen geleden schreef men Voirde.
Aan de noordzijde tonen ons de *veldnamen* waar het omvangrijke akkergebied lag.
In de woonkern van deze vroegmiddeleeuwse landbouwnederzetting was ook de enige oost-verbindingsweg, welke Susteren tot wellicht in de eerste heft van de vorige eeuw heeft gekend. Een weg door moerassig gebied naar het hoogterras bij Isenbruch.

De kaart lijkt niet oorspronkelijk uit de eerste fase van de opname en wel omdat in diverse percelen nummers uit een latere periode lijken te staan. Wanneer we veronderstellen dat de kaart fysiek getekend is omstreeks 1840, toen Susteren wederom aan Nederland teruggevallen was (met heel Nederlands Limburg), dan menen we toch te kunnen constateren dat dan in die vijfentwintig jaar nauwelijks iets veranderd. is. Er lijkt slechts één huis bijgekomen te zijn, al hoewel bij andere huizen wel aangebouwd kan zijn en er kunnen ook splitsingen zijn voorgenomen.
Een vergelijk met de onnauwkeurigere, maar wel oudere Tranchotkaart levert een zelfde beeld
Hieronder volgt een list met de eigenaren van de percelen alsmede 't beroep en het gebruik van de grond.

nr.; naam; vn; beroep; soort grond
71; Savelkoul; Nicolaus; landb.; tuin
72; Savelkoul; Nicolaus; landb.; Bouwl.
73; Hulsmans; Wed. Hendrikus Rudolf; landb.; Bouwl.
74; Hulsmans; Wed. Hendrikus Rudolf; landb.; tuin
75; Hulsmans; Wed. Hendrikus Rudolf; landb.; Huis
76; Hulsmans; Wed. Hendrikus Rudolf; landb.; tuin
77; Meuleners; Andreas wed; landb.; Bouwl.
78; Meuleners; Andreas wed; landb.; Bouwl.
79; Meuleners; Andreas wed; landb.; Huis
80; Hofmans; Lodewijk; landb.; Bouwl.
81; Hendriks; Andreas; landb.; Huis
82; Hendriks; Andreas; landb.; tuin
83; Schreurs; Gerardus; schoenmaker; tuin
84; Schreurs; Gerardus; schoenmaker; Huis
85; Verbeek; Johannes; ; huis
86; Verbeek; Johannes; ; tuin
87; Verstappen; Wed. Hermanus; tuin
88; Verstappen; Wed. Hermanus; Huis
89; Janssen; Theodorus ladit; Huis
90; Janssen; Theodorus ladit; tuin
91; Neutgens; Theodorus jonge; landb.; tuin
92; Neutgens; Theodorus jonge; landb.; Huis
93; Pollarts; Theodorus; landb.; Huis
94; Pollarts; Theodorus; landb.; tuin
95; Pesgens; Johannes; landb.; tuin
96; Pesgens; Johannes; landb.; Huis
97; Ubags; Andreas wed; dagl.; Huis
98; Zentis; Armand; Kuijper; Huis
99; Claessen; Gerardus de kinderen; landb.; Huis
100; Ubags; Wed ; dagl.; tuin
101; Zentis; Armand; Kuijper; tuin
102; Claessen; Gerardus de kinderen; landb.; tuin
103; Graus; Lambertus; landb.; tuin
104; Graus; Lambertus; landb.; Huis
105; Suijlen; Theodorus; landb.; Huis
106; ….; Johannes ladit; timmerman; Huis
107; ….; Johannes ladit; timmerman; tuin

108; Meuffels; Adolphus oude; landb.; Bouwl.
109; Thijssens; Wed Nicolaus; dagl.; tuin
110; Thijssens; Wed Nicolaus; dagl.; Huis
111; Swillens; Clementius; huis
112; Voss; Josephus; landb.; Huis
113; Swillens; Clementius; tuin
114; Voss; Josephus; landb.; tuin
115; Meuffels; Adolphus oude; landb.; Huis
116; Janssen; Wed. Christianus; landb.; Bouwl.
117; Backhaus; Lambertus; landb.; Bouwl.
118; Hellebrekers; Matthijs; landb.; Bouwl.
119; Neutgens; Jan Gerard, zoon Steven; landb.; Bouwl.
120; Hellebrekers; Theodoor de kinderen; landb.; tuin
121; Neutgens; Jan Gerard, zoon Steven; landb.; tuin
122; Hellebrekers; Theodoor de kinderen; landb.; Huis
123; Pollarts; Anna Gertrudis; Huis
124; Pollarts; Anna Gertrudis; schuur
125; Arts; Nicolaus de kinderen; dagl; Huis
126; Arts; Nicolaus de kinderen; dagl; tuin
127; Kurings; Johannes; landb.; tuin
128; Schulpen; Frans Joseph; landb.; tuin
129; Schulpen; Frans Joseph; landb.; Huis
130; Kurings; Johannes; landb.; Gebouw
131; Kelleners; Johannes; Meubelwerker; Huis
132; Kelleners; Johannes; Meubelwerker; tuin
133; Lenders; Leonardus d'erfg; tuin
134; Lenders; Leonardus d'erfg; Huis
135; Heijnen; Wilhelmus; landb.; Huis
136; Heijnen; Wilhelmus; landb.; tuin
137; Neutgens; erfg. Gertrudis; dagl.; Bouwl.
138; Wijnands; Anna Marie; tuin
139; Schalleij; Henderikus; dagl; tuin
140; Schalleij; Henderikus; dagl; Huis
141; Wijnands; Anna Marie; Huis
142; Cohnen; Wilhelmus; Huis
143; Cohnen; Wilhelmus; tuin
144; Cohnen; Wilhelmus; tuin
145; Claessen; Thomas; landb.; tuin
146; Mols; Petrus (Jan?); dagl.; tuin
147; Mols; Petrus (Jan?); dagl.; Huis
148; Cohnen; Erfg. Michael; Huis
149; Claessen; Franciscus; landb.; Gebouw
150; Cohnen; Erfg. Michael; tuin
151; Claessen; Franciscus; landb.; tuin
152; Ophelders; Hermanus; dagl.; tuin
153; Ververs; Theodorus; landb.; tuin
154; Ophelders; Hermanus; dagl.; Huis
155; Claessen; Franciscus; landb.; Huis
156; Ververs; Theodorus; landb.; Huis
157; Jessen; Hendrikus (erfgenamen); landb.; Bouwl.
158; Jessen; Hendrikus (erfg.); landb.; Huis
159; Neutgens; Theodorus zoon Christ; tuin
160; Krijns; Gerardus; landb.; tuin
161; Spronck; Hubertus (wed.); landb.; tuin
162; Weijzen; Wed Hendrikus; wever; tuin
163; Vanthoor; Hendrikus; landb.; tuin
164; Vanthoor; Hendrikus; landb.; Huis
165; Weijzen; Wed Hendrikus; wever; Huis
166; Janssen; Theodorus; landb.; Huis
167; Janssen; Theodorus; landb.; tuin
168; Meuffels; Adolphus de jonge (kinderen); landb.; Boomgaard
169; Janssen; Theodorus; dagl.; tuin
170; Janssen; Theodorus; dagl.; Huis
171; Meuffels; Adolphus de jonge (kinderen); landb.; Huis
172; Meuffels; Adolphus de jonge (kinderen); landb.; tuin
173; Swillens; Gauthier; landb.; Boomgaard
174; Swillens; Gauthier; landb.; tuin
175; Swillens; Gauthier; landb.; Huis
176; Neutgens; Johannes (Wed) (de kinderen); dagl; Huis
177; Neutgens; Johannes (Wed) (de kinderen); dagl; tuin
178; Neutgens; Johannes (Wed) (de kinderen); dagl; Boomgaard
179; Denis; Bartholomeus; smid; tuin
180; Denis; Arnoldus; timmerman; tuin
181; Denis; Walterus; landb.; tuin
182; Denis; Bartholomeus; smid; tuin
183; Denis; Bartholomeus; smid; Huis
184; Denis; Hendrikus; schrijnewerker; Geb.
185; Denis; Marta Elisabeth (erfgenamen); Huis
186; Denis; Hendrikus; schrijnewerker; Huis
187; Denis; Hendrikus; schrijnewerker; Huis
188; Denis; Arnoldus; ?? Landb.; Huis

189; Denis; Arnoldus; ?? Landb.; tuin
190; Mols; Petrus; dagl.; tuin
191; Neutgens; erfg. Gertrudis; dagl.; Huis
192; Bommen; wed. Daniël; dagl.; Huis
193; Bommen; wed. Daniël; dagl.; tuin
194; Cleven; Wed. Hendrikus; dagl.; tuin
195; Cleven; Wed. Hendrikus; dagl.; Huis
196; Laumen; Edmundus; snijder; Huis
197; Laumen; Edmundus; snijder; tuin
198; Beckers; Petrus; landb.; tuin
199; Voss; (Wed.) Theodorus; landb.; tuin
200; Voss; (Wed.) Theodorus; landb.; Huis
201; Hellebrekers; Lambertus; Metselaar; Huis
202; Janssen; Wed. Christianus; landb.; Huis
203; Hellebrekers; Lambertus; landb.; tuin
204; Cohnen; Erfg. Machiel; tuin
205; Denis; Hendrikus; schrijnewerker; tuin
206; Denis; Maria Elisabeth erfgenamen; tuin
207; Denis; Walterus; landb.; tuin
208; Denis; Walterus; landb.; tuin
209; Denis; Bartholomeus; smid; tuin
210; Denis; Bartholomeus; smid; tuin
211; Meuffels; Adolphus de oude; landb.; Boomgaard
212; Meuffels; Adolphus de oude; landb.; tuin
213; Meuffels; Adolphus de oude; landb.; Huis
214; Bohnen; Lambertus; landb.; Huis
215; Bohnen; Lambertus; landb.; tuin
216; Voss; Gerardus; landb.; tuin
217; Voss; Gerardus; landb.; Huis
218; Janssen; Theodorus de kinderen; landb.; Huis
219; Janssen; Theodorus de kinderen; landb.; tuin
220; Suijlen; Theodorus; landb.; tuin
221; Voss; Godefridus; dagl.; tuin
222; Jessen; Wilhelmus; dagl.; tuin
223; Voss; Godefridus; Huis
224; Jessen; Wilhelmus; Huis
225; Claessen; Thomas; landb.; Huis
226; Janssen; Wed. Mathus; dagl.; Huis
227; Janssen; Wed. Mathus; dagl.; tuin
228; Claessen; Thomas; landb.; tuin
229; Neutgens; Theodorus zoon Kristiaan; landb.; tuin
230; Neutgens; Theodorus zoon Kristiaan; landb.; Huis
231; Neutgens; Theodoor de jonge; landb.; tuin
232; Neutgens; Theodoor de jonge; landb.; tuin
233; Pollarts; Theodorus; landb.; Boomgaard
234; Pollarts; bartholomeus; landb.; Boomgaard
235; Claessen; Gerardus; landb.; tuin
236; Graus; Lamberty; landb.; tuin
237; Devis; Johannes; dagl.; tuin
238; Devis; Johannes; dagl.; Huis
239; Claessen; Franciscus; landb.; tuin
240; Hofmans; Lodewijk; landb.; tuin
241; Hofmans; Lodewijk; landb.; Huis
242; Hofmans; Lodewijk; landb.; tuin
243; Hofmans; Lodewijk; landb.; Huis
244; Ophelders; Wed Leonardus; landb.; Huis
245; Ophelders; Wed Leonardus; landb.; tuin
246; Weijzen; Johannes de jonge; landb.; Huis
247; Weijzen; Johannes de jonge; landb.; tuin
248; Hulsmans; Hendrikus Rudolfz. Wed.; landb.; tuin
249; Neutgens; erfg. Gertrudis; dagl.; tuin
250; Heuts; Wed Josephus de kinderen; Huis
251; Heuts; Wed Josephus de kinderen; tuin
252; Schulpen; Marcellus; dagl.; tuin
253; Pesgens; Johannes; landb.; tuin
254; Pesgens; Johannes; landb.; tuin
255; Pollarts; Anna Gertrudis; tuin
256; Hellebrekers; Mathais; landb.; tuin
257; Janssen; Matthias arfg; landb.; tuin
258; Dircks; Wed. Theodorus; tuin
259; Swillens; Jacobus; dagl.; tuin
260; Vergoossen; Catharina Elisabeth; landb.; tuin
261; Heijnen; Antoon; landb.; tuin
262; Susteren; de Gemeente; weiland
263; Susteren; de Gemeente; weiland
264; Susteren; de Gemeente; weiland

EFFE RAOJE

Effe Raoje deil 4
Annie Schreuders-Derks

1.Patroander
1. Eine miensj dae vääl eier it.
2. Patroanheilige
3. Emes dae patroane maak veur de sjtraotversering mit de processie

2. Zoobrenne
1. Maagzoer höbbe
2. Zösters woord veur ’t aansjtaeke van de kaese mit Maria Leechmès
3. Water kaoke veur ’t aafbrenne van ’t verke bie ’t sjlachte

3. Dutsjverderver
1. Eine dae oet priciep gein Duitsj sjpruk
2. Eine tolk dae zien vak neet versjtuit
3. Eine dae zien taal neet tegooi sjpruk, hae maak zich sjöljig aan taalbederf

4.Peppelemem
1. Aafhangende bors van ein vrouw
2. Groatvader
3. Journalis van de MEM (Maas en Mijn)

5.Potsókker
1. Sókker veur in de sókkerpot
2. Poeiersókker
3. Basterdsókker

6. Kókkerebol
1. Bosse bol
2. Appelbol
3. Jungske mit sjoan krolköpke

7. Gebratsjde paer
1. Gesjtoofde paer
2. Geklawde paer
3. Kapotde paer (lamp)

8. Verkesaerpel
1. Aerpel veur de verkes
2. Klein aerpel
3. Aerpelpuree mit verkesvleisj

9. Duvelkessaws
1. Unnesaws
2. Heite saws
3. Zigeunersaws

Programma komende twaalf maanden

Dinsdag 20 september: Busreis Rolduc en bezoek Brand Bier Museum Bie Alois. Vertrek om 14:00 uur op het Raadhuisplein.(gewijzigd!)

Dinsdag 11 oktober: Thema-avond met Guus Reinartz. Aanvang 19:30 uur

Vanaf 2017 thema-avonden: donderdagavond in Vastrada.

Donderdag 19 januari Thema-avond. Aanvang 19:30 uur

Donderdag 20 april jaarvergadering. Aanvang 19:30 uur

Mei: busreis

Donderdag 22 juni Thema-avond. Aanvang 19:30 uur

Zaterdag 13 augustus Kroedwèsj/ Mis in Amelbergakerk 17:45 uur. Aansluitend beeldentuin

Donderdag 19 oktober. Thema-avond in het kader van *Maand van de geschiedenis*. Aanvang 19:30 uur

Alle programmaonderdelen onder voorbehoud.

De oplossinge van 't vraogesjpeelke *Effe Raoje*.

1=2 2=1 3=3 4=2 5=3 6=2 7=1 8=2 9=1

Colofon
Redactie Heemklank
Annie Schreuders-Derks,
Cor Voorter , Wil Schulpen.
Corrector: Loek Storken

Contact: Feurthstraat 25, 6114 CS
NatuurvriendenSusteren@gmail.com

Bestuur :
Jos Douven, voorzitter, Schepenenlaan 41, tel. 046 449 1868
Wil Schulpen, secr./penmr., Feurthstraat 25, tel. 06 18295576
Annie Schreuders-Derks, Passtraat 6, tel. 046 449 3339
Loek Storken, Benedictalaan 7, tel. 046 449 3032

Kopie: Vóór 15 november 2016 inleveren bij één van de leden van de redactie.

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdrage

Contributie bedraagt € 20,00 per jaar per gezin. Inclusief toezending Heemklank € 25,00. Losse nummers Heemklank € 6,00.

Bank: NL13RABO 0150 2046 12
Kamer Koophandel 40175186

Foto's : Jan Valentijn – Posterholt
Ton Vranken - Susteren

Omslagtekening: Thijs Heijnen

Tekeningen: Huib Heijnen

Drukkerij Simons Grafisch Totaal, Susteren

ISSN: 2214-0

De Heem Klank

2016-4

Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van natuur en heemkunde

Jaargang 39 nummer 4 - 2016
Heemklank is een uitgave van de
Vereniging van Natuurvrienden Susteren

Inhoud Heemklank 2016 nummer 4

Weurdje van de redaksie – Cor Voorter 3
Van de vereniging en kalender 4
In Memoriam Wim van Thoor – Jos Douven 4
Thema-avond 19 januari 2017: Jean Knoors over Pater Sangers – Wil Schulpen 5
Nieuws van de werkgroep Genealogie – Hans van Engeland. 6
Poëziewanjeling 24 augustus - Annie Schreuders-Derks 7
Meulesjtein Op de Pas 6 - Annie Schreuders-Derks 8
Bleumke van d'n daag - Annie Schreuders-Derks 9
Gevelverhäölkes – Evert Zits 10
Marktstraat nr. 47 10
Bij de molen 3 11
Deterse klómpe – Evert Zits 12
Opgravinge – Evert Zits 14
De Kop, een oude graanmaat – Gerrit Houben 15
Euver 't laeve – Loek Storken 21
De wereld draait door: – Gerard Janssen 24
Ridders van de rotte taofel – Loek Storken 27
Bakken in Baakhoven – Wil Filott 31
"Oet 't geweun laeve van geweun luuj": Pesjtoar is ouch mer eine minsj – Jean Dewaide 36
Kleine IJsvogelvlinder – Jan Smeets 38
Lijsterachtigen – Jan Smeets 39
Effe Raoje- Annie Schreuders-Derks 44
Heide– Wil Schulpen 45
Het Papenmunster en het collatierecht– Wil Schulpen 47
Veldeke's lesbreef - Annie Schreuders-Derks 50
Over ontvolkingen en Germaanse Romeinen– Wil Schulpen 51
Programma 2017 52
De oplossinge van 't vraogesjpeelke. 52
Colofon 52

EL LOBO
DE NIEUWE BEWONER IN DE BOSSEN

WEURDJE VAN DE REDAKSIE

In januari liek december nog wied weg, mer noe het december is, wurt dèks gedach: Waat ging het jaor weer sjnel veurbie. December is de maondj óm neet allein trök te kieke, mer veural eine maondj vol van fieëstelikhede. Veur den eine is det het Sinterklaosfieës, veur den angere Kersmis of Nuujjaor.

Allein det beginne mit promote van Sinterklaos direk nao de zomer geit soms get wied. In de winkels ligke de paeperneut al te wachte en ein paar maondj later vlege dich de ieëste kerssjpulle al óm de aore. Trendgeveulig es weer luuj soms zeen, gaon weer dao hieël wied in mit. Allein de lètste jaore krig de kommersie op een raar meneer taegegaas. Sjwarte Piet moog neet mieë sjwart zeen en veur de Kersmis vreug de Voedselbank óm hulp.

Det lèste is te begriepe, det ieëste absoluut neet. Weer wille hie gein diskussie euver gaon veure, mer het zèt ós allemaol waal aan het dènke. Allebei zeen bedoeld es fieës, veural veur de femielje en veur de gezelligheid. Det woar het oetgangspuntj en det mót het blieve.

Ós veurnumme veur kómmend jaor: doorgaon mit d'n Heemklank veur oos vereniging op ein gezellige meneer.

Veur uch en alle die uch deerbaar zeen: Zalig Kersfieës en ein Gelökkig Nuujjaor. Maak der get sjoans van!

VAN DE VERENIGING EN KALENDER

IN MEMORIAM WIM VAN THOOR

Op 31 augustus jl. bereikde ós 't dreuvige nuujts van 't sjterve van ós zeer gewaardeerd ieëre-besjtuurslid, de hieër Wim van Thoor. Neet lang nao 't veurgood aafsjied numme van zien echtgenote Isabelle. Weer wiste det de gezóndjheid van Wim de léste tied erg fragiel woor. Mer zien euverlieje koom, wie zoa dèks, toch ónverwachs.

Weer herinnere ós Wim es eine hieële röstige, vruntjelike miensj. Bie "de Natuurvrienden" woor d'r ummer aanwezig. Of 't noew ein van ós aovende of bösreize woor, Wim woor ummer en baovenal goodlachs d'r biej.
Van 1997 tót 2012 haet Wim 't penningmeistersjap van ós vereniging behartig. Hae deej dit op ein hieël sjtipte meneer. Veur zien verdeenste hieveur is hääom bie zien teruuktraeje 't ieërebesjtuurslidmaatsjap van de vereniging toegekènd.

De plechtige oetvaartdeens haet op 3 september plaatsgevónje in ós Amelbergabasiliek.

Wonao Wim op 't parochiekirkhaof is begrave.

Op zien gedachtenisprentje sjuit te laeze:

Ieder zou zijn verhaal kunnen schrijven
over wat je voor ons was,
voor ons bent,
en blijven zal.
Woorden volstaan niet,
om de mens te beschrijven die je was.
We hebben geleefd en lief gehad.
Het was goed.

Weer bedanke Wim veur alles wat hae veur de "vereniging van Natuurvrienden" haet gedaon.

Veural zien hartelikheid hiebie, zeen weer noew al gaon misse….

THEMA-AVOND 19 JANUARI 2017: JEAN KNOORS OVER PATER SANGERS

Donderdag 19 januari a.s. zal de heer Jean Knoors een lezing houden over de welbekende pater Willem Sangers. Deze lezing is in de recreatiezaal van het verzorgingshuis Vastrada. De lezing begint om 19.30 uur.

Willem Sangers werd in 1915 geboren te Stevensweert als zoon van H.A.A.H. Sangers en M.C. Jessen uit Dieteren. Hij werd kruisheer te Maaseik en studeerde geschiedenis. Hij overleed 1987.

Pater Sangers, vaak samen met zijn evenknie Dolf Simonis uit Sittard, is vanaf de vijftiger jaren van de vorige eeuw aan een karwei begonnen om de streekgeschiedenis tot leven te brengen, middels tal van lezingen en publicaties. Hij beschikte daarbij over twee bijzondere eigenschappen die hij ten volle benutte. Dat was allereerst de gave van het woord. Hij was buitengewoon welsprekend en hield zijn toespraken in het dialect, de taal van zijn toehoorders. Meesterlijk was de humor waarmee hij zijn voordrachten wist te kruiden.

Voor Susteren is hij met name voor de Heiligdomsvaart van belang geweest. Hij is het die na de oorlog van ’40-45 de historische stoet ontwierp en tevens regisseerde. Hij was eveneens bij menige Heiligdomsvaart de persoon die de feestrede schreef en uitsprak. Samen met zijn vriend Simonis schreef hij ook een boekje over de kerk van Susteren. Met diezelfde Simonis werd ook de historische stoet van 1965 ontworpen. De Heiligdomsvaart was vrijwel verleden tijd, maar mede door de inzet van de Stichting ter bescherming van Oudheden van Susteren werd pater Sangers tijdig ingeschakeld. Willem Sangers was adviseur van die stichting en in die hoedanigheid werd hij gevraagd om een tentoonstelling te organiseren in het kader van de Heiligdomsvaart 1979. Het werd “Willibrord in de beide Limburgen”. De tocht op zoek naar geschikte objecten eindigde steevast in het klooster van de kruisheren waar menig gezellig uurtje doorgebracht werd. Hij schreef ook het boekje dat als tentoonstellingsgids diende.

In 1984, enkele jaren voor zijn dood, hield hij nog in de Harmoniezaal voor de Natuurvrienden een lezing over de Bokkerijders, in zijn ogen vrijheidsstrijders.

Wellicht dat menigeen zich nog het klokkegelui van 26 januari 1967 herinnert. Pater Sangers en zijn vriend Simonis hadden die dag de schatkamer van Susteren uitgebreid onderzocht. In hun geestdrift hadden ze de tijd vergeten en koster Hendrikx had inmiddels de kerk gesloten. Het klokkegelui redde beide geschiedkundigen.

NIEUWS VAN DE WERKGROEP GENEALOGIE.

Hans van Engeland

Nadat in de Heemklank een oproep was geplaatst, is er een werkgroep Genealogie gevormd.
Genealogie (of voorouderonderzoek) kan veel omvattend zijn. Informatie kan verkregen worden uit o.a. Schepenbank- en Notariële archieven, verslagen van rechtszittingen, volkstellingen, Burgerlijke Stand, Memories van Successie, Parochieregisters, enz.
Het doel is zoveel mogelijk informatie te verzamelen over personen die vroeger in Susteren of Dieteren geboren zijn, of geleefd hebben of overleden zijn.
Het is de bedoeling dat de werkgroep in de Heemklank regelmatig gaat publiceren indien er een geschikt onderwerp voorhanden is.
Veel informatie kan ook verkregen worden van bidprentjes en rouwbrieven. De werkgroep heeft het plan om deze bidprentjes en rouwbrieven te scannen en ze in een digitaal bestand te verzamelen . Dit bestand zal dan gekoppeld worden aan de website van de vereniging, zodat iedereen dit kan inzien en eventueel kan gebruiken voor zijn eigen stamboom- of voorouderonderzoek.

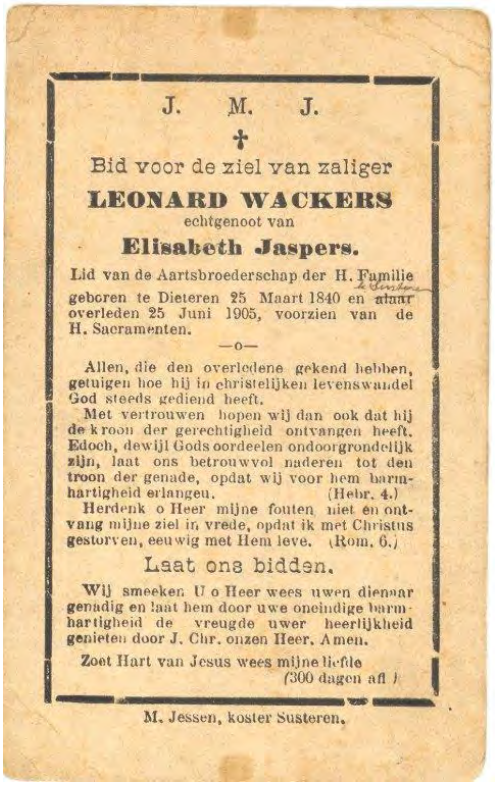

J. M. J.

†

Bid voor de ziel van zaliger

LEONARD WACKERS

echtgenoot van

Elisabeth Jaspers.

Lid van de Aartsbroederschap der H. Familie geboren te Dieteren 25 Maart 1840 en aldaar overleden 25 Juni 1905, voorzien van de H. Sacramenten.

—o—

Allen, die den overledene gekend hebben, getuigen hoe hij in christelijken levenswandel God steeds gediend heeft.

Met vertrouwen hopen wij dan ook dat hij de kroon der gerechtigheid ontvangen heeft. Edoch, dewijl Gods oordeelen ondoorgrondelijk zijn, laat ons betrouwvol naderen tot den troon der genade, opdat wij voor hem barmhartigheid erlangen. (Hebr. 4.)

Herdenk o Heer mijne fouten niet en ontvang mijne ziel in vrede, opdat ik met Christus gestorven, eeuwig met Hem leve. (Rom. 6.)

Laat ons bidden.

Wij smeeken U o Heer wees uwen dienaar genadig en laat hem door uwe oneindige barmhartigheid de vreugde uwer heerlijkheid genieten door J. Chr. onzen Heer. Amen.

Zoet Hart van Jesus wees mijne liefde

(300 dagen afl.)

M. Jessen, koster Susteren.

Op dit moment zijn er al meerdere mensen die hun bidprentjescollectie aan ons hebben gegeven of toegezegd. Omdat we alles in de computer willen opslaan, is het ook mogelijk om ze tijdelijk aan ons te lenen. **Dus mensen; gooi dergelijke zaken beslist niet weg, wij nemen ze heel graag in ontvangst.** Voorzien is dat het bestand kan uitgroeien tot vele duizenden exemplaren. U kunt begrijpen dat het verwerken een monnikenwerk wordt. Daarom is hulp van anderen van harte welkom. Echt iets voor de wintermaanden.
De werkgroep komt voor overleg iedere eerste dinsdag van de maand tussen 13:30 en 15:30 uur bijeen in het "torentje" van Vastrada, dit is boven de hoofdingang. Iedere geïnteresseerde is van harte welkom.
Voor het "monnikenwerk" moeten nog afspraken gemaakt worden.

De werkgroep bestaat uit Hans van Engeland, Hans van Mierlo, Zef Knoors, Har Princen en Wil Schulpen.

POËZIEWANJELING 24 AUGUSTUS

Annie Schreuders - Derks

Same mit Veldeke Ech organiseerde weer op 24 augustus ein literaire aovendwanjeling róndj de basiliek en door ’t Hout. Op versjeije plaatse óngerwaeges wore dao veurdrachte en/of meziek. ’t Woor eine bludig heite zomeraovend. De ääpening woor in de keule kirk wo René Denis ós in eine waeg in de verhaolesfeer brach mit ’t ós zoa vertroewde leedje euver de keuning en de heilige: “De aw kirk” en natuurlik “’t Belaofde landj.” Gewaopend mit ein flesjke frisj water veur óngerwaeges zeen weer van dao oet vertrog. Op markante plaatse wórte weer mit verhaole en meziek, gebrach door eige luuj oet Ech en oet Zöstere, óngersjteund door de Limburgse sjrieverskrink, ’t Hout ingeleid. Langs ’t kapelke, de sjoelhut, ’t maordkruuts, langs ’t sjpaor en door de baenj weer trök door de beeldetuin nao ’t scoutinggeboew. Gelökkig haw men veur óngerwaeges aan sjtalluchte gedach, neet allein practisch, mer ’t goof ouch get mieë kaer aan de sjoane zomeraovend. Es aafsjloeting ein gezellig samezeen mit meziek. Aan lang taofele, boete bie ’t HK. Jean Dewaide, ein van ós ieërelede, haet zien sjtöm nog èns kónne sjmaere door de aw verkennersleedjes te laote heuëre: “Wij zijn de heersers der aarde! De koningen van de zee!” Det verheuëg zoa wie zoa de gemeinsjapszin. Conclusie: ’t Woor ein gesjlaagde activiteit. Weer höbbe allein mer positieve reacties gekrege.
Bie Veldeke laef de gedachte mit de poëziewanjeling wiejer te gaon. Wo en wie, det hungk nog in wiej zek. De Nuujstadt? Roostere? Sjtaeveswaert of de Laak? Weer haope in eder geval den weer d’r bie te moge zeen.

Modern kuns

De beeldetuin in Zöstere
sjteit vól moderne kuns,
in teen jaor tied gegruijd oet werk
van Tycho, Paul, of Huub en Funs.

D'n eine vintj 't 'neet ónaeve'
d'n angere duit 't helemaol nieks
'ne derde kump neet oetgekeke
op det gratis te bewónjere sjieks.

Sommige beelde krege 'ne naam:
gesjluierde vrouwluuj of kiemkrach,
Watussisjtier, wachter van de tuin,
door de kunsteneers zelf bedach
óm ós get op waeg te helpe
biej 't bekieke van häör werk,
want in 't kuns begriepe
is neet ederein aeve sjterk.

Waat sjtèlt det veur?
heurs se luuj waal 'ns zègke;
die vergaete det se kuns
neet altied oet kèns lègke.

Kiek wie 't zónleech sjpeelt mit 't materiaal,
aaj 'ns euver dae gledde sjtein,
heur dae sjtier euver de prairie dendere,
preuf de sfeer van dit terrein.

Zuus se die gesjluierde vrouwluuj
veuls se de kiemkrach van det zaod
herkèns se de geetiezere sjteinsjtruktuur
maak vernele dich ouch kwaod?

De beeldetuin in Zöstere
sjteit vól moderne kuns,
in teen jaor tied gegruijd oet werk
van Tycho, Paul, of Huub en Funs.

Riky Simons-Julicher, juni 2016

VOLKSCULTUUR

Meulesjtein Op de Pas 6
Annie Schreuders - Derks

Wie ich èns langs alle kunsobjecte van de gemeinte gefits woor en de gevelsjtein haw bekeke die Evert Zits ónger de aandach haet gebrach, veel mich in det weer waal eine gans bezunjere “gevelsjtein” in ós hääfke taege de veurgevel höbbe sjtaon. Väöl luuj meine det dae (euveriges hawve) sjtein dao sjtuit es herinnering aan mien aafkoms es möldersdochter.
Niks is minder waor. In welke meule det dae sjtein zelaeve deens haet gedaon, zal waal ummer ein raodsel blieve.
Zien twieëde laeve haet hae in eder geval gehad es sjtoep veur de deur van ’t awwershoes van de familie Schreuders Bij de Gracht 6 (vreuger Grachsjtraot). ’t Bewies is nog te zeen op ein paar foto’s van veur de oorlog.

Meulesjtein Bij de Gracht 1940

Oma Schreuders (de moder)
Margriet Schreuders Trips
Amelberga (Berga) Schreuders
Mia Schreuders
Gerard Schreuders (zoon van Margriet)

Op 23 september 1944, wie de luuj al meinde det de bevrijding dao woor, moos veur Zöstere ’t ergste nog kómme. ’t Hoes is op dae daag door ein bóm in eine sjlaag gans weggevaeg. Waat euver bleef woor ein gaat en eine groate houp puin. De meulesjtein is daonao, same mit al ’t angere puin gebroek óm de gater op te völle en de waeg weer get geliek te kriege.
In 1973 haet ’t kirkplein en de ganse ómgaeving ein nuuj gezich gekrege. Bie die renovatie is de sjtein weer baove aerd gekómme. Nao get gebaedel van miene kantj en mit de foto es ein saort bewies van eigendom van Pierre, höbbe weer ‘t vaerdig gekrege det de sjtein bie ós taege de gevel is geplaats.
Toch sjpeelde toen ouch ein klein bietsjke mit det ich “van de meule” woor.

BLEUMKE VAN D’N DAAG

EINE TOEN VAN DRIE JAOR
EINE HÓNDJ VAN DRIE TUUN
EIN PAERD VAN DRIE HUNJ
EN EINE MIENSJ VAN DRIE PAERD
ZEEN ALLEMAOL NEET VÄÖL MIEË WAERD.

Eine “toen” is de aafzètting róndj ein wei, meistes van meidääre. Woor ein aope plaats in de hègk den moos dao “getuund” waere.
Flinke tek mit witsje (wilgentenen) die aanein gebónje wórte. Zoa eine toen woor nao drie jaor versjlete.
Eine hóndj van drie tuun woor neuge jaor.
Ein paerd van drie hunj woor zeven-en-twintjig jaor.
En eine miensj van drie paerd woor ein-en-tachtig jaor.[1]

[1] Bleumke van d’n daag versjient regelmatig op de website van de Natuurvrunj

VOLKSCULTUUR

Gevelverhäölkes

MARKTSTRAAT NR. 47

Op ós gevelwanjeling door Zöstere gaon weer noe èns gein gevelsjtein bekieke met sjmeediezere gevelverseringe.
'n Gans bezunjer exemplaar bevuntj zich in d'n tup van de veurgevel van 't pandj Merretsjtraot nr. 47. In 't Letien sjtuit d'r op aangegaeve: 'post tenebras lux' (na duisternis licht). Ouch zeen d'r twieë veugel, blaedjes en tek aafgebeeld.

In 't markante woonhoes, geboewd in 1920, haet de bekènde hoesarts dr. Abe Jan Koldijk gewoond, dae november veurig jaor is gesjtórve. Dokter Koldijk, Fries van gebaorte, vestigde zich in 1952 es twieëde hoesarts in Zöstere. In korte tied boewde hae es arts 'n reputatie op die, ouch es gevolg van de 'internationale' ligging van Zöstere, tót wied euver de grenze reikde. Veur zien hoes, in 't centrum van Zöstere, sjtónge van sjmörges vreug pós deep in de nach auto's mit bènne- en boetelandse nummerborde geparkeerd.
De jónge arts woor bezunjer geinteresseerd in nuuj óntwikkelinge op medisch gebied. Zoa woor hae d'n ieërste arts in Nederlandj dae besjikde euver ein klimaatkamer. 'n Saort tank dae plaats booj aan veer tót zès persoane en wo-in kunstmatig 'n bergklimaat van twieë- tót zesdoezend maeter heuëgte kós waere verkrege. In dees zeer kosbare installatie (in de volksmóndj 'de Spoetnik' geneump) höbbe in de loup van de jaore doezende astmapatiënte verlichting gevónje. Tot op hoage laeftied is dokter Koldijk zien beroep blieve oetoefene. Hae is drieënneugetig jaor gewore.

BIJ DE MOLEN 3

Dit kunstig verseerde balkanker[2] vilt te bewónjere aan de gevel van de sjuur bie de sjoan karakteristieke weuning van Wim en Liet Hèllebraekers, gelaege aan 'Bij de molen nr. 3' in Detere. Dit kunswerkske is klein mer fijn! Zoaget vieërtig bie dertig centimaeter.

Henk Penders, Kerkstraat 55 oet Detere, deeg zich de meujte óm mich t'r op attent te make en versjafde mich ouch nog interessante informatie. Want aan dit seerwerk mit zien sjoan krölle is ein sjtökske historie verbónje. Naeve 't jaortal van de boew – 1901- zeen de initiale van de eigenieërs aangegaeve. Namelik SM det sjtuit veur *Severinus Meuffels* en CVT veur *Catharina van Thoor*.

Henk Penders goof nog es toelichting: 'Noe bèn ich dao zoa dèk langs gekómme mer niks opgemerk, totdet Wim Hèllebraekers mich t'r op attent maakde."
Det klink mich bekènd in de oare, want det weer dèk gein ach sjlaon op bezunjer dènger, det euverkump de meiste van ós.

[2] Ijzeren houvast waarmee de uiteinden van balken in muren worden bevestigd om het vooroverzetten van muren te beletten.

VERHAOLE VAN VREUGER

Deterse klómpe
Evert Zits

In d'n Heemklank nómmer twieë van dit jaor publiceerde Loek Storken ein interessant verhaol euver de vreugere klómpefebrik van de femilie Klinkers aan de Mezeikerwaeg in Detere. Det woor gebaseerd op ein krante-artikel oet 1960 en betróf ein interview mit d'n hieër Sjang Klinkers.

Det woor de zoon van Peter Klinkers dae róndj 1905 in Detere mit de fabricage van klómpe woor begoos.
't Woor ein richtig femiliebedrief want dao wore nog mieë zeuns die in de klómpefebrik wirkde. In geneump artikel wurt ein beeld gesjets van de gesjiedenis van de vreuger zoa bekènde klómpefebrik Klinkers in Detere. "Klump van de Klink" woor ein begrip in daen tied.

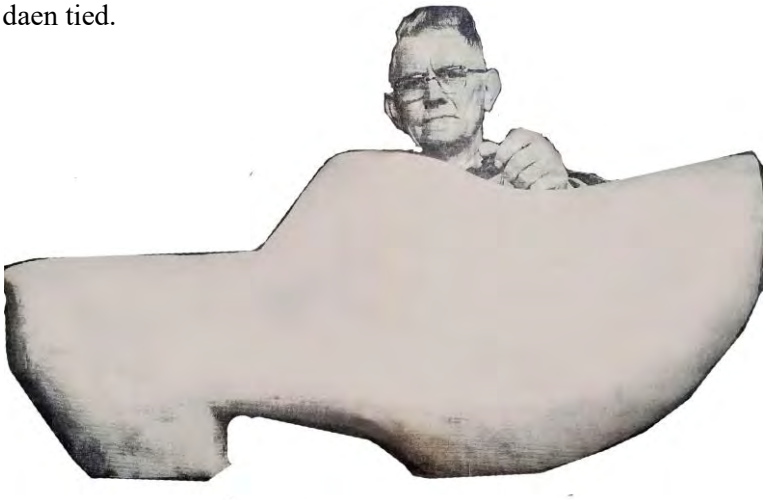

Tieën jaor later, in 1970, haolde Sjang Klinkers nog èns de gezèt. Dagblad 'de Limburger' publiceerde doe eine door hem ambachtelik gefabriceerde kolossale klómp: Eine maeter langk en vieftig kilo zjwaor.
Ouch op later laeftied koos t'r 't klómpe make neet laote!

SUSTEREN — Na de vele honderdduizenden gewone klompen, die Sjang Klinkers (66) uit Susteren in zijn leven reeds maakte, heeft hij deze week als vakman-in-ruste de laatste hand gelegd aan een reuzenklomp. Het exemplaar, dat uiteraard niet bestemd is om er mensen- of andere voeten in te steken, is een meter lang en weegt maar liefst 50 kilo. De klomp is helemaal met de hand vervaardigd omdat dit machinaal niet mogelijk is.

120 werkuren

Het kostte Sjang Klinkers ongeveer 120 werkuren alvorens hij de onderstam van een populier met zijn vaardige handen had weten om te vormen in een klomp met een inhoud van een kwart kubieke meter.

„Als je het urloon gaat tellen", aldus de heer Klinkers", dan zou het een dure klomp worden. Ik ga hem echter niet verkopen. Hij zal over enkele weken gebruikt worden tijdens het bloemencorso in het Duitse Grevenbroich. Later kan hij dan misschien nog eens dienst doen als reklamemateriaal in feestetalages".

50.000 per jaar

Sjang Klinkers is de vooral in vroeger jaren bekende fabrikant van klompen. Vorig jaar is hij echter met „pensioen" gegaan en kan men hem alleen nog als hobbyïst in zijn werkplaats vinden.
Trouwens in de klompenhandel is tegenwoordig niet veel meer te verdienen.

De heer Klinkers hierover: „Tijdens en na de oorlog verkochten wij gemiddeld 50 duizend paar klompen per jaar.

Tegenwoordig zijn er dat nog geen 3 duizend meer. Het zijn hoofdzakelijk alleen nog de boeren en het personeel van de melkfabrieken, die dagelijks klompen aantrekken. Verder ook nog wel de mensen die geregeld in hun tuintje werken. Dat aantal is echter niet noemenswaardig."

Nog maar één

Dat is dan ook de reden waarom Sjang Klinkers nog behoorlijk wat voorraad heeft. Een voorraad, die echter met de maand toch minder wordt. De afdeling 'reuzenklompen' is momenteel echter nog maar beperkt tot een exemplaar. „Misschien dat ik nog wel eens aan een tweede klomp van dergelijke afmetingen begin", aldus de heer Klinkers. „Het is echter een heel karwei. Vooral omdat het allemaal met de hand moet gebeuren".

VERHAOLE VAN VREUGER

Opgravinge
Evert Zits

Bènnekort geit ein lievig book versjiene euver de belangrieke opgravinge die in 't begin van de jaore neugetig bie de aw kirk zeen verrich. Det gebeurde ónger leiding van drs. Henk Stoepker, provinciaal archeoloog van Limburg. Al in de zestiger jaore wore dao al plannen veur gemaak. Mer die zeen doe neet doorgegange. Dao is in daen tied in de pers waal al väöl gepubliceerd euver die geplande opgravinge, wovan m'n doe ouch al väöl verwachde. Zoa versjeen in de gezèt 'de Limburger' van 11-11-1966 dit boeiend en interessant artikel. 't Woor eine richtige primeur.

De krantekop van det artikel woor:

Weltprimeur bie opgravinge in Zöstere

ZÖSTERE — Zöstere belaef bennekort ne gans unieke primeur. Bie de kômmende opgravinge in de buurt van de aw kirk zal namelik ne gans bezunjere opgravingstechnik waere toegepas. Veur 't eërs in de gesjiedenis van de archeologie zal 't opgrave gebeure door gedresseerde möl!

DEERLIK EKSPERIMENT

In mol-kringe besjtuit veur dit deerlik eksperiment väöl interesse. Oet gans Limburg kômme de aanmeljinge benne. Netuurlik wurt bie 't aanwerve van de möl — die van beiderlei kunne konne zeen — 'n zjwaor selektie toegepas. Allein ras-möl, R.K. en mit 'n middelbaar opleijing kômme in aanmerking. Mol-muus höbbe gein kans.
Mit 't dressere en 't opleije van ne groep möl is me al gesjtart in de zandjbek van de plaatselijke kleutersjoale.

De opleijing is in henj van gediplomeerde molmeppers. Op verzeuk van de deerebesjerming zôlle de möl bie hun werk glacéheisje drage en hoaag sjoon mit sjtaol naze. Bie raegewaer waere de möl besjermp door 'n perpluuke, det op hunne rök kan waere gemonteerd.

PREFESSER MOLMANS

't Gans prejek sjtuit onger supervisie van prefesser Molmans oet Moll (B.) mollomoog bie Klants' derentuin en bekend van de T.V.-rebrik „Mol op schoot". Op 'n persconferentie die gistere op 't raedhoes van Zöstere wort gehaute haet prefesser Molmans onger angere mitgedeilt dat de möl in de grondj zolle aafdale via 'n miensjach die wurt euvergenômme van de Maurits in Gelaen. Bie hun werk moge de möl neet pieprouke, waal proeme.

MOLMASSEURS

Om de möl in gooi kondisie te haute zôlle aparte molmasseurs waere aangesjteld. Dees molmasseurs môtte mollig zeen aangelag en in 't bezit zeen van wiesvrouwhendjes.
Tot sjlot vernumme w'r nog det de rijksdienst voor oudheidkundig bodemonderzoek en de Culturele raad Limburg, die in dit prejek erg geintresseerd zeen, waornummers zôlle sjikke.

HISTORIE

De Kop, een oude graanmaat
Gerrit Houben

Graanbouw in het verleden:
Zo'n 10.000 jaar geleden begon de mens in Zuidwest Azië wilde planten in cultuur te nemen waarna de landbouw zich zeer langzaam via de Balkan over Europa verspreidde. Bij archeologisch onderzoek van nederzettingen verkrijgt men kennis over verbouwde granen door o.a. het onderzoeken van verkoolde granen en afdrukken in aardewerk. Omstreeks 6000 v. Chr. werden o.a. al de granen gerst, eenkoren- en emmertarwe geoogst en begon de landbouw zich naar onze streken te verplaatsen. Omstreeks 5000 v. Chr. arriveerden de bandkeramiekers op onze lössgronden; dit waren de oudst bekende landbouwers in ons land. In de IJzertijd was gierst belangrijk. Later kwam de rogge en haver die vanaf de middeleeuwen een belangrijke rol gingen spelen.
Nevenstaand 15e eeuws plaatje stelt de graanbouw voor; ploegen, oogsten en het graan ter maal brengen.

Het Meetboek van 1783 en de Tableau des Habitans van 1799 laten zien dat toentertijd in de gemeente Susteren vrijwel iedereen van de landbouw leefde. Het waren gemengde bedrijven waar de akkerbouw domineerde en de veeteelt vooral op de produktie van mest was gericht. Als granen werden vooral rogge en boekweit verbouwd; gerst, haver en tarwe in mindere mate. De belangrijkste toepassingen waren: rogge voor brood, boekweit voor pap en pannekoek, gerst voor de brouwerijen en haver voor de paarden. Tarwe was een veeleisend gewas dat weinig werd verbouwd en als luxe graan vooral aan rijkeren werd verkocht. Ook boekweit was een wispelturig gewas dat regelmatig een lage opbrengst gaf; de boeren hadden er zelfs een spreekwoord aan gewijd: "Sint Laurens (10 aug) wèndj maaktj de bookendj blèndj". Na de Franse Tijd nam het verbouwen van haver en tarwe toe en van boekweit af.

<u>Volume-standaarden:</u>
Het spreekt vanzelf dat onze voorouders behoefte hadden aan maten. Erfpacht en cijnzen, allebei grondheerlijke rechten, werden in munt of in natura betaald. Ook voor de handel en het afmeten van zaadgoed waren maten nodig. Granen werden meestal naar inhoud gemeten en niet naar massa. Voor licht graan zoals haver , ook wel week of ruw genoemd, waren de maten groter. Als graanmaten werden in onze streken de Malder, het Vat en de Kop gebruikt. Dit soort standaarden werd meestal in het gewand- of raadhuis bewaard. Dit was vlgs. Schulpen ook het geval met de

roggemaat en de havermaat van Susteren die in de “statts argive” werden bewaard. Meestal was de verhouding: 1 Malder = 6 Vat; 1 Vat = 4 Kop. Maar het probleem was dat de inhouden per streek verschilden. Meestal moesten ze tijdens het meten worden afgestreken; soms echter was de opgehoopte maat voorgeschreven, dus met kegelpunt. De opgehoogde maat werd kop- of hoopmaat genoemd; deze maat is mettertijd geleidelijk verdwenen. Bovendien was er meestal een kleinere maat voor rogge en tarwe en een grotere voor haver en gerst. In tegenstelling tot lengte- (en oppervlakte-) maten is er weinig onderzoek gedaan naar graanmaten en de gepubliceerde gegevens spreken zich vaak tegen. De werkelijke grootten van de oude graanmaten van Susteren zijn me dan ook niet bekend.

Na de Franse revolutie kreeg een werkgroep, met de Nederlander Jan Hendrik Van Swinden als rapporteur, de opdracht om een nieuwe eenheid van lengte te bepalen. De lengte van de meridiaan van Duinkerken over Parijs naar Barcelona werd in zes jaar tijd opgemeten en men berekende hieruit de lengte van het aardkwadrant; het tienmiljoenste deel hiervan werd de meter. Het eindrapport werd in juni 1799 aan de Franse Senaat gepresenteerd. Vervolgens werd een platina staaf van deze lengte vervaardigd. De eenheid van massa, het kilogram, werd gebaseerd op de nieuwe lengte-eenheid en er werd ook een platina kg vervaardigd. In de Nederlanden (Be – Ne - Lux) werd conform de eerste IJkwet van 1816 als eerste Europese land het metrieke stelsel in 1820 ingevoerd en Nederland kreeg kopieën van beide standaarden: een ijzeren meter en een messing kg. Frankrijk zelf voerde het stelsel pas in 1840 in. Oude eenheden bleven echter nog meer dan een eeuw in gebruik omdat er veel weerstand was tegen de aanpassingen. Sinds 1820 zijn de standaarden, vooral de definities, meermalen aangepast en uitgebreid. Momenteel is de eenheid van lengte aan de lichtsnelheid, en de daartoe benodigde eenheid van tijd aan het stralingspatroon van het caesium 133 atoom gekoppeld. In 1875 is het Bureau International des Poids et Mesures (BIPM) opgericht dat het metrieke stelsel ging beheren en nieuwe eenheden vaststelde. Dit stelsel is in 1960 overgegaan in het SI-eenhedenstelsel. De Conférence Générale des Poids et Mésures (CGPM), waarin ieder deelnemend land een vertegenwoordiger heeft, stuurt de BIPM aan.

<u>Graanmaten in publicaties (onze streek en Gulik):</u>
In de Nederlandse taal:
Offermans: Een Sittardse mouwer of maltere houdt 6 Vat. Voor rogge en tarwe heeft deze 28,75 l en voor haver 33.06 l inhoud.
Jonkergouw: Een Sittardse Malder = 6 Vat; 1 Vat = 29,73 l.
Een Dürense Malder = 10 Vat; 1 Vat = 26,37 l.
Een Akense Malder = 6 Vat; 1 Vat = 24,708 l.
Een Keulse Malder = 4 Zeumer; 1 Zeumer = 4 Quart = 40,91 l.
J.: Een Sittards graanvat voor rogge en tarwe was groot 20 oude kannen en een graanvat voor haver en spelt was groot 23 oude kannen; een oude kan is in nieuwe maat 1,4865 l. (Noot: Hieruit volgen dus inhouden van 29,73 l en 34,19 l. Het is echter vreemd dat P. een relatie legde met de kan, die een inhoudsmaat was voor vloeistoffen.)

Verhoeff: In deze belangrijke publicatie wordt niets vermeld over de voormalige Gulikse plaatsen Susteren, Born en Urmond; voor Sittard geeft hij een Vat van zowel 25,1 als 29,7 l aan. In Echt werd volgens Verhoeff de Maastrichter graanmaat gehanteerd; deze was in onze omgeving ook gangbaar in Roosteren, Stevensweert, Maasbracht, Montfort, Posterholt en Nieuwstadt. Een Maastrichter Vat = 23,34 l.
Nipper: Hoofdstuk Limburg: Onder de paragraaf Geschiedenis schrijft hij meerdere onwaarheden. Onder de paragraaf Maten en Gewichten heeft hij de gegevens van Verhoeff zonder verdere aanvullingen overgenomen. Net als Verhoeff schrijft hij niets over Limbricht, Urmond, Born en Susteren.

Ophoven, Maaseik en Stokkem (Land van Loon):
Korenmaat Sister = 28,814 l.
Havermaat Sister = 32, 524 l.

In de Duitse taal:
Aldefeld:

Sittard	Malter	= 5 Faß	= 144,26 L
	Faß	= 4 Viertel	= 28,85 L
	Malter	= 5 Faß	= 167,93 L (Hafer)
	Faß	= 4 Viertel	= 33,6 L (Hafer)
Wassenberg	Malter	= 5 Sümmer	= 145,81 L
	Sümmer	= 4 Viertel	= 29,17 L
Heinsberg	Malter	= 21 Viertel	= 122,68 L
Gangelt	Malter	= 5 Sümmer	= 153,5 L
Erkelenz	Malter	= 25 Viertel	= 149,52 L
Jülich	Malter	= 5 Sümmer	= 152,14 L
	Sümmer	= 4 Viertel	= 30,43 L
Aachen	Malter	= 6 Faß	= 148,27 L (Roggen)
	Faß	= 4 Köpfe	= 24,71 L (Roggen)
Düren	Malter	= 5 Sümmer	= 164,26 L.
Köln	Malter	= 143,28 L.	

Verdenhalven:

Aachen	Malter	= 148,27 L.
Köln	Malter	= 143,54 L.
Düsseldorf	Malter	= 165,84 L.
Krefeld	Malter	= 137,52 L.

Trapp en Wallerus:

Aachen	Fass	= 24,71 L.
Köln	Malter	= 143,54 L.
Düsseldorf	Malter	= 165,83 L.

Die älteren und neuen
Maaße und Gewichte
der Königlich Preußischen
Rheinprovinz
Ein Handbuch für Beamte, Kaufleute und Geschäftsmänner.
Unter Mitwirkung des Herrn
Dr. Fr. Ahn,
vorm. Sachverständigem bei der Königl. Eichungs-Commission zu Aachen,
herausgegeben
von
C. D. W. Aldefeld,
Aachen und Leipzig
bei Jacob Anton Mayer.
1835.

De Kop:

Op de Slek is de Kop nog lang in ere gehouden. Nog tot WO II werd hij door de naburen geleend voor het afmeten van zaadgoed; zo was het zaaien van 6 Kop rogge/tarwe per Vrecht gebruikelijk. Een Vrecht, elders vaak Zil genaamd, was groot 100 vierkante (kl.) Roeden; een Bunder was weer vier Vrechten of 3 Morgen groot. In 1945, na terugkeer van de evacuatie, werd deze Kop beschadigd, verroest en ernstig aangevreten door de houtworm, op de mestvaalt teruggevonden. Ook is de bodem (tussenschot) krom getrokken. Deze oude graanmaat was vroeger eigendom van Hannes Maessen de oude (1800 – 1887). Nu is deze Kop in het bezit van zijn achterkleinzoon Piet Maessen (* 1931).
Zie nevenstaande foto.

Ik heb de graanmaat zo goed en zo kwaad mogelijk inwendig opgemeten; de diameter en de diepte zijn gemiddelden van metingen op 6 en 12 plaatsen. Na berekening met deze maten (d = 268,2 mm en h = 99,7 mm) kom ik op een geschatte afgestreken inhoud van 5,604 dm^3. Met een Vat = 4 Kop kom ik dus op een Vat van 22,42 l. De Kop is weliswaar flink gehavend doch ik vind de inhouds-verschillen met de opgaven voor de Maastrichter Kop ruim, n.l. 4 %.

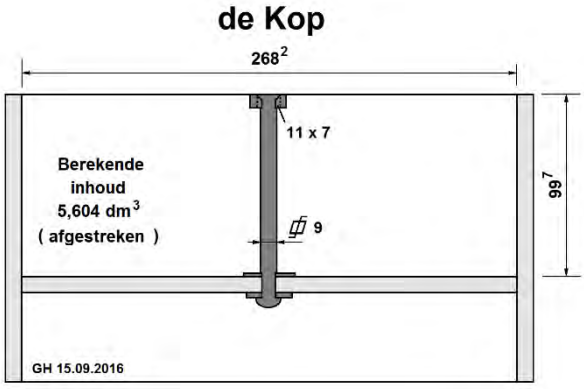

Men rekende op de Slek voor rogge en tarwe met een Kop van 4 kg. De website's van Proplanta en Wikipedia geven hectoliter-massa's op voor Rogge van 58 – 77 kg/hl & 70 – 75 kg/hl en voor Tarwe van 62 – 87 kg/hl & 72 – 82 kg/hl. (Zie de tabel met stortgewichten van graansoorten verder op in dit verhaal.) Het gemiddelde hiervan bedraagt 72,87 kg/hl. Dit geeft voor deze Kop dus 4,08 kg en verschilt maar 2 % van de 4 kg waarmee onze agrarische dorpsgenoten rekenden. De onderzijde is het meest gehavend en daarom niet opgemeten. Deze heeft (ongeveer) de inhoud van een halve Kop. Volgens Piet Maessen was dit een dubbelmaat die aan beide kanten werd gebruikt; deze Kop heeft dus geen bodem maar een tussenschot.

Molsteren:
Verhoeff vermoedt dat een Malder oorspronkelijk een hoeveelheid graan was die men ineens liet malen. Verdam geeft als een van de betekenissen voor mouwer "de hoeveelheid graan die tegelijk aan de molen mag worden gemalen".
De molenaar werd vroeger meestal in natura betaald; d.w.z. hij schepte een gedeelte van de ter maal gebrachte granen als maalloon. Dit gebeurde omstreeks 1955 op de Slek soms nog. Als mijn vader of ik een zak rogge, bestemd voor zwartbrood, naar de molen bracht dan molsterde de mulder deze en bracht na het malen het meel naar de bakker. Deze nam dan zijn stempeldoos en notablokje en zette een aantal stempeltjes op een pagina die mijn moeder weer kreeg. Elke keer als een roggebrood nodig was, werd de schaar genomen, een stempeltje uitgeknipt en de bakkerij bezocht. Van roggegraan tot brood kwam er dan geen geld aan te pas.
In een akte van volmacht van het gemeentebestuur van Echt van 24 juli 1710 wordt o.a. gesteld dat Anthon van der Crabben, de pachter van de banmolen ("dwanck kooren waeter moolen"), zich hoort te houden aan de condities waaronder hij de molen heeft gepacht, zoals "in het molsteren niet meer te schuppen/schrabben ofte te nemen als het sesthiende deel van de harde fruchten als is rogge en terve en het vierentwintighste deel van de weicke oft rouwe vruchten als is gerst, boeckweit, spelt ende haver".
In de vele protocollen van de eden, die nieuwe molenknechten voor de schepenbank Echt moesten afleggen, stond dat hij tijdens het molsteren niet meer dan het zestiende deel van de harde granen en het vierentwintigste deel van de ruwe granen zou scheppen. Dit is dus van iedere Malder 1½ Kop harde granen of 1 Kop ruwe granen. Dit roept bij mij de vraag op of de hier besproken graanmaat misschien oorspronkelijk van een molen afkomstig is?

Grootte van middeleeuwse graanmaten:
Karel de Grote schreef in de Admonitio Generalis van 789 voor zijn hele rijk een uniform maatstelsel voor met o.a. een inhoudsmaat voor droge stof. Deze was gelijk aan 4 Romeinse Modius (Modius = 8,75 l); 35 l is ongeveer gelijk aan een Vat. Ondanks deze verordening bleven er toch nog andere maatstelsels in zwang. Het systeem hield geen stand, vooral na de 14^{e} eeuw namen de verschillen toe. In bergachtige streken maakte de handel in de oudheid vrijwel uitsluitend gebruik van lastdieren. In onze streken waren de meeste wegen, vanwege de slechte staat, ongeschikt voor voertuigen. Ook hier maakte de handel daarom veel gebruik van lastdieren: paarden, muilezels en ezels. De (max.) zadellast van paarden bedroeg circa 135 kg en van ezels circa 120 kg. Hiervan zijn in de Romeinse Tijd en Middeleeuwen de "gewichts"-maten afgeleid. Dit verklaart misschien ook waarom de graanmaten voor ruwe granen

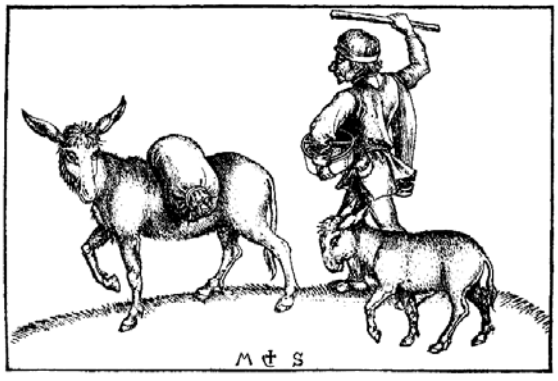

een grotere volume-inhoud hadden. Voor transport van b.v. olie of wijn werd deze last in het Duitse taalgebied Saum genoemd; denk b.v. aan Saumtier (lastdier) of Saumsattel (pakzadel). Om te vergelijken met bovengenoemde zadellasten moeten we weten dat graanmaten in die tijd zeer waarschijnlijk opgehoopt werden gebruikt. Mogelijk is de naam van de maat Saum vervormd tot Sümmer en daaruit weer Simmer. In het Land van Loon heette het dan weer Sister. De afgebeelde kopergravure is van Martin Schongauer (1446-1491) en stelt een Molenaar voor met graanmaat en beladen ezel.

	Stortgewichten			
Graansoort	Proplanta.de	de.wikipedia.org	Trapp & Wallerus	Hapman.com
Tarwe	620 – 870 kg/m^3	720 – 820 kg/m^3	710 – 810 kg/m^3	720 – 830 kg/m^3
Rogge	580 – 770 kg/m^3	700 – 750 kg/m^3	690 – 790 kg/m^3	690 – 720 kg/m^3
Gerst	570 – 670 kg/m^3	600 – 650 kg/m^3	620 – 700 kg/m^3	610 – 690 kg/m^3
Boekweit			540 – 590 kg/m^3	590 – 660 kg/m^3
Haver	450 – 540 kg/m^3	450 – 500 kg/m^3	430 – 540 kg/m^3	430 kg/m^3
Spelt			410 – 470 kg/m^3	

Referenties en Literatuur:

Akte van volmacht voor advocaat W.G. Charles – Schepenbank Echt - Inv. nr. 308

J.H. Van Swinden - Vergelijkingstafels tussen Hollandse Lengtematen en de Mètre – Amsterdam 1812 (Noot: Vooral opgaven uit Noord-Nederland)

C.L.W. ALDEFELD - DIE ÄLTEREN UND NEUEN MAAßE UND GEWICHTE DER KÖNIGLICH PREUßISCHEN RHEINPROVINZ – AACHEN 1835

J. – Oude maten en gewichten in Sittard – De Maasgouw 1880 (p. 358)

J. Verdam – Middelnederlands handwoordenboek – Amsterdam 1931

Jac. Offermans – Wo dan in Zitterd? – p. 23 – Sittard 1943

Philips, Jansen en Claessens – De geschiedenis van de landbouw in Limburg (1750 – 1914) – Assen 1965

E. Roebroeck – Het land van Montfort – Assen 1967

Jonkergouw – Sittard Gulikse stad (van 1400 – 1801) – p. 150 – Sittard 1977

W. van Vliet – Prehistorische cultuurplanten – Intermediair 18 jan 1980 – p. 35-47

H.K. Makkink - Introductie van het Metrieke Stelsel – Metrovisie p. 252 - 259 – oktober 1982

J.M. Verhoeff – De oude Nederlandse maten en gewichten – p. 75 - Amsterdam 1983

G.J.C. Nipper - 18 eeuwen meten en wegen in de Lage Landen – Zutphen 2004

Wil Schulpen - Meetboek 1783; deel 1 van 7 afleveringen - Heemklank nr. 2004-4

BIPM - Le Système International d'unités (SI) – 8e édition – Sèvres 2006

F. Verdenhalven - Alte Meß- und Währungssysteme – 2e Auflage - Insingen 2011

W. Trapp en H. Wallerus - Handbuch der Maße, Zahlen, Gewichte und der Zeitrechnung – 6e Auflage – Stuttgart 2012

Euver ’t laeve
Loek Storken

In de veurigen Heemklank haet Evert zien eige en angermans gedachte èns laote gaon euver awt waere, sjterve en doadgaon. Mer laeve en doad hange ónherroepelik same.
Aaf en toe mósse dus, zeker ouch noe in den tied van Kersmis en Awd- en Nuujjaor, èns röstig naodènke euver ’t laeve zelf, ouch al gaeve ze dich dao dèks neet al te vääl tied veur.
Daen tied mósse dich pakke. Esse nix pax, kriste nix. Det is Latien van Annie.
Boete det zelf naodènke, of es det zelf naodènke neet erg opsjut, kènse natuurlik ouch èns kieke wat angere dao vanzelaeve euver gedach, gezag en gesjreve höbbe.
Ómdet vääl luuj allewiele nog waal èns óncóntent zeen euver ’t laeve, mer in feite mieë ómdetse neet alles höbbe wat ze mesjien waal zouwe wille, höb ich èns ei paar dènger hie ónger bieëingezat wat verstenjige luuj dao vreuger al èns euver gezag höbbe.

Luuj die al einen daag awwer zeen, kènne zich bieveurbeeld hieël good vènje in wat Johann Wolfgang von Goethe euver ’t laeve zag:

Das Leben ist seltsam eingerichtet:
Nach den Jahren der Last
Hat man die Last der Jahre.

Ouch Confucius, eine man wobie ’t zich loant óm èns get van dem en euver dem te laeze, dae wós ’t al: Jedere minsj haet twieë laeves.

Het twieëde begint esse besefs desse mer ein laeve höbs.

Eine geweldige doordènker, dees regelkes mósse ech èns ei paar kieër laeze. Pas den geisse in de gate kriege, desse inderdaad mer ein laeve höbs, mer jus esse det in de gate kris, den begint ’t twieëde sjtök van dien laeve, dien twieëde laeve dus.

Vääl luuj make zich ouch veural drök euver hieël wied weg, mer:
Hiej in Zöstere is ’t laeve belangriek, neet op Mars, mer thoes bie “de mam”.
’t Kènt in ’t laeve ouch neet ummer mitzitte:
Zónger taengewènjd is d’r nog noait eine wèndjvogel de lóch in gegange.
Ouch cóntent zeen mósse kènne, en mesjien waal lieëre:
Door óngelökkig te zeen óm wat me neet haet, vergit me dèk gelökkig te zeen óm wat me waal haet
en:
Het is beter weinig nodig te hebben
dan veel te bezitten (Augustinus).

Doe mós (zelf) zörge desse d’r get van maaks, en doe hoofs de ieëlenj neet op te zeuke:
“Waarom zou ik treurig leven,
Waarom naar ’t geluk niet streven ?”
Charlie Chaplin zag vreuger al: “Van kortbie gezeen is ’t laeve ein tragedie, op aafsjtandj ein komedie!” Kortóm: Lach ouch gerös mer èns mit de ieëlenj!

Mesjien meinse waal det ’t lang doert, mer ’t is zoa óm, en geit veurbie wie einen druim:
“Het ydele vermaak verdrijft gelijk een stroom.
Nu is ‘t ; nu is ’t geweest ; het leven is een droom”.
Jan Luyken

Doe mós ’t laeve ouch neet ummer al te serieus pakke:
“Einfach mal die Seele baumeln lassen“.

We hoeven geen “Übermenschen“ te zijn,
De vorige zijn ook (gewoon) gestorven.
Rik Torfs

Allewiele zeen d’r ouch óntiechelik vääl luuj, die vääl wiejer wille reike es hun erm langk zeen, of det hun beurs reik:
Gelök is ouch de kuns óm ein boekèt te make
mit de blome wose bie kèns.

Totale vrieheid is ouch neet alles, doe bès ouch vrie óm dich te bènje. Natuurlik moogse dao vanteveure waal ieës èns good euver naodènke:
Wij zijn zo vrij, dat we niet meer verbonden raken. Er ontstaat relatie-onbekwaamheid (Dirk de Wachter – Vlaams psychiater).

Maak ’t neet te ingewikkeld:
’t Laeve is simpel,
mer weer (de luuj) doon meuilik!

’t Liek waal of sommige luuj bliekbaar allein gelökkig kènne waere, es ze in Florida kènne gaon zjwömme en knuffele mit einen dolfijn, en det mót en moog den ouch nog hieël get koste. De reisbureau’s waere dao natuurlik waal gelökkig van, mer ich höb ’t toch ein hieël sjtök gemekkeliker es ich geweun thoes kèn zjömme mit miene goudvèsj. Dus zeuk ’t ouch mer neet in te extreem dènger, en gerös get korter bie.
Eine van de jónges wo ich mit wanjel, dae leus, net wie ich, èns gaer ei good book achter in den haof mit ei lekker pintje of ei good glaas wien d’rbie. Wie d’r óm ein nuuj book verlaege zoot, sjtapde d’r in Zitterd bie “’t Boekhuis” nao benne en zaet wie einen echte macho taenge ’t maedje achter de toonbank: “Wo kèn ich hie ’t book: “De man is baas in huis” vènje ?”
Effe moos ’t kèndj naodènke, mer den zaet ‘t: “Op de twieëde verdeping, menieër, bie de SPROOKJESbeuk!” Det woor veur dae jóng natuurlik weer effe de “harde” realiteit van ‘t laeve , mer toch kènse in ei good book prachtige oetsjpraoke vènje, bieveurbeeld van Gabriel Garcia Marquez :

“Ik heb over de mensen zo veel geleerd ... Ik heb geleerd dat iedereen op de top van de berg wil leven, zonder te weten dat het echte geluk zit in de manier waarop men de berg beklimt”. Doe mös dus zörge desse óngerwaeg al sjpas höbs, en neet pas esse op den tup kumps. Óngerwaeg doert trouwes väöl langer es allein det baove kómme.
Van väöl korter bie is ein oetsjpraok van Gerard Kessels, eine columnist van ós eige Limburgse gezèt: “Ach, het leven is een aaneenschakeling van pogingen je bestemming te bereiken. Kunst is te blijven lachen bij het zoeken”.
En ouch oet ós eige plat :
Doe bès neet in ’t laeve óm vrunj te make,
Doe bès in ’t laeve óm vrundj te zeen.

Het leven is op zichzelf zinloos.
Je moet er zelf zin aan geven.
(Jean Paul Sartre 1905 – 1980)

We liggen allemaal in de goot,
maar sommigen met hun blik op de sterren gericht.
(Oscar Wilde 1854 – 1900)

Ouch al höbse ze neet zelf en zeen ze neet van dich, van sjoan dènger kènse aevegood genete.

Volgens de pas gesjtórve dichter Leo Vroman is ’t laeve: “ein ónverlangk kado, te groat óm weg te sjmiete!”
Laot ze allemaol mer d’r euver zègke en sjrieve wat ze wille, ich kan uch mer ein dèngk aanraoje: Geneet d’r van en kiek desse d’r sjtrak get van gehad höbs!

VERHAOLE VAN VREUGER

De wereld draait door:
Waar gaat de tijd heen……/??????????\ Naar de eeuwigheid !
Gerard Janssen

Na zesenzeventig jaar op de Hei gewoond te hebben, zijn wij verkast naar de Amelbergahof in Oud Susteren. Wij hadden gekozen voor een zelfstandige seniorwoning die met veel geluk ons is toegewezen . Op 28 juni vond de sleuteloverdracht plaats om 8 uur alsof geen tijd te verliezen was. Het adres is Amelbergahof 36 6114 GZ. Ook troffen wij geweldige buren aan met leeftijden waarmee wij nog een flink stuk vooruit kunnen als O.L.H. dat toestaat, want het leven is niet van ons.
Oud Susteren is mij bijgebleven door onze ouders welke in hun jeugd elke dag dat moesten lopen,waarschijnlijk ook nog op klompen. Inmiddels zijn wij thuis.
Zesentwintig jaar in de Rijdtstraat gewoond, daarna 50 jaar aan de Heidestraat. Tussendoor 2 jaar in militaire dienstplicht. Onwillekeurig denk je aan de jaren van je jeugd welk leven begon met de tweede wereldoorlog .In mijn geheugen is de evacuatie het diepst gegriefd. Na de oorlog volgde de wederopbouw. Nu zie ik nog huizen met herstelde gevels welke getroffen waren door granaten of bommen. Ons mooie dorp werd flink beschadigd door de Engelse luchtmacht. Zij hadden de taak om het rangeerterrein flink te vernielen en daardoor de Duitse transporten over het spoor onmogelijk te maken. Doch de nauwkeurigheid was verre te zoeken en menig huis werd geraakt. Maar, over de oorlog is veel geschreven zodat ik daar mijn herinneringen heb opgeslagen. De verhalen van de 30'jarige tijd in de vorige eeuw blijft mij bezig houden. Mijn moeder is in Krefeld geboren in het jaar 1909. De grootouders werkten met vrouw en kinderen in de steenfabrieken .Toch lukte het mijn grootouders om hiermede een bestaan op te bouwen. Mijn super grootvader, geboren in 1882 en mijn allerbeste grootmoeder geboren in 1884 kwamen uiteindelijk voorgoed terug in Susteren. De kinderen kregen allen een huis gebouwd door hun vader, mijn grootvader. Wilhelm was geboren in Wijchen bij Nijmegen en sprak dus Nederlands. Een zeer belezen man en een echte alleskenner. Boeren was zijn hobby. Zijn werkpaardje was een Russische vliegenschimmel, een kwartbloed pony. Dat paardje heeft ons gezin met alle spullen geëvacueerd door de spoortunnel die onder water stond tot aan zijn buikriem. Grootvader liep naast zijn paardje met groene lieslaarzen, een raadsel hoe hij daar aangekomen was. Maar dat had alles te maken met de spoortunnel,waarvoor hij naar Limburg was gekomen. In 1948 stierf grootvader aan een verwonding door nieuwe prikkeldraad. Groot was dat verlies Grootmoeder heeft naar de kleinkinderen toe de rol van opa ingevuld m.b.t. Sinterklaas, Nieuwjaar, Pasen, Palmsteken en de vertelseltjes.

In die tijd na de oorlogsjaren toen het leven beter werd, doordat er vast werk kwam in de mijnen, bij het spoor, de fabrieken, de overheid enz., werden de jaren dertig achteraf gezien als zeer armoedig. Geen werk ,geen loon dus geen geld. Maar ze hadden genoeg te eten, want bijna elk gezin had een moestuin en hielden kippen, geiten, konijnen en sommigen voerden een varken vet. Men leefde zonder stress. Er werd muziek gemaakt ,er was humor en veel natuur. In de bossen kapte men in de zomer het onderhout en sorteerde dit tot een bussel. Meestal was dat hout van de

hazelaarstruik. Dunne takken werden gedroogd. De dikke takken werden geschild en gespleten, die waren voor hekwerken en afrasteringen. De overheid heeft toen extra werk verschaft door de aanleg van het Juliana-kanaal te laten uitvoeren. Veel van onze dorpelingen staan op diverse foto's. Men leefde het leven. Doch, nu is alles anders. Er kwam nog eerst een vreselijke oorlog. Direct na de oorlog in 1945 kwam ik in de eerste klas van de lagere school in Mariaveld. Het Hoofd der School leidde de klassen 6, 7 en 8, en deed dat op zijn manier. Alle klasgenoten hadden respect voor de leraar, ondanks dat enkelen een draai om de oren hebben gehad of zelfs een tijdje op de knieën voor de klas hebben gezeten. Dat waren nog eens tijden. Men was beleefd, men had geen lange tenen, men kon wat verdragen, men hield zich aan de regels ook omdat het direct werd afgestraft. Voor mij viel de leraar in goede aarde. Boven het schoolbord hing een foto van een koolmees, de leraar hield dus van vogeltjes en de natuur. Toen ik vertelde dat mijn grootvader mij veel vogels had geleerd, vroeg hij mij hoe opa "zich schreef". De grijns op zijn gezicht heb ik moeder gevraagd. De verklaring was, dat mijn moeder school heeft gehad van de meester en dat zij enige jaren zijn woning heeft verzorgd. Een probleem bleef er bestaan en dat was dat hij alle jongens van de vorige generatie van de Heide niet moest. Wij moesten dat verbeteren. Wanneer je dan ook hoorde dat zich van alles had afgespeeld en hoe de leraar daar in stond, hebben wij het er goed van afgebracht en kregen wij kosteloos Franse taalles na school. Alleen de uitspraak is overgebleven van die paar lessen. Alle klasgenoten zijn zover ik weet goed terecht gekomen in de maatschappij. Enkelen meldden zich voor opleiding in het seminarie van de Lazaristen in Wernhout. Waarschijnlijk voor de grap riep hij bij iemand: "Als jij priester wordt, dan word ik toch Paus". Wij lagen te schaterlachen in de schoolbanken. Zoiets durfde de leraar hardop te zeggen. Zo ook had hij maar 1 leerling in de 8ste klas, die moest elke dag de geraniums verzorgen die op de lange vensterbank in bloempotjes stonden. Sommigen konden niet van de geraniums afblijven en dan was de bok vet. De meester was dan enkele dagen niet te genieten. Als het over was, vroeg hij ons om te gaan zingen van "de herder op de heide" en dan moest Toon, die al een mannenstem had, de tweede stem zingen. En dat wilde Toon niet graag. Zijn oudere broer zei tegen hem: "Als de meester dat weer vraagt, zeg je dat je zwaar verkouden bent". Maar de meester had al lang door dat het een spelletje was. Zo iemand komt alleen maar van de Hei. Teleurgesteld door de afwijzing zei hij: Dan gaan we nog wat sommen doen, want daarin zijn jullie nog niet goed genoeg naar mijn zin". Aan het einde van het laatste schooljaar hield hij de vinger aan de pols voor elke afzwaaier of de juiste school gekozen werd in het belang van zijn leerling. Voor mij rolde er een ambachtelijk opleiding uit waarbij ik koos voor elektrotechniek. Na de ambacht volgde een bedrijfskundige opleiding van de Staatsmijn Maurits. Alle theorieën werden nogmaals verdiept en aangevuld met praktijk op diverse plaatsen op het mijnbedrijf. Voor het werk kreeg je loon zodat men thuis blij was met de ondersteuning, hoe gering ook. Pas als je na 2 jaar slaagde, werd je in een bedrijfsonderdeel te werk gesteld. Wetende dat een goede bekende uit Susteren in de elektrische centrale werkte, was mijn hoop gevestigd op die afdeling. Niet dat ik verwachtte bij de schakelwacht terecht te komen waar hij werkte. Ik kwam wel in de centrale bij een zeer ervaren onderhoudsteam waar ik zeer veel van geleerd heb.

Ook de organisatie en beleid en uitvoering in de hoogspanningscentrale was perfect. Nu nog denk ik aan die tijd terug welke de basis is geweest van mijn verder leven. Wat een mooie tijd, samen met de mijnwerkers van Susteren en het busvervoer door Kelleners Susteren van en naar de mijnen. Maar d.d. 5 okt.1958 moest ik in militaire dienst. Vanwege mijn opleiding werd ik opgenomen bij de Genie en Verbinding . De rekrutentijd was voor mij een en al vakantie. Oefeningen op de heide. De kazerne in Vught met de barakken van hout bevond zich in een streek met dennenbossen en veel heide en dat lag een flink eind van het dorp en station. Eekhorentjes renden over het dak en kwamen geen eten te kort. Op de heide werden wij regelmatig verrast door opvliegende patrijzen die nog in flinke aantallen aanwezig waren. In de naaldbomen en sparren zag ik voor het eerst de kruisbek, een vogel met een stevig figuur dat mij deed denken aan de appelvink. Zo was de natuur een flinke gezel voor mijn alleenzijn, want in al die maanden diensttijd had ik niemand van Limburg in de buurt. In juni 1960 zwaaide ik af. Ook de diensttijd telde mee in de beroepsjaren voor het VEV diploma. DWDD op de staatsmijn Maurits…….!

DIALEK

Ridders van de rotte taofel

Loek Storken

Weer zote urges in zó'n klein cafeke aan zó'n sjoan awd róndj gammel täöfelke get te klasjenere. Weer jóngere awwere sjiene toch op ein of anger maneer eine veurkeur te höbbe veur aw cafekes en krakkemikkig door den tied geteikend meubilair.
Opèns geit de deur aope en dao kump dae wat ummer mit de fits naokump bènne, g'r wèt waal, 't "naokummerke" (ein naokummerke van 77 jaor). Ouch dae is al get awwer en ouch get krakkemikkig. Saort zeuk saort zulle w'r mer zègke, ouch al zit in dem nog neet den houtwórm.
"En, wie zit geer hie toch?", zaet 'r. "G'r liek waal de Ridders van de Rotte Taofel".
"En doe den", woor 't antjwoord. "Wat kumps doe doon?"
"Ja, höb g'r mich den neet gaer d'r bie?", zag hae weer.
„Zij die zonder fouten zijn, die zitten hier!", zag eine."En det kènne w'r van dich neet zègke. En es w'r dich neet d'rbie hawwe, hawwe w'r eine minder. En den hoofde w'r dalik weer minder te betale".
Geer zeet 't alweer: Es w'r ós friedes nao ei sjtökske getaffeld te höbbe urges " ïn de luwte" neerlaote, den is 't de bedoeling det d'r neet al te väöl serieuze kal mieë oetkump. Dae mótte w'r ós thoes al lang genóg aanheuëre van de vrouw. D'r mót dus bie veurkeur get gezeiverd waere.
Wie w'r zelf nog zó'n klein menkes wore, toen zoogse waal èns in de café van die aw menkes zitte mit de patsj op ein oar en eine sjtómp segaar in de moel en ein kónjekske of eine jónge klaore mit ei sókkerkluntje d'rin veur zich. En die hawwe commentaar op 't nuujts , mer eigelik op alles.
Es w'r dao noe zelf zitte, den is 't neet väöl anges, allein die patsj en dae sjtómp segaar, die óntbraeke. Dae sjtómp segaar dae moog zelfs neet mieë. Eigelik hartsjtikke raar in einen tied det óngevieër alles moog wat God verbaoje haet. Sjtickies rouke det is zelfs in, ze wille ós ouch aan de waterpiep höbbe, wiet trèkke moog veur "eige" gebroek, mer geweun get óp eine sjtómp segaar knawwele, det is verbaoje.

Mit ei sjtaole gezich verkondigde ein van de men, wie w'r 't kort veur de Paosje euver de "Mattheuspassion" hawwe, det de Jansse Bagge Band hunne naam hawwe van Johann Sebastiaan Bagge. Jao, want hunne meziek haw dao waal get van weg. Veural 't nummer: Blief bie de mam. Es dae Jezus get mieë bie de mam woor gebleve, den woor hem det ouch allemaol neet gebeurd. Ja, zo kan die wel weer! Doe kèns hun neet alles geluive. Óm neet te zègke niks.
Ouch waat heuëre betref kènse ze niks mieë geluive. Eine, dae heuërt prakties niks mieë, mer volges mich is d'r toch ouch ei bietje selectief douf. Zoa gaw es eine zaet:"Doog ós nog mer eine", den haet hae det 't ieëste geheuërd.
Ouch dae van die hoonder (vreuger knaries), dae heuërt volges zien vrouw al neet mieë zoa good. Eine awd-Zösterdenieër Johan L., dae euvergeloupe is nao Deetere en bie dae hoondereman in 't waereldberoemde kirkkoar van Deetere zungk, dae haw eine nuje knie gekrege. Wie Gene bie dem op bezeuk ging, haw d'r eine kilo moere bie zich. Hae haw namelik versjtange det dae eine nuje knien gekrege haw, en es hardcore-derevrundj wool dae natuurlik zörge det det bieësjke niks te kort koom en ouch gooi ouge bleef hawte.
Eine woor nao Arcen gewaes noa 't Thermaalbad, en dao wore get sjtevige Duutsje dames 't water in gekómme. Op det sjtevige, dao höbbe ze heutzutage neet allein mieë op 't Pruusjes patent op, dao kènne ze allewiele hie bie ós ouch waal get van.
"Jao", zag Ton, "mer det haet ouch waal zien veurdeile, want det wore de ènzigste die dao in det bad gein bendjes óm hoofde! Die bleve vanzelf baove drieve".
De bazin van koffiehoes 't Iezere Bosch, wo w'r ouch dèks "verpoze", koom lèts nao ós toe. Die haw waarsjienlik waal gezeen det dao einen hieëlen houp intellek bènnewanjelde, en die wool dao drek gebroek van make. "Hieëre, geer wèt nog al väöl", zag ze. Ich zègk: "Jao, det gluifs doe. Die doon allein mer of ze väöl weite, net wie de meiste luuj allewiele hie in 't landj. Die höbbe zich aangepas aan den algemeinen trend. Dao zeen ze awd en versjtenjig genóg veur intösje!".
"Jao", zaet ze, "mer bie de mam dao zeen twieë geite gesjtórve, en noe is die ein die achtergebleve is einzaam. Wèt geer dèks wat ich dao mit kan doon?" Nou, dao wóste die externe deskundige waal get op. Eine sjtèlde veur ze nao Bor nao 't derepark te brènge, einen angere wool d'r mit nao Ech nao 't derepark aan 't sjpaor. Nummer drie dae haw de echte oplossing. "Die mósse dich aaf en toe èns in den auto zètte, en den geisse dao èns mit nao de bók!"
Dao bie de koffie dao löp friedessjmörges zoa taenge de middig van alles bènne. Lèts kome dao twieë van die aw fitsrenners mit ouch al ein good köpke gries haor 't terras op taffele mit hun lestige fitsrensjeunkes. Dao mót den altied get mit gefilosofeerd waere. "En jónges, höbbe ze uch vanmörge ouch op tied d'roet gebeusteld?", woor de inleiding van 't gesjprek. "Och jóng sjei oet", woor 't antjwoord. "Die vrouwluuj, die vrouwluuj. Miene pap, dae zag vreuger al altied: D'r is mer ein gooi vrouw, en die sjtuit in Luuk op de mert mit de kop aaf!" W'r höbbe väöl geheuërd vanzelaeve, mer die hawwe w'r toch nog neet in de collectie. Die wole w'r toch waal ouch veur thoes beware.
Ton, dae haw vreuger ouch èns de Kennedymarsj geloupe, en wie d'r in Zitterd bènnegekómme woor, haw d'r dao effe gezaete en woor toen zoa sjtief wie ein aw

sjtriekplank. Twieë sjoanzösters van ziene kómpel Harie zouwe hun kómme ophaole mit hunne mini, mer wie die aankome, krege ze dem dao neet mieë ingevawwe.
“Hawwe die den geinen imperial?”, zag Jan. “Nae”, zag ’t sjlachoffer zelf, “Imperial, det woor in daen tied nog pudding!” Wie daen Ton noe thoesgekómme is, det weite w’r noe nog ummer neet.
Daezelfde jóng kump allewiele ummer mit zien fitske nao nao ’t röscafee.Wanjele kènt d’r neet mieë zoa good, mer moele des te baeter. Ditskieër woor d’r aevel opvallend sjtil, terwiel dae anges toch waal neet op zien mundje gevalle is.
“En”, zagte weer, “wat bès doe sjtil?”
“Ja”, zaet d’r, “ich bèn bie den tandarts gewaes, en dae haet mich ein veurluipig gebit gemaak, zó’n thuiskomertje. En noe durf ich de moel neet aope te doon”.
“Dus den höbse de vrouw vanmörge ouch gein óntbijt gemaak”, zaet Harie.”Nae jóng”, zaet Ton. “Det óntbijte det doon w’r al jaore ’s aoves laat veur w’r nao bèd gaon. Den kènne w’r ’s mörges get langer blieve ligke!”
Hae woor ouch mit de kleinkènjer mótte gaon zjwömme, wie die vakansie hawwe. “Jóng”, haw Fien taenge hem gezag, “doe mós dich waal ein nuuj zjwömbóks haole, want mit die aw, dao kènse neet mieë mit gaon!” “Mer woveur neet?”, haw hae weer gezag. “Dao krieg ich nog mekkelik alles in”. Hae haw nog zó’n awwerwèts klein sjmaal zjwömbukske, g’r wèt waal, net zó’n laefnètje.

Hae woor mit zien kleinkènjer nao Maaseik gaon zjwömme, en wie ze trök kome, brende dao op de Mezeikerwaeg bie ’t vreugere Villa Liberta van die blaw lempkes. “Opa”, hawwe de kènjer gevraog, “woróm höbbe die hie altied van det blaw leech aan?” “Och” , haw hae gezag, “volges mich zeen det sjpaarlampe!” Mer of die klantje dao vääl sjpare, det betwiefel ich toch.
Eine kieër zote w’r op ’t Belsj net achter eine lekkere Leffe toen eine kènnis van ein van de men bènnekoom. “En”, zag dae, “al vreug aan de Leffe?” “Ja, wat meins doe den”, zag Jan. “Dae Leffe haet 8 prozent, det krisse bie ós op de bèste bank nog neet. En esse t’rs dich drie drunks, höbse 24 prozent”. Veur prozente mósse dus ’t Belsj op.
Regelmaotig kómme w’r op de Riekswaeg Noord ouch langs ein geboew det hèdde ein tiedje trök nog Cinderella. Dao koosse terech veur “massage and more”. Teminste det sjtóng dao boete te laeze. “Hie ligke ze ummer te maore”, zag eine van de jónges, “en veur det gemaor mósse dich ouch nog blaw betale”.
Noe is det geboew aafgebrend en weer opnuuj opgeboewd. “Jónges, de Cinderella wurt opnuuj geääpend”, zag eine. Euver Cinderella gesjpraoke, hieël vreuger wore det lakes, toen woort ‘t “tösje de lakes”, en noe is ’t al weer get anges. Jao, de tieje verangere, mer sommige dènger blieve toch ouch dèks lang óngevieër ’t zelfde.
Sommige dènger die waere neet mieë of neet mieë zoa dèk gedaon, mer d’r wurt waal nog èns gaer euver gekald. Zoa belde Maria èns nao Ton en Fien. ’t Kreeg Ton aan de lien en vroog dem:”Höbse zin óm uch ein tas koffie te kómme drènke, of zeet g’r get sjpannends aan ’t doon?” Maria is tisdaag 77 gewore, mer g’r zeet, ’t is nog ummer zeve maol zeve.
Bie de tennisclub, dao hawte ze de lètste jaore eine kieër in ’t jaor eine scampi’s-aovend, en ouch de awdlede en pretpakketlede waere den oetgeneuëdig door Gertje en Mariet, die den de catering verzörge. Noe woor dao eine bie, dae haw nog noait scampi’s gegaete, en dem hawwe ze vertèld desse die mit de sjaal en al koos aete. Det zou good zeen veur de knaök. Door de kalk dae dao in zit.
En ómdet dae al flinke aw knääök haw en hem die regelmaotig ouch flink pien deje, haw d’r zich eine opgehuipden teier van die bieësjkes gegaete mit sjaal en al. ”En, wie is dich det gegange?”, hawwe ze dem ein paar daag daonao gevraog. “Och good”, haw hae gezag, “allein bie de sjtoolgangk, dao kraakde ’t van alle kenj van al die sjèlkes. ’t Woor net of ich achter euver ’t kiezelpaedje leep”.
Eine vertèlde ouch nog det d’r zó’ne gezellige hoesarts haet. Jao, want hae moos èns daozeen veur ein óngerzeuk en daen dokter sjtèlde hem ouch nog allerlei vraoge geweun euver ’t laeve. Dao koosse dus èns good mit kalle, vónj hae. “Jao”, zaet d’r. “En op ei gegaeve moment vreug daen dokter: “Drènk geer uch eine?” “Ja nae”, haw hae gezag, “allein neet. Mer es g’r uch eine mitdrènk, den sjöt ós mer einen in“.
Allewiele zeen ze zich friedessjmörges ouch al aan ’t beklage, en ein klach die is toch waal tamelik algemein, dus dao zou waal èns get van waor kènne zeen.
“Hie in de cafee krieg ich nog waal èns eine kieër geliek, mer thoes lök det de lètsten tied nog mer zelje”, zag eine. En de res zjweeg väölbeteikenend. En: Wie zwijgt, stemt toe!

VERHAOLE VAN VREUGER

Bakken in Baakhoven
Wil Filott

Inleiding
Overal ter wereld waar graan wordt verbouwd, wordt al sinds mensenheugenis dat graan gemalen en van het meel worden broden en andere broodproducten gemaakt. Dat blijkt uit archeologische opgravingen en andere vondsten. In dit artikel wil ik aandacht besteden aan het bakken van brood en vlaai, zoals dat vroeger in Limburg op het platteland, zelfs tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw, in bakhuizen gebeurde. Daarbij baseer ik mij ook op herinneringen uit mijn jonge jeugdjaren (begin jaren vijftig) in onze boerderij te Baakhoven (Baakhaove) (gemeente Echt-Susteren). In de steden en dorpen waren al eeuwen wel “professionele” bakkerijen.

Baakhoven was - en is - een kleine buurtschap van 14 huizen, enigszins afgelegen liggend tussen Dieteren, Susteren, Roosteren en Holtum. Tijdens mijn jeugd woonden er ongeveer 50 mensen. Ons gezin had daar een behoorlijk aandeel met vader, moeder en 9 kinderen. In mijn vroege jeugd, eind jaren veertig, begin jaren vijftig van de vorige eeuw, was Baakhoven alleen bereikbaar via niet geasfalteerde en matig verharde wegen vol met kuilen en gaten. Als het flink geregend had, bleef het water daarin staan. Er waren geen openbare nutsvoorzieningen zoals elektriciteit, gas, stromend water, telefoon en riool. Dat betekende o.m. geen elektrische verlichting of apparatuur. Een situatie die men zich thans in Nederland nauwelijks nog voor kan stellen. Pas in 1952 kwam er een aansluiting op het elektriciteitsnetwerk. Tot die tijd moesten wij ons behelpen met petroleumlampen, zowel in huis als in de stallen en schuur. In de donkere jaargetijden werden we naar bed gebracht met een brandende kaars op een voetje. Na het bidden van een nachtgebed werd de kaars uitgeblazen en werd de wereld aardedonker. Op de aansluiting op andere nutsvoorzieningen moest nog tientallen jaren gewacht worden.

Huize Filott
in Baakhoven

Geen enkele inwoner had een auto. Verplaatsingen gebeurden te voet, met de fiets of met paard en wagen. De boeren hadden geen tractor. Het paard was dè trekkracht. Ongeveer de helft van de bevolking verdiende zijn brood met het boerenbedrijf Ieder huis had wel een flinke moestuin en een varkensstal(letje). Baakhoven werd toendertijd omgeven door boomgaarden met allerlei soorten fruitbomen zoals appels, peren, pruimen, kersen, perziken, in allerlei variëteiten. De weilanden waren omheind met doornhagen. Een paradijs voor vogels. Verder weg lagen de akkers. Alle boeren hadden een gemengd bedrijf met koeien, kippen, varkens en diverse graansoorten zoals tarwe, rogge, haver en gerst, en aardappelen. Verkeer en geluid van elders was er niet. Romantici zouden nu wellicht spreken van een idyllisch oord, maar de realiteit was heel anders. Het dagelijks leven was in vergelijking met nu hard en ongemakkelijk.
Baakhoven ligt nu in een kaal landschap, mede het gevolg van ruilverkaveling. De stilte is verdwenen. De autosnelweg A2 loopt er langs en het geluid van het verkeer is dag en nacht hoorbaar. Er zijn geen boerenbedrijven meer.

Het bakhuis

Voormalig Bakhuis in Holtum

Brood kan op verschillende manieren gebakken worden, bv. op platte, hete stenen of onder een bakstolp. De meest verspreide bakwijze is echter het bakken in een oven (oave). In onze streken, maar ook elders in Nederland en het buitenland, gebeurde dat vaak, zeker op het platteland, in een bakhuis (bakhoes, bakkes): een klein, vaak kapelachtig gebouwtje, waarin zich de oven bevond. Veel boerderijen hadden zo`n bakhuis. Ook kwam het voor dat een aantal buren gezamenlijk gebruik maakte van een (gemeenschappelijk) bakhuis, bijvoorbeeld in Keent (Weert). Het bakhuis stond meestal een eindje van de boerderij of andere bewoning (mede vanwege brandgevaar), maar kon ook aangebouwd zijn aan de boerderij. Het kwam ook voor dat er geen apart bakhuis was en dat de oven aan de keuken was gebouwd. Het stoken en bakken vond dan plaats in de keuken.

Bij ons waren het bakhuis en de oven aangebouwd aan het woonhuis met koestal. Het stond dus niet apart zoals bij veel bakhuizen het geval was.

De vloer van een bakhuis was meestal van steen of plavuizen, maar een vloer van aangestampte leem kwam ook voor. Het bouwen van een oven werd gedaan door daarin gespecialiseerde metselaars (ovenbouwers). De oven kon zich in het bakhuis bevinden, maar meestal was de oven buiten aangebouwd aan het bakhuis. De

opening van de oven (aovemoel) was meestal wel binnen in het bakhuis. Die opening was voorzien van een ijzeren deurtje. Dat deurtje bevond zich op werkhoogte. Door die opening werd de brandstof in de bakoven gebracht. De rook (zjwaam, rouk) werd ook via dat deurtje afgevoerd naar een schoorsteen (sjouw) die zich buiten het deurtje recht boven de opening bevond. Voor het deurtje van de oven was op de vloer een plek om na het stoken (stjaoke) de hete as bijeen te vegen en te laten afkoelen. Na reiniging van de oven na het stoken, werd het in vorm gebrachte brooddeeg in de hete oven geschoven. Het deurtje werd zorgvuldig afgesloten om te voorkomen dat hitte uit de oven zou ontsnappen. De stook- en bakruimte waren dus niet gescheiden. Zowel het stoken als het bakken gebeurde in de oven.

De bodem van een oven kon direct op de grond gebouwd zijn, maar ook op een aantal draagbalken rusten, een eindje boven de grond. De ruimte onder de oven werd de ovenkelder genoemd.

De laatst vermelde bouwwijze was bij onze oven het geval. Je kon onder de oven kruipen. Bij ons lagen indertijd in die ruimte lege wijnflessen opgeslagen, afkomstig van het café dat tot het einde van de tweede wereldoorlog ook in de boerderij werd uitgebaat.

Een bakhuis werd vaak gebouwd van baksteen; in Zuid-Limburg ook van mergel. Het bovengedeelte van de oven (hemel) was koepel- of (halve) peervormig om de warmte goed te verspreiden. Het gewelf bestond uit (vuurvaste) stenen met daarop vaak een laag van ongebakken leem. De vloer van de oven was van baksteen of plavuizen. Omdat stoken met vuur gepaard gaat, was het van groot belang brand te voorkomen. De bakhuisjes waren dan ook meestal van brandbestendig materiaal gemaakt: bakstenen (soms veldbrandj), mergelblokken, leem en gedekt met pannen.

In het bakhuis konden de voorbereidingen voor het bakken plaatsvinden, zoals het mengen van de ingrediënten voor het brood, het kneden en vormen van het deeg, het rijzen van het gevormde deeg, en het afkoelen van het gebakken brood.

Bij ons thuis bevond zich in het bakhuis ook nog een kookketel met vuurvaste buitenwand en daarin een grote, koperen ketel (mesjienskaetel, verkeskaetel) met een inhoud van zo`n 200 liter, waarin de vuile was, maar ook voer (kleine aardappelen, aardappelschillen, valfruit, plantaardig huishoudafval) voor de varkens werd gekookt. Als kind haalden wij van de kleine, gekookte aardappels de schil af en aten die aardappels warm als lekkernij op. Ze smaakten heerlijk. Ook stond bij ons in het bakhuis een houten wasmachine, die met de hand werd bediend door met een handvat aan een wiel te draaien dat een mechanisme met een heen en weer gaande beweging in de waskuip te weeg bracht.

Het gebruik van bakhuizen voor het bakken komt sinds de jaren vijftig nauwelijks nog voor. Bakhuizen zijn dan ook vaak in onbruik geraakt, vervallen en afgebroken. De laatste jaren worden overgebleven bakhuizen beschouwd als cultuur-historisch erfgoed, gerestaureerd en als een toeristische bezienswaardigheid gezien. Ook worden in sommige bakhuizen demonstraties over de verschillende functies van het

bakhuis in vroegere tijden gegeven, zoals kneden van het deeg, stoken van de oven en bakken van brood.

Het bakhuis bij onze boerderij is ook afgebroken en op die plaats is een modern keukengebouw neergezet met veel glas en een zinken dak.

Het graan

Brood wordt gemaakt van granen. Alle graansoorten zijn geschikt om brood van te maken. In Nederland worden meestal tarwe (terf) en in mindere mate rogge (kaore) gebruikt, maar ook mais en spelt zijn geschikt om brood van te bakken. Om een brood te bakken zijn verschillende ingrediënten nodig. Basisingrediënten zijn meel, water, een rijsmiddel (gist) en zout. De hoeveelheid te gebruiken gist is o.m. afhankelijk van het seizoen, de gebruikte hoeveelheid zout en de grootte van de deeghompen. De meestgebruikte graansoorten voor de bereiding van een brood zijn in onze streken tarwe en ook wel rogge.

De broodbereiding

Graankorrels worden in een graanmolen (meule) gemalen tot meel, te gebruiken voor brood. In de beschreven periode werd graan meestal al gemalen in industriële maalderijen, maar het gebruik van wind- en watermolens kwam ook nog voor.

In de buurt van Baakhoven waren de Volmolen (van de familie Derks) en de Dieterder molen, beiden op de Rode Beek, toen nog volop in bedrijf als graanmolen. De volmolen dankt haar naam aan de tijd dat de molen gebruikt werd voor het vollen. Vollen is een bewerking van wol waardoor deze steviger en compacter wordt. Op de plaats van de huidige Dieterdermolen of daar in de buurt zou er al sinds de dertiende eeuw een molen gestaan hebben, waarschijnlijk een dwangmolen waar de plaatselijke bevolking verplicht zijn graan moest laten malen.

Een zeldzaamheid was het gebruik van een kleine, verplaatsbare molen, met een riem aangedreven door een explosiemotor. Een dergelijk curiosum was onlangs te bewonderen tijdens een tentoonstelling in Stramproy.

Het meel kan dan nog door zeven bewerkt worden. Zemelen (klieje) en kiemen kunnen er geheel of gedeeltelijk uitgehaald worden. Als alle zemelen en kiemen verwijderd zijn, houdt men van tarwe een meelsoort over die bloem (bloom) wordt genoemd. Van bloem wordt witbrood (wèk) gemaakt. Iedere meelsoort heeft zijn eigen, specifieke eigenschappen. Rijsmiddelen gist (gès, höffe) of zuurdesem (zoerdeig) en water zijn - naast het meel - de belangrijkste grondstoffen bij de broodbereiding. Water of een gedeelte daarvan kan door melk vervangen worden voor het vervaardigen van melkbrood. Zonder rijsmiddel is het moeilijk om smakelijk brood te bereiden. Een rijsmiddel zet in het meel aanwezige suikers om in alcohol en koolzuurgas. Het koolzuurgas zorgt voor het rijzen van het brooddeeg. De alcohol verdampt. Bij ons werd voor witbrood droge gist gebruikt als rijsmiddel. Tot in de 18de eeuw gebruikte men alleen zuurdesem. Het gebruik van zuurdesem is een zeer oude methode om brood te laten rijzen. Zuurdesem wordt “gemaakt” door deeg niet direct te gebruiken maar te laten staan. In het deeg komen dan in de lucht zwevende gistcellen terecht. Zuurdesem kan gedurende een beperkte periode

bewaard worden en weer gebruikt worden voor een volgend baksel. In het Limburgs Openluchtmuseum Eynderhoof te Nederweert-Eind is een groot bakhuis herbouwd. Daarin wordt regelmatig voor bezoekers van het museum en andere geïnteresseerden tarwebrood, vlaai, krentenbollen en knapkoek gebakken. In dat bakhuis bevindt zich in de vloer een putje, waarin vroeger de zuurdesem werd bewaard voor het volgende baksel.

Bij ons werd voor witbrood en vlaai droge gist gebruikt als rijsmiddel. “Overbewaarde” zuurdesem werd alleen gebruikt voor het maken van roggebrood (zjwart broad).

Boven de ovens in het bakhuis van Eynderhoof hangt een plank met het volgende gezegde: “Dae heet de heevel gevreeten”. Letterlijk vertaald: Hij heeft de zuurdesem gevreten. De betekenis is te omschrijven met: hij is met het verkeerde been uit bed gestapt. Hij is slecht geluimd.

Voordat brood gebakken kan worden, moet het eerst tot deeg worden gekneed met water of melk, gist en zout. Zout wordt aan brood toegevoegd voor de smaak.

Het kneden gebeurde bij ons in een houten baktrog (mooi). Een baktrog was rechthoekig en was ongeveer 1 meter lang, 40 centimeter breed en 30 centimeter hoog en stond op een stellage of – zoals bij ons - op twee stoelen. Andere afmetingen kwamen ook voor.

Kneden (mingele) gebeurde meestal met de handen en was zwaar werk, zeker als er veel broden gebakken moesten worden. Het kneden was vrouwenarbeid. Het kneden gebeurde ook wel eens met de (blote) voeten, vooral bij het maken van deeg voor roggebrood.

Wordt vervolgd

DIALEK

“Oet ’t geweun laeve van geweun luuj”: Pesjtoar is ouch mer eine minsj

Jean Dewaide

In ’n Limburgs dörpke aan de Maas, haolde Sjangke en Theies bie ein dröpke en ein glaas beer get verhaole euver vreuger op. Ze hauwe ’t ouch euver d’n tied van noe en wie ze nog jónk waore. “Wat is de welt toch verangerd”, zaet Sjangke. “ Wat allewiel gaonde is. ‘t Is gaar neet mieë te vergelieke mit oze jónge tied”. “Dat bèn ich gans mit dich eins”, zag Theies. „Dao is ouch gein óntzag mieë veur de pesjtoar of de burgemeister? Noe mót ich toegaeve, dao zeen ouch neet vääl luuj mit heud mieë. Mèh alla, doe sjnaps waal wat ich bedoel. Wètste Theies, wie de plisse de kammasje höbbe aafgedaon en wie pesjtoar d’n toog oetdeeg, toen is ’t eigelijk begoosj”. Zoa fillosofeerde ze wiejer.

“Euver pestoar gekald”, zaet Theies. “Wètste ouch Sjangke, dat ich pesjtoar vreuger al èns höb gedrage?” “Dat zal waal zoa zeen Theies, dat weit ich ouch, doe höbs pesjtoar ummer oppe hènj gedrage …… ” ”Nei, zoa bedoel ich dat neet. Ich höb ‘m éch eine kieër gedrage”.” Jao, mitgedrage zeker, wie hae begrave woort”, zoa meinde Sjangke.

“Nei, noe laot mich ‘ns vertèlle”, zag Theies, “hae laefde toen nog. Loester Sjangke, ’t is de allerieësjte kieër, dat ich dit ‘ns vertèl. ’t Is toch al zoa lang geleje, mieë es 50 jaor en dae pesjtoar is toch al lang doad. En…. Ich weit ouch nog ziene naam neet mieë. Mèr ’t is ech gebeurd, loester.

Wie v’r zeen getrouwd, toen zeen v’r bie de sjoanauwesj ingetrouwd, zoa waor dat destieds.
Dat waor vlak nao de aorlog. De sjoanauwesj hauwe boerderie, ’n boerebedrief dat v’r later höbbe euvergenómme. De sjoanmoder hauw pas ein nuut heilig Hartbeeld aangesjaf….. en wie dat toen waor, haw ze pesjtoar gevraog óm dat te kómme inzaegene.

Op eine zaoterdigmiddig is hae dat kómme doon. Mich tunks, ich zeen ’t noe nog veur mich. Daonao kaom natuurlijk de flesj oppe taofel. Veer wiste dat pesjteuërs gaer ein good glaas wien drónke. Dao woord ingesjöd: gezóndheid!!! En dao woord hieël fijn vertèld euver van alles.
Dao woort nóg èns ingesjöd en nóg èns. ’t Waor ech gezellig.
“Verdöld”, zag pesjtoar taege de sjoanvader, “dat is gooie wien zègk!” De sjoanvader maakde weer ein flesj aope….. Opèns sjtóng pesjtoar op en hae ging nao boete, zónger get te zègke, achteróm oet….

„Wo geit hae haer?“, heuër ich mien sjoanmoder nog zègke.“ Och kiek, dao sjteit hae aan de paereboum. Hae hilt zich d’r aan vas”.
Wie hae toen weer inkaom…….. opèns dao ging hae óngeroet, ram van de bein aaf, zègk ich dich.

Och, och wat noe gezónge???
“Wètste waat?”, zag de sjoanvader, “v’r brènge ‘m mer gauw heivesj, mer wie?” De sjoanvader dach al èns aan de sjörkar….. “Ich pak ‘m op miene rögk”, zag ich. Mit

hulp van de sjoanvader höb ich ‘m op miene kraomejak gepak. De sjoanvader d’r achteraan, dae heel ‘m vas. ’t Waor ein ganse las, dat zègk ich dich. Hae sjleipde de tuppe van de sjoon euver de gróndj achter mich aan. Ich koosj ‘m bekans neet mieë hauwte, ich zag taege de sjoanvader: ”Höf ‘m d’n toog èns get op, dan kèn ich ‘m baeter bie de bein pakke….” En zoa ging v’r mit ‘m op de pastorie aan, de sjoanvader d’r achteraan. Dao höb v’r ‘m toch mit respek en ouch mit vääl begrip neergelag en de deur achter ós toegetrokke….

Ich geluif, dat hae noats gewete haet, wie hae is heim gekómme. Ouch veer höbbe noats gewete, wie ’t wiejer is gegange… Mèr ’s angerdaags zaet de sjoanmoder: “Kiek, dao kump hae weer…… hie langs….. hae geit zeker de hoagmès doon”. Mer ze vroog zich waal aaf……:
“Jèh jao….. de veurige waek vriedig, wie hae ’s aoves de neugende sjtasie van de kruutswaeg baejde: “Jesus valt voor de derde maal onder het kruis”, veel hae zelf ouch en höbbe ze ‘m mótte ophelpe…. Ich dach toen, zou ‘m dat zoa höbbe aangegrepe…. Mer noe dènk ich …… zou hae zich toen ouch al ..…
Och, wètste, laot v’r dao mer neet euver sjpraeke en taege nemes get vertèlle….. want….
Pesjtoar is ouch mer eine minsj!

NATUUR

Kleine IJsvogelvlinder

Jan Smeets

De zomermaanden mei en juni kenmerkten zich vooral door wisselvallig weer met veel regen en lage temperaturen. Geen goed weer voor de vlinders. Zomerse dagen waren er vooral in de maanden juli, augustus en september. Limburg telde in september de derde hittegolf. Het aantal vlinders deze zomer bleef beperkt tot de algemene soorten zoals Koolwitje, Zandoogje, Dagpauwoog, Atalanta, Citroenvlinder, Landkaartje en zo meer. De hoop nog een zeldzame soort te zien, had ik zo goed als opgegeven. Maar het gebeurde toch.

Per toeval zag ik op 2 september een Kleine IJsvogelvlinder langs het fietspad in het IJzerenbosch. De vlinder was zeer onrustig en vliegerig en liet zich slechts enkele seconden in rust zien, voordat hij weer wegvloog in de struiken. Gelukkig was hij redelijk plaatsgetrouw en kon ik hem snel terugvinden. Mijn geduld werd beloond met een reeks van korte maar mooie waarnemingen. De Kleine IJsvogelvlinder staat op de rode lijst als bedreigde soort en is schaars tot zeldzaam in Nederland. Vanaf 1935 is er sterke afname in het aantal Kleine IJsvogelvlinders.
Het mannetje is zwart en het vrouwtje donkerbruin van kleur. Beide hebben een rij aaneengesloten witte vlekken op de boven- en ondervleugel.

De rups van de Kleine IJsvogelvlinder leeft bij voorkeur op wilde kamperfoelie op beschaduwde halfopen plaatsen in vochtige loofbossen. Door het massaal rooien van kaprijpe populierbomen de laatste 15-20 jaar in ’t Hout en IJzerenbosch is helaas veel wilde kamperfoelie verloren gegaan. Ontbreken van deze zeer mooie waardplant staat de groei van de populatie in de weg. Om tot een duurzame populatie te komen zal deze vlindersoort moeten kunnen uitgroeien tot 200-500 vlinders. Dat zie ik hier niet gebeuren omdat bij grootschalig bosbeheer en jaarlijkse maaibeurten geen rekening wordt gehouden met de waard- en nectarplanten voor deze vlindersoort.

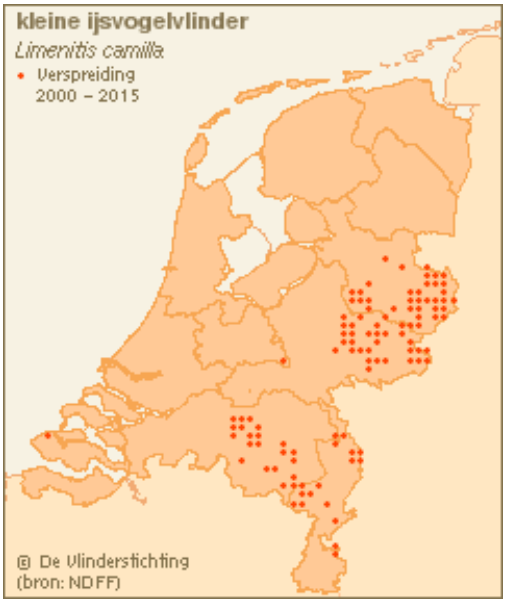

Op de verspreidingskaart van 2000-2015 komt de Kleine IJsvogelvlinder in Susteren niet voor. De grootste populaties bevinden zich nog in Twente en de Achterhoek met aaneengesloten verspreidingsgebieden.

Foto's, Kars Veling en Soortenbank.nl

Jan Smeets, Jozefstraat 15, 6114 EG Susteren
jan-smeets@ziggo.nl

NATUUR

Lijsterachtigen
Jan Smeets

Tot de groep lijsterachtigen behoren de Merel, Grote Lijster, Zanglijster, Beflijster, Kramsvogel en Koperwiek. De Merel, Grote Lijster en Zanglijster zijn Nederlandse broedvogels. De Beflijster komt hier in kleine aantallen voor tijdens de voor- en najaarstrek. De Kramsvogel en de Koperwiek broeden in Noord-Europa en zijn wintergasten.
(De grafieken geven de aantallen weer welke in het najaar tijdens de vogeltrek zijn waargenomen op de trektelpost Aan de Majoor te Koningsbosch).

Merel
De Merel is de bekendste van het zestal. Hij stelt geen hoge eisen aan zijn broedhabitat en voelt zich al snel thuis waar bomen, heggen en struiken voorkomen. En wie een vijvertje in een tuin heeft, kan elke dag de vogel in zijn tuin verwachten om te drinken of een bad te nemen. Mede door het hoge aantal jongen per seizoen en een hoge winteroverleving is de Merel de talrijkste broedvogel in ons land. De Merel is de populairste zangvogel in Nederland gevolgd door de Nachtegaal en de Zanglijster.

Grote Lijster
De Grote Lijster is lang niet zo talrijk als de Merel. Deze soort moeten we niet zoeken in de woonwijken maar aan de randen van het bos. Het IJzerenbos en 't Hout staat met de vele hoge populieren en nabij gelegen weilanden al decennia lang garant voor een hoge bezettingsgraad. Al vanaf eind februari laat de Grote Lijster haar uitbundige zang horen. Niet iedereen zal de zang van de Grote Lijster onderscheiden van de

zang van de Zanglijster of Merel omdat deze soorten hier gelijktijdig voorkomen. Een deel van de Limburgse broedvogels trekt in het najaar naar Zuid-Frankrijk om te overwinteren.

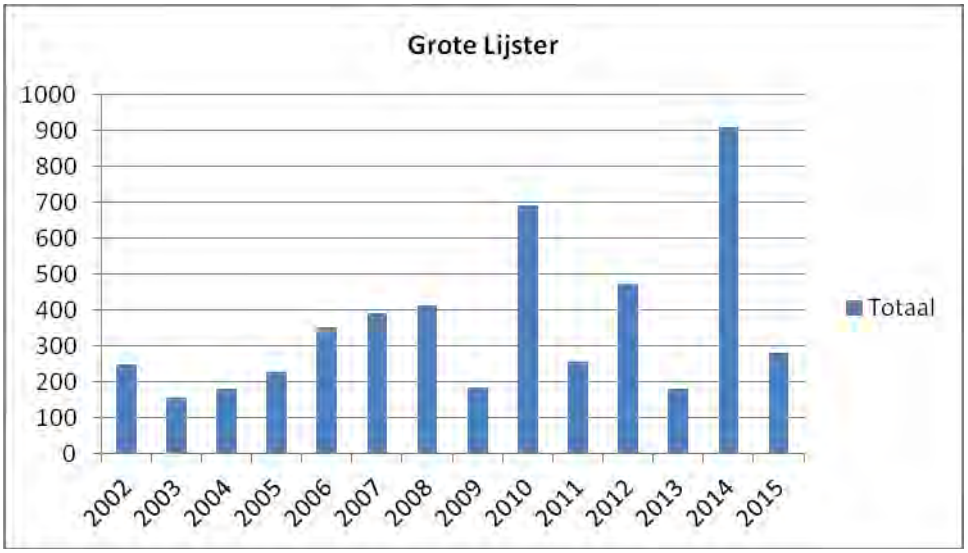

Zanglijster

De Zanglijster is een broedvogel die talrijk in het IJzerenbos en 't Hout voorkomt. Hoewel inventarisatiemateriaal ontbreekt, schat ik dat er 25-35 territoria zijn in beide bosgebieden samen. De Zanglijster is een doortrekker in groot aantal en wintergast in vrij klein aantal. De zang is erg gevarieerd met zachte fluittonen en vele imitaties en lijkt het meest op de Merel. Het kleed lijkt het meest op dat van de Grote Lijster.

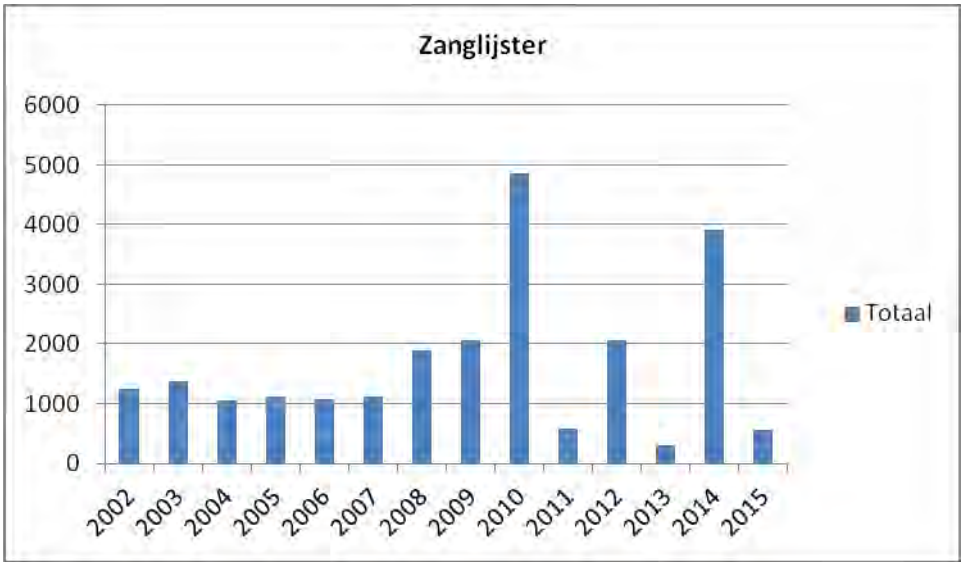

De Zanglijster zingt vooral in de vroege ochtend en avondschemering. Hij heeft een voorkeur voor structuurrijk loofbos op vochtige ondergrond en met een rijke ondergroei. Tussen het overjarige blad op de grond, verrot hout en onder struiken van de hazelaar, vogelkers en haagbeuk zoekt hij naar kevers, larven, wormen, rupsen én vooral huisjesslakken. Huisjesslakken behoren tot het hoofdvoedsel in de jongenfase. Lege kapotte huisjesslakken op de weg zijn het werk van de Zanglijster. Het nest zit meestal goed verborgen in klimop en lage dichte struiken. De binnenkant van het nest is glad afgewerkt met leem en mos. Nederlandse Zanglijsters overwinteren, voornamelijk in België, Frankrijk, Spanje en Portugal.

<u>Beflijster</u>

De Beflijster broedt in Noord-Europa en komt hier in kleine aantallen voor op trek naar overwinteringsgebieden aan de Middellandse Zee.De vogel lijkt erg veel op de Merel en wordt daarom vaak niet herkend. Het mannetje en het vrouwtje lijken op elkaar maar de halvemaanvormige borstband van het mannetje is witter van kleur dan van het vrouwtje.

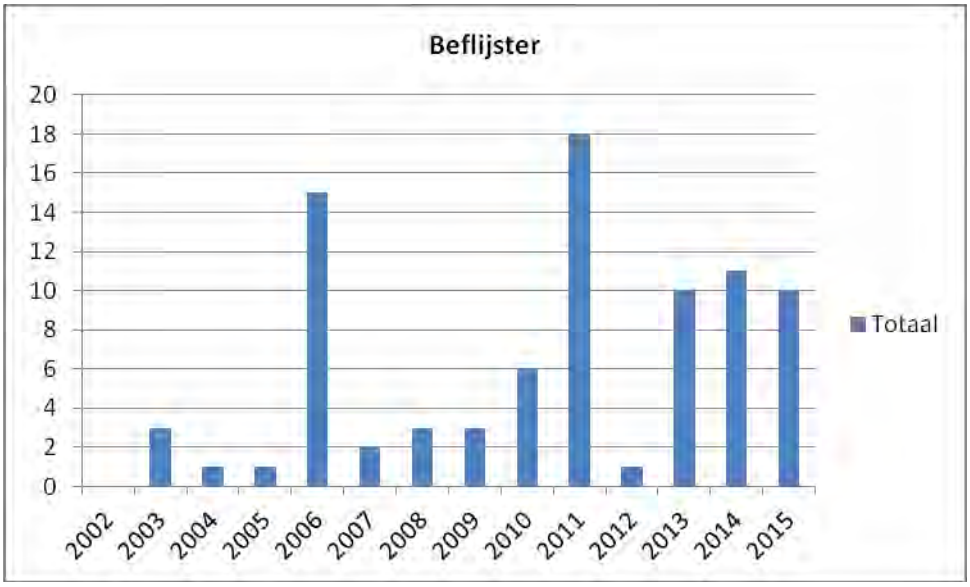

Kramsvogel

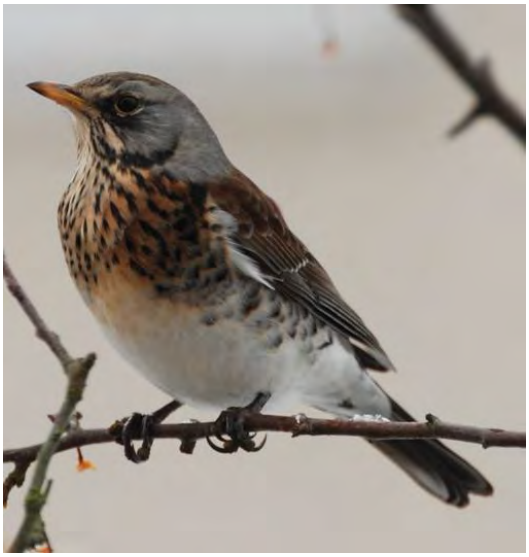

Vanaf 1972 maakte de Kramsvogel in Nederland een sterke groei door met als kerngebied Zuid-Limburg. In 1989 telde de Zuid-Limburgse populatie 600 paren. Daarna is het bergafwaarts gegaan. In 2000, 80-130 paren; 2004, 18 paren; 2011, 6 paren; 2013, 1 paar en 2014, 3 paren. Gelukkig broeden bij de buren in Nordrhein-Westfalen en in Wallonië nog veel Kramsvogels die de Limburgse populatie weer naar het oude niveau kunnen brengen.
De vogels die hier overwinteren zijn vooral afkomstig uit Rusland en het zuiden van Scandinavië waar deze soort broedt. De Kramsvogel is in Nederland doortrekker en wintergast. In de wintermaanden overnachten grote groepen Kramsvogels in de toppen van hoge populieren in het IJzerenbosch. Overdag zijn ze vaak te zien in weilanden grenzend aan bosgebied of op vruchtdragende heesters zoals meidoorn, vuurdoorn, Gelderse roos en cotoneaster. De (harde) bessen van deze heesters blijven langer hangen en zijn zeer gewild. Ook valfruit in boomgaarden staat hoog genoteerd. De Kramsvogel is in de vlucht herkenbaar aan het tsjak-tsjak-tsjak geluid dat hij frequent laat horen. In tegenstelling tot de Koperwiek overwinteren grote groepen Kramsvogels wel in Limburg mits sneeuw of strenge vors de vogels beletten aan voedsel te komen.

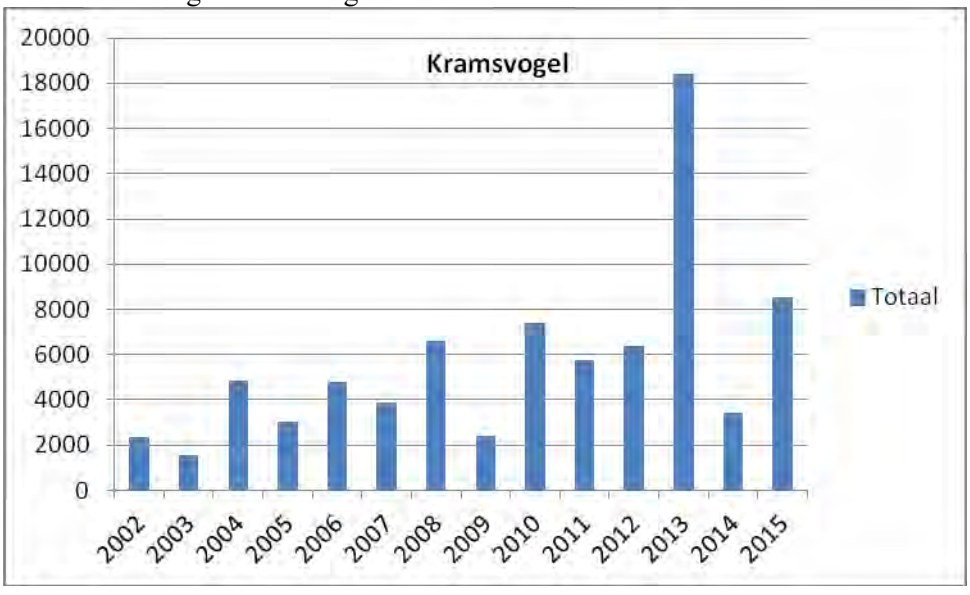

Koperwiek

De Koperwiek is een karakteristieke broedvogel van de naaldbossen van Scandinavië. Hier wordt hij gezien als doortrekker en wintergast, soms in groot aantal. Tijdens invasies kunnen plaatselijk grote groepen voorkomen. Koperwieken voeden zich in de winter met de bessen van de lijsterbes, hulst, meidoorn, kardinaalsmuts, maar ze zijn ook verzot op rottend fruit in boomgaarden. Groepen Koperwieken overnachten in sommige winters in hoge bomen van het IJzerenbosch.

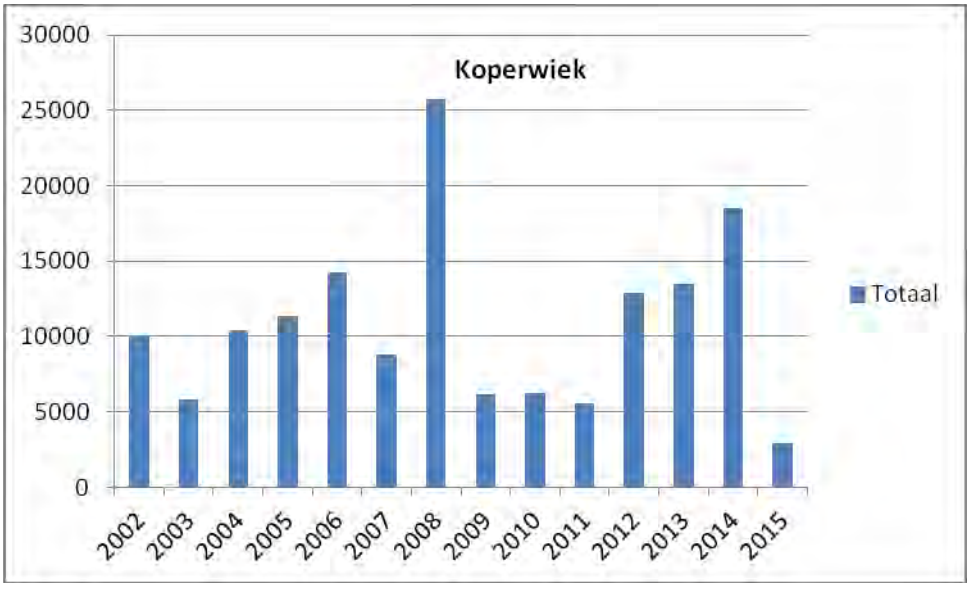

Literatuur:
Avifauna van Limburg
Atlas van de Nederlandse broedvogels
Limburgse Vogels

Foto's. Peter Venema, René van Rossum
Trektelgegevens. Trektelpost Aan de Majoor, Koningsbosch

Jan Smeets, Jozefstraat 15, 6114 EG Susteren
jan-smeets@ziggo.nl

EFFE RAOJE

Effe Raoje deil 6
Annie Schreuders - Derks

1.Sjnelluiper
1. Eine helluiper (atleet)
2. Eine zandjluiper gebroek bie ’t eierkaoke
3. Ein “autoped”

2.’m Ómhöbbe
1. Zaat zeen
2. Eine óm höbbe ligke (bókssjport)
3. Ein lintje kriege (óm den hals hange)

3.Sjwaereneuëter
1. Zjwaeredokter
2. Deugeneet
3. Eine erg dikke miensj

4.Vergieëriep
1. Mislökde inbraak (vergriep)
2. Ónriep fruit waat aafvilt
3. Te jónk maedje waat al eine vriejer wilt

5.Mèsklaever
1. Eine acoliet
2. Eine mestkever (Nederlands)
3. Kostuum veur ein plechtig gelaeg

6.Broadwouf
1. Eine wouf dae bekans allein broad it
2. Eine dae ummer in zien naas vreutelt
3. Eine miensj dae vääl broad it.

7.Tute
1. Ein vrouw ónzedelijk aanrake
2. De roop van jóng biejekeuninginne veur ’t oetzjwerme
3. Op ein sjtekske knawwele

8.Waterlaot
1. Plaats in eine kanaaldiek die water doorlieët
2. Eine zachte poep
3. Ein ónvruchbaar tekske aan eine boum

9.Pannaasj
1. Angere naam veur bleudje (balkenbrij)
2. Jeuk aan diene derrière
3. Autopech

Oplossinge lèste bladzij

HISTORIE

Heide[3]

Wil Schulpen

Bijna twintig procent van het oppervlak van ‘t oude rechtsgebied, kerspel of gemeente Susteren ligt in de noordoosthoek en is kadastraal vastgelegd in de sectie B-02. Het is door de eeuwen een gebied geweest van *gemene gronden*, in de betekenis van gemeenschappelijk gebruik. Het waren ook woeste gronden. Het heeft ook tot ongeveer 1900 geduurd eer het gebied ontgonnen werd. Nu staat het gebied bekend onder de naam *Brook* of wellicht correcter gezegd: de verspreid liggende boerderijen worden met deze gehuchtsnaam aangeduid.

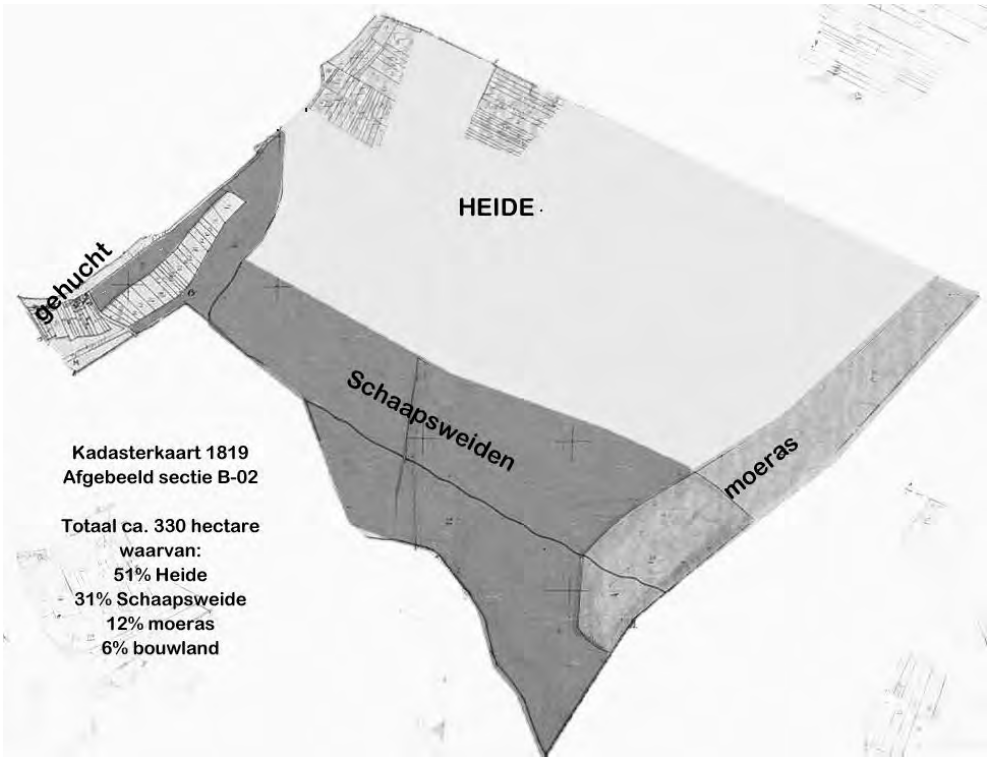

De oudste vermelding van het gebied is waarschijnlijk in 1610, als sprake is van opbrengsten van kapoenen en van tienden uit het Isenbroek. Het dorp Isenbruch, drie à vier kilometers zuidoostelijk van Susteren, kan het niet zijn, omdat het in een ander ambt lag. Ook de Isenbroekerbeemden grenzen aan dit gebied (en nergens aan Isenbruch).

[3] Artikelen van mijn hand: Heide in Heemklank 2015, 4; De heerlijkheid Dieteren i Heemklank 2015, 1 – paragraaf Heide;

Het plangebied wordt aan de zuidwesthoek aan de noordzijde van de Koyerweg (nu: Heidestraat) voor een klein gedeelte tussen de Aardeweg en Pissumerweg begrensd door een kleine woonkern. Deze heeft de naam overgenomen van de overheersende vegetatie van het gebied: Heide. In oudere documenten wordt het Ahn de Heidt of Heijerhauser genoemd. De naam spreekt voor zich: de woonkern (of huizen) die aan de heide waren gelegen.

Op enig moment heeft de woonkern zich aan de overzijde van de weg, nu wel binnen het plangebied uitgebreid. De gegevens dateren van vóór 1821. Dit op basis van de op de kaarten vermelde minister van de Nederlanden. Verder meen ik dat deze uit 1819 kunnen zijn, wegens een aantekening op een kaart.

In deze tijd vrij kort na de Franse overheersing en de overheveling van onze plaats met onder meer Sittard en Born van Duits naar Nederlands grondgebied, blijkt binnen het plangebied een vijftal huizen genoemd te worden.

Uit de laatste jaarrekening van de gemeente of gemeenschappelijke burgemeester van Susteren blijkt dat er in dat boekjaar bijna tweeduizend vierkante meter verkocht waren om turf steken. De opbrengst voor de gemeente honderdvierenzeventig gulden. De opbrengst voor de turfsteker was een gulden per honderd koeken turf.

Enkele jaren later zien we dat iemand betaald krijgt twee stuivers per roede (ruim twintig vierkante meters). Er worden honderddrieëndertig roeden afgemeten. Totale kosten zelfs vierendertig gulden.

De magistraat verpachtte ook ieder jaar de visserij in het Broek. Dit leverde de stadskas ruim vijftien gulden op.

Broek

Hoe de naam Broek de overhand heeft gekregen in het gebied is niet duidelijk. Het is duidelijk dat de naam *heide* al vergeven was aan het gehucht dat in de zuidwest-hoek van het gebied ontstond c.q. aansloot. Men heeft kennelijk een ander toponiem uitgekozen. In eind-achttiende-eeuwse stadsrekeningen wordt het toponiem *Brouch (Broek)* genoemd. Er moeten wel poelen en vennen gestaan hebben aangezien door de magistraat van Susteren de visserij ervan verpacht werd. In de noordoosthoek van het IJzerenbos treffen we rond 1900 de veldnaam *Aan het Broek* aan. Dit duidt er op dat dit gebiedje grensde aan het *Broek*. Men kan hier uit concluderen dat het moerassig gebied langs de grens met Schalbruch het oorspronkelijke *Broek* is geweest. Wellicht dat ook aangrenzende gebieden binnen het Heide- en Schaapsweide- gebied tot het natte gebied behoorden, met name het gebied tussen de beide stroompjes die in het gebied beginnen. Aanvankelijk de Krombeek en later de Middelsgraaf.

Andere veldnamen (toponiemen)

In de stadsrekeningen treffen we diverse veldnamen aan die in het gebied (of op de aangrenzende gronden) thuishoren: Heideveldje, Beekveld, Lange Schlaken, Ransouw, Molveld, Kwaadhorst, Nieuwe Heide en Groossen.

HISTORIE

Het Papenmunster en het collatierecht[4]

Wil Schulpen

In de kerk bestond het "patroonsrecht" of "collatierecht". Dit recht hield in dat men iemand mocht voordragen voor het uitoefenen van een bepaald geestelijk ambt, zoals de pastoor of een rector van een altaar. De daadwerkelijke benoeming kwam toe aan een andere persoon c.q. instelling. Zo hadden de hertog van Gulik en de abdis van Susteren afwisselend het patroonsrecht van de parochiekerk van Susteren. Alhoewel het begrip afwisselend niet te nauw genomen moet worden; het was immers afhankelijk van de maand waarin de benoeming plaats vond.

Het patronaatsrecht was in oorsprong aan een persoon verbonden die ook belangen had in de instelling, bijvoorbeeld de stichter van een beneficie of de heer van een rechtsgebied die de kerk had laten bouwen.
We weten dat het patronaat van het beneficie uit het Papenmunster verbonden was aan het huis Elsum te Wassenberg. Van enige binding met het Susterense van dat huis is ons niets bekend en we nemen aan dat er in de hoge of vroege middeleeuwen ook geen band is geweest. De moeilijkheid voor deze vroege tijden is dat we geen schriftelijke overleveringen hebben en het dus op basis van mogelijke reconstructies moeten doen.

Een zoektocht naar een verder verleden moet beginnen met een aanknopingspunt, dat ook als zodanig wordt herkend. We hebben het nodige geluk en vinden in onze aantekeningen dat het patronaatsrecht in 1440 door de heer van Vlodrop aan het Huis Elsum is verkocht. Hiermee wordt duidelijk hoe het recht in het Huis Elsum terecht is gekomen. Maar vooral ook dat het bezit in de eerste helft van de vijftiende eeuw in handen van de familie Vlodrop is gekomen. Dit was een bekende familie in de aan het Susterens-Gulikse grenzende Gelderse gebieden.

<u>De familie van Vlodrop</u>
De oudste telg is ene Reinier van Vlodrop die eind dertiende eeuw een belangrijke leenman van Gelder is. De familie is vooral bekend als erfvoogd van Roermond gedurende drie eeuwen (1349-1655).
De familie van Vlodrop is in Susteren vooral bekend als leenman van de heerlijkheid Dieteren. Dit hoeft ons geenszins te bevreemden, immers de heerlijkheid Dieteren was al zeker sinds eind dertiende eeuw een leen van Gelder. De heren van Dieteren en de heren van Vlodrop waren dus belangrijke leenmannen van de hertog van Gelder. Dat men elkaar wel iets 'gunde', komt dan ook niet als onwaarschijnlijk over.

In een lijst met de lenen van de heerlijkheid Dieteren, welke eind zestiende eeuw gedateerd wordt, worden ook oudere, verloren gegane goederen vermeld. Dit laatste zijn een tiental goederen, welke gelegen zijn te Swalmen (drie lenen), een te Swalmen en Asselt, een te Elmpt, een te Nova Villa, drie andere onduidelijk. Als eerste werd het waarschijnlijke stamslot genoemd te Waldenborch.

[4] Dit artikel is een vervolg op de artikelen *Papenmunster* in Heemklank 2016, 2 en *het lege Papenmunster* in Heemklank 2016,3

Deze beschrijving van de goederen zijn te dateren aan de hand van een voogd van Roermond, Bernard van Beggendorf, in de dertiger of veertiger jaren van de veertiende eeuw.
De voogd Beggendorf wordt in het leen van de tienden van de Graat van Swalmen opgevolgd door Willem van Vlodrop. Deze Willem is tevens leenman van veel goederen te Asselt en Swalmen.

Nieuwstadt
Nieuwstadt is vanaf zijn ontstaan een leen van Gelder. Als een van de leenmannen van de hertog van Gelder is ene Michael Hane bekend[5]. We lazen: Michel de Hane houdt in leen vier hoeve land te Nyerstat en de halve tiende aldaar; zes hoeve land te Echt; zes hoeve land te Glene met de hof genaamd ten Hove. Naast Echt is hier sprake van Nieuwstadt en Geleen. Dit treffen we aan in een document van 1326. De goede hof die in verband wordt gebracht met Nova Ville enige jaren later en met Michael Galli (Hanen of van de Haan) zien we als de "hof van Nieuwstadt". De Gelderse hof van Nieuwstadt was naar alle waarschijnlijkheid verbonden aan huis Witham.

Nog in diezelfde eeuw zien we de familie van Vlodrop verschijnen in het Nieuwstadtse. In 1382 blijkt huize Witham bewoond door het echtpaar Godfried van Vlodrop en Sophia van der Nuerstadt. We veronderstellen dat de naam Nuerstadt staat voor Nieuwstadt en dat Sophia huize Witham in het huwelijk heeft meegebracht. Zo gezien zou Sophia wel eens een kleindochter kunnen zijn van Michael Hane. Of het echtpaar daadwerkelijk huize Witham bewoonde is niet geheel duidelijk. Wel waren ze in het bezit van de grote tienden te Nieuwstadt, die verbonden was aan huize Witham. Deze tiende heette – wellicht omdat het aan Witham behoorde – de *Haventiende*. Een aanwijzing dat Witham nog 'de hof van Nieuwstadt' werd genoemd. Hierom dat Sofia ook de naam *Nieuwstadt* droeg.

Wij gaan ervan uit dat de 'hof van Nieuwstadt' omstreeks 1340 dezelfde is als de 'hof van Nieuwstadt' omstreeks 1380. Een directe onderbouwing is er niet, maar dit is zo als blijkt dat Sophia van de 'Have' een kleindochter blijkt van Michel Hane. In deze reconstructie is de hof van Nieuwstadt in het midden van de veertiende eeuw nog een Dieters leen en dus indirect een Gelders leen en blijkt de familie van Vlodrop zowel dit Dieterens leen in bezit te hebben als ook later het Willibrord beneficie uit het Susterens Papenmunster.
Dit kan betekenen dat beide rechten eenzelfde weg gevolgd zijn.

Voor ons is op dit moment belangrijk dat we kunnen concluderen dat voor zover ons aanwijzingen bekend zijn het beneficie gesticht zal zijn door een heer van Dieteren. Dit is wel een logisch iets aangezien de heren van Dieteren en de heren van Valkenburg tot in de tweede helft van de dertiende eeuw rechten in Dieteren en Susteren uitoefenden. Dit zou de ouderdom van het beneficie brengen op tweede helft dertiende eeuw of ouder.

[5] http://www.loegiesen.nl/1300-1399%20Loe%20Giesen.htm

Collatierecht van het Papenmunster

Voor de goede orde: het huis Elsum had het patroonsrecht van het beneficie dat ook onder de naam Papenmunster bekend stond, nadat het gebouw Papenmunster al jaren, misschien al eeuwen, verdwenen was.
Stel dat –wanneer we alles eens goed op een rijtje hebben gezet – het Papenmunster inderdaad de parochiekerk is geweest in de vroege en volle middeleeuwen, zoals algemeen aangenomen wordt. In dat geval heeft de parochiekerk Papenmunster ook een patroon met het recht de pastoor voor te dragen en dan werd deze benoemd door de deken van het landdekenaat van Susteren. Deze was zeker op een dergelijk moment een andere pastoor dan die van Susteren binnen het dekenaat.

In de periode dat de parochiekerk naast de abdijkerk stond (ca. 1434 – 1791) was dit recht verdeeld over de abdis van Susteren en de hertog van Gulik. De hertog van Gulik is de opvolger in de rechten te Susteren (en ook als voogd van de abdij) van de heren van Valkenburg en die weer vóór omstreeks 1120 de heren van Wassenberg. Het huis Valkenburg begon met Goswijn I, een zoon van de heer van Wassenberg, die in 1118 Goswijn van Susteren werd genoemd, omdat hij de voogdij over de abdij (?) van Susteren hield van zijn vader.

Het is denkbaar dat op het moment dat Susteren versterkt werd, nadat het stadsrecht verworven had, de parochiediensten naar de abdijkerk overgeheveld werden. Immers de oude parochiekerk, het Papenmunster, lag buiten de versterking en dat was een ongewenste situatie.
Het is in vergelijkbare gevallen zo dat de heer in ons geval de heer van Valkenburg het patroonsrecht had. En voor het onderhoud van het kerkgebouw de grote tienden ontving. Omdat de abdijkerk ter beschikking werd gesteld, ontving de abdis de grote tienden. Wellicht dat de heer van Valkenburg zijn recht van voordragen niet graag kwijt wilde en daarom met de abdis een regeling getroffen heeft, waarbij beide een deel van het recht ontvingen.

Samenvattend:
De heer van Valkenburg, ook voogd van de abdij Susteren, hield het patroonsrecht van de parochiekerk in Susteren, genoemd het Papenmunster. De heer van Dieteren was de patroon van het altaar van Willibrord in datzelfde Papenmunster.
Zo hadden beide heren van Susteren rechten in de parochiekerk.

GELAEZE EN INFO

Veldeke's lesbreef
Annie Schreuders-Derks

De Commissie Volkscultuur van Veldeke Limburg volduit mit de oetgaaf van lesbreve aan de belangriekste doelsjtèlling van Veldeke, namelik 't in sjtandj hawte en bevordere van de Limburgse sjtreektaal en volkscultuur.
De lèsbreef 'In Limburg zit meziek' is meugelik gemaak door 'n biedraag van de Provincie Limburg.

Eine lesbreef is ein lieërzaam beukske euver ein bepaold deil van de Limburgse Volkscultuur in de Limburgse Sjtreektaal. 't Kènt klassikaal gebroek waere, mer ouch door kènjer individueel. De lesbreef is veur alle kènjer in Limburg gesjreve, mer veural veur die van de groepe zeve en ach van de basissjoal.
De lèsbreef 'In Limburg zit meziek' is, gesjreve in 't Valkebergs.

Eerder publiceerde Veldeke lesbreve euver Sintermerte (same mit de krink Ech), de Kirmes (same mit de krink Zitterd), de Sjötterie (same mit de Krink Venlo), de Waeg (same mit de krink Haerle), Mergel (mit de krink Valkeberg), Vastelaovend (mit de krink Remunj), De Pieël (same mit de krink Venroj).

GELAEZE EN INFO

Over ontvolkingen en Germaanse Romeinen

Wil Schulpen

Zo luidt de titel boven een artikel in het tijdschrift *Archeobrief, vakblad voor de Nederlandse archeologie* (jrg 20,nr.3)). Het artikel is van de hand van archeoloog Stijn Heeren. Hij is onder meer betrokken geweest bij publicaties over *de goudschat van Echt*. We lazen in zijn artikel dat de derde eeuw bekend staat als crisisperiode. Tussen 235 en 284 na Christus heerste militaire anarchie; niemand had meer de macht in handen in die tijden. Er bestond zelfs een tijdlang (260-274) een Gallisch Rijk van Nederland tot in Spanje. Het afgescheiden gebied werd daarna weer aan Rome onderworpen. In het Maas-Demer-Scheldegebied zijn (in de Romeinse tijd) nederzettingen van één tot drie woonstalboerderijen de norm, ze zijn zelden groter. Tussen 260 en 280 lijkt het gebied ontvolkt te zijn. De jongste nederzetting die misschien het einde van de eeuw haalde, is Breda West. Opvallend is dat de ontvolking compleet is – geen enkele nederzetting bleef bestaan. Het gebied ten noorden van de weg Bavay – Tongeren – Keulen was geheel ontvolkt. Militair bleef het gebied belangrijk: de Rijn bleef gecontroleerd door het Romeinse leger.

In de vroege vijfde eeuw werd het gebied weer bevolkt. De nederzettingen bestaan uit hutkommen (of kuilhutten) en/of woonstalhuizen van het type van de andere kant van de Rijn. Men treft ook handgevormd aardewerk aan in de Rijn-Wezer-Germaanse traditie en sieraden van het Germaanse type. Bovendien wordt rogge aangetroffen dat pas gewoon werd in Zuid-Nederland in de middeleeuwen maar aan de overzijde van de Rijn al in de tweede eeuw bekend was. Alle verschillende soorten van archeologisch bewijs geven aan dat de bewoners van Germaanse herkomst waren.

Dan maakt het verhaal – althans voor mij – een vreemde wending. Hij meent dat die Germanen door Rome betaald werden om de Rijn te verdedigen. Die mensen van de overzijde van de Rijn voelden zich toch al deels Romeins. Hij omschrijft ze dan ook als *Germaanse Romeinen*! De Romeinse gezindheid van de Germanen baseert hij op vondsten van zilver en goudgeld. Ik denk dat hierbij de wens toch wel sterk de vader van de gedachte is.

We kunnen wel de archeologische feiten meenemen voor het verhaal van Susteren. Onze streken zullen in het laatste kwart van de vierde eeuw ontvolkt zijn en een eeuw later zien we in de vijfde eeuw bewoning (nederzetting van één boerderij) ten westen van Baakhoven, welke weer verlaten werd. Vanaf de zesde eeuw zien we diverse grafvelden (o.m. Sittard, Echt) hetgeen erop zal wijzen dat de bewoning een blijvend karakter had gekregen.

Maquette Sjeng Custers; in de schatkamer

Programma 2017
Thema-avonden en jaarvergaderingen worden gehouden in de recreatiezaal van zorgcentrum Vastrada. Aanvang 19:30 uur

Eerste thema-avond:	Donderdag 19 januari. Lezing over pater Sangers door Jean Knoors.
Jaarvergadering:	Donderdag 20 april. Na de pauze een muzikaaloptreden.
Eerste busreis:	Donderdag 18 mei naar Grindmaas project
Tweede thema-avond:	Donderdag 22 juni. Thema wordt nog ingevuld.

Kroedwèsj en Fête Champétre in de beeldentuin op zaterdag 12 augustus.

Tweede busreis:	September.
Derde thema-avond:	Donderdag 19 oktober. In het kader van de maand van de geschiedenis.

Alle programmaonderdelen onder voorbehoud.

De oplossinge van 't vraogesjpeelke.

1= 3 2=1 3=2 4=2 5=2 6=3 7=2 8=3 9=1

Colofon

Redactie Heemklank
Annie Schreuders-Derks,
Cor Voorter , Wil Schulpen.
Corrector: Loek Storken

Contact: Feurthstraat 25, 6114 CS
NatuurvriendenSusteren@gmail.com

Bestuur :
Jos Douven, voorzitter, Schepenenlaan 41, tel. 046 449 1868
Wil Schulpen, secr./penmr., Feurthstraat 25, tel. 06 18295576
Annie Schreuders-Derks, Passtraat 6, tel. 046 449 3339
Loek Storken, Benedictalaan 7, tel. 046 449 3032

Kopie: Vóór 15 februari 2017 inleveren bij één van de leden van de redactie.

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdrage

Contributie bedraagt € 20,00 per jaar per gezin. Inclusief toezending Heemklank € 25,00. Losse nummers Heemklank € 6,00.

Bank: NL13RABO 0150 2046 12
Kamer Koophandel 40175186

Foto's : Jan Valentijn – Posterholt
Ton Vranken - Susteren

Omslagtekening: Thijs Heijnen

Tekeningen: Huib Heijnen

Drukkerij Simons Grafisch Totaal, Susteren

ISSN: 2214-01